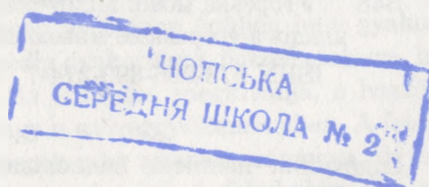

Beregszászi Anikó

MAGYAR NYELV

Stilisztika

Tankönyv a magyar tannyelvű iskolák 10. osztálya számára

Csernyivci
„Bukrek”
2010

ББК 74.261.7УГОя7

Б48

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України № 177 від 03.03.2010)*

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

**Психолого-педагогічну експертизу проводив
Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України**

Експерти, які здійснювали експертизу:

Олас Е. Б., Пийтерфольвівський ліцей, Виноградівський р-н, Закарпатська обл., вчитель;

Дьоргай А. О., ЗОШ с. Сюрта, Ужгородський р-н, Закарпатська обл., вчитель;

Ковач Т. Ф., Берегівська філія Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, методист;

Гуттєрер Є. В., Закарпатський угорський Інститут ім. Ф. Ракоці, методист

Берегсасі А. Ф.

Б48 Угорська мова: Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою навчання. – Чернівці: Букрек, 2010. – 256 с.; іл.

ISBN 978-966-399-274-7

ББК 74.261.7УГОя7

Підручник повністю відповідає вимогам Державного стандарту освіти та чинній програмі з угорської мови. Методичний апарат підручника охоплює різноманітні завдання.

ISBN 978-966-399-274-7

© А. Ф. Берегсасі, 2010

© Видавничий дім „Букрек”, 2010

Kedves Fiatalok!

Bizonyára kíváncsian és érdeklődéssel veszitek a kezetekbe a tizedik osztályos magyar nyelv tankönyveteket, ami, reméljük, hasznos olvasmányotok lesz. Mint minden könyvvel, a tankönyvvel is barátkozni kell, hogy segíségekre lehessen a tanulásban és a tanultak alkalmazni tudásában. Nyilván érdeklődéssel várjátok, hogy mit rejt számotokra a magyar nyelv tantárgy a tizedik osztályban, hisz a magyar nyelvvel kapcsolatos alapvető grammatikai ismereteket a kilencedik osztály végére már megismertétek. Nos, ebben a tanévben a stilisztika tárgykörével találkoztok, és reményeink szerint alkalmazó jellegű tudásra tesztek szert az anyanyelv gyakorlati (szóbeli és írásbeli) használatát illetően. Megismerkedhettek a stílus és a stilisztika fogalmával, a beszélt és írott stílusrétegek sajátosságaival és használati körével, folytathatjátok azoknak az eszközöknek a megismerését, amelyek a sikeres kommunikációhoz szükségesek.

A könyv, amelyet kézben tartotok, **tankönyvből** és a feladatokhoz kapcsolódó hosszabb szövegeket tartalmazó **szöveggyűjteményből** áll, ezzel is könnyítve napi munkátokat. A tankönyvi rész abból indul ki, hogy az iskola feladata: kialakítani azokat a nyelvhasználati (szóbeli és írásbeli) képességeket, melyeknek segítségével elboldogulhattok az életben, a mindennapok valóságában. A tankönyv kommunikáció-központú szemléletet érvényesít, a nyelvhasználatnak a beszédhelyzethez való igazodását közvetíti, tanítja. Az egyes stílusrétegek leírásakor igyekszik figyelembe venni a kárpátaljai magyar nyelvi valóságot, kitér a kárpátaljai magyar nyelvhasználat sajátosságaira, a kétnyelvűségi és kisebbségi helyzetből fakadó nyelvi következményekre. A tankönyv példaanyagában szándékoltan sok kárpátaljai magyar szöveg kapott helyet.

A tankönyv minden fejezete a tanult jelenség(ek)et szemléltető indukciós szöveggel (példaszöveggel) indít, amely önálló gondolkodásra, saját tapasztalatok levonására hivatott ösztönözni benneteket. Ezt követi a magyarázó rész, mely minden téma esetében igyekszik a tanulók mindennapjaiban alkalmazható gyakorlati jellegű tudást közvetíteni. Egy-egy ismeret magyarázata után ún. kapcsolódó feladat(ok) következnek, hogy ily módon épüljön be a gyakorlatba a szerzett ismeret. A témakörök végén pedig gyakorlásra, összefoglalásra, házi feladatra alkalmas feladatok találhatók. Ha a feladat megkívánja, a hozzá tartozó szöveg megtalálható a tankönyvben vagy a szöveggyűjteményben. A feladatok és a szöveggyűjteményben található szövegek meg vannak számozva, ily módon is segítve a tájékozódást. (Minden fejezet esetében az 1. feladathoz tartozik az 1. szöveg, a 20.-hoz a 20., és így tovább.)

Tankönyvünket igyekeztünk bőven ellátni feladatokkal, melyek alapvetően alkotó jellegűek, a nyelvi készségek használatát irányozzák elő, az önálló gondolkodást, a tananyagban való tájékozódás képességét, valamint produktív tevékenységet feltételeznek. A tanórák számának szükségességéből adódóan nem feltétlenül

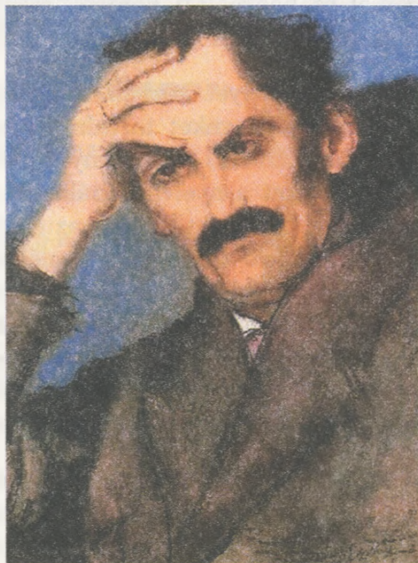
kerülhet sor minden kapcsolódó feladat felhasználására a tanórán, de igyekeztünk választási lehetőséget biztosítani mind a szemléltető, mind a begyakorló feladatok tekintetében.

A tankönyv nem csupán tananyag: módszertani segédeszköz is a tananyag eredményesebb közvetítéséhez. Arra törekszik, hogy alkalmazó jellegű tudáshoz segítse a kárpátaljai magyar iskolásokat.

Vágtatok hát neki bátran a tankönyv világának, de ne siessétek el! Mint minden fontos dologra az életben, a tanulásra is időt kell szánni, hogy a nekünk szóló üzenetek és tapasztalatok életre keljenek a valóságban.

Tartalmas időtöltést és jó tanulást kíván

a szerző.

*Rippl-Rónai József
portréja Babits Mihályról*

Gondolkodni és beszélni: nem lehetne rövidebben és mégis teljesebben megjelölni egész középiskolai tanításunk célját. Nem tanítunk mesterséget és nem képesítünk semmi mesterségre. Nem tanítunk ismereteket a feledésnek. Nem tanítunk tudományt: a tudomány nem 10-18 éves gyermekeknek való; aki tudományt akar tanulni, annak már nagyon jól kell gondolkodni tudnia. Irodalmat és művészetet nem tanítunk: azt nem lehet tanulni. Gondolkodni és beszélni tanítunk.

Babits Mihály

I. fejezet A stílusról

1. Olvassátok el az alábbi részletet! Fogalmazzátok meg, milyen az írás hatása és hangulata! Majd próbáljátok megfogalmazni, milyen nyelvi elemek segítségével, milyen szavak és kifejezések használatával éri el ezt a hatást az író!

Krrr... Brrr...

Mi ez, mi ez, mi ez, ez a rettentő csengetés? Tűz van? Ezek nyilván tűzoltók... szólni kellene az Erzsinek, hogy oltsa el a lámpát, biztosan meggyulladt a kredenc.

Krrr... Brrr...

Dehogy... hiszen ez a vekker... A vekker csönget... De hiszen akkor fél hét van már... fel kellene kelni.

De hisz az lehetetlen, hiszen csak most feküdtem le. Mi van ma?

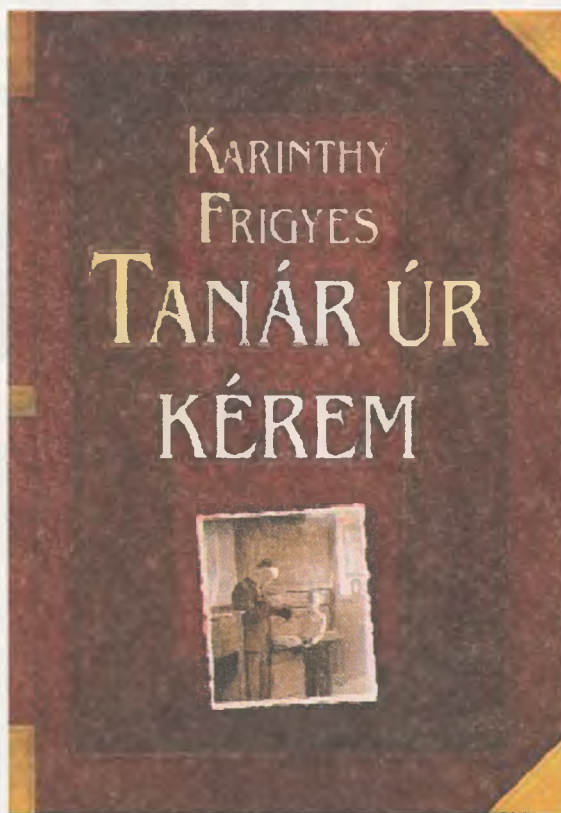
Szerda? Magyar, német, mennyiségtan, földrajz, torna. Ez öt. Rendben van! Akkor még alhatom öt percet.

Magyar, német, mennyiségtan, földtan... Tyű! Hiszen én még nem csináltam meg a térképet... Ceruzával megvan már, most ki kellene húzni tussal Magyarországhatárát... Tyű! Hiszen át kellene olvasni még a földrajzot és a magyart, föl kellene kelni, felelés van... felelelele... fefe...

Na – mi ez? Csak nem alszom el megint – ezt mégse lehet, felelés, Mákossy tanár úr és Magyarország határa...

Hát kérem, Bauer, csak nyugalom. Csak nyugalom, kedves Bauer, azért nem muszáj elsietni a dolgot... Nem kell kapkodni, meg lehet csinálni azt a felkelést szép nyugodtan – biztos kézzel – előkészítve... Zrinyi se rohant ki csak úgy az ágyból, hanem előbb előkészült... Kérem, tanár úr, én készültem...

(Karinthy Frigyes: Reggel hétkor)

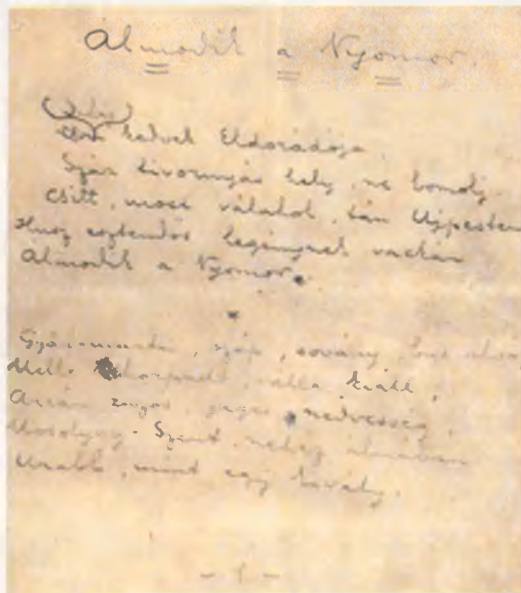

1. lecke

Mi a nyelvi stílus? Mi befolyásolja a stílust? A stílus mint a nyelv használata, a nyelv megnyilvánulási formája. Mi a stílusérzék?.

A stílus kérdéseivel mindig akkor találkozunk, ha a **nyelv használatát** elemezzük! A konkrét, valóságos használatát, valamilyen tartalom megnyilvánulását, annak nyelvi megvalósulását. Elemezhetjük a költői beszédet, az írott szépirodalmi stílust vagy valakinek az élőszóbeli megszólalását, beszédmódját, annak sajátosságait – mindenképp a *megnyilvánulás* sajátos nyelvi jegyeit vizsgáljuk.

A tartalom (legyen az vers, regény, magánlevél, újságcikk, doktori disszertáció, hivatalos levél, reklám, felhívás) a stílus által valósul meg.

A különböző
közlésmódok tartalma
a stílus által valósul
meg

Mi befolyásolja a stílust? A válasz nem könnyű, ugyanis nagyon sok minden: olyan tényezők, amelyek önmagukban is variábilisek, vagyis változatosak és változóak: **mit mondunk?** (a megnyilatkozás tárgya, tartalma), **ki mondja?** (a megnyilatkozó személye), **kinek mondja?** (a kommunikációs partner), **mi cél-**

ből mondja? (a megnyilatkozás célja), *hol mondja?* (a megnyilatkozás helye), *mikor mondja?* (a megnyilatkozás ideje), valamint a *megnyilatkozó lelkiállapota*, a *megnyilatkozás műfaja*, a *műfaj követelményei* (pl. szerelmes vers vagy reklámszöveg). E tényezők összessége, vagyis a variációk lehetséges kombinációja határozza meg, hogyan nyilvánulunk meg egy konkrét nyelvhasználati szituációban, hogyan alkotjuk meg nyelvileg az adott megnyilatkozást, vagyis e tényezők összessége határozza meg a stílust! Ezeket a tényezőket nevezhetjük egyszerűen és összefoglalóan **beszédhelyzetnek** is. Vagyis: a beszédhelyzet határozza meg a stílust! A beszédhelyzet (és tényezői) feltételezik az adekvát (a helyzetnek megfelelő, odailleső) műfajt, az adekvát nyelvi, magatartás-, viselkedés- és megszólalásbeli sajátosságokat!

Jól láthatjuk például a beszédhelyzet és a stílus összefüggését, ha megvizsgáljuk a különböző köszönési formulákat. Ugyanaz a személy attól függően, hogy hol, mikor, milyen napszakban köszön valakinek, hogy a beszédpartnerhez milyen személyes kapcsolatok fűzik, hogy milyen hangulatban van éppen, többféle köszönési forma közül választhat. Más beszédhelyzetbe illik például a *Jó napot kívánok!*, a *Helló!*, a *Szevasz!* vagy a *Na csá!* köszönési forma.

2. Alkossátok meg azokat a beszédhelyzeteket (megnevezve a helyzet elemeit), amelyekben helyénvalók a következő köszönési és megszólítási formulák:

Jó reggelt kívánok, doktor úr! Jó reggelt, drágám! Jó reggelt, gyerekek! Viszlát! Pá, édesem! Na húztam, csá!

3. Keressetek szépirodalmi példákat tanult olvasmányaitokban a köszönési formuláknak a beszédhelyzethez való igazodására!

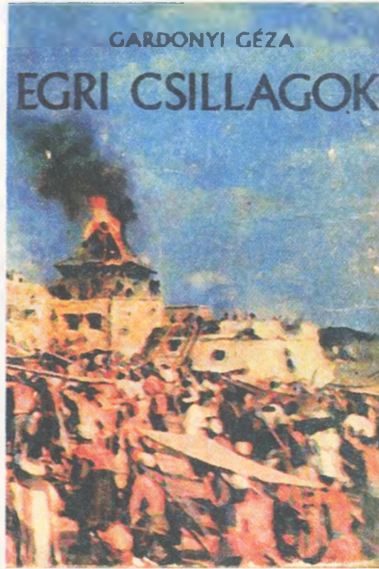

Vagy gondoljunk például a szépirodalmi és tudományos stílus különbségeire ugyanazon tárgy esetében. Egészen másképp, más nyelvi megoldások segítségével jelenik meg például az egri vár ostromának leírása Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című történelmi regényében, mint egy történelmi szaktanulmányban.

4. Válasszatok egy részletet Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című regényéből, és mondjátok el a részlet tartalmát a következő beszédhelyzetekben:

- irodalmi szakkörön beszéltek a regényről osztálytársaitoknak,
- filmrendezőként a választott jelenetben játszó színészeknek,
- a barátainak kötetlen beszélgetés keretében!

Figyeljétek meg, hogyan változik a tartalom nyelvi megformáltsága, hogyan változik a stílus a beszédhelyzetnek megfelelően!

Gárdonyi Géza: Egri csillagok c. regényének borítója

A stílus a nyelv használatának jellegzetes módja. A stílus tulajdonképpen azt jelenti, hogy a fent felsorolt tényezőknek, a szituáció elemeinek megfelelően kiválogatott és összerakott nyelvi elemek hogyan érik el céljukat, hogyan hatnak az olvasóra, a hallgatóra.

A valóság, a minket körülvevő, létező világ elemeinek és működésének a kifejezésére, megnevezésére sokszor több, egymástól eltérő hangalakú, érzelmi értékű stb. szó, kifejezés is rendelkezésünkre áll, melyekből választhatunk a kommunikációs céljainknak, a beszédhelyzetnek, a hangulatunknak, érzelmi állapotunknak megfelelően. Mindig több lehetőségünk van, és választunk egyet! De nem véletlenszerűen! A választás a legtöbb esetben tudatos, még akkor is, ha nem gondolkozunk el minden választás előtt: a kommunikatív kompetencia gondolkodik és választ. A stílus nyelvi kompetencia és kommunikatív kompetencia függvénye. Használhatjuk a stíluskompetencia vagy a stílusérzék kifejezést is. A stílusérzék elvben ösztönösen működik, de valójában tudatosan, mert az ösztönös választás képessége úgy alakul ki, hogy nyelvi és kulturálisan szocializálódunk, megtanuljuk használni a nyelvet: valamely nyelvi eszköz mire való, mire lehet jó, mire szolgálhat, milyen célra alkalmazható.

5. Gyűjtsetek minél több szinonimát, rokon értelmű szót a következő szavak mellé: *lány, fiú, énekel, jár*. Minden szinonimával alkossatok mondatot és helyezzétek szituációba! Határozzátok meg az egyes szavak stílusértékét, hangulatát!

Tehát a stílus egyfajta működése, működtetése a nyelvnek: a nyelvi eszközök megválasztásának és elrendezésének eredménye.

A stílus mint nyelvi jelenség

A nyelv használatának jellegzetes, egyedi sajátosságokkal bíró módja.

Választás

a szinonim nyelvi elemek közül (fonémák, morféimák, lexémák, szintagmák, mondatok, szövegrészek)

Elrendezés

a kiválasztott nyelvi elemek kombinációja

Hatás: jelentéstöbblet (többlettartalom)

Minden embernek, aki megszólal, rendelkeznie kell nyelvi és kommunikatív kompetenciával. A nyelvi kompetencia az adott nyelv nyelvtani rendszerének, hangálmányának és szókészletének valamilyen szintű ismeretét jelenti. Ahhoz szükséges, hogy képesek legyünk az adott nyelven elhangzó szövegeket megérteni, illetve létrehozni, azaz: hogy értelmes megnyilatkozásokat tudjunk alkotni ezen a nyelven.

A kommunikatív kompetencia a nyelvhasználat mikéntjére vonatkozó tudásunk: a nyelvhasználat helyénvalóságának, a kommunikációs stratégiáknak az ismerete, a nyelvi elemek társas jelentéseit is magában foglaló szabályrendszer. Azoknak a normáknak az ismerete, melyek közösségenként eltérő módon meghatározzák, kinek hogyan illik köszönni, kit miként lehet megszólítani, kit lehet és kit nem szabad tegezni vagy éppen magázni, hogyan lehet egy társalgáson belül átadni vagy átvenni a szót egy másik beszélőtől.

Amikor egy szöveg, megnyilatkozás (mindegy, hogy a szépirodalom vagy akár egy újsághirdetés) stílusát vizsgáljuk, azt vizsgáljuk, hogy adott kulturális helyzetben és beszédhelyzetben adekvát, megfelelő, odaillo-e, és ha igen, a nyelvi elemek közötti milyen választás és elrendezés alapján az. Magyarul: működőképes-e egy a nyelv segítségével létrehozott megnyilatkozás egy adott élethelyzetben?

Például egy vers esetében megfelelő összhangban vannak-e a tartalmi és formai elemek, eltalált-e a helyzet és a műfaj által elvárt nyelvi megjelenítés, vagyis eléri-e a kívánt esztétikai-értelmi-érzelmi hatást. De ha például buszmenetrendet olvasunk, akkor világosan megérti-e belőle az utazó, mikor indul például Beregszászról Nagydobronyba busz, és helyileg honnan.

6. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Ady Endre *Párisban járt az Ősz* és Weöres Sándor *Szánccsengő* című versét! Fogalmazzátok meg, milyen nyelvi elemek és költői megoldások segítségével érik el az alkotók a kívánt hangulati hatást a versekben! Írjatok le minél több olyan szót, kifejezést, melyekkel a versek hangulata jellemezhető!

7. Készítsétek el írásban egy elképzelt buszpályaudvar menetrendjét a szöveggyűjteményben található minta alapján! Naponta legalább öt buszjárat induljon legalább három különböző helyre!

A stílus kifejezést nem csak a beszédre és írásra alkalmazhatjuk. Van stílusa minden emberi cselekvésnek. Használjuk például a stílus kifejezést a következő értelemben is:

*kitűnő stílusban úszik,
új divatstílust teremtett,
csodálatos a festő stílusa,
régiszerű bútort,
stílusosan öltözködik.*

Ezekben az esetekben a stílus kifejezés mindig a valóság egy más-más vonatkozására utal, de minden esetben köze van a kifejezésnek a megformálás módjához: arra gondolunk, hogyan, milyen mozzanatokkal úszik az úszó, hogyan van megformálva valamilyen divatos ruhadarab, kiegészítő stb., milyen egyéni megformálási mód jellemzi egy bizonyos festő munkáit, hogyan van megformálva egy bútor, vagy az öltözködés esetében a rendelkezésemre álló ruhadarabok közül hogyan választom ki és rendezem el magamon azokat, amelyek leginkább illenek az alkalomhoz, az egyéniségemhez és a hangulatomhoz, vagyis hogyan formálok meg e külső jegyek segítségével magamat.

8. Írjatok öt-öt összefüggő mondatot az alább felsorolt kifejezésekkel! FigyeljeteK arra, hogy a választott kifejezés a szövegbe illő módon jelenjen meg!

*kitűnő stílusban úszik,
új divatstílust teremtett,
csodálatos a festő stílusa,
régii stílusú bútor,
stílusosan öltözködik.*

A stílus nem más, mint üzenet: információ arról, hogy egy tevékenységet, viselkedésmódot, alkotást milyennek gondolunk, mit jelent a számunkra. Mondhatjuk, hogy egyfajta véleménynyilvánítás a világról. A beszéd, a nyelv pedig kiválóan alkalmas arra, hogy a véleményünket, viszonyulásunkat a dolgokhoz kifejezze.

A stílus szó tehát többértelmű. Mint láttátok, mást jelöl a divatban, mást a sportban, mást a képzőművészetekben stb. Ezekben az esetekben a stílus anyaga is más és más.

Ha a stílus hordozója a nyelv, nyelvi stílusról szoktak beszélni. A nyelvi stílus lehet művészi (mint a szépirodalom) és nem művészi (mint például a hivatalos vagy a tudományos stílus).

Szakkifejezések szótára

adekvát stílus – odaillő, a beszédhelyzetnek megfelelő stílus

kommunikatív kompetencia – a nyelvhasználat helyénvalóságának ismerete

kommunikációs szituáció – nyelvhasználati szituáció, beszédhelyzet

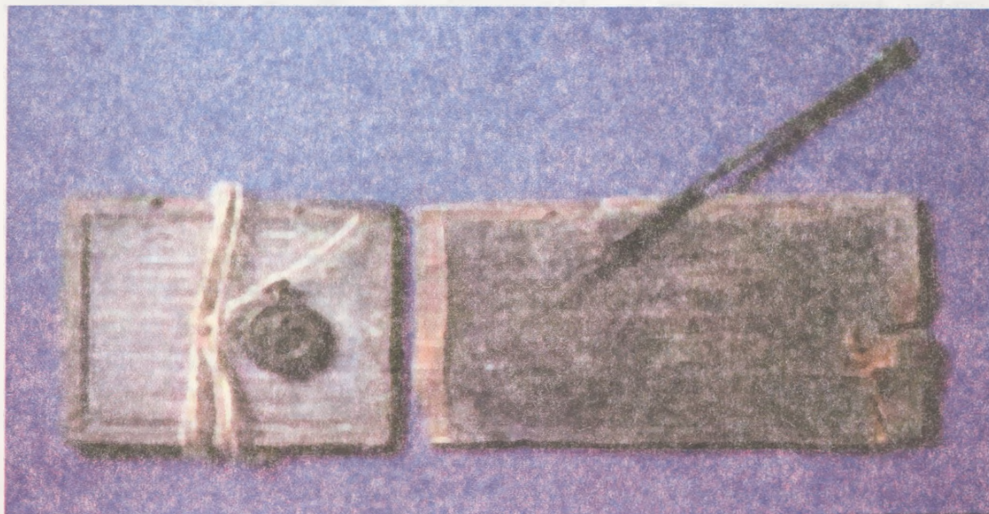
nyelvi kompetencia – egy nyelv nyelvtani rendszerének, hangállományának és szó-készletének ismerete

szocializáció – a társadalomba való beilleszkedés folyamata

variábilis – változatos, változó

2. lecke

A stílus szó eredete. A stilisztika történetéből.
A stilisztika tudománya. A stiléma vagy stíluseszköz

A stílus szó eredete

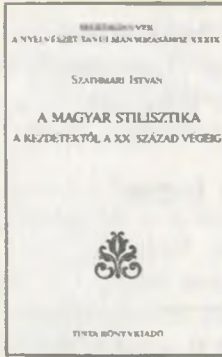
A stílus görög eredetű, latin közvetítéssel elterjedt szó. A rómaiak a viasztáblára véső, egyik végén hegyes, másik végén tompa, csontból vagy fémből készített íróvesszőt nevezték *stylus*nak. A *stylus* tompa végével simították el a hibás részeket a viasztáblán, hogy aztán belekarcolják a megfelelőbb változatot. Az íróeszköz nevével később az írásnak, a fogalmazásnak, a szerkesztésnek a módját jelölték.

Az idők folyamán az íróvessző jelentése egyenértékűvé vált a gondos fogalmazással. Bizonyosság erre Horatius, aki azt tanácsolja a költőnek, hogy gyakran fordítsa meg az íróvesszőt, vagyis javítson a fogalmazás stílusán.

A stílus szó ezekkel a jelentésekkel minden európai kultúrnyelvbe bekerült, angolul *style*, németül *stil*, oroszul *sztyil*. Révai Miklósnak 1805-ben volt egy magyarítási javaslata a kifejezésre: *magyar szép toll*, majd később a nyelvújítók az *írály* kifejezéssel próbálkoztak, de ezek nem tudták kiszorítani a *stílus* szót. Kazinczy Ferenc például a szó német változatát, a *stílt* használta előszeretettel, de ennek használata sem rögzült, csupán néhány összetétel őrzi az emlékét: *stílbűtor*, *stílszerű*.

9. Keressétek meg a *stílbűtor*, *stílszerű* kifejezések jelentését egy értelmező szótárban! Találjátok ki egy-egy olyan beszédhelyzetről, amelyben előfordulhatnak, odaillenek ezek a szavak! Határozzátok meg a helyzet elemeit: ki beszél kivel, miről, mikor, hol, milyen céllal!

A stilisztika történetéből

A stilisztika egyszerre régi és viszonylag új tudományág. Régi, mert a nyelvi stílust (a művészi és a közhasznút egyaránt) már az ókorban vizsgálták a retorika és a poétika részeként. Viszonylag újnak pedig azért nevezhetjük, mert önálló tudományként csak pár évszázada létezik.

A poétika az ókorban és a középkorban a költői előadás tudományát jelentette, gyakorlati célú volt, a meggyőzés és az esztétikai hatás elérésének eszközeit, ezek alkalmazni tudását értették rajta. Ebből nőtt ki később a stilisztika, amikor is a 18. század végétől a retorikák és poétikák szerepe csökkent. A fogalmat a 19. század elejétől tárgyalják külön, de önálló tudományággá igazán csak a 20. század első felében vált. A funkcionális stilisztika elindítója a genfi Charles Bally volt. Összeállította a 20. század eleji beszélt francia nyelv kifejező eszközeinek a stílusminősítéssel ellátott szótárát.

A magyar stilisztika története Szathmári István szerint négy korszakra osztható.

A 18. század végéig terjedő időszakot *előzményeknek* tekinthetjük, külön stilisztika nincs, de ekkor születnek a nyelvünkre vonatkozó első megjegyzések. A 15–16. századig elsősorban a vallásos szövegek fordítása közben merültek fel a magyar nyelv stilisztikai sajátosságai, a fordítók (főleg a latin nyelv hatására) egyes stilisztikai jelenségeket, mint pl. a halmozás, a felsorolás, a részletezés, előszeretettel alkalmaztak. Fontos változást hoz a stilisztika területén is a humanizmus, valamint a reformáció és a könyvnyomtatás a nemzeti nyelvek előtérbe helyezésével.

A második korszakot a 19. század jelenti, ekkor válik külön a stilisztika a retorikától. A korszakot lezáró legfontosabb munka Négyesy László sok kiadást megért stilisztikája.

A harmadik korszak a 20. század ötvenes éveig tart. Ekkor alakul ki a funkcionális stilisztika. E korszak kiemelkedő alakja Zlinszky Aladár, aki Négyesy örökségét folytatja.

A negyedik korszak a ma stilisztikája, amely az 1950-es évektől folyamatosan alakul és fejlődik.

10. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található két írást Négyesy László életéről! Foglaltok össze röviden, mit tudatok meg Négyesy Lászlóról, majd hasonlítsátok össze a róla szóló két írás stílusát! Mivel magyarázzátok a különbségeket?

11. Charles Ballyról és Zlinszky Aladár munkásságáról röviden a szöveggyűjteményben olvashattok. Házi feladatként kutassatok utána Szathmári István nyelvészprofesszor munkásságának az iskolai könyvtár és különböző internetes keresőprogramok segítségével! Készítsétek el munkásságának bemutatását írásban egy képzelt életrajzi lexikon számára!

A stilisztika tudománya

Egy önállósodni akaró tudományterületet onnan kezdve nevezhetünk tudományágnak, ha megvan a maga vizsgálódási területe, kutatási tárgya és anyaga. A stilisztika anyaga a szöveg, mégpedig mindenféle (írott és élőszóbeli) szöveg, mert minden szövegnek van stílusa.

A stilisztika tárgya a stilisztikum forrásának a feltárása, a hogyan? kérdésére keresi a választ az adott nyelvi megnyilatkozásban.

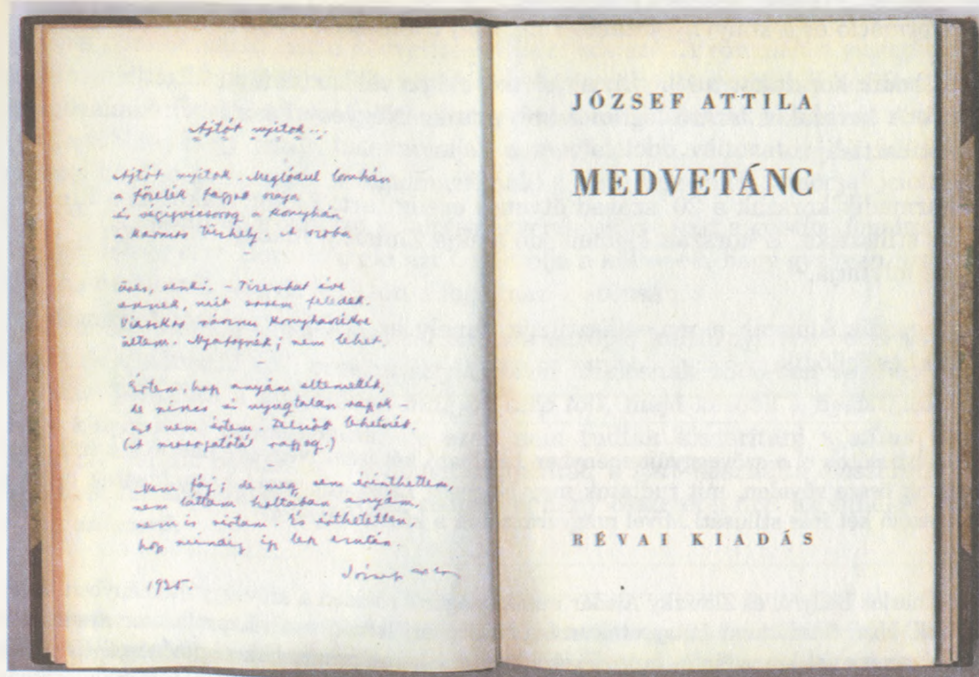
Összefoglalva:

A stilisztika a nyelvi kifejezőeszközökkel és kifejezőmódokkal, azaz a stílussal (a mindennapi és a művészi stílussal) foglalkozó tudomány.

A stilisztika a nyelvi stílus tudománya.

Mit vizsgál a stilisztika? A nyelvi elemek szövegbe, szövegtípusba való választásának, elrendezésének, gyakoriságának eredményeként megvalósuló, létrejövő stílust.

A stilisztika a nyelvtudomány és az irodalomtudomány határán foglal helyet. Mindkettőnek része. Társtudományai a retorika, a szociolingvisztika, a szöveg-
tan, a jelentéstan, az esztétika, a poétika, a művészettörténet stb.

Vannak, akik élesen különválasztják a nyelvtudományi és az irodalomtudományi stilisztikát. Bally például, a mai értelemben vett stilisztika megalapítója azt vallotta, hogy a szépirodalmi művek stílusának tanulmányozása nem tartozik a stilisztika tárgykörébe. Szegedy-Maszák Mihály viszont az irodalmi stílus vizsgálatát érti stilisztikán. Péter Mihály szerint pedig van stílusa a nyelvnek, és van stílusa az irodalomnak. Leírásuk a nyelvészeti, illetve irodalmi stilisztika feladata.

Felfoghatjuk a stilisztikát önálló tudományágként is, amely elkülönül mind a nyelvtudománytól, mind az irodalomtudománytól, de mégsem lehet élesen elválasztani egyiktől sem. Ezért szokták a stilisztikát interdiszciplinának, határtudománynak nevezni. Szoros kapcsolatban van például a nyelvtudomány sok ágával, a grammatikával, a lexikológiával, a jelentéstanal stb.

De sok látható összefüggés van a stilisztika és az irodalomtudomány között is. A nyelvi eszközök megvalósulásának módját egyes korok irodalmi alkotásaiban például meghatározzák az adott kor műfajai, azok szabályai, az adott korok irodalmi stílusának „szokásrendszere”. Az irodalomban művészi, esztétikai igényvel kifejezendő tartalom nem valósulhat meg nyelvi elemek nélkül. Az irodalom tárgya az emberi élet, a világ, az érzések és hangulatok, történések és benyomások, de anyaga a nyelv, mint szobrásznak a márvány vagy az agyag, festőnek a szín, a fény és árnyék, a bennük rejlő lehetőségek megvalósítása. Így van a költő a nyelvvel. Amit el akar mondani, az egyszeri és általános emberi, ahogyan elképzezi, az egyéni-művészi, de a mód, ahogyan megvalósítja, ahogyan csomagolja, ahogyan kiválasztja és elrendezi a tartalomnak megfelelően művészetének anyagát, vagyis a nyelv rendelkezésre álló elemeit és azok lehetséges (akár új és szokatlan) kombinációit, az az adott (jelen esetben a művészet anyagát képező) nyelv lehetőségeinek a függvénye (is).

(De ugyanúgy függvénye a stílus az adott kornak, a kor világképének, függvénye még a művész egyéniségének meg a kifejezendő lelkiállapotnak is.)

12. Foglaljátok össze, mit tanultatok a romantika irodalmi vonatkozásairól, témavilágáról és nyelvi kifejezőeszközéről! Majd a szöveggyűjteményből olvassátok el Gerard Nerval El Desdichado és Vörösmarty Mihály *A vén cigány* című versét! Hogyan, milyen nyelvi elemek segítségével jelenik meg a romantikus világkép és témavilág a két versben?

Vörösmarty Mihály

Gerard de Nerval

A stíléma vagy stíluseszköz

Tudjuk tehát, hogy a stílus a nyelv működése, használata közben alakul, választás és elrendezés eredményeként. Stílus önmagában nem létezik. Mindig a szöveghez kötődik. A nyelvi stílus a szöveg stílusát jelenti, a nyelvi elemek stíláriális összefűzése a szöveg formálásának a része.

A megnyilatkozóknak, a szöveget formálónak a szituációba ágyazott szándékától függ a választás és az elrendezés. A stílus egyben hatást is jelent: közlés gazdagítását a szavak fogalmi jelentésén túl valami gondolati, hangulati vagy érzelmi többlettartalommal. Ha például azt mondom, hogy *Millió dolgom van, nem érek rá!*, ez nem azt jelenti, hogy valóban millió számú dolgom van, csak ezzel a túlzó értelmű és hangulatú szóval (*millió*) akarom érzékeltetni, hogy nincs időm, sok a dolgom, sietek, elfoglalt vagyok. Vagy így gazdagodik például többlettartalommal a diákok nyelvhasználatában a *király* szó, amikor egy helyzet vagy dolog nagyszerűségének érzékeltetésére ezt mondják: *Ez király!* A költői nyelvben ezt a stíluszhatást a szavak, kifejezések, költői képek és alakzatok megválasztásával, létrehozásával és használatával érik el az alkotók.

13. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Nagy László *Ki viszi át a szerelmet* című versét! Keressetek meg, hogyan, milyen szavak segítségével írja körül, szépíti a költő a halál tényét!

A stílus vizsgálatokor azt vizsgáljuk, hogy mit, milyen nyelvi elemet miért érzünk egy adott szituációban kifejezőnek, hatásosnak, figyelemre méltónak egy szépirodalmi alkotásban (legyen az vers, próza vagy dráma), egy újságcikkben, egy reklámban vagy akár hétköznapi beszélgetőtársunk szavaiban. A stílus hatásának az okát, forrását keresve a megnyilatkozásokat, a szövegeket vizsgálható kisebb egységekre bontjuk.

Azokat az egységeket, nyelvi és nyelven kívüli elemeket, amelyek stíláriss szerephez jutnak a szövegben, vagyis valamilyen hatásuk van, stilisztikumot eredményeznek, stilisztikai eszközöknek (stíluseszközöknek) vagy stíluselemnek, szakszóval *stilémának* nevezzük.

A stilisztikai írásokban a következő fogalmakat, megnevezéseket azonos értelemben használják: stilisztikai eszközök – stíluseszköz – stíluselem – stiléma – stílus-tény.

Mi válhat stíluselemmé a szövegben, a megnyilatkozásban? Tulajdonképpen bármilyen nyelvi elem, vagyis bármely szó, szókapcsolat, mondatforma, de akár todalék vagy hang is egy adott megnyilatkozásban. De mindig csak a konkrét megnyilatkozásban, más nyelvi elemekkel összekapcsolva, a szöveg értelmével összefüggésben válik egy-egy nyelvi elem stíluseszközzé. Önmagában nem az.

Ha megvizsgáljuk a következő három mondatot, *Jól vagy?* *Ugye jól vagy?* *Talán nem vagy jól?*, azt látjuk, hogy minden nyelvi elem lehet stíluseszköz egy adott megnyilatkozásban. A fenti három mondat esetében a stílus, a mondatok közötti stíluskülönbség a valakinek a hogyléte felőli érdeklődésünk változatait hivatott kifejezni. Az első mondat (*Jól vagy?*) érdeklődést, tudakozódást fejez ki, a második (*Ugye jól vagy?*) az enyhén rábeszélő *ugye* kérdőszóval arra utal, hogy a kérdező azt feltételezi, hogy jól van a kérdezett. A harmadik mondat pedig (*Talán nem vagy jól?*) azt az előfeltételezést fejezi ki, miszerint valószínű, hogy a kérdezett nincs jól.

14. Fogalmazzatok meg, van-e stíluskülönbség a következő mondatok között: *Szeretsz?* *Ugye szeretsz?* *Azért szeretsz?* *Talán nem szeretsz?* Milyen összefüggésben van a választott megfogalmazásmód a mondat értelmével? Helyezzétek a mondatokat beszéd-szituációkba!

A stíluseszközök a hatást a szövegben többféleképpen elérhetik. Betölthetnek sokféle szerepet: erősítést, fokozást, túlzást, gyengítést, szemléletességet stb.

Tartalmi erősítésre szolgálnak például a mindennapi nyelvhasználatban a kiválóság érzékeltetésekor a **rendkívüli**, **páratlan**, **király** szavak, a pozitív tartalmú csodálkozás kifejezésére a **mesés**, **csodálatos**, **zseniális** szavak. A fokozás hatását leginkább részletező felsorolással lehet elérni.

Például: ordít, dübörög, harsog a fejemben a fájás.

15. Alkossatok mondatokat a következő szavakkal úgy, hogy a megadott stilisztikai szerepben alkalmazzátok azokat:

rendkívüli – lelkesedés kifejezésére

páratlan – nehezményezés kifejezésére

mesés – lelkesedés kifejezésére

zseniális – nehezményezés kifejezésére!

16. Keressetek példát Ady Endre *Párisban járt az Ősz* című versében részletező felsorolásra!

Gyakran használjuk mind a hétköznapi nyelvben, mind a szépirodalom nyelvében a **túlzást**: egy jelenség képtelenségig történő felnagyítását vagy kicsinyítését (többnyire valamely indulattól vezérelve).

Millió dolgom van!
Ezerszer kértelek!

A **kicsinyítés** szójelentéssel és kicsinyítő képzővel is visszaadható:

Várj egy pillanatig! Egy ugrás a mozi. Szellőcske üldögél.

A legerősebb stílushatást egy szövegben a **szemléletessé tétellel**, vagyis a képes beszéd segítségével lehet elérni.

A szépirodalom nyelvének egyik alapvető vonása, hogy a valóságot vizuális érzéki megjelenítés útján, képszerűen tükrözi. Ez különbözteti meg leginkább a tudomány nyelvétől és a hétköznapi nyelvhasználattól, bár ez utóbbi szintén gazdag képes kifejezésekben (*rohan az idő, borús kedvem van, a hegy lábához értünk*), de nem tudatos művészi céllal és értékkel. A képes kifejezés fogalmát azért inkább a költői nyelvhez szokás kötni, mert a mindennapok képes kifejezései a hétköznapi nyelvhasználatban elkopnak, nem érzékeljük bennük a képiséget, pedig a szleng nyelvhasználat például különösen dúskál a képekben (Íme egy-egy példa megszemélyesítésre, metonímiára és hasonlatra a szleng nyelvváltozatból: *Nehogy már a befőtt tegye el a nagymamát!, Húzd el a csíkot! Húzz el, mint a vadlibák!*).

A klasszikus retorika fogalmai szerint megkülönböztetünk szóképeket (trópusokat), ahol a képekben egyetlen szó a jelentésváltozás hordozója, és az alakzatokat (figurákat), amelyekben a változás több szót érint.

A költői kép tulajdonképpen sűrítés eredménye, visszafordítani a mindennapi nyelvre csak a sűrítés szétbontásával, körülírásával lehet. A képek alkotása és befogadása egyaránt alkotó, értelmező tevékenységet igényel. Cicero, a klasszikus latin szónoklattan összefoglalója írja *Orator* című munkájában, hogy a szónok „Sűrűn alkalmazzon különféle szóképeket is, mert ezek hasonlóságuk segítségével átröppentik a képzeletet egyik fogalomról a másikra (...); a gondolkodás e világmagyors cikázása már magában véve is gyönyörködtető”.

Valamennyi szókép közt a legszemléletesebb és leggyakoribb a metafora és származékai. A költői képekről és alakzatokról már tanultatok, de ennek a tantárgynak a keretében is visszatérünk még vizsgálatukra a szépirodalmi stílus kapcsán.

Összefoglalóan elmondhatjuk tehát, hogy a nyelvi stíluseszközök tanulmányozása tulajdonképpen nem más, mint a hatás tanulmányozása!

17. Eddigi irodalomelméleti ismereteidet felhasználva nevezd meg az alábbi idézetekben található költői képeket, majd fejtsd vissza jelentésüket és fogalmazd meg a költő által bennük kifejezett tartalmat a saját szavaiddal!

A lelkem ódon, babonás vár.

(*Ady Endre*)

A bánat egy nagy óceán.

S az öröm?

Az óceán kis gyöngye.

(*Petőfi Sándor*)

A világ egy kopott szekér,

Haladna, de nem messze ér;

(*Arany János*)

Szakkifejezések szótára

interdiszciplína – határtudomány; több tudományág közös kutatási területe

stiléma – stilisztikai értékű nyelvi kifejezés

3. lecke

A stílusérték. Az állandó és az alkalmi stílusérték. Az adekvát és az inadekvát stílus

A stílusérték

A jó stílusnak az a lényege, hogy a kifejezés módja a közlésfolyamatot szolgálja. A beszélő azért választ ilyen vagy olyan stíluselemet, hogy saját gondolati és érzelmi tartalmait teljes egészében közölni tudja a hallgatónak, hogy épp a megfelelő, vagyis a szándékolt hatást gyakorolja rá.

Párisban járt az ősz

Párisba tegnap beszökött az Ősz.
Szent Mihály útján suhant nesztelen,
Kánikulában, halk lombok alatt
S találkoztam velem.

Ballagtam éppen a Szajna felé
S égtek lelkemben kis rózse-dalok:
Füstösek, furcsák, búsak, bíborak,
Arról, hogy meghalok.

Elért az Ősz és súgott valamit,
Szent Mihály útja beleremegett,
Züm, züm: röpködtek végig az uton
Tréfás falevelek.

Egy perc: a Nyár meg sem hőkölt belé
S Párisból az Ősz kacagva szaladt.
Itt járt, s hogy itt járt, én tudom csupán
Nyögő lombok alatt.

A nyelvi elemnek az adott szövegben érvényesülő sajátos jelentéstöbbletét stílusértéknek nevezzük. Alapja a megszokott használatától való kisebb-nagyobb eltérés. A sajátos, egyéni felhasználás révén egy adott nyelvi elem jelentése többlettartalommal egészülhet ki, így közlési értéke (hírértéke) és hatása erőteljesebb lesz. Vizsgáljuk meg például Ady *Párisban járt az Ősz* című versének kezdősorát: *Párisba tegnap beszökött az Ősz.*

Az *ősz* szó hétköznapi értelemben egy évszak megnevezése, melyhez a természet hervadása, az elmúlás köthető. Ezt a jelentést tágítja szimbólummá Ady, amikor az *ősz* megnevezést a halál értelmében használja. További költői bravúr, hogy a

beköszöntött az ősz elcsépeelt kifejezés mintájára, de ahelyett az egyéni színezetű, vagyis ebben a megfogalmazásban hírértékű, az eredetileg más szótári értelmű *beszökött* szót használja, éreztetve vele, hogy élete legszebb nyarának idején hirtelen felsejlik benne a halál gondolata.

A mindennapi nyelvhasználatban szokásos gyakori szókapcsolás vagy szóhasználat megszokottá válik, nincs hírértéke.

Ezt nevezzük közhelyes, konvencionális stílusnak.

18. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Örkény István *Csupa közhely* című versét, majd fogalmazzatok meg, mi a vers nyelvi megformálása esetében a humor forrása. Ebben az esetben van-e stílusértékük, hírértékük a versben felhasznált közhelyeknek?

19. Keressetek példákat József Attila verseiben újszerű, szokatlan értelmű szóhasználatra!

Ezzel szemben a szépirodalom nyelve telis-tele van újszerű vagy szokatlan szóhasználattal, szótársítással, ezért hírértéke is nagy, vagyis jó, élvezhető, hatásos stílus jön létre.

Utazz velünk a Roxfortba! 4 napos angliai nyaralást

Minden könyv Ajándék DVD-vel!

Libri

Libri Vevőszolgálat ingyenesen hívható zöld szám: 06-80-A LIBRI (+36-80-254-274) www.libri.hu

Kárpátaljai **EXPRESSZ** A közélet, 28. évfolyam, 2009. június 18. Reklám - Apróhirdetés TV műsor - Magazin

Elérhetőségünk levélben: 90202. Beregszász, Mihály Károlyi u. 1. Tel.: 06-66-544-61-61, +36-20-629-49-14., e-mail: karpataljai.expressz@gmail.com

FIGYELEM!

Megújult a Kárpátaljai Expressz!

Uj kiadvál, még gazdagabb tartalommal, még több művelés és művelővel, jelentősülős hírelő felőre.

Hírrelőelőkkel rendelőre az újlókl. Helyesre költőelők szővelőre az 5. oldalon.

Felőlőkkel költőelők felőlőkkel az elölőkkel.

A TARTALOMDÖL:	
TV műsor	7-10 oldal
Helyesre költőelők és szerelők	11 oldal
Szerelők	13 oldal
Helyesre költőelők	14 oldal

Figyelem!

Műanyag ablakok, ajtók rendelése, már a SIRIUS építelőkben is. Beregszászban a Roxsokert utcában. Kizárólókl. hírelő német alapanyagból (Aluplast).

Nyílólók akcióelők a hírelő német!

Tel.: 8 (72-41) 4-31-29
+38 (866) 206-16-02
+38 (997) 912-61-46

aluplast

E-hírelőelők: 88-50-768-81-51.

Lakossági hírelőelőkkel ingyenesen az alólók telefonszámokon adhatók fel! Tel.: 80-66-544-44-61 vagy +36-20-629-49-16.

De ne feledjük, hogy élvezhető stílus csak akkor jön létre, ha megfelelő egyensúlyt tartunk a megértést segítő megszokott és a megszokottól eltérő elemek kö-

zött. Az eredetiség, az egyéni lelemények és a hagyományoshoz ragaszkodás aránya attól is függ, milyen szövegfajtaival van dolgunk. A figyelem felkeltését szolgáló műfajok, mint például a hirdetés vagy a reklám, általában több szokatlan, egyéni megfogalmazást használ, vagy megszokott kifejezéseket használ más értelemben.

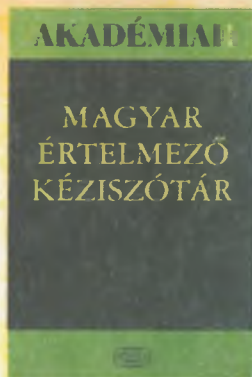
20. Idézd fel kedvenc tévé- vagy rádió-reklámod szövegét! Próbáld megfogalmazni, milyen nyelvi elemek hordozzák benne a stílusértéket, vagyis miben rejlik a szöveg hatásának titka!

21. Találd ki egy nem létező tárgyat! Nevezd el, majd találd ki a funkcióját! Aztán képzelj el, hogy a televízióban és a rádióban reklámozod mint eladandó terméket! Találd ki a tévés és a rádiós reklám szövegét!

A stilisztikum vagy stílusérték olyan értelmi, érzelmi, hangulati tartalom, amely összefügg az adott nyelvi elemnek a megnyilatkozásban való előfordulásával, a kommunikációs helyzetnek való megfelelőségével.

Az állandó és az alkalmi stílusérték

Van olyan stílusérték, amely hagyományosan kötődik egy-egy nyelvi elemhez, állandósult, lexikalizálódott. Ilyenkor állandó stílusértékről beszélünk.

Értékelhetünk egy nyelvi elemet például hagyományosan a hangzása alapján hangutánzóknak (*cincog*) vagy hangfestőnek (*ballag*), nevezhetjük hagyományosan választékosnak (*kikelet, étkezés, ismeretkör*), régiesnek (*maszlag 'méreg'*), megkülönböztethetjük idegen eredetéről (*infrastruktúra, menedzser*), köthetjük használatát egy társadalmi csoporthoz (például a szakkifejezések *atom, fotocella*), a szleng nyelvváltozathoz (*csajszi, góré, csontkollekción*), egy földrajzilag körülhatárolható területhez (*tengeri (kukorica), mony (tojás), szárma (töltőtkáposzta), cakó (golya)*).

Az ilyen állandósult stílusértéket a szótárak stílusminősítésként jelzik.

A Magyar Értelmező Kéziszótárban például a következő állandó stílusminősítésekkel találkozhatunk: **argó** = argotikus szó, kifejezés, jelentés, **biz** = bizalmas, a közvetlen, fesztelen társalgásra jellemző, **durva** = sértő, megalázó, nyers, **elav** = elavult, **gúny** = gúnyos, **gyerm** = a gyermeknyelvben használt, **hiv** = hivatalos, a hivatali nyelvben használt, **irod** = a szépirodalomban, a költészetben használt, **kedvesk** = kedveskedő, **pejor** = rosszalló, elítélő, lekicsinylő, **táj** = tájszó, csak a nyelvjárásokban élő, **tréf** = tréfás, kedélyeskedő, **vál** = a választékos, igényes, emelkedett stílusban használt.

22. Milyen stílushatásuk van az alábbi mondatokban a tájnyelvi szavaknak, az idegen szavaknak, a szakszóknak?

- ① A sok pulya vidám zsvivájától hangos volt az egész alvég.
- ② Ez a projekt különösen fontos számunkra, ezért kidolgozásával egy tapasztalt csapatot bíztunk meg.
- ③ Úgy mentünk gyalog akkó mán a nyócadik napja. Mán nagyon le vótunk gyengülve. Hát lássuk eccer csak, hogy a katonák kifele rángatnak valakit a sorbul. Hát a Balog Pista vót az. Leesett a fődre a gyengeségtül, a katonák akkó férehuszták, oszt lelőtték. Ott, az út szélin hagyták.
- ④ Rekonstrukcionális terveinket csak optimális finansiális lehetőségek esetén realizálhatjuk.
- ⑤ A test hőállapot-változása során a hőmérsékletén kívül más fizikai jellemzői is megváltoznak, például a térfogata, elektromos ellenállása, molekuláris-kinetikus energiája stb.

Hogyan mondanátok másképpen? Változott-e a mondatok hangulata, stílusa?

23. Milyen hangutánzó vagy hangulatfestő szavakkal egészíthetnénk ki az alábbi mondatokat? (A megoldásokat vessétek össze az eredeti művekkel!)

- ① „Fülembe még ősmagyar dal (Ady Endre)
- ② „Mi táncba kezdünk és sírva,
..... szét a boldog mátká-párok.”
(Ady Endre: Lédával a bálban)
- ③ Bizony, csodás ország, ahová jöttünk,
mint hogyha a perc szárnyakon ,
el-nem-múló vendégség van köröttünk,
hosszú ebéd és még hosszabb uzsonna.
(Kosztolányi Dezső: Szeptemberi áhítat)

- 4 Falon az inga lassú fénye ,
Oly jár, szinte arra vár,
Hogy ágyam mellett a villany,
S a sötétben már boldogan megáll.

(Tóth Árpád: *Jó éjszakát!*)

24. Keress a *Magyar Értelmező Kéziszótár*ból minél több állandósult stílusértékkel bíró szót, kifejezést! Stílusértékének megfelelően foglalj mondatba, majd illeszd beszédhelyzetbe a szavakat!

25. Az alábbi rokon értelmű szavakat és kifejezéseket a *Magyar szókincstár* című szinonimaszótár sorolja fel a *sovány* melléknév szinonimáiként. Írjátok oda mindegyik szó mellé az állandó stílusértékét, majd vessétek össze megoldásaitokat a szótárban található stílusminősítésekkel!

vékony, csontos, girhes, gebe, cingár, egyszálbelű, keszeg, géva, nyüzge, madárcsontú, hátához nőtt a bele

Más-más a stílusértékük például a következő szavaknak, pedig a jelentésük ugyanaz:

okos, éles eszű, jófej, zsenike,
buta, gyagyás, idióta, tökfej, imbecillis

Mindegyikük más beszédhelyzetben lehet odaillo, helyénvaló, megfelelő.

Az állandósult stílusérték a szó jelentésének elválaszthatatlan része, hat a szó felhasználhatóságára, tehát egyben stílusjelenség is.

Egy szleng vagy tájnyelvi minősítésű szót nem használunk például szakaszokban, vagy akkor sem, ha választékosan akarunk beszélni.

A nyelvi elemek egyéni felhasználásából is születhet stílusérték meghatározott beszédhelyzetben és szövegösszefüggésben.

Ha egy nyelvi elem az adott közlésben betöltött szerepe alapján stilémává válik, alkalmi stílusértéke lesz.

Ez mindig csak az adott szövegben érvényesül, mert az egyéni felhasználási mód teremti meg alkalmilag. Alkalmi stílusértéke lehet egy szónak például attól, hogy nem a szokásos funkcióban, jelentésben használjuk.

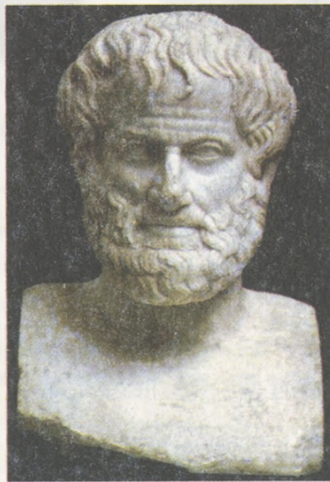
Például *A kutya ugat* mondatban az *ugat* szó semleges stílusértékű. De abban a mondatban, hogy *Ugyan már, mit ugatsz?*, alkalmi stílusértéke lesz, mert hatáskeltésre, gúnyolódásra használjuk.

Állandósult és alkalmi stílusértékük nemcsak a szavaknak lehet, hanem minden nyelvi elemnek és ezek szerkezeti egységeinek, például a toldalékoknak (*Most tudnók a szót...*), a mondatformáknak, a mondatfajtáknak, a szórendnek, a hanglejtésnek. Babits Mihály verseiben gyakran módosítja a grammatikai szabályokat, s ezzel szokatlan és egyszeri intenzív képet teremt. „*E csöpp forgóban rab vagyunk*” – írja *Ketten messze* című versében. Elmarad az alany és állítmány névszói részének egyeztetése, így a *rab* fogalom általánosabb jelentést kap, s ugyanakkor utal az E/l. személyre is.

Az adekvát és az inadekvát stílus

Az eddig tanultak alapján tehát összefoglalhatjuk, hogy nincs **jó, szép** vagy **rossz stílus** önmagában, csak **adekvát** (a **beszédhelyzetnek megfelelő, szokásos, érvényes, odailó**) és **inadekvát** (a **beszédhelyzetnek nem megfelelő, nem érvényes, nem oda illő**) stílus van.

Ha eléri a közlés a célját és a kívánt hatást, a stílus adekvát, ha nem éri el, akkor nem az. Az inadekvátságnak több oka lehet. Egy megnyilatkozás lehet eredménytelen, ha kétértelmű, ha bőbeszédű, ha szűkszavú, ha dagályos, ha homályos stb. Arisztotelész írja *Retorikájában*: „A stílus illő lesz, ha megfelel az érzelmeknek és a jellemnek, és arányos a tárggyal.”

Arisztotelész

Mitől függ, hogy a stílus megfelelő (adekvát)-e? Az adekvát nyelvi stílus megvalósulását a következő tényezők befolyásolják:

- 1 a kommunikációs szituáció és annak elemei (a beszédhelyzet);
- 2 a kommunikáció célja;
- 3 a fentieknek megfelelően a műfaj megválasztása;
- 4 a műfajnak megfelelő szerkezeti és stiláris elemek megválasztása és elrendezése.

Ha ezeket a tényezőket figyelembe véve válogatunk a rendelkezésünkre álló nyelvi elemekből és rendezzük el azokat, **adekvát stílus** jön létre. Az ily módon létrejövő megnyilatkozás nem minden esetben szép, vagy igényes, vagy szemléletes, a lényeg, hogy odaillő, a beszédhelyzetnek megfelelő legyen, mert csak így tudjuk elérni kommunikációs célunkat. Hogy mikor mi az éppen odaillő nyelvi elem, kifejezés, vagyis az adekvátság, az alapvetően a közléshelyzettől függ. Bizonyos helyzetekben éppen a tájnyelvi vagy a szleng elemek a helyénvalóak, máskor meg pontosan a durva vagy argó stílusértékű kifejezésekkel érzük el a kívánt hatást, megint más élethelyzetekben pedig a választékos kifejezések használata az odaillő, megfelelő. Nem köszönünk például az iskolában az igazgatónak *Szevasz, haver!* felkiáltással, mert nem odaillő, de a barátnőnket sem a *Kezét csókolom!* formulával üdvözljük, kivéve persze, ha alkalmi stílusértékkel felruházva ezt a kifejezést a humor vagy az ironia eszközeként használjuk.

Részlet a Madách Színház *Négyszögletű Kerek Erdő* című előadásából

Pillanatkép a *Szóz* című televíziós irodalmi műsorból

26. Vessétek össze egy szépirodalmi pályázatnak a szöveggyűjteményben található kétféle felhívását! Határozzátok meg, milyen közléshelyzetben adekvát, odaillő az egyik, illetve a másik megfogalmazási mód!

27. Fogalmazd meg, hogyan zajlana egy telefonbeszélgetés:

- legjobb barátoddal;
- egy osztálytársaddal, akit nem túlságosan kedvelsz;
- számodra ismeretlen felnőtellel, aki a szüleidet keresi;
- téves hívás esetén!

Játsszátok el a szituációkat!

A kifejezési eszközök a klasszikus retorikában **négy stílusere**nyvel rendelkeznek, amelyek biztosítják a szöveg megformálását, retorikai, stilisztikai hatását. Ezek a következők:

- a **világosság** : érthető, pontos fogalmazás, áttekinthető szerkesztés;

- az **illőség** : a szöveg hangneme és szóhasználata a témához és a közönséghez igazodik;
- nyelvi **tisztaság** : a nyelvtani szabályok, a nyelvi normák betartása;
- **ékesség** : a nyelvi kifejezés, a stílus szépségét, díszességét és hatásosságát szolgálja, amelynek egyik eszköze a szóképek és alakzatok használata.

28. Írjatok rövid jellemzést kedvenc irodalmi hősötökről, betartva a négy tanult stílus-erényt!

Oda nem illővé, **inadekváttá** válhat a közlés stílusa, ha szövegalkotáskor túl

- a **szükszavú**
- b **zavaros**
- c **bőbeszédű** vagy
- d **dagályos**.

Ilyenkor a szöveg **homályossá**, **érthetlenné**, de akár **komikussá** is válhat:

Kárpátalján élnek magyarok is. Ami részben hegyes, részben sík vidék.

A szüksézsavúság sokszor eredményezhet **kétértelműséget** is:

Homérosz Akhilleuszt lovai által mutatja be.

Ha túlzottan szüksézsavúan fogalmazunk, néha egyenesen értelmetlenné válhat a mondandónk:

Apámnak van szép felesége, habár anyám özvegyasszony, mégis irigylik tőle.

Érthetetlen lesz a közlendőnk akkor is, ha vétünk a világosság követelménye ellen, és zavarosan fogalmazunk:

Az igazgatónő számtalan alkalommal elmondta már, hogy idén három vizsgánk lesz, és ezt a férje is támogatja, mert a három az szerencsés szám szerinte, ezért számunkra ez az ideális.

A rablótanya porig égett, és Kukorica Jancsi szomorúan nézett be az ablakán.

Ugyanúgy kommunikációs kudarcot eredményezhet, bizonyos helyzetekben oda nem illő lehet a **bőbeszédűség**.

A saját két szememmel láttam meg én magam!

Ez a könyv nagyon tetszett nekem. Egyébként is szeretek olvasni, szeretem a könyveket, ennél jobban csak főzni szeretek, ezért a kedvenc könyvem nagyon megtetszett nekem. Annnyira, hogy másoknak is ajánlom a kedvenc könyvem, amit a szobámban szoktam olvasni. A szobám kellemes hely, van benne ágy, asztal, könyvespolcok meg egy virágállvány is.

Akkor is érthetelenné válhat a közlendőnk, ha a túlzott hatáskeltés érdekében *dagályosan* fogalmazunk, képzavarszerű nyelvi formákat hozunk létre.

A vers utolsó versszaka a szerelem és a halál gondolatát egyesíti sorsszerűen az alliterációval.

Nem érzük el célunkat egy beszédhelyzetben akkor sem, ha *szótévesztéssel* élünk mondandónk során, vagyis nem megfelelő jelentésében használunk valamely szót vagy kifejezést.

Hamar megtalálták a közös hangsúlyt. (odaillő: *hangot, hangnemet*)

Különösen vigyázzunk az ismeretlen idegen szavak használatával! Nevetségessé válhatunk, ha nem megfelelő jelentésben használjuk azokat.

Csapnál megnyitotta kapuit az új kamionterminátor.
Még csak nem is exhumálta magát ebben a kényes helyzetben!

Árthatunk mondandónk célba érésének és saját megítélésünknek a *divatos szavak* és a *közhelyes kifejezések* túlzott használatával is. Ilyen divatos szó például ma a *lenyűgöző, zseniális, érdekes, bizarr*, amit sokan akár minden mondatukhoz is hozzáfűznek.

A *közhelyek* tipikus beszédhelyzetekben elhangzó tipikus megnyilatkozások, amelyeket bárki mondhat, nincs bennük semmi egyedi, a szokásos, unott formában fogalmazzák meg a világról szerzett tapasztalatainkat. Mivel lépten-nyomon használjuk őket, stílusértékük, hírértékük csekély, megértésük viszont nem okoz gondot, mert mindenki ismeri őket. Igyekezzünk minél kevesebb közhelyes kifejezéssel kitölteni megnyilatkozásainkat, próbáljuk gondolatainkat tartalmasabb, érdekesebb, egyénibb formában kifejezni.

Örkény István portréja

29. Olvassátok el újra a szöveggyűjteményből Örkény István *Csupa közhely* című versét! Próbáljátok tartalmas kifejezésekkel elmondani, milyen a vers érzelmi-hangulati tartalma!

30. Gyűjtsetek közhelyeket és közhelyes kifejezéseket környezetetek nyelvhasználatát figyelve! Írjátok le azokat, majd az Örkény-vers mintájára próbáljátok ironikusan műalkotássá (verssé, prózává) formálni!

31. Képzeljétek el és játsszátok el a következő szituációt úgy, hogy a szereplők csak közhelyeket és divatos kifejezéseket használhatnak! Figyeljétek meg, mennyire oda nem illővé válik így a beszélők stílusa!

- Rómeó és Júlia beszélget az erkély-jelentben.
- Don Quijote és Sancho Panza meglátják a szélmalomokat.
- János vitéz és Toldi Miklós beszélgetnek kalandjaikról.

Szakkifejezések szótára

inadekvát stílus – a beszédhelyzetnek nem megfelelő, nem érvényes, nem oda illő stílus

konvencionális stílus – megszokott, hétköznapi stílus

lexikalizáció – a nyelv szókészletének állandó elemévé válása

4. lecke

A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása

32. Fogalmazzátok meg, mi a kapcsolat az alábbi fogalmak között!

- beszéd és stílus
- nyelv és stílus
- szöveg és stílus
- kor és stílus

33. Fogalmazzátok meg, mi az alábbi szócsoportok szerepe a szövegek stílusának, hangulatának alakításában! Mondjatok példákat mindegyikre!

- szinonimák
- frazeológiai egységek (állandósult szókapcsolatok)
- hangutánzó, hangulatfestő szavak
- tájszók
- szakszók
- idegen szavak

34. Van-e hangulatuk a hangoknak? Mondjátok el, kiben milyen hangulatot keltenek a különböző magán- és mássalhangzók! Milyen hangokat neveznétek:

- keménynek
- lágynak
- vidámnak
- szomorúnak
- kellemesnek
- kellemetlennek?

Gyűjtsetek olyan szavakat, amelyekkel alátámasztjátok állításaitokat!

35. Készítsetek hangstatisztikai vizsgálatot az alábbi szövegrészekben! Fogalmazzátok meg, van-e valamilyen összefüggés a hangok gyakorisága és a szöveg hangulata között! Részletek Weöres Sándor *Hangcsoportok* című művéből:

- 1 Jekale munní temme
a jajja mimenó
golopandu ameníja
u kuaháj imanan.

2 Vikulili hejriri sziggaga |
mukafoki kupukájlili vikufuja...

3 Khúnáj áfháiszthái mengoh
álkhén ovái lái...

36. Az alábbi szavakat, kifejezéseket frazeológiai egységekkel is ki tudjuk fejezni. Beszéljétek meg, milyen stílushatásuk van a szavaknak és a velük azonos jelentésű szólásoknak, szóláshasonlatoknak, közmondásoknak, szállóigéknek! (Könnyítésül szolgálnak a frazeológizmusok kulcsszavai.)

Kifejezések	Kulcsszavak
megjavul	tér
félbeszakít valakit	vág
sír	mécstes; egerek
légy bátor	mer, nyer
eldöntött dolog	kocka
gyáva	katona
szegény	egér; béka; toll
táncolnak	por
elítél	pálca
támogat	lándzsa

37. Fogalmazzátok meg az alábbi szempontoknak megfelelően azt, hogy szerelmesek vagytok!

- minél több névmással
- sok igével
- állandósult szókapcsolatokkal
- metaforákkal

38. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Márai Sándor *Az útitársakról* című írását!

– Mít tanácsol a szerző: hogyan alkalmazkodjunk stílusunkkal a beszédhelyzethez, a különböző kommunikációs célokhoz?

39. Alkossatok rövid párbeszédet az alábbi szereplőkkel a megadott szituációkban!

- 1 orvos–beteg / kontrollvizsgálatokon
- 2 két barát(nő) / nyári vakáció utáni találkozáskor
- 3 szülő–gyerek / hétvégi program megbeszélése
- 4 vállalatvezető–friss diplomás jogász / állásinterjú

40. Milyen beszédhelyzet(ek)ben hangozhatnak el az alábbi mondatok? Nevezzétek meg a szituáció elemeit is!

- 1 Sajnálom, ez nem a Kiss lakás!
- 2 Nézz körül alaposabban, mielőtt átmész!
- 3 Na húzzunk innen!
- 4 Hölgyem, szabad?
- 5 Erre igazán nem számítottam!
- 6 Ennél egy számmal kisebbet kérek!

41. Fogalmazzátok meg, milyen stílushatást keltenek az azonos kifejezések az alábbi részletek különböző szöveggörnyezetében! Magyarázzátok meg, miért!

- 1 Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.
Szél kele most, mint sír szele kél; s a csarnok elontott
Oszlopi közt lebegő rémalak inte felém.

(Kölcsey Ferenc: Huszt)

- 2 Csend vala hát;
Csak két éhes pók harcolt
Életre, halálra
Egy szilvamagon-hízott légy combja felett;
De oh, balsors! a combot elejték.
Egy egér felkapta, s iramlott
Vele az oltár háta mögé
A tiszteletes reverendájába,
S lakomáz vala,
S a pókok szeme koppant.

(Petőfi Sándor: A helység kalapácsa)

42. Hasonlítsátok össze a kétféle leírást! Állapítsátok meg az azokra jellemző kifejező eszközöket!

1) kutya, házikutya, eb (Canis familiaris): a kutyafélék (Canidae) családjába tartozó állat. Fő jellemvonása a rendkívüli tanulékonyság, hűség gazdájához, gyorsaság és kiváló szaglóképesség. Őseit a farkasok, sakálók és a különböző vadkutyafajok között keresik. A legrégebben háziásított állat (i. e. kb. 10 000).

2) kutya – I. fn. 1. A ragadozók közé tartozó, ház- és nyájörzésre, vadászatra használt vagy kedvtelésből tartott háziállat. 2. biz vkinek a ~ja: vkinek kiszolgált, megalázott helyzetben levő személy. 3. biz megvetést érdemlő személy. II. mn 1. Gyalázatos, cudar. 2. Gondot, bajt okozó, nehéz, rossz.

Most vessétek össze a leírásokat Nagy Lajos *Képtelen természettudományi kézikönyve* című fejezetével! (Lásd a szöveggyűjteményben!)

43. Szerkesszetek rövid párbeszédet a szituációk változásainak megfelelően!

- 1 A és B – barátok/barátnők – a moziból jövet megbeszélik a megnézett filmet.
- 2 Hozzájuk lép A édesanyja, beszámolnak neki a látott filmről.
- 3 B otthon elmeséli 5 éves öccsének, hol járt és mit látott.

- 1 X. Y. ügyintéző egy hivatalban. Ebédszünetben a barátnőjével beszél új munkahelyéről egy gyorsétteremben.
- 2 Asztalukhoz lép X. Y. felettes és csatlakozik hozzájuk.
- 3 X. Y. visszatér a munkahelyére és fogad egy ügyfelet.

44. Az alábbi mondatok szépirodalmi művekből származnak. Ki mondja kinek? Állapítsátok meg a közlés funkcióját is!

- 1 „Amíg jól van dolgod,
fől ne gerjeszd mérgem!”
- 2 „Döngessük meg a
palánkot körüle!”
- 3 „Inkább keves oroszlán,
mint sok nyúl!”

45. Mondjátok el saját szavaitokkal, ti hogyan fogalmaznátok meg a fenti közléseket:

- 1 barátotoknak;
- 2 idősebb testvéreteknek;
- 3 szüleiteknek;
- 4 tanárotoknak!

II. fejezet

A nyelv és a kommunikáció

46. Az alábbi részlet segítségével magyarázzátok el a kommunikáció folyamatát! Foglaljátok össze, amit az általános iskolában a kommunikációról tanultatok!

Eközben ők is odaértek a faluházához. Baló Mihály uram dicsértesséket mondott és tovább ment, Ágnes nemkülönben. De nini, az a bolond gyerek, a bizony odamegy egész közel s még meg is szólítja azt a hatalmas embert. Ejnye no, mire való az!

– Bácsi! – szólt csengő, szelíd hangon. – Adja vissza a bárányomat!

A tanácsbeliek összenéztek. Kié vajon ez a szép, szomorú arcú lányka?

– Adja vissza a bárányomat! – ismétlé, s a vékony gyermeki hang úgy süvített a levegőben, mint egy parittyakő.

Sós Pál odanézett fanyarul, azután megigazította hátul palócosan fésűre fogott deres haját s nyájasan kérde:

– Miféle bárányodat, fiacskám?

– Az én Cukri bárányomat, a két fekete folttal a hátán, piros pántlikával a nyakában. De hiszen tudja maga nagyon jól.

– Nem láttam én a te bárányodat soha – szólt szemlátomást kedvetlenül. – Takarodj innen, azt mondom.

(Mikszáth Kálmán: A néhai bárány)

5. lecke

A nyelv és a kommunikáció. A nyelvi funkciók. A kommunikáció szabályai

A **kommunikáció képessége** az egyik legalapvetőbb emberi tulajdonság, bár nemcsak az emberek közötti kapcsolatokban figyelhető meg kommunikáció, hiszen kommunikálnak egymással pl. az állatok is. Mi természetesen az emberi kommunikációval fogunk foglalkozni, azon belül is elsősorban a verbális, azaz szóbeli kommunikációval, vagyis tulajdonképpen a beszéddel. Az írásbeli érintkezést a későbbiekben tárgyaljuk majd.

A kommunikáció, annak ellenére vagy talán éppen azért, hogy az emberek többsége birtokában van a kommunikáció képességének, meglehetősen összetett és bonyolult jelenség, még akkor is, ha nem annak tűnik. Az alábbiakban kiderül, miért.

De mi is tulajdonképpen a kommunikáció? Az *Idegen szavak és kifejezések szótára* így határozza meg a fogalmat:

Kommunikáció: információk közlése v. cseréje vmilyen erre szolgáló eszköz, ill. jelrendszer (nyelv, média, gesztusok stb.) útján.

Vizsgáljuk meg ezt a definíciót. Láthatjuk belőle, hogy a kommunikáció voltaképpen egy *folyamat*. Olyan folyamat, amelynek során általában az emberek *információkat* cserélnek. Az **információ** pedig nem más, mint valami *új ismeret*, amelyet bizonyos tárgyról szerzünk.

Az emberi kommunikáció *eszköze*, amit a meghatározás *jelrendszer*ként említ, a leggyakrabban nem más, mint a *nyelv*. De természetesen nem csak a nyelvet használhatjuk az információt továbbító jelrendszerként. Ilyen jelrendszerként szolgálhat pl. a siketek jelbeszéde, a morzeábécé stb. A leggyakrabban használt eszköz azonban az emberi természetes nyelv.

A kommunikáció *folyamata* rendszerint a következő:

Az *adó* a rendelkezésre álló *jelrendszer* (általában a nyelv) segítségével továbbít valamilyen *információt* a *vevő* felé valamilyen *céllal*. Ha konkrétan emberi kommunikációról van szó, akkor úgy is fogalmazhatunk, hogy valaki (*a beszélő*) közöl (*közlés*) valamiről (*a közlés tárgya*) valamit (*közlemény*) valaki(k)nek (*a hallgatónak*).

Kommunikáció nélkül nehezen képzelhetjük el az életünket. A kommunikáció olyan jelenség, amelyre minden embernek szüksége van, a tanórákon pedig különösen, hiszen jellemzően a tanár az, aki az ember legfogékonyabb korszakában a legtöbb *információt* továbbítja a tanulók felé a világról.

47. Képzeljétek el a következő beszédhelyzeteket, és nevezzétek meg minden helyzetben a kommunikáció tényezőit (adó, vevő, közlés, információ):

- a tanár magyaráz fizika órán,
- anyukáddal beszélgetsz a család nyaralási terveiről,
- két barát beszélget egy közös kirándulás emlépeiről,
- egy gyerek könyvet olvas!

48. Készítsétek el írásban azokat a párbeszédhelyzeteket, amelyek elhangozhatnának a 47. feladatban megnevezett beszédhelyzetekben!

A kommunikáció funkciói

A kommunikáció több nyelvi funkció kifejezője is. A kommunikáció nem egyszerűen tények és információk továbbítása, hanem jóval több annál: a kommunikáció során például kapcsolatot létesítünk és tartunk fenn másokkal, együttműködünk stb. Roman Jakobson orosz nyelvész és irodalmár szerint a következő *nyelvi funkciókat* fejezhetjük ki:

Az *emotív* funkció szorosan az adóhoz kapcsolódik. Arra utal, hogy az adó miként viszonyul ahhoz, ami éppen a kommunikáció tárgya. Csak *emotív* funkciókat fejeznek ki például az *indulatszók*, amelyekkel fájdalomunkat, örömeinket, meglepetésünket stb. mutatjuk ki. De nemcsak indulatszókkal fejezhetjük ki a viszonyulásunkat valamihez vagy valakihez, hanem például a hangsúllyal és a hangjelettel, a hangszínnel is. Tulajdonképpen spontán érzelemkinyilvánításról van itt szó. (*Ej, jaj, A csudába!* stb.)

A *konatív* funkció gyakorlatilag a felhívó, felszólító funkció, és mint ilyen, a *vevőre*, a *hallgatóra* vonatkozik. Segítségével közöljük kívánságainkat, óhajainkat. Jellemző nyelvi kifejezőeszközei a felszólítás és a megszólítás. (*Sanyi, nyisd ki az ablakot!*)

A *referenciális* funkció révén utalunk a valóságra, a tárgyakra, tényekre, viszonyokra stb., és ezáltal fejtjük ki a megismerő (kognitív) tevékenységet. Ez tehát

központi, úgy is mondhatjuk, hogy a legfontosabb funkció. (*Esik az eső. Nórika szőke kislány. Kétszer kettő négy.*)

A *poétikai* funkció a kommunikáció eszközére, a kódra, vagyis a jelrendszerre irányul. Szerepe elsősorban a szépirodalomban van, minthogy ekkor a közlés esztétikai értéket kap, elsődleges célja nem vagy nemcsak az információ hordozása, hanem az esztétikai élvezetnyújtás.

A *fatikus* (kapcsolattartó) funkciónak az emberi kapcsolatok fenntartásában, szervezésében van nagy szerepe, tehát ez sem hordoz sok információt. Ide tartoznak például a köszönések, az udvariassági formulák, amelyek nélkül általában a valódi értelemben vett kommunikáció nem kezdődhetne el. A kommunikációnak erre a részére nem a tartalma, hanem érzelmi értéke miatt van szükségünk. Azt jelezzük vele, hogy szeretnénk vagy éppen nem szeretnénk veled kommunikálni. Itt a kapcsolatot a szavak pusztá cseréje jelenti, így elsősorban szociális funkciót hordoz. Bizonyos társalgásokban a téma, amiről beszélnek, lehet kevésbé fontos, mint maga a társalgás ténye. Az ilyen beszélgetések tipikusan fatikusak. (*Jó napot, hogy vagy? Szép időnk van ma.*) Ilyenkor a feltett kérdésekre adható felelet tulajdonképpen nem fontos, a válasz a kérdezőt valójában nem érdekli. Ha az angolok egy üzleti megbeszélés előtt tíz percig az időjárásról beszélgetnek, ez csak a kapcsolatfelvételt szolgálja. Annak, hogy akkor éppen süt a nap vagy esik az eső, a beszélgetés, a tárgyalás megvalósulására és kimenetelére nincs befolyása.

A *metanyelvi* funkció magáról a közlés eszközéről való kommunikáció. Azaz: metanyelven tudunk beszélni, kommunikálni a nyelvről, a beszédről, a matematikáról stb. Vagyis most, amikor a kommunikációról beszélünk, tulajdonképpen metanyelvet használunk. Egyes felfogások szerint tágabb értelemben véve minden tárgyról metanyelven beszélünk, megvan a metanyelve a kémiának, a fizikának stb., így tehát a metanyelv a tanulásban alapvető funkciót tölt be.

49. A 48. feladatban elkészített párbeszédok mellett tüntessétek fel, egy-egy nyelvi elem milyen nyelvi funkciót fejez ki!

50. Most írjátok le a nyelvi funkciók modelljét, és írjátok minden funkcióra nyelvi példát!

51. Most pedig a szöveggyűjteményben található szemelvények felhasználásával keressetek példákat a nyelvi funkciók mindegyikére!

52. Mondd el a *Megbuktam matekból* mondatot a különböző helyzetekhez illően!

Közömbös kijelentésként édesanyádnak.
Megdöbönt kérdésként a tanárnak.
Ijedten édesapádnak.
Csodálkozva a padtársadnak.
Hencegve a barátnódnak.

A kommunikáció során időnként látszólag megmagyarázhatatlan dolgokat is csinálunk. Próbáljuk meg értelmezni például a következő párbeszédet!

Egy olyan szobában ülnek emberek, ahol nyitva van az ablak. Valaki azt kérdezi:

– Nincs itt hideg?

Mire valaki:

– Azonnal becsukom az ablakot.

Mi történt itt? Az első beszélő feltett egy olyan kérdést, ami meglehetősen szokványos, mindennapi. De a második beszélő megértette belőle, hogy az első valószínűleg fázik, és azt kéri, hogy csukja be valaki az ablakot.

Hogy lehet ez? Felmerülhet a kérdés:

- 1 az első beszélő miért nem mondta nyíltan azt, hogy fázik, és kérte, zárja be valaki az ablakot;
- 2 honnan tudta a második, hogy mit akar az első?

Képzeld el, hogyan zajlott volna le ez a társalgás akkor, ha a második személy nem érti meg, mit is akar az első:

– Nincs itt hideg?
– De, egy kicsit hűvös van.

Vagy: – *Nem, szerintem kellemes a hőmérséklet* – feleli a második, és nem zárja be az ablakot, hanem folytatja a beszélgetést.

Vagy lássunk egy másik esetet! Az alábbi két párbeszédben az egyik beszélő pontosan ugyanazt az egyetlen szót mondja, de vajon egyforma jelentésben használja-e mindkétyszer?

– Anya, képzeld, ma kaptam egy ötöst matematikából!
– Nagyszerű!

Illetve:

– Anya, eltörtem a tejesbögrémet!
– Nagyszerű!

Ha nem azonos jelentésben hangzott el a *Nagyszerű!*, akkor vajon milyenben? Az első esetben a *Nagyszerű!* a szokványos jelentésében fordult elő. A másodikban viszont tulajdonképpen éppen ellenkező jelentésben. De akkor hogyan lehet az, hogy szótáraink csak *nagyon jó, kiváló* jelentésben rögzítik a szót? Egyáltalán: honnan, miből tudjuk, hogy ebben az esetben ezt a szót nem a szótározott jelentésében használta az anya? Ebben az esetben kitűnő támpont a megértésben a hangsúly és a hanglejtés, az *intonáció*, amellyel az anya a két alkalommal a *Nagyszerű!* szót kiejti. Vagyis a kommunikáció során nemcsak szorosan arra fi-

gyelünk, hogy *mit* mond a másik, hanem arra is ügyelnünk kell, *hogyan* mondja. Mindannyian tudunk mondani példát arra, hogyan változtatja meg egy-egy szó jelentését az, hogyan, milyen hangsúllyal mondjuk.

53. Írjatok példát olyan esetekre, amikor úgy használunk bizonyos szavakat, kifejezéseket, hogy valójában ellenkezőleg kell értenünk őket!

54. Egy úszómedence mellett állsz és egy kislánytól megkérdezed, *Tudsz úszni?*, azt várva, hogy azt mondja, *igen* vagy *nem*. Ehelyett ő beugrik a vízbe. Hogy értelmezted ezt szavakkal?

55. Vajon miért nem ígéretként értelmezzük az alábbi mondatokat, még akkor sem, ha bennük van az *ígérem* szó? Valójában mit fejeznek ki, ha nem ígéretet?

1 Tanár a diáknak: *Ha nem* adod le időben a dolgozatod, ígérem, megbuktatlak.

2 Gyanúsított a rendőrnek: *Ígérem, nem én voltam!*

56. Egy bulin épp idegenek felé közelítesz, amikor hirtelen valaki megszólít: *Szia, épp rólad beszélgettünk!* Mi lehet a mondat célja? Milyen nyelvi funkció jut erről eszedekbe?

57. Mi az *igen* szerepe az alábbi két társalgásban:

Az első:

Tanár: – Melyik a helyes megoldás?

Diák: – A második.

Tanár: – Igen.

A második:

Orvos: – Milyen gyakran van ez a viszketése?

Beteg: – Szinte minden éjjel.

Orvos: – Igen.

Vajon a két *igen* hasonló hangosságú és hangsúlyú lenne? Ki szólalna meg az *igen* után az első, és ki a második párbeszédben?

A kommunikáció során tehát üzeneteket továbbítunk, cserélünk. Ebben a folyamatban szerepe van a verbális, vagyis a nyelvi elemeknek, a szupraszegmentális (nyelvi jel feletti) tényezőknek, mint amilyen a hangsúly, a hanglejtés, a beszédtempó, a ritmus, a szünet, a hangerő és a hangszínezet. De szerepük van a non-verbális, vagyis nem nyelvi jeleknek is. Ilyen nem nyelvi eleme a kommunikációnak például a tekintet, az arckifejezés vagy a testtartás. Ezek szerepéről részletesebben a társalgási stílus kapcsán olvashattok.

A kommunikáció szabályai

Amit eddig a kommunikációról elmondtunk, abból úgy tűnhet, hogy a kommunikáció során szinte minden lehetséges. De ez természetesen nem így van. A kommunikációnak viszonylag pontos *szabályai* vannak, amelyeket ugyan nyíltan sehol sem rögzítettek (az egészen speciális eseteket kivéve), de amelyeket mégis be kell tartanunk, ha eredményesen akarunk kommunikálni.

Be kell tartanunk például az úgynevezett *maximákat* (alapszabályokat). Négy kommunikációs maximát különböztetünk meg. Ezek a *mennyiség*, a *minőség*, a *viszony* és a *mód* maximája. A *mennyiség* maximája arra vonatkozik, hogy az ember annyit mondjon, amennyi a megértéshez szükséges, se sokkal többet, se sokkal kevesebbet. A *minőség* maximája arra, hogy az ember ne mondjon olyasmit, aminek a hamisságáról bizonyos. A *viszony* vagy *kapcsolat* maximája arra utal, hogy maradjunk a tárgynál, ne csapongjunk. A *mód* maximája pedig arra, hogy kerüljük a homályosságot, a félreérthetőséget.

De mindez természetesen csak akkor érvényes, ha nem fogalmazunk meg olyan célokat a kommunikációban, amelyek ellentmondanak a fenti maximáknak. Például ha az a célunk, hogy becsapjunk valakit, akkor a minőség és a mód maximáját nem tarthatjuk be. Vagy amikor egy diák olyan témából kényszerül felelni, amiből nem készült, nem célszerű betartania tulajdonképpen egyik maximát sem. Ez nem azt jelenti, hogy ez a négy maxima esetenként létezik, esetenként nem. Mindig tartjuk magunkat hozzájuk, csak a fenti esetekben például arra használjuk, hogy *nem használjuk*, de a beszédpartner (mivel ő is ösztönösen tudatában van e maximáknak) természetesen azt hiszi (legalábbis egy ideig), hogy mi is ezekhez tartjuk magunkat. Ellenkező esetben nem lehetne például hazudni.

58. Az alábbiakban néhány beszédhelyzet leírását olvashatjátok. Minden beszédhelyzet megvalósítása egy-egy tanulóra vár. Próbálatok meg összefüggően három percet beszélni a megadott témáról a megadott szituációnak megfelelően!

- egy főzőműsor háziasszonyaként ételrecepteket ajánlasz a nézőknek
- irodalomtanárként a trójai mondakörről beszélsz a diákjaidnak a hatodik osztályban
- sportriporterként közvetítesz egy képzeletbeli Forma 1-es futamot
- sportriporterként közvetítesz egy elképzelt focimeccset két kedvenc csapod között
- orvosnőként a dohányzás ártalmairól beszélsz a tizedik osztály tanulóinak
- úrhajósként rádión jelentet a földi irányítóközpontnak, mit tapasztalsz éppen úrutazásod során
- egy állatmenhely tulajdonosaként a háziállataink iránti felelősségről beszélsz egy televíziós műsorban

Ha még többen szeretnétek kipróbálni magatokat ebben a játékban, találjatok ki újabb szituációkat közösen!

59. Képzeljétek el és játsszátok el az alábbi helyzeteket! Mindegyik helyzetben a kommunikáció négy maximája közül egyet fel kell rúgni, azaz a játék lényege az, hogy nem kell betartani a megnevezett maximát.

- a tanuló felel történelem vizsgán (nem tartva be a mennyiség maximáját)
- a tanuló felel történelem órán (nem tartva be a viszony maximáját)
- édesanyádnak magyarázod, miért értél haza tegnap későn (nem tartva be a minőség maximáját)

Ha még többen szeretnétek kipróbálni magatokat ebben a játékban, találjatok ki újabb szituációkat közösen!

De a maximákon kívül is vannak bevett szokások, formulák a kommunikációban. Ilyenek az ún. *szomszédsági párok*. Ez azt jelenti, hogy a mindennapi kommunikációs aktusok során bizonyos megnyilatkozás-típusok együtt fordulnak elő: köszönésre köszönés következik, kérdésre felelet, búcsúra búcsú stb. A kommunikáció tehát *együttműködést* követel meg a résztvevőktől. Ha találkozom valakivel, ráköszönök, s ha az nem köszön vissza, ebből rögtön következik, hogy nem akarja velem felvenni a kapcsolatot, s nem valószínű, hogy kommunikálni fogunk egymással.

Például találkozom egy barátommal, s el akarom mondani neki, hogy mi történt velem előző nap, köszönök neki, s ő nem köszön vissza, ebből következik, hogy nem fogom tudni megosztani vele az élményeimet.

Az együttműködési kényszer, illetve a kommunikáció rendezettsége abban is nyilvánul meg, hogy viszonylag pontosak annak a szabályai is, hogyan adjuk át a szót egymásnak a társalgás során. Annak ellenére így van ez, hogy ma még keveset tudunk arról, mi irányítja a váltást. A beszélők mégis tudják, érzik, mikor vehetik át a szót. Erre utal például, hogy meglepően kevés az olyan átfedés a beszélgetésekben, amikor többen beszélnek egyszerre.

60. Játsszátok el egy vitát, melynek témája, hogy mitől olyan népszerű a Harry Potter könyvsorozat. Osszátok az osztályt két részre, a könyvet kedvelők és a könyvet nem kedvelők táborára, majd jelöljétek ki egy vitavezetőt, aki adja és veszi a szót. A két tábor próbálja különböző érvekkel meggyőzni egymást!

Az elhangzottakból levonható tehát az a következtetés, hogy a kommunikáció nem akkor és nem attól, vagy nemcsak akkor és attól sikeres, ha a vevő (hallgató, olvasó) megérti a felé irányuló megnyilatkozás nyelvi jelentését, hanem az is szükséges a kommunikáció sikerességéhez, hogy a vevő *megfejtse* a megnyilatkozásnak az *adott helyzetbeli* jelentését. A vevőnek tehát ki kell következtetnie az általa ismert kommunikációs-társalgási szokásokból, szabályokból, hogy ebben az adott esetben ezt a konkrét megnyilatkozást hogyan kell értelmezni. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha birtokában vagyunk ennek a tudásnak. Azaz: egy nyelv tudása annak a tudását is jelenti, *hogyan kell használni* azt a nyelvet. Ennek a fontos *hogyan*nak a kérdésével foglalkozik tulajdonképpen a stilisztika.

Szakkifejezések szótára

intonáció – hangvétel, hanglejtés, hanghordozás

kommunikáció – az információcsere folyamata általában egy közös jelrendszer segítségével

maxima – alapszabály, életszabály, életelv

nonverbális jelek – a nem szavakkal való közlés elemei: a mimika, a testtartás, a gesztusok

szupraszegmentális tényezők – az egyes hangok és szavak prozódiai sajátosságai: a hangsúly, a hanglejtés, a beszédtempó, a ritmus, a szünet, a hangerő és a hangszínezet

verbális jelek – a nyelv és a nyelvi jelek (írás és beszéd) használatát értjük rajtuk

6. lecke

A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása

61. Olvasd el a mondatpárokat a megfelelő hanglejtéssel, majd illeszd beszédhelyzetbe azokat!

Semmit sem értek.	– Semmit sem értek?
Megfogtam!	– Megfogtam?
Jó lett.	– Jó lett?

62. Képzeld el, hogy utazó ügynök vagy, és egy általad kitalált terméket akarsz eladni! Játsszátok el, hogy bekopogsz egy lakásba, és párbeszédbe elegyedsz a tulajdonossal! Akkor éred el kommunikációs céladat, ha sikerül eladnod a termékedet.

63. A kommunikáció során nélkülözhetetlen együttműködési- és kompromisszumkész-ség gyakorlására alkalmas az alábbi feladat. Válasszatok ki két szereplőt, akik közül az egyik eladó egy virág- és ajándékboltban, másik pedig a vásárló. Űgy, hogy a másik ne hallja, mindkét játékos más-más kommunikációs célt kap. A virágárusnak azt a feladatot adjuk, hogy neki ma muszáj eladnia a gerberákból, mert már hervadnak, de nem adhatja olcsóbban szálját 4 hrvnyánál. A vásárlót meg vacsorára hívta a szíve hölgye, akinek a kedvenc virága a rózsza. Vevőnk virágot és csokoládét is akar vinni a vacsorához. Összesen 20 hrvnyája van erre a célra. Mindegyik játékos a saját célja elérésén dolgozik a beszéd-szituációban.

64. A kommunikáció során nélkülözhetetlen együttműködési- és kompromisszumkész-ség gyakorlására alkalmas az alábbi feladat. Van három testvér, akik hatalmas vagyont örököltek apjuktól egyenlő arányban, de azzal a megkötéssel, hogy a nagyobb beruházásokról együtt kell dönteniük, és csak akkor valósítható meg bármilyen elhatározásuk, ha mind a hárman egyetértenek. A három testvér azonban rivalizál egymással, és a legritkább esetben ért egyet. Egyszer meglátogatja őket egy házaló ügynök, aki egy hullámvasutat kínál eladásra. Vajon sikerül-e nyélbe ütni az üzletet? Játsszátok el!

65. Idézzétek fel egyik kedvenc olvasmányotok tartalmát! Majd meséljétek el a tartalmat a többieknek egymás után többször, de úgy, hogy minden esetben megfeledeztek a kommunikáció egy-egy maximájának betartásáról! Először a mennyiség, majd a mód, aztán viszony, legvégül pedig a minőség maximájának elhagyásával meséljétek el az olvasmány tartalmát!

III. fejezet

A stílusrétegek

7. lecke

A funkcionális stilisztika. A beszélt és írott stílusrétegek. Művészi és nem művészi stílus. A társalgási stílus. A társalgás hangneme. A társalgás résztvevői és témaköre. A társalgási stílus műfajai

A funkcionális stilisztika abból indul ki, hogy a nyelvi elemek közül való válogatás és ezek elrendezése, kombinálása kötődik a társadalmi érintkezés helyzeteihez. Ezek a helyzetek meghatározzák a stílust, hiszen a helyzeteknek megfelelően használjuk a nyelvi eszközöket. Másképpen szól hallgatóságához a költő, az újságíró, a szomszéd néni vagy a tudós. A társadalmi érintkezés tipikus, a helyzethez illő, adekvát kívánalmak szerint nyilatkoznak meg.

A társadalmi érintkezés meghatározott területén tipikusan alkalmazott nyelvi eszközök rendszerét és ezek használatának szabályait összefoglalóan *stílusréteg*-nek nevezzük.

A stílusréteg tehát nem más, mint tipikus kifejezőmód, mely egy-egy társadalmilag kötött szituációnak, beszédhelyzetnek felel meg. Az egymástól többé-kevésbé eltérő, tipikus társadalmi szituációhoz köthető beszédmódokat, stílári eszközök összességét különítjük el, különböztetjük meg egymástól ilyen módon. Más szóval: a társadalmi érintkezésben kialakult tipikus helyzetek meghatározzák a stílust. A nyelvi eszközöket például aszerint válogatjuk meg egy kommunikációs helyzetben, hogy éppen ügyfelek vagyunk-e egy hivatalban, újságolvasóként tájékozódni akarunk a világban, vagy netán személyes, magánjellegű kapcsolatban beszélgetünk valakivel, esetleg művészi szöveget akarunk létrehozni.

A stílusrétegek, bár szorosan kötődnek egy-egy társadalmi érintkezési helyzethez, a valóságban nem határolódnak el élesen egymástól. Sokféle átmenet alakulhat ki az egyes stílusrétegek között a beszédhelyzet, a műfaj és a beszélő szándékának következményeként.

Hagyományosan *írott* és *beszélt nyelvi stílusrétegeket* különböztetünk meg:

- 1 Beszélt nyelvi stílusrétegek: társalgási stílus, szónoki stílus (más néven: előadói stílus, közéleti szóbeliség).
- 2 Írott nyelvi stílusrétegek: tudományos stílus, publicisztikai stílus, hivatalos stílus, szépirodalmi stílus.

Hymnus, a Magyar nép
dívataros székéből.
Eseti. Január. 23d.
1823

Isten áld meg a Magyarat
Jó kedvvel, bőveléssel,
Kívánság feljebb vezető kánt
És a küzd ellenállással,
Bal voss a kút négen táj
Hosszra né víg esztendőket,
Megbűnhődte már a nép
A múltat és jövőt!

Össintes felhívás
Karsat szent bírcsere,
Altalad nyert szép karát
Bendegúdnak vére.
És merre sügnak haljai
Tiszának, Dunának
És tőpád hős magzatjai
Felvirágozásának.

És tisztink Hunyad mezejin
És kalászt lengettel,

Célszerű megkülönböztetni a szépirodalom stílusát a nem művészi stílusrétegektől. A szépirodalmi stílus a nyelvi eszközök művészi felhasználásának, esztétikai minőségére alakításának eredménye. A szépirodalmi stílus az összes többi stílusréteg eszközeit is használhatja stílusérték teremtésére.

A társalgási stílus

66. Olvassátok el az alábbi szöveget, majd határozzátok meg, milyen beszédhelyezethez köthető! Ezután határozzátok meg a beszédhelyzet elemeit! Majd figyeljétek meg, hogyan igazodik a stílus a helyzethez! Nevezétek meg a helyzetben szereplőket! Most egy szóval nevezétek meg, mit csinálnak a részletben a szereplők!

A gyorsírási órának ötven volt vége, s az utcán már gyűjtögettek a lámpákat. Az iskolából kijövet Boka azt mondta a fiúknak:

– Mielőtt támadnánk, be fogjuk bizonyítani, hogy mi is vagyunk olyan bátrak, mint ők. Én magam mellé fogom venni a két legbátrabb emberemet, és kimegyünk velük a Fűvészkertbe. Be fogunk hatolni az ő szigetjükre, és odaszögezzük a fára ezt a papirost.

Azzal elővett a zsebéből egy darabka piros papírt, amelyre csupa nagybetűvel ez volt írva:

ITT VOLTAK A PÁL UTCAI FIÚK!

A többiek áhítattal nézték a papírost. Csónakos, aki nem tanult gyorsírást, de akit a kíváncsiság idevonzott, megjegyezte:

– Valami grombaságot is kellene arra a papírra írni.

Boka tagadólag rázta a fejét.

– Nem szabad. Sőt mi nem fogunk olyasmit cselekedni, aminőt Áts Feri tett, mikor elvitte a zászlónkat. Mi csak meg fogjuk nekik mutatni, hogy nem félünk tőlük, s oda merünk menni az ő birodalmukba, ahol a gyűléseiket tartják, és ahol a fegyvereik le vannak rakva. Ez a darab piros papír a mi névjegyünk. Ezt ott hagyjuk nekik.

Csele is megszólalt:

– Kérlek – mondta –, én úgy hallottam, hogy ők ilyenkor este vannak ott a szigeten, és rabló-pandúrt szoktak játszani.

– Nem baj. Áts Feri is olyankor jött, amikor tudta, hogy mi a grundon leszünk. Aki fél, az nem jön velem.

De senki se félt. Sőt Nemecek határozottan bátornak mutatkozott. Látni való volt, hogy érdekemet akar szerezni az előléptetésre.

Büszkén állott elő.

– Én veled megyek!

Itt az iskola előtt ugyanis nem kellett háptákba állani és szalutálni, mert csak a grundon voltak érvényesek a törvények. Itt mindenki egyforma volt. Csónakos is előállott.

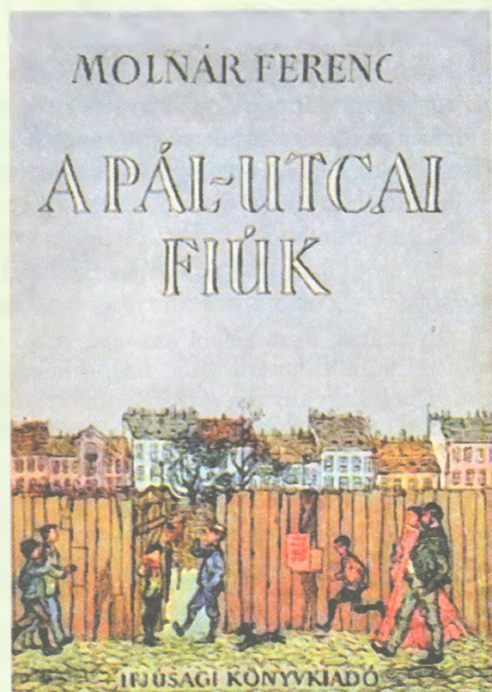
– Én is!

Boka Cseléhez fordult.

– Te nem jössz?

– Mit csináljak? – szólt szomorúan Csele. – Nem mehetek, mert otthon kell lennem fél hatra. Az édesanyám számon tartja, hogy mikor végződik a gyorsírásóra. És félek, hogy ha ma elkésem, többet aztán nem enged sehova.

(Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*)

A társalgási stílus a kötetlen társas érintkezésnek leginkább beszédbeli nyelvhasználat. Azoknak a tipikus nyelvi formáknak az összessége, melyeket a mindennapokban a magánérintkezéseink során használunk.

A társalgásnak a mindennapokban sokféle szerepe és formája van, így a társalgási stílusréteg határvonalai nehezen határozhatók meg. A legszorosabb kapcsolatban van a többi stílusréteggel. Legfontosabb jellemzői a közvetlenség, a természetesség, a gyakran hétköznapi kifejezőmód és mondatfűzés. Szókincse ezért rendkívül sokrétű: csoportnyelvi, tájnyelvi, szleng, idegen szavak stb. egyaránt megtalálhatók benne.

67. Olvassátok el a szöveggyűjteményből a feladathoz tartozó szemelvényeket! Vizsgáljátok meg a szövegeket a társalgásra jellemző nyelvi eszközökre, a társalgás felépítésére figyelve! Fogalmazzátok meg, mi a különbség a szövegrészletek stílusa között!

68. Írjátok ki az elolvasott szövegekből azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyek az adott beszédhelyzetben stílémaként, stílusesszövekként szerepelnek!

A társalgás hangneme

A magánéleti szövegek *hangneme* közvetlen. A beszélőnek a társalgásban van a legtöbb lehetősége személyiségének kifejezésére, ez a legkötetlenebb stílusréteg. De ez nem azt jelenti, hogy a magánbeszélgetések során mindenki azt mond, amit akar. A társalgási stílusban is sokféle kötöttségnek kell megfelelni. Ilyen a hagyomány, az illem, a társadalmi függőségek, melyeknek következményei a társalgásban például a köszönési és megszólítási, valamint egyéb udvariassági formulák.

69. Íme néhány példa arra, hogyan lehet valakit kávéval kínálni. Mikor és kivel használnátok egyiket, mikor, kivel a másikat?

- ① Kávészünk?
- ② Csináljak egy kis kávé?
- ③ Igjunk egy kávé!
- ④ Mit szólnál egy kávéhoz?
- ⑤ Megkínálhatom egy kávéval?
- ⑥ Leküldünk egy kávé?
- ⑦ Tetszik inni egy kávé?
- ⑧ Adhatok egy kávé?

70. Az ember számtalan módon és sokféle céllal használja a nyelvet. Milyen körülmények között mondhatjuk pl. az alábbiakat? S mikor lennének ezek oda nem illő mondatok?

- ① Szerinted hideg van itt? ② A reptérre, amilyen gyorsan csak tud. ③ Háza-
mat György fiamra hagyom. ④ Szeretsz? ⑤ De furá! ⑥ De jól nézel ki!
⑦ Csin-csin! ⑧ Szeretném, ha figyelnél és vigyáznál rám... ⑨ Maradjon a
jobb oldalon, kérem! ⑩ Már nem is szeretsz... ⑪ A fenébe!

Beszélő és hallgató viszonya a társalgásban

A társalgás kommunikációs folyamatában a beszélő és a hallgató egymáshoz való viszonyának nagyobb szerepe van, mint más stílusrétegek esetében. A társalgás résztvevői jelenlévő és egymást ismerő személyek. A résztvevők között a legtöbb esetben valamilyen személyes kapcsolat van: barátok, szomszédok, ismerősök, osztálytársak, munkatársak stb. Minél távolabbi a kapcsolat a beszélő és a hallgató között, annál kötöttebb, udvariasabb a beszédmód.

71. Hányféleképpen tudnátok megkérdezni egy idegentől, hogy hány óra van? Játsszátok el a situációkat! Figyeljétek meg, hogy a hosszabb nyelvi formák udvariasabbak, mint a rövidek! A hosszúságuk mellett mi adja ezek udvariassági értékét?

72. Készíts táblázatot arról, hogy tegezed-e vagy magázod az alábbi személyeket! Jelöld azt is, hogy kölcsönös vagy egyoldalú a magázó formák használata! Magyarázd meg a táblázatban foglaltakat!

szülők, nagyszülők, testvér, szomszéd, nagynéni, nagybácsi, anyós, após, tanár, orvos, postás, bolti eladó, idegen

A társalgás témaköre

A társalgás témaköre meghatározhatatlanul tág. Beszélgetni tulajdonképpen bármiről lehet. Sőt az is előfordulhat, hogy a beszélgetés témája másodlagos, valójában érdektelen, és a társalgás célja maga a kapcsolatfelvétel és/vagy kapcsolattartás.

73. Képzeljétek el, majd játsszátok el olyan beszédhelyzeteket, amelyekben más-más értelemmel, de elhangozhat az alábbi társalgásrészlet:

- Megfoghatom?
- Csak óvatosan!

74. Az angolok az angol hidegvér mellett arról nevezetesek, hogy kötelező udvariassági elemként minden társalgásukat az időjárásra vonatkozó beszélgetésrészlettel indítják. Játsszátok el, hogy három percig beszélget egymással két ember, de csak az időjárás a téma!

A társalgási stílus műfajai

A társalgási stílusnak a **műfajai** is sokfélék. A legalapvetőbbek a következők: *párbeszéd, elbeszélés, magánlevél, napló, viccmesélés, pletyka, üzenet, az elektronikus társalgás műfajai.*

A **párbeszéd** kötetlen formájú élőszóbeli társalgás két vagy több ember között.

75. Hogyan próbálnád meg felhívni magadra egy idegen figyelmét, ha például valaki elejtett valamit az utcán, vagy otthagytott a busz ülésén? Játsszátok el a helyzetet!

76. Írj egy odaillő (helyénvaló, adekvát) és egy oda nem illő (nem helyénvaló, inadekvát) példát az alábbi esetek nyelvi megnyilatkozásaira:

útbaigazítás-kérés egy idegentől, bocsánatkérés, családi vacsora, esküvői gratuláció!

77. Hogyan oldanátok meg nyelviileg az alábbi kommunikációs szituációkat eredményesen? Játsszátok el!

Virágot szeretnél venni édesanyádnak, de a virágárus háttal áll neked.
Meg szeretnéd tudakolni egy szembe jövő idegentől az utcán, merre találsz a városközpontot.

Az **elbeszélés (történetmondás)** egy történet elmesélése egy személy által bizonyos hallgatóság számára.

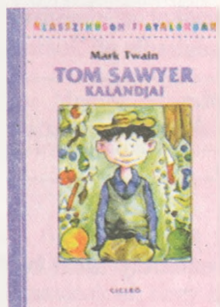
78. Képzeld el, majd játsszátok el, hogy egy baráti társaságban a következő témák valamelyikéről beszélsz a többieknek:

- elmeséled a tegnap látott filmet,
- elmondod, milyen hírt, pletykát hallottál egy közös ismerősötökről,
- elmeséled, hogyan, milyen körülmények között ismerkedtél meg tegnap egy fiúval/lánnyal,
- elmeséled, milyen tervet dolgoztál ki arra nézve, hogy mivel fogja a baráti társaságotok tölteni a nyarat, mit fogtok csinálni nyáron!

79. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Jókai Mór *Az arany ember* című regényének és Mark Twain *Tom Sawyer kalandjai* című regényének vonatkozó részletét! Figyeljétek meg, hogyan jelenik meg az elbeszélés mint a társalgás műfaja a részletekben! Nevezzétek meg az elbeszélések jellemzőit! Majd írjátok ki azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyek Polly néni, illetve Brazovics Atanáz beszédére jellemzőek.

Részlet *Az arany ember* c. filmből

A **magánlevél**: a társalgás írott formája, melyet kötött forma és a mondanivaló tudatos elrendezése jellemez (megszólítás, bevezetés, elbűcsúzás, stb.).

A nem irodalmi formában írt **napló** az önkifejezés egy fajtája, gondolati szinten történő szerkesztettség jellemzi, fő formai kötöttsége az időrendi szerkesztettség.

80. A világon az egyik leghíresebb ifjúsági napló Sue Townsend hősének, Adrien Mole-nak a naplója. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található részletet a naplóból, majd fogalmazzátok meg, mik a naplóírás formai követelményei! Aztán fogalmazzátok meg Adrien Mole stílusának jellemzőit! Miért hatnak humorosan a naplóbejegyzések?

81. Képzeljétek el, hogy rendszeresen naplót írtok, és készítsétek el a tegnapi napotok leírását e napló számára!

A **társalgási stílus** műfajai közé sorolható továbbá a **viccmesélés**, a **pletyka**, az (szóbeli vagy írásbeli) **üzenet**. Az elektronikus kultúra térhódítása pedig a társalgás újabb lehetőségeit is jelenti, mint amilyen az **e-mailváltás**, az **sms-üzenetek**, az **mns**, a **csetelés**, **szkájpolás**.

A levélstílus

A **levélstílust** a társalgási stílus írott változataként szokták emlegetni, bár a megnevezés több, más-más stílusrétegbe tartozó levélfajtát is takar. Főbb fajtái a *magánlevél*, a *nyílt levél* és a *hivatalos levél*, melyek közül az első a társalgási stílus, utóbbi kettő a közéleti írásbeliség műfaja. A magánlevél rendszerint személyes jellegű közlendőink, problémáink közlésére szolgál. A nyílt levél a magánlevél stílusában írt, közérdekű problémákat felvető, feszegető szövegtípus. Rendszerint újságok hasábjain találkozhatunk vele. A hivatalos levél a közéleti, hivatalos ügyintézés írott formája, melyről a hivatalos stílus keretein belül fogunk bővebben tanulni. A magánlevélben és nyílt levélben a társalgási, míg a hivatalos levélben a hivatalos stílusréteg elemei dominálnak.

A **magánlevél** a társalgási stílus írásban létrejövő változata, mely néhány párbeszédre jellemző nyelvi elem használata mellett leginkább az elbeszélésnek mint társalgási műfajnak az írott változata. A magánlevél a magánéleti társas érintkezés része, a személyes kapcsolatok írással való helyettesítése. Célja a kommunikációs kapcsolat felvétele és fenntartása a társas, emberi kapcsolatok működtetése céljából. A tartalmas levél konkrét mondanivalót is közöl (*válasz, kérdés, meghívás, élménybeszámoló, vélemény stb.*) A magánlevél hangneme személyes, közvetlenség, intimitás jellemzi, a levélíró és a megszólított kapcsolatának megfelelően alakul a levélstílus bizalmassága vagy távolságtartása.

A magánlevél hármias felosztású: a bevezető rész tartalmazza a megszólítást, a levélírást kiváltó okok és körülmények megnevezését, a közép-részben olvashatjuk a levél tárgyának részletezését, a zárórész pedig összegzést, kérdéseket, a kapcsolat további alakulásával kapcsolatos megjegyzéseket, terveket, az ezeket megerősítő udvariassági formulákat tartalmazza. A levelet dátum és aláírás zárja. A levél eleji megszólítás és az aláírás a kommunikációs

partnerek viszonyától függően lehet a teljes név, a név egy becézett formája, valamilyen bizalmas hangú megnevezés, illetve ezek udvariassági formulákkal kiegészítve. Az elköszönő formula szintén a levelezőpartnerek közötti viszony milyenségét fejezi ki.

Számos megszólító és köszöntő formulát ismerünk. Ezek között vannak bizalmasabbak: pl. *kedves, drága, édes, helló, szia, csó, csákó stb.*, illetve udvariasabbak, távolságtartóbbak: pl. *tisztelt, jó napot kívánok.* A megszólításban és az aláírásban szerepelhet egy adott személy neve teljes vagy becézett formában a bizalmasság fokának megfelelően: *Kovács Anna, Anna, Annuska, Ani, Ancsa, Anica stb.* Az elköszönő formulák is tükrözik a levelezőtársak személyes viszonyát: *várom leveled; válaszolj minél hamarabb; most mennem kell; öllelek; csókollak stb.*

82. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található magánlevelet! Nevezzétek meg a levél nyelvi és stílári jellemzőit! Majd fogalmazzátok meg a levél alapján, milyen kapcsolatban vannak egymással a levelezőpartnerek, illetve milyen információkat tudunk meg a levélből!

83. Képzeld el, hogy elutaztatok nyaralni, és a nyaralás ideje alatt magánlevélben számolsz be a veled történekről egy számodra fontos embernek! Írj egy magánlevelet ugyanarról a témáról barátodnak/barátnődnek és nagymamádnek! Figyeld meg, hogyan változik a levél stílusa! Figyeld a levél formai és tartalmi követelményeinek betartására!

A magánlevél sajátos formája az elektronikus levél, **(magán)e-mail**. Szabályai még kötetlenebbek, több eltérést enged meg a megszokott udvariassági formulákhoz viszonyítva, sok esetben felrúgja a magánlevél hagyományos formai követelményeit, tagoltságát, elrendezését is.

A magánlevél másik, napjainkban igen elterjedt formája az **SMS** (Short Message Service): mobiltelefonon 160 karaktert megengedő rövid üzenet. Rövidsége miatt követelménye az egyértelműség, pontosság, tömörség. Sajátos rövidítéseivel és közös „kódrendszerével” nagyon személyes és bizalmas szövegműfaj.

84. Írj rövid üzenetet:

édesanyátoknak, mert távollétében sürgősen el kellett menned otthonról;
a barátnődnek/barátodnak, mert nem tudta megvárni a megbeszél helyen!

85. Most írd meg ugyanezeket az üzeneteket elképzelt SMS-ben!

86. Az SMS-írók a karakterhiány miatt általában sok rövidítést használnak, mint például *vmelyik, vhany, vki, + = meg, l = egy*. Írjatok egy SMS-üzenetet barátotoknak arról, hogy elmaradt a mai közös program, közben használjatok rövidítéseket! Az üzenet tartalmazza a program elmaradásának okát, indoklását is!

87. Képzeljétek, hogy egy baráti társaságban vicceselés folyik! Gyűjtsetek és adjatok elő szóban minél többféle tartalmú viccet:

skót vicc, rendőrvicc, anyósvicc, szőke nő vicc stb.!

A vicceselés végén foglaljátok össze, mi jellemzi a viccek stílusát!

88. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található MSN beszélgetést, majd foglaljátok össze a műfaj nyelvi és stílárius jellemzőit!

8. lecke

A társalgási stílus nyelvi jellemzői. A nem nyelvi jelek szerepe a társalgásban. A szolidaritás és az udvariasság a társalgásban.

A köszöntés és a megszólítás.

A tegezés és magázás a társalgásban

A társalgási stílus nyelvi jellemzői

A társalgás stílusának a viszonylagos kötetlenség ellenére is megvannak a nyelvi, stílári és szerkezeti jellemzői, kötöttségei. Az alábbiakban ezeket foglaljuk össze.

- Természetes, mesterkéeltségtől mentes szövegek jellemzik, de előfordulnak gunyoros, tréfás, sőt durva stílusárnyalatú szövegek is.

5
szó
Arad? Szóhasználatára jellemző a szókészlet gazdagsága, árnyaltsága, egyéni színeze.

- Kedveli a tréfás, gúnyos, olykor durva, vulgáris szavakat, másfelől a becézés, kedveskedés, udvariaskodás nyelvi kifejezőit, továbbá a nagyításokat, túlzásokat.

- A stílusréteg mondatszerkesztése is változatosságot kíván és enged meg.
- Nagy szerepe van a különböző mondatfajtáknak, a mondatok modalitásának.

- Gyakori a tagolatlan vagy a hiányos mondatok, továbbá a közbevetések, félbeszakítások használata. Ezeket legtöbbször a párbeszédes helyzet teszi érthetővé. De a műfaji változatosság természetesen összetettebb, tagoltabb mondatokat is megkövetel.

- Fontos szerepe van a beszélő érzelmeit kifejező nyelvi elemeknek, amilyenek a módosítószók, indulatszók és egyéb szervesen mondatrészletek. Írásban az **írásjelek**kel segíthetjük az érzelmkifejezést, például a szokásostól eltérő alkalmazással (?!, !!!, ???).

- Sokszor előfordulhat hirtelen témaváltás vagy elkanyarodás, keveredhetnek a szövegszerkezet-típusok. Egy szövegen belül megjelenhet többféle szerkesztésmód is, például időrendre, logikai rendre vagy térbeliségre utaló is.

- Sokszor használ töltelékszavakat funkció nélkül.

- Egyik legfontosabb jellemzője a **kifejtetlenség**, ami pl. a beszélőpartnernek közös ismereteire épül, de a külső zavaró tényezők miatt szükséges lehet az ismétlés, ami terjengősséghez vezethet.

- Az élőszóbeli szövegekben fontos szerepet kapnak a közlendő jelentését módosító, megerősítő vagy kiegészítő **nem nyelvi jelek**. Ilyenek a szupraszegmentális tényezők (a helyzetnek, hangulatnak megfelelő hanglejtés, hangerő, hangszín, beszédtempó és beszédszünet), valamint a kommunikáció nonverbális eszközei: a mimika, a gesztusok és a testtartás.

89. Játsszátok el az alábbi szituációkat szavak nélkül, csak a mimika, a gesztusok és a testmozgás segítségével:

- egy szerelmespár sétál a Tisza-parton,
- egy anya megdorgálja a gyereket, mert rossz jegyet vitt haza az iskolából,
- egy fiú szerelmet vall egy lánynak,
- egy lezuhanó repülőgép rettegő utasai vagytok,
- a vezérigazgató diktál a titkárnőjének az irodában!

Szolidaritás és udvariasság a társalgásban

Társalgás közben laza szerkezetű szövegeket alkotunk. A szövegek létrehozásakor a nyelvi döntéseinkkel, azzal, hogy milyen nyelvi elemeket választunk, kifejezzük azt a társadalmi kapcsolatot is, amely köztünk és a beszédpartnerünk között fennáll. Minden társalgás a kommunikációs kapcsolat felvételével kezdődik, majd fenntartásával folytatódik. Ennek eszközei a **köszöntés és megszólítás**. Találkozáskor köszönünk egymásnak. Már a köszönési formula megválasztásával érzékeltetjük, hogy milyen kapcsolatban vagyunk a beszédpartnerünkkel. A bizalmas viszonyban lévők tegeződnek, és ennek megfelelően köszönnek, illetve szólítják meg egymást. Akik között nagyobb a társadalmi távolság, azok a bizalom hangja helyett a tisztelet és az udvariasság hangján veszik fel a kapcsolatot egymással.

A nyelvben a távolság és az udvariasság kifejezésére szolgál a magázás, a tegezés pedig a bizalom, a szolidaritás kifejezője.

Az udvariasság kölcsönös magázást vagy kölcsönös tegezést kíván meg. Udvariatlan dolog egyoldalúan letegezni a másikat, mert ez azt sugallja, hogy a beszédpartnerek társadalmilag nem egyenrangúak, az egyik alá van rendelve a másiknak. Ezt nevezi a köznyelv csendőrpertunak. Előfordulnak azonban olyan helyzetek, ahol mégis az egyoldalú tegezés vált megszokottá, általában így szól a szülő a gyerekekhez vagy a pap a hívőkhöz.

A kölcsönös magázás udvarias használatú, de napjainkban egyre inkább kezdi felváltani sok területen a kölcsönös tegezés. A személyes kapcsolatokban (például barátok között, férj és feleség között, közvetlen munkatársak között) a kölcsönös tegezés általában már felváltotta a kölcsönös magázást, mert ezekben a társas kapcsolatokban a szolidaritás többnyire fontosabb, mint az udvariasság.

Magázás esetén hagyományosan a *maga* és az *ön* névmást használjuk. Ma már azonban gyakran élünk beszédünkben a közvetlen megszólítás helyett körülírással (*Elhoztam a doktor úrnak, Mondtam az elnök asszonynak*), mert a *maga* névmást nem tartjuk eléggé udvariasnak (*Elhoztam magának, Mondtam magának*), az *ön* pedig a legtöbb helyzetben túlzottan távolságtartóan hangzik (*Elhoztam önnek, Mondtam önnek*). Ez az oka a *tetszikelés* megjelenésének és terjedésének is. Ud-

variasabban hangzik a *Le tetszik szállni?* típusú kérdés, mint a *Maga leszáll?* formula.

Az ember legtöbb társas kapcsolata az udvariasság irányából indul, és fokozatosan alakul ki a szolidaritás, a bizalom. Ilyenkor az egyik fél dolga, hogy kezdeményezze a magázásról a tegezésre való áttérést. Ezt általában az kezdeményezheti, aki a kapcsolatban a magasabb rangú, aki előnyösebb helyzetben van a társadalmi hierarchiában: a főnök ajánlhatja fel beosztottjának, a nő a férfinak, az idősebb a fiatalabbnak. Ha egyszer két ember „összetegeződött”, vagyis áttért a bizalmas jellegű tegezésre, a kölcsönös vagy egyoldalú magázásra visszatérni már szinte lehetetlen, mert udvariatlannak számít, hisz ezzel azt érzékeltetjük, hogy nem vagyunk egyenrangúak.

A **köszönés** esetében hagyományosan a napszoknak megfelelően köszönünk (*Jó reggelt kívánok!*, *Jó napot kívánok!*). Magázó viszonyban használhatjuk az *üdvözlöm*, *köszöntöm* formát, fiatalok az idősebbekkel szemben a *tiszteletem* formát. Tegezés esetén a köszönési formák is bizalmasabbak, ilyen a *szervusz*, *szevasz*, *szeva*, *szia*, *szióka* stb. A köszönési forma megválasztását tehát az befolyásolja, hogy kinek köszönünk, hol és mikor. A ma divatos *szia* vagy *helló* köszönési forma nem udvariatlan, de nem mindenkinek köszönhetünk így.

Nem mindig könnyű eldönteni, hogy egy adott helyzetben hogyan köszönjünk, de a legnagyobb illetlenségnek számít, ha egyáltalán nem köszönünk. Kialakulását tekintve a köszönés kezdetben a békés, barátságos közeledést volt hivatott jelölni. Ma már természetes, hogy köszönünk az ismerőseinknek, ha találkozunk, az idegeneknek, mielőtt megszólítanánk őket, és (el)köszönünk, elbúcsúzunk a kommunikáció végeztével, távozáskor.

A köszönésre vonatkozó legfontosabbak illemszabályok:

- ha valahová belépünk, megérkezünk, nekünk illik köszönni először;
- a köszönés legyen jól hallható, ne motyogjunk az orrunk alatt;
- köszönés közben nézzünk a beszédpartnerünk szemébe;
- általában a férfi köszön először a nőnek, a fiatalabb az idősebbnek, az alacsonyabb rangú a magasabb rangúnak.

A köszönést nem nyelvi jelekkel is megejthetjük vagy kiegészíthetjük. Ilyen a biccentés vagy főhajtás, a kalapemelés, az integetés, a kézfogás vagy a meghajlás.

A **megszólítás** is a társalgás részét képezi. Egy másik emberre többféleképpen utalhatunk és sokféleképpen szólíthatjuk meg, attól függően, hogy milyen társas kapcsolatban hangzik el a megszólítás. Ez történhet címmel és ranggal (*Elnök úr, Miniszter asszony*), vezetéknevvel, keresztnévvel, becenévvel (*Kovács János, Kovács, János, Jancsi, Jani*), ezek kombinációjával (*Kovács úr, Kovács elnök úr*), vagy más, bizalmas megszólítással (*ha-ver, papa, kisfiam, drágám, szívem, öregem, tesó*). De nem mindegy, hogy

milyen kommunikációs helyzetben melyiket alkalmazzuk. Mindig az adott szituációban betöltött társadalmi szerepének megfelelően szólítunk meg valakit. Furcsán hangzana, ha dr. Kovács János belgyógyászt otthon, vacsora közben a gyermeke *doktor úrnak*, vagy a rendelőben az egyik idősebb betege *Öcsikének* szólítaná. De a rendőr sem fordulhat a gyorsajtáson kapott ismeretlen hölgyhöz azzal a szöveggel, hogy *Drágám, látni szeretném a jogosítványod!*

90. Minden megszólításnak megfelel egy elköszönés. Keresd meg az összetartozókat!

1— 2— 3— 4— 5— 6— 7— 8—

1 Drága Szüleim!	a Tisztelettel: Tóth András, a HÖK elnöke
2 Te Ronda Alak!	b Sokszor csókol unokaöcséd: Dódika
3 Tisztelt Főigazgató Asszony!	c Sok puszit küld fiatok, Jenőke
4 Kedves Kővér Szomszéd Néni!	d Szeretettel barátod: Tamás
5 Szevasz, Zsolti!	e Üdvözlí: a Szomszéd Kisfíú
6 Aranyos Nénikém!	f Aláírás: Te ló!
7 Édes Bogaram!	g Csókol a Te Tigrised!
8 Üdv, Mókuska!	h Csók, Panni

Minden ember többféle szerepet is betölt a társadalmi érintkezésben. Lehet valaki egyszerre menő orvos (*Kovács János doktor úr*), szerető férj és apa (*János, drágám, papa, apuci*), szüleinek gyermeke (*fiam, Jancsika*), a bélyeggyűjtők helyi szervezetének elnöke (*Elnök úr*), jófej barát (*haver, öregem*) és még sok minden más, így minden kommunikációs helyzetben mindenkit az adott szerepének megfelelően szólítunk meg. Ez a viselkedésünket meghatározó illemszabályok részét képezi.

Az illem szabályai koronként és közösségenként változnak ugyan, de azok mindenkor meghatározzák egy közösségben a másokkal való társas érintkezés formáit. A legtöbb kommunikációs helyzethez sajátos nyelvi illemszabályok is tartoznak, amelyek meghatározzák, hogyan viselkedhetünk például telefonálás, levelezés, étkezés, látogatás, utazás, ügyintézés stb. közben.

A megszólítás formái ma igen változatosak. Az édesanya megszólítása például lehet *anya, anyám, anyuka, anyuci, anyóca, anyi, anyika, anyucika, anyus, anyuska* és így tovább, a hagyománytól, szokástól és a bensőségesség mértékétől függően.

91. Milyen körülmények között lehet valakit a következőképpen megszólítani?

Kovács, Kovács úr, Kovács tanár úr, Kovács doktor úr, Kovácskám, Kovács János, János, Jancsi, drágám, uram, haver, maga, apa, fiam

92. Kutassatok utána, milyen régiek és honnan erednek a következő kifejezések:

Itt a kezem, nem disznóláb; szervusz!

A társalgási stílus elemei gyakran megjelennek a különböző irodalmi művekben is. A szépirodalmi stílus kapcsán erről majd még bővebben olvashattok. A szépirodalom főként a jellemzés és a reális ábrázolás céljából él a társalgási stílus adta lehetőségekkel.

9. lecke

**A kárpátaljai magyar nyelvhasználat sajátos jellemzői.
Névhasználat és megszólítás. A kétnyelvűség nyelvi
következményei. A kölcsönszavak. Nyelváltás a társalgás során.
A nyelváltás típusairól**

Névhasználat és megszólítási szokások a kárpátaljai magyar nyelvben

A kárpátaljai magyarság kétnyelvű beszélőközösség. A kétnyelvűség hatása a névhasználati és megszólítási szokásokban is megmutatkozik. Ezt például az asszonynevekkel igazolhatjuk.

Magyarországon a névhasználatra vonatkozó törvények szerint a feleség a házasságkötést követően hatféle hivatalos névforma közül választhat (*Kis Éva* férjhez megy *Nagy Pál*hoz):

- 1 a *-né* képzővel kiegészítve felveszi férje nevét: *Nagy Pálné*;
- 2 az előző változathoz hozzátoldja saját nevét is: *Nagy Pálné Kis Éva*;
- 3 a férj családnevéhez illesztett *-né* képzős névforma után használja saját család- és utónevét: *Nagyné Kis Éva*;
- 4 a férj családnevéhez saját utónevét kapcsolja (felveszi a férj családnevét): *Nagy Éva*;
- 5 megtartja leánykori nevét: *Kis Éva*;
- 6 a férj és a feleség saját családneve mellé kötőjellel csatolva felveszi házastársa családnevét: *Nagy-Kis Éva* vagy *Kis-Nagy Éva*; ezt a névformát nem engedélyezi a törvény, ha valamelyik házastárs családneve már eleve több elemből áll.

Magyarországon az első változat, azaz a férj család- és utónevéhez kapcsolt *-né* képzős alak a leggyakoribb.

Az ukrainai asszonyok (így természetesen a kárpátaljai magyar feleségek is) A házasságról és családról szóló ukrainai törvény 19. cikkelye szerint a következő lehetőségek közül választhatnak:

- 1 a feleség felveszi a férj családnevét, megtartva saját utónevét: *Nagy Éva*;
- 2 a férj és a feleség saját családneve mellé kötőjellel csatolva felveszi házastársa családnevét: *Nagy-Kis Éva* vagy *Kis-Nagy Éva*; ezt a névformát nem en-

gedélyezi a törvény, ha valamelyik házastárs családneve már eleve több elemből áll;

3 a feleség megtartja a leánykori nevét: *Kis Éva.*

Amint az asszonynevek használatát szabályozó magyarországi és ukrainai törvény összevetéséből kitűnik, az anyaországban legerjedtebbnek tartott *-né* képzős névváltozatokat a kárpátaljai magyar asszonyok – ha itthon kötnek házasságot – legfeljebb a nem hivatalos magánérintkezésben használhatják. Ukránra ugyanis a *-né* képzős névformák csak körülírással fordíthatók le.

Mindebből következően a kárpátaljai magyar férjezett nők körében épp az a névváltozat a legritkább, amely Magyarországon a leggyakoribb.

A kétnyelvű környezet hatásának, illetve az azonos anyanyelvű, egy nemzethez tartozó, de más-más államban élő egy- és kétnyelvű magyarok kommunikatív kompetenciája közötti eltérésnek kitűnő példája az is, hogyan felelnek a magyarországi és a kárpátaljai magyarok egyazon egyszerű kérdésre, amely azt tudakolja, hogy hívják az édesanyjukat.

Magyarországon az azonos család- és utónevűek megkülönböztetésére az anya lánykori nevét használják. Ezért szerepel minden hivatalos magyarországi űrlapon az *Anyja neve?* kérdés. Ugyanebben a funkcióban Ukrajnában az apa utónevéből képzett nevet használják. Nem véletlen, hogy minden ukrainai űrlapon, okmányban nemcsak azt kérdezik meg az embertől, mi a neve, hanem arra is kíváncsiak, mi az apja keresztnéve. Senki sem kíváncsi ellenben az anya nevére.

A magyarországi és az ukrainai névazonosítási gyakorlat eltéréséből fakad, hogy amikor egy magyarországi beszélő kerül szembe az *Anyja neve?* kérdéssel, gondolkodás nélkül anyja leánykori nevét adja meg. Ám a kárpátaljai magyarok többsége erre az egyszerű kérdésre nem a magyarországi elvárásoknak megfelelően válaszol, mert édesanyja asszonynevét, nem pedig a leánykorit adja meg.

Ha a kérdésre adott válasz valóságtartalmából indulunk ki, akkor a kárpátaljai magyarok válasza tökéletes. Ám ha a magyarországi nyelvhasználati szokások felől (vagyis kommunikációs szempontból, a kommunikatív kompetencia alapján) vizsgáljuk az ilyen válaszokat, akkor kiderül, hogy ez a válasz nem helyénvaló, az űrlapot kitöltető magyarországi hivatal nem ezt várja el tőlünk.

Mivel a hivatalos szervek egy idő után észlelték, hogy a kárpátaljai magyarok félreértelmezik ezt az egyszerű kérdést, s nem az elvárt választ adják, a számunkra rendszeresített űrlapokban már nem a Magyarországon megszokott megfogalmazásban (*Anyja neve?*) teszik fel ezt a kérdést, hanem így: *Anyja leánykori neve?*

Az egynyelvűek számára sajátos névhasználati szokásaink sorában kétségkívül az apai nevek a legfeltűnőbbek.

A keleti szláv nevek háromeleműek: a család- és utónévből, valamint az apa utónévből állnak, amit oroszul *otcsesztvonak*, ukránul *po batykovinak* neveznek. Ez azt jelenti, hogy *Nagy Béla*, akinek apja *Nagy Sándor*, hivatalos okmányaiban *Nagy Béla Sándorovicsként* vagy *Alekszandrovicsként* szerepel.

Az apai név (idegen szóval: patronimikon) már a 10. századi szláv forrásokban feltűnik. A 14. században már általános az apai név használata, amit az apa utónévéhez kapcsolt *-ov'-fi*, *fiú'* toldalékkal (nőnemű párja az *-ova*) képeznek. A 14. század végére a felsőbb társadalmi osztályokban az *-ov* a megtisztelő *-ovics/-jevics-re* (nőnemű *-ovna/-jevna* alakban) módosult. Később az apai név használata olyannyira elterjedt, hogy ez a három elemű névforma vált hivatalossá Oroszországban, majd a Szovjetunióban és Ukrajnában is, a nem szláv nyelvű népek számára is.

Az apai név használatának a nem szláv nyelveket beszélő népekre való kiterjesztéséről Jókai Mór *Samyl fia* című regényében is olvashatunk.

Bár a keleti szláv szokástól némiképp eltérő módon, de a magyar névadási hagyományban szintén van példa az apa nevéből képzett névformákra. Ilyenek például a *-fi* végződésű családnevek, mint a *Péterffy, Pálfi, Bánfi*, melyek a 'Péter fia, Pál fia, Bán fia' eredetre vezethetők vissza. Más nyelvekben is gyakori az ilyen típusú családnevek használata. Az angol *-son* (*Phillipson*), a skót *Mac/Mc-* (*McNamara*), az ír *O'* (*O'Hara*), a lengyel *-ski* (*Jaruzelski*), a görög *-pulosz* (*Papadopoulos*), a bolgár és orosz *-ov* (*Ivanov*) egyaránt a '*fia*' elemet tartalmazza.

A szláv mintára alkotott névformákat a kárpátaljai magyarok mintegy „magyarosították” a szláv nevek tulajdonképpeni lefordításával, s így alakult ki a sután hangzó *Szabó János Ferencé* névváltozat, amelyet általában élőszóban használtak, de elvétve néha a helyi sajtóban is előfordult.

A szláv mintájú névhasználat révén a kárpátaljai magyarok kommunikatív kompetenciájában olyan többlet is kialakult, ami az egynyelvű magyarok előtt ismeretlen. Az apai név elhagyása is utalhat a név viselőjének nemzetiségére. Ha például egy névsorban egyes nevek mellett fel van tüntetve az apai utónév (*otcsesztvo*), mások mellett viszont nincs, azt jelenti, hogy a kételemű névvel említettek valószínűleg magyar nemzetiségűek.

Mivel a Szovjetunióban a nem szláv nyelvű lakosság utóneveit is gyakran oroszosították a hivatalos okmányokban, a kétnyelvű kárpátaljai magyarok körében az sem számít szokatlannak, hogy valakinek nem egy, hanem több neve van: egy hivatalos (ami a hivatalos okmányaiban szerepel), illetve egy olyan, amelyen az adott személyt rokonai, ismerősei azonosítják (vagyis amellyel ő maga azonosul).

Nem ritka például, hogy aki a személyi igazolványában (paszportjában) *Kovács Iván Petrovics* vagy *Molnár Jelizaveta Alekszandrovna*, azt családja és barátai *Kovács Jánosként* és *Molnár Erzsébetként* ismerik, édesapjukat pedig teljes természetességgel szólítják *Péternek* és *Sándornak*.

93. Vizsgáljátok meg saját családok névhasználatát! Írjátok le édesapátok és édesanyátok nevét, édesanyátok leánykori nevét, a saját nevetek teljes formáját magyarul és ukránul, majd figyeljétek meg rajtuk a kárpátaljai magyar névhasználat sajátosságait!

94. Készítsetek táblázatot arról, hogy szólítják édesapátokat, édesanyátokat, esetleg a veletek élő nagyszületeket:

munkahelyi főnökeik, beosztottjaik, munkatársaik, szomszédai, barátai, és hogyan szólítják meg őket az idegenek?

95. Soroljátok fel, hogyan szólítjátok iskolai tanáraitokat az iskolában és a magánéletben, ha találkoztok velük!

A kétnyelvűség hatása a kárpátaljai magyar nyelvhasználatra

A mai Kárpátalja területe a magyar nyelvterületnek a honfoglalás, vagyis a magyaroknak a Kárpát-medencében való letelepedése óta peremvidéke. Vidékünkön véget ér a magyar nyelvterület, és ebben a régióban a magyar számos nyelvvel érintkezik: az ukránnal (ruszinnal), az oroszral, a szlovákkal, a románokkal, a németekkel. A peremvidékeken mindenütt nagyobb mértékű és intenzívebb a nyelvek közötti érintkezés, mint a nyelvterület belsejében.

Nem véletlen tehát, hogy a Kárpátalján élő magyarok nyelvhasználatában a nyelvi kontaktusok olyan hatásai is felfedezhetők, melyek a (nagy részét) egy nyelvű környezetben élő magyar anyanyelvűek előtt ismeretlenek és szokatlanok.

Mivel a huszadik század elejéig a mai Kárpátalja területe Magyarország része volt, a magyar nyelv a többség nyelve volt, s csak 1918 után vált kisebbségi nyelvvé, korábban a nyelvi kontaktusok erősebben érintették a többi nyelvet. A huszadik század elején, illetve közepétől azonban ez gyökeresen megváltozott, és a keleti szláv orosz és ukrán nyelvnek a magyarra gyakorolt hatása jóval intenzívebbé vált. Azaz: a magyar nyelv helyzete többségi államnyelvi státusából kisebbségi nyelvvé változott, s ennek természetesen nyelvi következményei is voltak, vannak.

Az egymással érintkező nyelvek szükségszerűen hatnak egymásra. Nincs egyetlen olyan nyelv sem, amely „tisztá”, azaz idegen nyelvi hatásoktól mentes volna.

Az érintkező nyelvek egymásra hatása a nyelv valamennyi szintjén nyomot hagy. A legfeltűnőbb hatás a nyelv leggyorsabban változó részében, a szókészletben jelentkezik.

A nyelvek közötti érintkezések leggyakoribb és legszembetűnőbb hatása a szókölcsonzés. A szókölcsonzés eredményeképpen szavak kerülnek át az átvevő nyelvbe az átadó nyelvből. Ezeket a szavakat kölcsönszavaknak nevezzük.

Nem véletlen tehát, hogy a magyar nyelv kárpátaljai nyelvváltozataiban is számos kölcsönszót találhatunk, amelyeket leginkább az élőszóbeli kommunikációban használunk.

A kárpátaljai magyar nyelvhasználatban számos ilyen közvetlen kölcsönszó ismert és használatos: *bánka* (befőttesüveg), *beszpekás* (államvédelmi hivatal munkatársa), *blánka* (űrlap), *dohovor* (szerződés), *dovidka* (igazolás), *elektricska* (villanyvonat, a magyarországi HÉV-nek megfelelő helyközi vonatjárat), *gorszovet* (városi tanács), *greckska* (hajdinakása), *gripp* (influenza), *jászli* (bölcsőde), *kocsegár* (fűtő), *kriska* (befőttesüveg fedele), *májka* (trikó, atléta), *marsrutka* (iránytaxi, menetrend szerint közlekedő kisbusz), *pácska* (csomag), *paszport* (személyi igazolvány), *pelmenyi* (darált hússal töltött derelye), *práva* (jogosítvány), *prokurator* (ügyész), *provodnyik* (vasúti utaskísérő, kalauz), *szágyik* (óvoda), *szok* (gyümölcsle), *szoljárka* (gázolaj), *sztolova* (étkezde, kifőzde), *váfli* (nápolyi) stb. Ezek a szavak a leggyakrabban a beszélt nyelvben fordulnak elő, s ha a beszélők magyarországiakkal kerülnek szembe, igyekeznek elkerülni használatukat.

Olyan közvetlen kölcsönzések is vannak azonban a helyi magyar nyelvhasználatban, melyek a helyi sajtóban nyomtatásban is megjelennek. Ezek legnagyobb része a hivatali és politikai élethez kötődő kifejezés. Például az *adminreszursz*, *hrivnya*, *nasaukrainás*, *ráda*, *ruhós* olyan közvetlen kölcsönszavak, melyekkel mindegyik helyi magyar nyelvű lapban találkozhatunk.

A köznyelvben nem ritka a betűszókölcsonzések használata. A *FIFA*, *UEFA*, *NATO*, *WTC*, *IMF*, *FBI* stb. olyan rövidítések, melyeket az angol eredeti alakjában betűszóként kölcsönöztünk. A kárpátaljai magyar nyelvhasználatban ehhez hasonlóan az ukránból vagy az oroszból eredeztethető betűszókkal találkozunk. Például a *CVK* (Центральна виборча комісія, ЦВК – Központi Választási Bizottság), *NBU* (Національний банк України, НБУ – Ukrán Nemzeti Bank), *pdv* (податок на додану вартість, ПДВ – hozzáadottérték-adó), *SZBU* (Служба безпеки України, СБУ – Ukrajna Biztonsági Szolgálat), *KRU* (Контрольно-ревізійне управління, КРУ – ellenőrző-revíziós hivatal) rövidítések szintén gyakoriak a helyi magyar nyelvű sajtóban. A *GAI* és *DAI* is egyaránt előfordul; mindkettő az állami közlekedés-rendészet rövidítése, csak az egyik az orosz *Государственная автоинспекция (ГАИ)*, a másik az ukrán *Державна автоінспекція (ДАІ)* rövidítése.

Hangalakkölcsonzésről akkor beszélünk, ha egy szó az átvevő nyelv egynyelvű változataiban is ismeretes, de a kétnyelvű beszélők a másodnyelvre jellemző

hangalakban (is) használják. A magyarországi köznyelvben például *agronómus*, *büfé*, *diploma*, *dokumentum*, *grúz*, *infarktus*, *konzerv*, *slag* hangalakban használatosak azok a szavak, melyeket a kárpátaljai magyarok egy része *agronóm*, *büfet*, *diplom*, *dokument*, *gruzín*, *infarkt*, *konzerva*, *sláng* formában (is) ismer. Ennek oka, hogy az ukrán és/vagy orosz nyelvben ezek a szavak ilyen hangalakban fordulnak elő: *агроном*, *буфет*, *диплом*, *грузин*, *инфаркт*, *консерва*, *шланг*.

A **hibrid kölcsönszavak** olyan összetett szavak, melyek egyik tagja közvetlen kölcsönszó, a másik tagja pedig az első nyelvből származik. Példaként az alábbiakat említhetjük: **bezpekafőnök** (biztonsági szolgálat vezetője), **DAI-parancsnok** (közlekedés-rendészet parancsnoka), **főszesztra** (főnövér), **grippjárvány** (influenzajárvány), **lebrakkol** (kiselejtez), **povorotnyiklámpa** (gépjármű irányjelző lámpája), **paszportszám** (személyi igazolvány száma), **traktorpricep** (traktor utánfutója) stb.

A **jelentéskölcsönzés** az a jelenség, amikor egy szó jelentése bővül, új jelentéssel gazdagodik a másik nyelv hatására. A kárpátaljai magyarok számos szót használnak más jelentésben is, mint az a köznyelvben vagy Magyarországon megszokott. Ez annak a következménye, hogy a magyarral Kárpátalján érintkező keleti szláv nyelvekben ezeknek a szavaknak a megfelelői nem egészen olyan jelentésekkel bírnak, mint a magyar köznyelvben, és a helyi magyarok egy része ezt a jelentést átveszi. A *csenget* ukrán *дзвонити*, orosz *звонить* párhuzama például azt is jelenti, hogy 'valakit telefonon felhív, telefonál'. A magyar köznyelvben a *csenget* szónak ez a jelentése ismeretlen. A kárpátaljai magyarok között azonban sokan használják ebben a jelentésében is ezt a szót. Magyarországon a *tanító* az elemi iskolában (1–4. osztályban) oktató pedagógust jelöli. Kárpátalján ellenben a *tanító* és a *tanár* (aki az iskola felső osztályaiban oktat) egyaránt megnevezhető *tanítóként*.

Tükörszavaknak azokat a másodnyelvi hatásra létrejött szavakat nevezik, melyek szó szerinti fordítás útján jönnek létre. A főként másodnyelv-domináns kárpátaljai magyarok által 'pénzt vált' jelentésben használt (pénzt) *cserél* például az ukrán *міння гроши* és az orosz *меняет деньги* mintájára jött létre. Ehhez hasonlóan alakult ki az *átfordít* szó 'lefordít' jelentése a *перекласти/перевести*, a (vizsgát) 'letesz' jelentésben gyakran előforduló (vizsgát) *lead* a *скласти існум/дати экзамен* hatására stb.

A fent említett és a hasonló szavak többsége idegen eredetének tudatában vannak a beszélők. Ám olyan kölcsönszavak is szép számmal akadnak köztük, melyek többsége legalább annyira beilleszkedett már a helyi nyelvváltozatok rendszerébe, hogy a nagy többségnek fogalma sincs arról, hogy nem magyar szót használnak. Sok kárpátaljai magyar lepődne meg például, ha azt mondanánk: az *abora* vagy *zabora* (négy faoszlopból és fel- s lecsúsztatható fedélből álló szénatároló), *szetka* vagy *sziitka* (hálószerűen szótt anyagból készített szatyor vagy maga a hálószerű anyag) nem eredeti magyar szó, hanem más nyelvből átvett kölcsönszó. Sőt: olyan magyarokkal is találkozhatunk Kárpátalján, akik számára meglepő, hogy a *paszportot* személyi igazolványnak is nevezhetjük.

A kisebbségi magyarok nyelvhasználatában előforduló államnyelvi kölcsönszavak megítélésében sem a nyelvészek, sem a nyelv ügye iránt érdeklődők körében nincs egységes vélemény. Az újabb felfogás szerint minden kölcsönszó gazdagodás, nyelvi létüket a használat igazolja. Mert egyetlen olyan nyelv sincs a világon, melyben ne volnának idegen eredetű szókészlet elemek. A mai angol nyelvben például több a más nyelvekből kölcsönzött szó, mint az eredeti, ám ennek ellenére milliók szeretnék elsajátítani ezt a nyelvet, és senkinek sem jutna eszébe azt mondani, hogy az angol szennyezett, romlott vagy veszendőben lévő nyelv lenne. A régebbi, hagyományos felfogás viszont csak a hiánypótló átvételeket fogadja el: olyan fogalmak jelölőit, amelyekre nincs magyar szó. Eszerint igazolt például a *bulozska*, *borscs* átvétele, mert nem megfelelőjük a magyar *zsemle*, *káposztaleves*. Nem indokolt viszont az igényes nyelvhasználatban a *zájáva*, *szágyik*, *provodnyik*, mivel kiszorítja a *kérvény*, *óvoda*, *kalauz* szavakat.

Főlöszlegesnek nem tekinthetjük a más nyelvekből kölcsönzött szavakat, mert amire nincs szükségünk, azt nem használjuk. Ezeket a nyelvi elemeket azonban több ezer magyar ember használja nap mint nap, megvan a maguk funkciója, használati köre, általában a beszélt nyelvben, a társalgás műfajaiban fordulnak elő, az igényes, választékos nyelvhasználatot kívánó beszédhelyzetekben azonban igyekezzünk magyar megfelelőjüket használni.

96. Képzeltetek el és játsszatok el egy olyan párbeszédet, amely során egy kárpátaljai magyar beszélget egy Magyarországról ide látogatott magyarral! A mellékelt szöszedetből illesszétek be a szavakat a párbeszédbe odaillő módon! Minek az alapján döntöttetek?

paszport, göngyöleg, bánka, útlevel, elektricska, intercity vonat, májka, köjál

A határon túli magyar nyelvváltozatokban az államnyelv hatására használatos szavak között akad olyan is, amely nemcsak a szóbeli érintkezésben fordul elő, hanem az újságokban, folyóiratokban vagy a szépirodalomban is.

97. A helyi magyar sajtótermékekből gyűjtsetek olyan szavakat és kifejezéseket, amelyek Magyarországon nem használatosak, de a kárpátaljai magyar nyelvben igen! (pl. *hrivnya*, *gyermekintézmény* (óvoda, iskola jelentésben)!

98. Vegyétek kezetekbe a Magyar Értelmező Kéziszótár 2003-ban megjelent második, átdolgozott kiadását, amely már kárpátaljai magyar szavakat is tartalmaz! Nézzetek utána, mit jelentenek a kárpátaljai magyarban és mit a magyarországi magyar nyelvben a következő szavak:

bíró, felszámol, beteglap, csenget!

Nyelvváltás (kódváltás) a társalgás során a kárpátaljai magyar nyelvben

Minden embernek, aki megszólal, rendelkeznie kell nyelvi és kommunikatív kompetenciával.

A nyelvi kompetencia az adott nyelv nyelvtani rendszerének, hangállományának és szókészletének valamilyen szintű ismeretét jelenti.

Ahhoz szükséges, hogy képesek legyünk az adott nyelven elhangzó szövegeket megérteni, illetve létrehozni, azaz: hogy értelmes megnyilatkozásokat tudjunk alkotni ezen a nyelven.

A kommunikatív kompetencia a nyelvhasználat mikéntjére vonatkozó tudásunk: a nyelvhasználat helyénvalóságának, a kommunikációs stratégiáknak az ismerete, a nyelvi elemek társas jelentéseit is magában foglaló szabályrendszer. Azoknak a normáknak az ismerete, melyek közösségenként eltérő módon meghatározzák, kinek hogyan illik köszönni, kit miként lehet megszólítani, kit lehet és kit nem szabad tegezni vagy éppen magázni, hogyan lehet egy társalgáson belül átadni vagy átvenni a szót egy másik beszélőtől stb.

Mivel a nyelvi viselkedés normái közösségenként többé-kevésbé eltérnek egymástól, az egy-, illetve kétnyelvű környezetben élő magyarok kommunikatív kompetenciája között is felfedezhetők különbségek. A kétnyelvű kárpátaljai magyarok kommunikatív kompetenciájának, vagyis a nyelvi viselkedésről való ismereteinek például szerves részét képezi az is, hogy kivel, mikor milyen nyelven lehet beszélni.

Amikor egy kárpátaljai magyar megszólal, az épp aktuális helyzetnek megfelelően választania kell, milyen nyelven kezd mondandójába. Azonban a kétnyelvűek kommunikatív kompetenciája nemcsak azt teszi lehetővé, hogy a közösségekben érvényes szokások szerint válasszanak az általuk ismert nyelvek közül, hanem azt is, hogy időnként akár menet közben, egyazon társalgáson belül is váltogassák a nyelveket. Ezt a jelenséget (a nyelvek közötti váltást egy beszélgetésen belül) a nyelvészek *kódváltásnak* (nyelvváltásnak) nevezik. A kódváltást jól meghatározható és leírható nyelvi és társalgási szabályok irányítják.

A kódváltásnak számos oka lehet. Ennek megfelelően több típusát is meg szokták különböztetni. Valamennyi típusban közös, hogy a kódváltás valamely kommunikációs cél érdekében történik. Vagyis a nyelvek közötti váltás nem azért megy végbe, mert a beszélő egyik nyelvet sem ismeri jól, vagy éppen nemtörődöm módon beszél, nem figyel oda arra, melyik nyelvet használja. Ellenkezőleg: a kódváltáshoz bizonyos fokú jártasságra van szükség mindkét nyelvben, illetve tudatosan történik, éppen abból fakadóan, hogy a nyelvek közötti váltásnak mindig van valamilyen szimbolikus jelentése a társalgás folyamatában.

Éppen azért, mert a kódváltás mindig valamilyen rejtett információt, üzenetet közvetít a hallgató számára, a kétnyelvű beszélők csak ritkán alkalmazzák nyelvi

eszköztáruknak ezt a kellékét olyanokkal, akik csoporton kívüliek (például egy-nyelvű magyarországiakkal, esetleg egy nyelvű többségekkel szemben), vagyis akik nincsenek tudatában annak, milyen szimbolikus jelentés kapcsolódhat egy-egy nyelvváltáshoz.

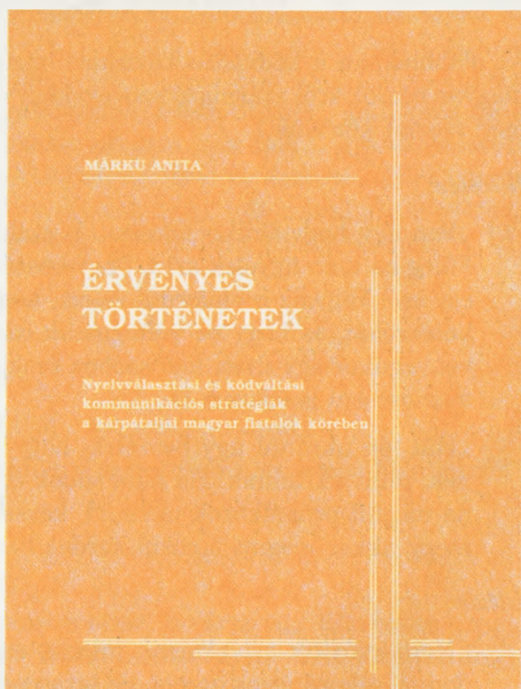
Az egyik olyan tényező, amely előidézheti a kódváltást, az *identitás kifejezése*. Ha kétnyelvű kárpátaljai magyarok egy beszélgetés során azt szeretnék kifejezni, hogy mi mindketten kárpátaljaiak vagyunk, akkor előfordulhat, hogy nyelvet váltanak, és ezzel jelzik egymásnak azt, amit Rudyard Kipling *A dzsungel könyve* című regényében Maugli a másik nyelven elmondott „Egy vérből vagyunk, ti meg én!” mondattal fejezett ki. Ám a kárpátaljai magyar közösségben az ilyen típusú kódváltással viszonylag ritkán találkozhatunk. Ennek fő oka, hogy a kárpátaljai magyar közösség azonosságtudatában a magyar nyelvnek sokkal meghatározóbb szerepe van az összetartozás, szolidaritás kifejezésében, mint a nyelvek közötti váltásnak.

Sokkal prózaiabb oka a kódváltásnak az, amikor a beszélő azért kénytelen nyelvet váltani, mert nem tudja magát megfelelően kifejezni az egyik nyelven, s ezért a másik nyelven próbálja kitölteni a hiányt. A nyelvváltásnak ezt a típusát *kitöltésnek* nevezik a szakirodalomban (lásd a 68. oldalon levő 1. és 2. példát).

A kárpátaljai magyar közösségben a kódváltás leggyakoribb típusa az *idézés*. Előfordul ugyanis, hogy az egyik kétnyelvű a másikkal beszélgetve egy másik nyelven elhangzott társalgást azon a nyelven idéz fel, amelyen az eredetileg elhangzott, például abból a célból, hogy ezzel is hitelesebbé, életszerűbbé tegye elbeszélését (3. és 4. példa).

Az előzőhöz nagyban hasonló a *fordításnak, ismétlésnek* vagy *magyarázatnak* nevezett típus, amikor az egyik nyelven elhangzott szövegrészt egy másik nyelven értelmezi a beszélő (5. és 6. példa).

A társadalmi *státusz* vagy *pozíció jelzése* is kiválthat kódváltást. Előfordulhat ugyanis, hogy két kárpátaljai magyar magánemberként magyarul beszélget egymással, ám ha más körülmények között találkoznak, ahol az egyik ügyfél, a másik pedig hivatalnok, könnyen előfordulhat, hogy a hivatalokban megszokott többségi nyelvet választják. S a társadalmi státusz megváltozása akár egyetlen beszédeseményen belül is módosulhat, maga után vonva a nyelvváltást is (7. példa).

Ha egynyelvűek vannak jelen, a kódváltás akár azoknak a társalgásból való *kizárását* is szolgálhatja (8. és 9. példa).

Egynyelvűek belépése a kétnyelvűek között folyó társalgási helyzetbe, azaz volta-képpen a *társalgás alaphelyzetének megváltozása* is előidézhetheti a kódváltást. Ilyenkor előfordul, hogy az X nyelven beszélgető (X és Y nyelvet egyaránt ismerő) kétnyelvűek a csak Y nyelvet beszélő egynyelvű kedvéért átváltanak az Y nyelvű társalgásra (10. példa).

Az egynyelvűek jelenléte azonban *szolidaritást* is kiválthat a kétnyelvűekből, akik ilyenkor – azt jelezvén, hogy mindkét csoporttal azonosulnak – folyamatosan élhetnek a kódváltás lehetőségével (11. példa).

A kétnyelvűek körében a kódváltás időnként egyfajta *nyelvi játék* forrása is lehet (12. példa).

99. Olvassátok el figyelmesen a kódváltás típusait bemutató tizenkét példát! Majd saját, illetve környezetetek nyelvhasználatát véve alapul, mondjátok ti is példákat a kódváltásra a kárpátaljai magyar beszélt nyelvből!

A kódváltás típusai

Az alábbiakban a kódváltás típusaira hozunk fel példákat, melyeket kárpátaljai magyar beszélőktől származó szövegekből vettünk. (Az idézeteket az eredeti írásmód szerint közöljük.)

Kitöltés:

- ① „Van úgy, hogy amikor ukránul beszélek, akaratomon kívül átváltok oroszra. Főleg ha nem figyelek arra, hogy beszélek, vagy ha nem jut eszembe ukránul egy szó. Vagy az is előfordul velem, hogy nem tudom még használni az ukrán kötőszókat, és hogy ne váltogassak oda meg vissza, ne keverjem a két nyelvet, amikor egy ilyen kötőszóhoz érek, akkor azt oroszul mondom, és akkor már oroszul is fejezem be.”
- ② „Hát, én ukránul úgy beszélek, hogy az inkább nevezhető makaróni nyelvnek, mint ukránnak. Ha nem tudok egy szót ukránul, mondom oroszul, utána megint próbálkozok ukránul, kézzel-lábbal hadonászva hozzá, de ha nem megy, akkor megint oroszul kezdek beszélni.”

Idézés:

- ③ „Nem győztük azt elvárni, mindig azt mondták, hogy szkoro domoj, igyos domoj, szkoro igyos domoj, de bizony a szkoro igyosbu három esztendő lett.” (P. *Punykó Mária gyűjtése*)
- ④ „– Az alezredes végignézett rajtunk, s elvörösödött képpel üvöltötte:
– Golij torsz, golij torsz! (Meztelen felsőtest, meztelen felsőtest!)” (*Vári Fábián László: Tábori posta*)

Fordítás, ismétlés, magyarázat:

5) „– Kérek egy Kárpáti Igaz Szót – mondom.

– Karpati Igaz Szo ne je. Prodala optom – kapom a választ.”

(Kárpáti Igaz Szó)

(Bár szűkebb pátriánkban aligha szükséges, azért álljon itt szabad fordításban a válasz: „Kárpáti Igaz Szó nincs. Egy tételben eladtam.”)

6) „Fperod szpasziba, előre köszönöm, mondom, mnye bojitsza, hogy én nem félek.” (Zelei Miklós: A kettézárt falu)

Státuszjelzés:

7) „Ügyfél: – Még azt szeretném megérdeklődni, hogy ha valaki új házat épít, és be akarja vezetni a vizet, akkor ehhez milyen papirokat kell beadni?

Hivatalnok: – Melyik utcán? (...) Van-e az utcán víz, kanalizáció, csatorna? Akkor ide kell a főmérnöknek, vagyis a főnöknek írni egy kérvényt, hogy *прошу видання услуги для подключения к городской сети* [kérem a városi hálózathoz való csatlakozás engedélyezését].” (Az idézett párbeszéd-részlet jelzi: ha a formálisabb írásbeli nyelvhasználatra kerül sor, akkor már át kell váltani a többségi nyelv használatára.)

Kizárás:

8) „Amikor kicsi voltam, a szüleim, ha olyasmiről beszélgettek, amit nem szerettek volna, hogy én is értsem, sokszor oroszul mondták. Egyszer, amikor szintén oroszul beszélgettek, én közbeszóltam: értem, amit beszéltek. Erre apu azt kérdezte: Что я сказал? Mire én: azt, hogy tojáskazal! Jót nevettek rajtam, máig mesélik, ha társaságban a gyerekkorunkról beszélgetnek.”

9) „Vevő 1: Ez mi?

Eladó 1: Halva.

Vevő 2: Az micsoda? Élve nem lehet?

Eladó 2: Дай йому покуштувати! [Adj neki megkóstolni!]

Eladó 1: Már annyit покуштували, що майже не осталось. [Már annyit kóstolták, hogy alig maradt.]”

A társalgás alaphelyzetének megváltozása:

10) „Például, amikor találkoztam a barátnőmmel a városban. Elkezdtünk magyarul beszélgetni, de odajött egy ukrán ismerősünk, rögtön váltottunk, hogy ő is értse, és hozzá tudjon szólni.”

Szolidaritás:

Milyen nyelven szoktál beszélni nyelvileg vegyes társaságban? kérdésre adott válasz:

- 11 „Hát attól függ, ha éppen ismerkedős kedvembe vagyok, és ha éppen orosz, akivel megismerkedek, akkor oroszul. Ennyi. De nagymamáékkal akkor is magyarul. Meg hát velük még azt se tehetem meg, hogy ha netán egy orosz van a társaságba, velünk együtt, aki nem beszél magyarul, nem tehetem meg, hogy oroszul beszéljek. Legfeljebb majd mindig elnézést kérek, hogy csak azt mondtam neki, amit neked mondtam, vagy lefordítottam.”

Nyelvi játék:

- 12 „Davaj, davaj, jobb volt tavaly, nem volt davaj. Remélem, csak olyat mondok, hogy nem akasztanak föl érte. Vagy ha fölakasztanak? Úgyis meg kell dögleni egyszer! Most erre megiszunk. Amíg az a zászló leng, addig az a törvény van! Igaz? Na isten, isten! Manyifest, manyifest, obmanuli ljudej feszt! Még nem hallottad? Manifest, manifest, becsapták az embert feszt. Nem ismerős? Csak mert nézel rám, mint Lenin a burzsoáziára!” *(Zelei Miklós: A kettézárt falu)*

100. Képzeltetek el egy olyan beszédhelyzetet, melyben kódváltásra kerülhet sor a beszélgetés során! Nevezzétek meg a helyzet elemeit, majd játsszátok is el a jelenetet!

Szakkifejezések szótára

kétnyelvű beszélőközösség – kétnyelvű egyének alkotta közösség

kétnyelvűség – az egyénnek az a tulajdonsága, hogy két vagy több nyelvet tud és használ (valamilyen fokon) a mindennapi kommunikáció során

kódváltás – az a jelenség, amikor a kétnyelvű beszélők a két nyelv között egy beszélgetésen belül oda és vissza váltanak

kommunikatív kompetencia – a nyelvhasználat helyénvalóságának, az adott közösségben érvényes nyelvi normáknak az ismerete

kölcsönzés – az a folyamat, amelynek során kétnyelvű beszélők az egyik nyelvükből való szót (vagy más nyelvi elemet) használnak a másik nyelvükben

10. lecke

A tanultak összefoglalása és begyakorlása

101. Képzeljétek el és játsszátok el az alábbi szituációkat:

- *Magyarázom a szüleimnek a bizonyítványom (elbeszélés formájában);*
- *Magyarázom anyukámnak a bizonyítványom (párbeszéd formában)!*

Segítségül olvassátok el a szöveggyűjteményből Karinthy Frigyes *Magyarázom a bizonyítványom* című novelláját!

102. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Karinthy Frigyes *Tanár úr kéremjének Lógok a szeren* című novelláját! A társalgási stílus melyik műfajával találkozotok a szövegben? Milyen előszóra jellemző nyelvi elemek fordulnak elő a szövegben?

103. Képzeljétek el, hogy most ti „lógtok a tornaszeren”, és közben hangosan elbeszélitek, hogy mire vágytok az életben, mik szeretnétek lenni felnőttként, mik a céljaitok, terveitek! Játsszátok el a helyzetet többféle stílusban: az elbeszélés először legyen *vicces*, majd *felőttesen komoly*, majd *gyerekesen naiv*, majd *tudáskereső, okoskodó* stb.!

104. Találjatok ki egy beszédhelyzetet, nevezzétek meg a helyzet elemeit, és írjatok egy párbeszédet, amely illik az adott helyzethez! Majd írjátok a párbeszéd mellé, hogy melyik nyelvi elem milyen nyelvi funkció kifejezésére szolgál!

105. Írjátok le köznyelven és szlengben azt, hogy *tegnap este táncolni voltál a barátoddal, barátnőddel*, meg azt, hogy *a múlt hónapban valamilyen betegséged volt*, nyelvjárásban és köznyelven pedig azt, hogy *betakarították a termést!* Nevezzétek meg, melyik megszólalás milyen beszédhelyzetben hangozhatna el!

106. Milyen megszólítási formákat használsz az alábbi kommunikációs helyzetekben? Miért? Hogyan alakul a tegezés-magázás? Írjál példamondatokat!

- *tanár–diák*
- *orvos–beteg*
- *szülő–gyermek*
- *ismerős eladó–vevő*
- *ismeretlen eladó–vevő*
- *idősebb szomszéd*
- *rokonok*

107. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Márai Sándor naplójának részletét! Milyen az írás hangulata, és ezt milyen nyelvi eszközök és szerkesztési megoldások segítségével érzékelteti az író?

108. A magyar irodalom sok neves alkotója írt szépirodalmi igényű naplót, köztük Radnóti Miklós is. Kölcsonőzzétek ki a könyvtárból Radnóti *Naplóját*, válasszatok ki belőle egy részletet, majd számoljatok be társaitoknak, mit tudunk meg a választott részletből Radnóti mindennapjairól, magánéletéről!

109. A kárpátaljai magyar irodalom alkotói közül Czébel Lajos 1976–1989 között írt *Naplóját* könyv formájában is olvashatjuk. Kölcsonőzzétek ki a *Naplót* a könyvtárból, majd olvassátok el az 1976-os év bejegyzéseit! Meséljétek el elbeszélés formájában barátaitoknak, amit a naplóbejegyzésekből az alkotóról és a korabeli társadalmi valóságról megtudtatok! Az elbeszélést írott formában is készítsétek el!

110. Keressetek példákat a tömörítésre mint stílusesszükzökre Czébel Lajos *Naplójában*!

111. Olvassátok el újra a szöveggyűjteményből Adrien Mole naplójának részletét, majd képzeljétek magatokat a főhős helyébe, és írjátok tovább a naplót néhány bejegyzés erejéig, próbáljatok meg Adrien Mole-ra jellemző stílusban fogalmazni!

112. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Karinthy Frigyes *Tanár úr kérem* című művének *Naplóm* című fejezetét! Foglaljátok össze, mi jellemző a napló stílusára! Írjátok ki a szövegből az élőbeszédből származó nyelvi elemeket!

113. Írj levelet a barátodnak, amelyben beszámolsz neki a továbbtanulási elképzeléseidről!

114. Írj levelet a Találmányi Hivatalnak, hívd fel figyelmüket egy találmányodra, és ajánld fel nekik felhasználásra! A találmány funkcióját te magad találd ki!

115. Most írd át a Találmányi Hivatalhoz írott leveledet más stílusban: könyörgő hangnemben, fenyegető hangnemben és bizalmas hangnemben! Figyeld meg, hogyan változtak a kifejezés nyelvi elemei!

116. Írj levelet iskolád igazgatójának, melyben felmentésedet kéred az órák látogatása alól! A felmentéshez indokkal szolgálj! (Ez az indok lehet egészen elképesztő és bizarr is.)

117. Írj egy fiktív magánlevelet, betartva a levélstílus formai és stiláris követelményeit úgy, mintha te lennél Harry Potter, aki keresztapjának, Sirius Blacknak ír levelet! Más kitalált személyek bőrébe is belebújhatsz!

118. Köztudott, hogy a kisebbségben élő magyarok névhasználati rendszere lényegesen eltérhet a magyarországitól. Olvashattál róla, hogyan vonatkozik mindez a kárpátaljai ma-

gyarokra. Foglald össze példákkal illusztrálva a kárpátaljai magyarok névhasználati sajátosságait!

119. Házi feladatként figyeljétek meg lakóhelyeteken az emberek nyelvhasználatát! Milyen a kétnyelvűség hatásaként jelen levő nyelvhasználati jelenségekre tudtok példát gyűjteni a környezetetekben elhangzó beszélgetéseket figyelve? Írjátok le a hallott példákat!

120. Írjatok példát a *kóduáltásra*, a *szókölcsonzésre* és a *jelentéskölcsonzésre* a kárpátaljai magyar nyelvhasználatot véve alapul!

121. Ha a társalgási szabályokra (pl. a szomszédsági párok elvére) gondolunk, akkor szokványos társalgási helyzet-e egy iskolai tanóra, amely feleltetésből, tanári magyarázatból stb. áll? Miért?

122. Képzeljétek el és játsszátok el az alábbi beszédhelyzeteket, amelyeknek kárpátaljai magyarok a szereplői! A beszédpartnerek megszólalásaiban használjatok helyi nyelvi jellegzetességeket, nyelvjárási vagy kétnyelvűségi jelenségeket odaillo módon:

- *a munkácsi piacon egy öreg, falusi nénitől zöldséget vásároltok;*
- *valamilyen hivatalos ügyben egy hivatalnoknál jártok (az is beszél magyarul);*
- *magyarul is tudó ukrán barátoddal találkozol, és beszélgettek a tegnapi buliról!*

Válogassatok a szószedetből!

paszport, csokolom, viszontlátásra, privet, ugorka, szprávka, kopek, málé, csajok, szétcúsúzás, tudnák hozni magának, legyen szíves

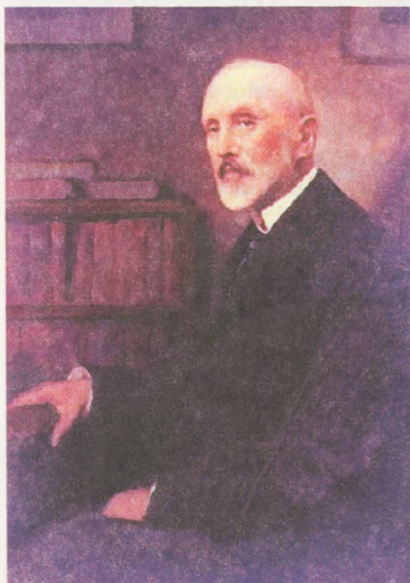
A nem standard nyelvi elemek esetében mindig nevezzétek meg standard változatukat, illetve azt, milyen más szituációban kellene a standard változatot használni!

IV. fejezet

A közéleti szóbeliség

123. Olvassátok el az alábbi szöveget, majd határozzátok meg, milyen beszédhelyzethez köthető, a társadalmi élet mely területéhez kapcsolódik! Ezután határozzátok meg a beszédhelyzét elemeit! Majd figyeljétek meg, hogyan igazodik a stílus a helyzethez!

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

Környezőitől, atyján kívül, meg nem értve, magától és magának alkotta meg Bolyai János a geometriának azt az új világát, amelynek mélységeiben ő, s később az ő nyomdokán haladók gazdag kincseket tártak fel a tudománynak.

Elismerésre, jutalomra e hazában nem számíthatott. Nem látta ő, csak elképzelni tudta azt a szebb világot, melyben őt megérteni tudó emberek is élnek, talán ott, valahol túl a hegyek határain, ott, ahol a göttingai szellemóriás lakik, kiről neki atyja mint ifjúkori barátjáról oly szívesen beszélt. Ennek az akkor még tőlünk oly távolra eső és idegen tudományos világnak írta, ennek elismerésében bízva adta ki Bolyai azt a művét, mellyel magának s magyar nevével magyar nemzetének el nem évülő dicsőséget szerzett.

Nekünk, akik ma, száz évvel az ő születése után itt összegyűltünk, már jobb a sorsunk. Hazánk azóta a tudományos világnak egy évről évre gazdagabb termést ígérő tartománya lett. Mi gondolatainkat, mikor megszületnek, már a magunk nyelvén közölhetjük velünk együtt haladó pályatársakkal, elismerésre, sőt jutalomra már itthon számíthatunk. De azért, valljuk be őszintén, mi is arra a távolabb, de nagyobb s el nem évülő dicsőségre törekszünk, amely Bolyainak adatott, mert tudjuk, hogy csak az az igazi tudomány, amely világra szól; s azért, ha igazi tudósok és – amint kell – jó magyarok akarunk lenni, úgy a tudomány zászlóját olyan magasra kell emelnünk, hogy azt hazánk határain túl is meglássák, és megadhassák neki az illő tiszteletet.

Ez a mi eszményünk, ez valósult meg Bolyai alkotásával egyszer; ilyen teljes mértékben talán egyetlenyszer.

Azért siettünk ma ide, különösen mi, e hazában a matematikai tudományok művelői, hogy a nagy Bolyai dicső emlékét s vele saját eszményeink diadalát ünnepeljük.

(1903 január)

Eötvös Loránd beszéde a Bolyai-emlékünnepen

11. lecke

A közéleti szóbeliség. A nyilvános beszéd és kötöttségei. A szónoki és az előadói stílus fogalma és különbségei

A közéleti szóbeliség

A magánéletben a társalgási stílust használjuk legtöbbször a szóbeli kommunikáció során, de ha a közéletben akarunk részt venni, nyelvhasználatunkat is ehhez igazítjuk. A közéletben nem a személyes szimpátia hozza össze a beszédpartnereket, hanem a társadalmi élet adottságai.

A közéleti szóbeliséget önálló stílusréteggé sajátos kommunikációs helyzete teszi: mindig nyilvános beszéd, ezért sokféle kötöttséggel rendelkezik, és természeténél fogva mindig élőszó, sajátosságait tekintve érintkezik a társalgási stílussal. A beszéd alkalmát és tárgyát tekintve kapcsolódhat a politikai és a tudományos szakmai vagy a publicisztikai nyelvhasználathoz. Ennek a stílusrétegnek a segítségével általában közügyekről szólunk egy közösséghez, de szólhatunk a magunk nevében is.

A közéleti szóbeliség összefoglaló megnevezésen a köznek, egy meghatározott társadalmi csoportnak, közönségnek szóló szóbeli megnyilatkozások stílusát értjük. Egyik változata a korábban szónokinak vagy retorikainak nevezett szóbeli stílusréteg, másik változata az előadói stílus.

A szónoki stílus hatása a megszólaló személyiségének hitelességétől függ: az élőbeszéd fontos vonása a beszélő *felelőssége* – teljes személyiségével felel az elmondottakért.

124. Olvassátok el az alábbi idézetet, majd fogalmazzatok meg, egyetértetek-e az olvasottakkal, majd fejtsetek ki saját gondolataitokat a témáról!

A szónoknak terve van embertársairól, s ezt embertársaival el akarja fogadtatni. A szónoklás tudománya: a rábeszélés tudománya. Könnyű belátnod, mily fontos a tudomány az életre. A görögöknél, a rómaiaknál ez volt az élet iskolája. De a

szó hatalma azóta sem csökkent, mert a szóval a gondolat harcolt; s van-e hatalmasabb a gondolatnál? De jegyezd meg: csak a jó gondolat harcolhat a jó szóval. Be tudsz-e bizonyítani valamit, ami nem igaz? Csak gyengeelméjűeknek. Rá tudsz-e bírni valamire, ami nem helyes? Csak gyenge jelleműeket. Az igazi szónok nem gyengeelméjű, nem gyenge jellemű hallgatóra számít. Nagy szónok nem lehet hamis ügy szónoka: tudatosan soha. A jó szónok elsősorban igaz ember; *vir bonus dicendi peritus* – mint a rómaiak mondták. Rossz gondolatból nem eredhet jó szó.

(Babits Mihály)

Mivel szóban élő stílusréteg, a beszélőnek azonnali hatást kell gyakorolnia a hallgatóságra, aminek legfontosabb feltétele a *megértés*, ami aztán lehetőleg érzelmi *azonosulást* vált ki a hallgatóból. A közéleti beszéd, mivel élőszó, nem annyira igényesen megformált nyelvileg, mint az írott stílusrétegek műfajai. De a beszélőnek a nyelvi elemeken kívül a rendelkezésére állnak a nonverbális elemek is: a nyelv zenei eszközei, a mimika, a gesztusok.

A közéleti beszéd *célja* mindig a kommunikációs helyzetnek megfelelő: lehet *ismeretközlő*, *felhívó*, *meggyőző*, *ösztönző*, hangulati hatást keltő. Az előadónak célja lehet a hallgatóság meggyőzése a maga véleményének helyességéről, valamilyen állásfoglalásra ösztönző, de lehet cél a gyönyörködtetés, az alkalom ünnepélyességének hangsúlyozása is. Az előadásra, szónoklatra, bármilyen közéleti beszédre a *téma*, a *közönység* és az *alkalom* ismeretében körültekintően fel kell készülni.

125. Nevezzetek meg olyan alkalmakat a saját közösségeket életéből, amelyekhez hozzátartozik az ünnepi beszéd elhangzása is! Indokoljátok meg, miért van szükség ilyenkor a közhöz szóló beszédre!

A közéleti szóbeliség nyelvi jellemzői

A közéleti szóbeliség stílusának a fent elmondott tulajdonságaiból adódóan megvannak a nyelvi, stílári és szerkezeti jellemzői, kötöttségei. Az alábbiakban ezeket foglaljuk össze.

- A beszédet a szónok vagy előadó rendezetten, világosan, közérthető nyelven adja elő. A megértés legfőbb feltétele a szöveg tudatos, gondos szerkesztése.
- A szöveg arányos, előrehaladó gondolatmenetű, egyszerre szolgálja az értemi befogadást és az érzelmi ráhatást.
- A beszédek szövege a standard nyelvváltozatra épül.
- A beszéd előadója kerülje a hosszú, bonyolult, többszörösen összetett mondatokat.
- Használjon vissza- és előreutalásokat, gyakran éljen az ismétlés eszközével.
- Az előadó frazeológiai egységek (szólások, közmondások), valamint a képes kifejezés szemléletessé tevő eszközei (hasonlatok, párhuzamok, ellentétek) segítségével színesítheti és teheti érzékletesebbé mondandóját.

- A beszéd élvezhetőségének, első hallásra való megértésének egyik forrása a helyes ritmikai tagolás és a közérthető kiejtés.
- Az előadó fokozhatja a beszéd élvezhetőségét a hangsúly és a hanglejtés árnyalásával, valamint a beszédtempó és a beszédszünet tudatos alkalmazásával.
- A nonverbális kommunikáció (metakommunikáció), a gesztusok, a mimika megfelelő mértékű és arányú használata is segíti a beszéd befogadását.
- A szöveg megértését a *tudatos*, gondos *szerkesztés* alapozza meg, melynek világosnak, arányosnak és előrehaladónak kell lennie. Egyúttal jól *követhetőnek* és *figyelemfelkeltőnek*, *érdekesnek* is.
- Az előadói stílusnak *nincs külön szókincse*, de a szavak és kifejezések megválasztásakor a hallgatók műveltségét, előismereteit és érdeklődését, ezen kívül az alkalom hangulatát is figyelembe kell venni.

A közéleti stílus műfajai

A közéleti szóbeliség fogalmába sokféle műfaj tartozik. Az **alkalmi** vagy **ünnepi beszéd** és az **irodalmi beszéd** (más néven **szónoklat**) a hagyományos retorikai stílus műfajai. Az előadói stílus műfajai a **tárgyalás**, a **hozzászólás**, a **felszólalás**, az **előadás**, a **vita** valamely témában vagy témáról. Minden műfaj más beszédhelyzethez köthető. Minden beszédhelyzetben más az előadó célja és a hallgatóság elvárása. (A szónoklat és az ünnepi beszéd sajátosságaival majd a 11. osztályban, a retorika tárgykörén belül fogtok részletesen megismerkedni.)

Az **előadói stílus** a tudományos stílus beszélt változatának és a szónoki stílusnak a sajátosságait ötvözi. Sok helyen és sok alkalommal jut kifejezésre, de je-

lentkezik az oktatás mindennapjaiban is, a tanár és a diák egyaránt használja magyarázat, felelet, vita közben.

A közéleti beszéd esetében a beszélő célja, hogy a hallgatóság megértse és azonosuljon mondandójával. Akadályozhatja az előadót kommunikációs célja elérésében, ha:

- a szöveg szerkesztetlen;
- ha a beszéd öncélú, tartalmatlan fecsegésnek hat;
- ha túlságosan sablonos a beszéd (töltelékszavak, nyelvi klisék, korszerűtlen fordulatok használata);
- ha túl hivataloskodónak, fontoskodónak hat;
- ha az előadó fölényesen vagy tudálékosan beszél;
- ha túl sok divatszót, hatásvadász elemet használ;
- ha nem a magyar nyelv hangzásának megfelelő természetes hangsúlyozással és hanglejtéssel beszél;
- ha megjelenésével (öltözködés, külalak, viselkedés) ellenszenvet vált ki a hallgatóságból.

AZ ÉKESZÓLÁS KISKÖNYVTÁRA

Bencédy József

RETORIKA

Gyakorlati útmutató

TINTA KÖNYVKIADÓ

Retorika

A retorika (görögül *rhétoriké*, latinul *ars oratoria*) a szónoklat tudománya, eredetileg díszes külsőségek között előadott beszédeket, ékes stílusú nyilvános megszólalásokat jelentett. Később a nem szépirodalmi műfajok elméletét jelentette. Iskolai tantárgy volt a beszéd- és értelemgyakorlat mellett. *Ma a rendszeres gondolkodás és önkifejezés eszköze, a kulturált érvelés, vitatkozás tudománya.* Tárgya minden nyilvános, közéleti megszólalás minden közéleti kommunikációs helyzetben, és szereplője minden nyilvánosan megszólaló ember. Társtudománya a szövegtannak, amely a sikeres közlés, a meggyőző beszéd szempontjai alapján tekint át a szöveg (beszéd) létrehozását. A retorika alapelvei, szabályai, eszközei alkalmazhatók a mindennapi kommunikációs folyamatokban is, kiegészülve a modern nyelvészeti, kommunikációelméleti ismeretekkel.

A szóközi beszéd klasszikus felépítése

A szóközi beszéd legfontosabb célja a hallgatóság meggyőzése. Ennek módja az érvelés és a hatásosságra törekvés. A felhívó és tájékoztató szerepen kívül a beszéd szövegében fontos szerephez jutnak az érzelemkifejezés eszközei is. A hatásosság elérését segítik a különféle stíluseszközök: a szóképek és alakzatok, valamint a beszéd zeneiségének eszközei, nem ritkák a költői kérdések, a felszólítások, felkiáltások sem. Erről bővebben majd a 11. osztályban a retorika tárgykörében fogtok tanulni.

A klasszikus retorika a beszédek kötelező részeiként sorolta fel a következőket:

- 1 Principium (bevezetés):
 - megszólítás,
 - captatio benevolentiae (a hallgatók jóindulatának megnyerése),
 - a téma megjelölése.
- 2 Narratio (elbeszélés):
 - egressus, digressio (kitérés),
 - propositio (részletezés),
 - argumentatio (bizonyítás).
- 3 Peroratio (befejezés):
 - rövid, tömör összefoglalás (az információk felfrissítése, érzelemváltozás),
 - kapcsolat megszakítása (a figyelem megköszönése, elköszönés).

Tulajdonképpen ma is a klasszikus retorikai vázlat bármilyen elkészítendő beszéd gondolati vázlatára. De mindezt a következőképpen foglalhatjuk össze röviden:

Bevezetés – melyben meghatározzuk a témát, elhangzik az előadás pontos címe, a hallgató jóindulatának, figyelmének felkeltése, valamint a beszéd indítása.

Tárgyalás – melyben a téma kifejtése, elbeszélése következik, érvelés (bizonyítás és cáfolás) segítségével.

Befejezés – melyben összefoglaló ismétlés következik, célja az értelmi-érzelmi egyensúly megteremtése, végezetül pedig a zárómondatok teszik kerek egészé a beszédet.

126. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Jose Manuel Barosso beszédét, melyet 2006-ban az 1956-os forradalomra emlékezve tartott! Vizsgáljátok meg és különítsétek el a beszéd klasszikus részeit! Jegyezzétek ki minden részben a legfontosabb stílélményeket, amelyek az adott részben funkcióval bírnak (például a bevezetésben a megszólítás milyen nyelvi elem segítségével történik)!

Különbőség van a beszédek között a tekintetben, hogy az előadónak volt-e alkalma felkészülni mondandója előadására, vagy spontán, azonnali megnyilvánulás az adott beszéd. E szempont szerint megkülönböztetünk **rögtönzött** és **előre elkészített** beszédet. Ha a szónoknak, előadónak van alkalma felkészülni beszéde megtartására, elmondására, folytathat előtanulmányokat a témában, gyűjthet anyagot, ennek alapján készíthet vázlatot, sőt akár az egész beszéd szövegét is rögzítheti írásban. Az ily módon elkészített előadást a megfelelő szituációban eztán el lehet mondani vagy fel lehet olvasni. Bár ez utóbbi lehetőség igazából „csalás”, mert a klasszikus retorika hagyománya szerint a nyilvános beszédeket nem olvassuk papírról, még akkor sem, ha előzőleg írásban elkészítettük azt. A klasszikus szónokok sok időt fordítottak arra, hogy beszédeik szövegét előszóban elpróbálják, megtanulják, elkerülve ezzel a felolvasást.

A rögtönzött beszédek, alkalmi megszólalások (pl. hozzászólás egy vitában) esetében nincs mód a mondandó előzetes megtervezésére és felépítésére, ezért változik a megformálás módja, de ebben az esetben is igyekeznünk kell betartani a stílusréteg jellemzőit, mert produkciónk csak így lesz eredményes és sikeres.

A rögtönzött beszédet leginkább az különbözteti meg az írott szövegtől, hogy azonos időben történik a gondolkodás és a szövegalkotás, ebből következik lazább szerkezete, de minden beszédprodukciónál esetében arra kell törekednünk, hogy az érthető, összeszedett, jól szerkesztett legyen.

127. Bújjatok képzeletben egy rövid időre Petőfi Sándor bőrébe, aki az 1948–49-es forradalom kirobbanásának előestéjén beszédet intéz a márciusi ifjakhoz! Írjátok össze azokat a szavakat és kifejezéseket, amelyek előfordulnak majd a beszédben! A beszédet otthon készítsétek el! Majd próbáljátok a tükör előtt előadni, a mimikát, a mozdulatokat és gesztusokat is a beszéd tárgyához igazítva!

Szakkifejezések szótára

retorika – szónoki mesterség, az ékesszólás, a szóbeli meggyőzés tudománya

ars dicendi – az ékesszólás művészete

ars oratoria – az ékesszólás tudománya

12. lecke

A beszéd nem nyelvi jegyei. A mondat- és szövegfonetikai eszközök, a mimika, a gesztusok, a testtartás szerepe a beszédben. A vita és a megbeszélés. A felszólalás, a hozzászólás, a felelet

A beszéd nem nyelvi jegyei

Az elhangzó beszéd nem nyelvi, ún. nonverbális jegyei is fontos szerepet játszanak abban, hogy a hallgatók megértsék mondandónkat, és elérjük kommunikációs célunkat egy adott helyzetben. Sokféle gondolatot és érzelmet tudunk közvetíteni a hangunkkal, attól függően, hogyan választjuk meg a hangszínt, a hangmagasságot, a hanglejtést, milyen beszédtempót és hangsúlyozást használunk. Ezekkel a mondat- és szövegfonetikai eszkö-

zökkel jelezhetjük például, ha új gondolatot nyitunk. A beszédtempó gyorsításával vagy lassításával érzékeltethetjük, hogy melyek a fontos és melyek a kevésbé lényeges részek a gondolatsorban. Hangszínünkkel, hanglejtésünkkel, hangsúlyozásunkkal érzékeltethetjük, hogy milyen az érzelmi viszonyulásunk a kifejtett gondolathoz.

nyugalom	jókedv	rosszkedv	csodálkozás
nyugodt	derűs	szomorú	meglepett
határozott	nyájas	letört	rémült
lemondó	felfogós	haragos	döbrent
elgondolkodó	behízelgő	kétkedő	kérdő

Ezenfelül az elhangzó beszédet különböző kifejező mozgások is kísérik. Ilyen a szemmozgás, az arcjáték, a gesztusok, a testtartás, a térköz, és a beszélő külső megjelenése. Szerepe és üzenete van annak is, hogyan vagyunk felöltözve, rendezett-e a külső megjelenésünk vagy nem, továbbá annak is, milyen testtartással beszélünk, milyen közel állunk a hallgatósághoz stb.

128. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Mikszáth Kálmán: *A jelek mesterei* című írását! Mire figyelmeztet a történet?

Ha nem akarunk valakivel kapcsolatba kerülni, akkor kerüljük a *tekintetét*, ha meg akarunk szólítani valakit, akkor keressük a tekintetét. Beszéd közben gyakran keressük a beszédpartner tekintetét, hogy kiolvassuk belőle, érti-e, amit mondunk, és mit gondol rólunk. Ha több emberből álló hallgatósághoz szólunk, hiba, ha mindig csak egy ember tekintetét keressük, de az is, ha a messzeségbe révedünk, a papírunkat vagy az asztalt bámuljuk magunk előtt. Ilyenkor nézünk végig bátran a hallgatóságon, az érdeklődő tekintetek megkönnyítik az előadó dolgát.

129. Gyűjtsetek olyan frazeologizmusokat, amelyek a tekintet erejének fontosságát igazolják (pl. *a szem a lélek tükre*)!

130. Valaki az osztályból olvassa fel kedvenc versét úgy, hogy a tekintetet, a gesztusokat, a mozdulatokat, a testtartást is a versmondáshoz igazítja. Ezután olvassa el a verset újra, de most úgy, hogy nem használ nonverbális elemeket (rá sem néz a hallgatóságra stb.)! Melyik esetben volt élvezetesebb az előadása és miért?

131. A szem visszatérő motívuma a költészetnek is. Tudtok-e olyan verseket, amelyek a szemről szólnak? Nevezzétek meg azokat, és idézzétek (vagy keressétek meg) a vonatkozó részeket!

A tekintetünkkel együtt a mimikánk, az *arc kifejezésünk* is árulkodó lehet. A szem mellett a szájnak van a legnagyobb szerepe az érzelmek megjelenítésében. Pillanatnyi arc kifejezésünket az érzelmeink alakítják, így az arcunk sok esetben már azelőtt elárulja, mit gondolunk, mielőtt megszólalnánk.

132. Rajzolj csak a szem, a szemöldök és a száj feltüntetésével:

vidám embert, szomorú embert, dühös embert, meglepődött embert!

133. Magyarázd meg a következő jelzős szerkezetek jelentését, majd játsszatok el olyan situációkat, ahol megjelenítitek ezeket az arc kifejezéseket!

borús arc, ragyogó arc, elképedt arc, meglepődött arc, szenttelen arc

Beszéd közben a *mozdulatainkra* is ügyelnünk kell, mert azoknak is jelentése van. Mozgatjuk a fejünket, ha igenlően bólogatunk, búcsút inthetünk a karunkkal, érdeklődően oldalra biccenthetjük a fejünket – ezeket a mozdulatokat gesztikulációnak szokták nevezni. A kéz mozdulatainak segítségével tudunk például hívni, elutasítani, könyörögni, köszönni.

134. Játsszátok el, hogyan jeleznétek szavak nélkül, kézmozdulatok segítségével:

- *Gyere ide!*
- *Könyörgök!*
- *Jó napot kívánok!*
- *Na ide figyelj!*
- *Majd adok én neked!*

Beszéd közben bátran gesztikulálhatunk, csak ügyeljünk rá, hogy mozdulataink összhangban legyenek a szavainkkal. De a kézmozdulatokat sem illik túlzásba vinni: ha fölöslegesen hadonászunk, vagy állandóan a nyakláncunkat, a hajunkat babráljuk, az zavaró lehet a hallgatóság számára, mert eltereli a figyelmet a mondandó lényeges részéről.

135. Játsszátok el a következő szituációt kétféleképpen! Lakóhelyetekről beszéltek idegenvezetőként egy turistacsoportnak először megfelelő arányban használva a gesztusokat, másodszer viszont mértéktelenül gesztikulálva. Figyeljétek meg, melyik helyzet a természetesebb!

A testtartásnak is szerepe van a kommunikációban. Két ember kapcsolata könnyen kitalálható a testtartásukból. A testtartás a személyiségről és a pillanatnyi lelkiállapotról is árulkodik.

136. Milyen érzelmi állapotra és élethelyzetre utalnak szerinted a testtartásra utaló alábbi frazeologizmusok?

Úgy ül, mintha nyársat nyelt volna.	A hasát fogja.
Úgy áll, mint a cövek.	Kidülleszti a mellét.
Támasztja a falat.	Felhúzza a vállát.
Lomposan jár.	Kitárja a karját.
Keresztbe font karral bámul.	Hegyezi a fülét.

Az előszavas kommunikáció során mind a magánszférában, mind a közéleti szóbeliségben az adott beszéd céljának elérését nagyban befolyásolhatja a beszélő külső megjelenése: öltözete, ápoltsága, frizurája, sminkje, ékszerei befolyásolják a hallgatóságban róla kialakuló véleményt. Ezért minden esetben igyekezzünk az egyéniségünknek megfelelően és az alkalomhoz illő külsővel megjelenni. Az öltözékünkkel kifejezhetjük (elárulhatjuk) társadalmi helyzetünket, hovatartozásunkat is. Ilyen jelentése van az iskolai egyenruhának, az orvosok fehér köpenyének, a katonatisztek egyenruhájának, de az általunk viselt ünneplő vagy hétköznapi ruhának, ékszereknek, kiegészítőknek is.

Ügyelnünk kell arra, hogy a felsorolt nem nyelvi jegyek összhangban legyenek a beszéd nyelvi jegyeivel, erősítsék, támogassák a beszéd üzenetét, mert a hallgató nemcsak azt értelmezi a közéleti szóbeliség teremtette szituációkban, amit hall, hanem azt is, amit közben lát.

A vita

A vitában a résztvevők, a vitatkozó felek egymással ellentétes véleményeket, elképzeléseket, egymással szemben álló nézeteket képviselnek. A vitatkozók célja, hogy vitapartnerüket meggyőzzék a saját véleményük helyességéről. A vitatkozás lényege, hogy *érveket* gyűjtünk saját állításaink igazolására, illetve megpróbáljuk *megcáfolni* partnerünk érveit. Ezért mindkét félnek össze kell gyűjtenie azokat az érveket, amelyek az ő véleményét igazolják, illetve azokat a példákat, amelyekkel érveit szemléletesebbé teheti. Vitatkozás során fontos tudnivalók a következők:

- soha nem a vitapartnered személye ellen érvelsz, hanem az általa képviselt álláspont ellen;
- a vita nem veszekedés, ezért soha ne kiabáljunk, ne emeljük fel a hangunkat vita közben;
- a vitában nincs helye személyeskedésnek, gúnyolódásnak, durvaságnak;
- helye van viszont a humornak, mely szolgálhatja a feszültségoldást és a szemléletessé tételt is;
- a vitában részt vevőknek el kell fogadniuk, hogy vitapartnerüknek is lehet igaza, vagy születhet kompromisszumos (megegyezéssel) megoldás is.

Érdemben vitatkozni csak akkor lehet, ha a felek rendelkeznek úgynevezett közös *vitaalappal*. Vagyis vannak bizonyos ismereteik a vita témáját illetően. Nem lehet egy partnerrel arról vitatkozni, hogy ki a jobb úszó, Cseh László vagy Michael Phelbs, ha az sohase hallott még egyik bajnokról sem, nem ismeri eredményeiket.

137. Gyűjts olyan szavakat és kifejezéseket, amelyekkel megszólíthatod egy vita során partneredet, majd olyanokat, ahogyan nem illik megszólítani! (például: *Kedves barátom* – illendő, *szemét alak* – nem illendő)

138. Két ember vitázik. Rendezetek vitát párokba szerveződve az alábbi kérdésekről:

- ① Ki a legbátrabb hős a magyar irodalomban?
- ② Jelenleg melyik a világ legerősebb futballklubja?
- ③ Mi Kárpátalja legnevezetesebb műemléke?
- ④ Mi a legszebb természeti képződmény Kárpátalján?

Nemcsak két ember, hanem egyszerre többen is vitázhatnak egy témáról. A vita eredményesebb, ha van *vitavezető*, akinek a feladata, hogy irányítsa a hozzászólások sorrendjét, adja a szót, összefoglalja az elhangzottakat. A vitavezetőnek a végén összegeznie kell az elhangzottakat, meg kell köszönnie a részt vevők munkáját és le kell zárnia a vitát.

139. Iskolátok egy híres személyiség nevét készül felvenni. Játsszátok el azt a vitát, melyen arról vitáztok, ki legyen iskolátok névadója! Válasszatok egy vitavezetőt, aki irányítja a vitát!

A megbeszélés

A megbeszélés abban különbözik a vitától, hogy itt nincsenek szemben álló nézetek, hanem arról tanácskozunk, hogy egy kérdésben mit és hogyan tegyünk. Például arról tanácskozunk, hogy az osztály egyhetes nyári kirándulásának a menetrendjét kidolgozzuk. A megbeszélésen belül azonban egyes kérdésekben kialakulhat vita. Vitakozhatunk például azon, hogy a túrázás első napján Munkács vagy inkább Huszt irányába induljon-e el a csapat.

Akár vitára, akár megbeszélésre készülünk, először össze kell gyűjteni a témához kapcsolódó anyagokat: adatokat, tényeket, érveket. Az *anyaggyűjtés* során támaszkodhatunk saját megfigyeléseinkre, tapasztalatainkra, arra, amit tanultunk, amit olvastunk, de idézhetjük másoknak a témához kapcsolódó gondolatait, tapasztalatait is.

140. Játsszátok el azt a megbeszélést, amelyen kidolgozzátok a nyári egyhetes kárpátaljai osztálykirándulás részletes tervét! Rögzítsétek, hogy mely napon mely műemléket vagy természeti szépséget keressetek fel!

A felszólalás és a hozzászólás

A felszólalás és a hozzászólás műfajára a megbeszélések, viták, konferenciák során van szükség. Mindkettő egy adott témához kapcsolódik, általában megerősíti vagy cáfolja az addig már elmondottakat. A felszólalásra is felkészülhetünk előzetesen, gyűjthetünk anyagot a témáról. A felszólalásnak akár a teljes szövegét is

elkészíthetjük előre, vagy összeállíthatjuk írásban a vázlatát. A gyakorlottabb felszólalók általában csak gondolati vázlatot készítenek, de akinek nincs nagy tapasztalata a közönség előtti megszólalás terén, az jobb, ha előre elkészíti felszólalásának szövegét írásban, de előadni ettől függetlenül szóban a célszerűbb és meggyőzőbb.

A hozzászólás szövegét nem készíthetjük el előre, mert mondanivalója és szerkezete is a helyszínen dől el véglegesen, az elhangzottak hatására alakul ki. A hozzászólás során fogalmazzunk tömören és röviden, ne éljünk vissza a hallgatóság türelmével. Semmilyen körülmények között nem illik lyukat beszélni a közönségünk hasába!

141. Gyűjtsetek anyagot az alábbi témák valamelyikéhez, könyveket, internetes forrásokat és saját tapasztalataitokat is felhasználva!

A számítógép szerepe az életünkben; Milyen lesz a középiskolai oktatás száz év múlva?; Kárpátalja legszebb műemlékei; Hová menjünk kirándulni Kárpátalján?

142. Az alábbiakban néhány hozzászólás kezdőmondatát olvashatjátok. Döntsetek el, melyek a megfelelő kezdések, illetve mely indítóformulák a semmitmondóak, hibásak! Válaszotokat indokoljátok is meg!

- 1 Én csak azt akarom mondani, hogy...
- 2 Néhány megjegyzésem van...
- 3 Azt javaslom...
- 4 Csak azért jelentkeztem, mert...

A felelet

Az iskolai felelet is a közéleti szóbeliség egyik műfaja, egyfajta közönségnek szóló beszéd, melynek kommunikációs célja, hogy meggyőzze a hallgatóságot, a tanárt, a vizsgáztatókat arról, hogy a felelő jártas az adott témában, rendelkezik a megfelelő alap- és kiegészítő ismeretekkel, valamint birtokában van a logikus gondolkodás képességének, illetve annak a verbális tudásnak (beszédkészségnek), melyek segítségével tudását és jártasságát meggyőző módon be tudja mutatni. A felelet során is célszerű logikusan végiggondolni, felépíteni és előkészíteni a mondandónkat. Elkészíthetjük a feleletet írásban is, ha van rá lehetőség, vagy készíthetünk vázlatot. A felelet hatását a nem nyelvi jelek alkalmazása is erősítheti vagy

gyengítheti. Nem túl meggyőző például egy elmotyogott felelet, vagy ha felelés közben egyszer sem nézünk a tanár szemébe, ha a kezünkkel állandóan babrálunk valamit, ha folyton a füzetünk irányába pislogunk stb. Sokkal hatásosabb, ha mondandónkat magabiztosan, megfelelő hangerővel, érthetően (nem dadogva, de nem is hadarva) adjuk elő, a beszédtempó, a hangsúly, a hangerő és a hangszín segítségével érzékeltetjük, hogy mi a fontosabb és mi a másodlagos (részletező) eleme a feleletnek. A felelet során célszerű betartani a kommunikáció ismert maximáit.

143. Készítsétek el egy lehetséges felelet vázlatát az alábbi témák valamelyikében!

- ① Pitagorasz tételének lényeg.
- ② A magyar irodalom a reneszánsz korában.
- ③ A kárpátaljai magyar irodalom jeles alkotói.
- ④ Győztes csaták a magyar történelemben.
- ⑤ A munkácsi vár története.

144. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Karinthy Frigyes *Tanár úr kérem* című novella-fűzésének *A rossz tanuló felel* című írását! Fogalmazzátok meg, milyen nyelvi megoldásokkal próbálja helyettesíteni a felelő hiányzó tudását, és hogyan válik mindez stíluselemmé a műben!

Szakkifejezések szótára

gesztikuláció – taglejtés, az emberi beszéd kiegészítése kézmozdulatokkal

mimika – arcjáték, az arcberendezés kifejező változása vagy beállása

13. lecke

A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása

145. Magyarázd el a tanultak alapján, miben különbözik az írott és a beszélt szöveg!

146. Nevezetek meg olyan személyiségeket a történelemből és a politikából, akit jó szónoknak tartotok! Választásotokat indokoljátok is meg!

147. Képzeljétek el az alábbi beszédhelyzeteket, majd minden esetben gyűjtsétek össze azokat a szavakat és kifejezéseket, amelyek az adott szituációban a beszédben feltétlenül elhangzanának!

- ① Mátyás király szól a tömeghez királlyá választása után közvetlenül a Duna jegén.
- ② Kemény Dénes, a magyar vízilabda-válogatott szövetségi kapitánya szól a játékosokhoz az olimpiai döntő előtt.
- ③ Egy politikai párt elnöke szól a választókhöz egy választási kampány idején.
- ④ Julius Caesar szól a római légiókhöz a gall háború egyik csatája előtt.

148. A történelmi tárgyú szépirodalmi művekben és filmekben gyakran fordul elő, hogy a jellemábrázolás és a történelmi hitelesség kedvéért a szereplők lelkesítő beszédet tartanak a népek vagy a csatába induló sereg előtt. Keress példát erre Homérosz Iliászában! Írd ki a választott részletet, nevezd meg a beszédhelyzet elemeit, majd keresd ki a szöveg hangulatát és hatásosságát biztosító stilmákat, jellegzetes nyelvi elemeket!

149. Keress példát lelkesítő beszédre kedvenc történelmi filmvedben.

150. Készítsd el egy ballagási ünnepi beszéd szövegét a három megadott szituációnak megfelelően!

- ① A végzős diákok nevében szólsz a jelenlévőkhez.
- ② A szülők nevében szólsz a tanári karhoz.
- ③ Egy külföldről érkezett vendég nevében szólsz a végzős diákokhoz.

Az órán adjátok elő beszédeiteket! Egy-egy beszéd időtartama ne haladja meg a három percet!

151. Képzeljétek el az alábbi szituációkat és az alkalomnak megfelelően készítsétek el ünnepi beszédeiteket!

- 1 Pohárköszöntőt mondasz legjobb barátod esküvőjén.
- 2 Emlékbeszédet tartasz az 1848–49-es forradalom tiszteletére rendezett március 15-i iskolai ünnepségen.
- 3 Jelölteted magad polgármesternek saját településeden és kortes beszédet tartasz egy lakossági fórumon.

152. A következő körülírásokat helyettesítsd olyan szóval vagy kifejezéssel, amelyben szerepel a *szem* szó!

Nem túl bizalomgerjesztő a külseje –	
Csodálkozik valamin –	
Ittas, részeg, esetleg álmos –	
Gyanakodva, ellenségesen szemlél –	
Nem tud elaludni –	
Nagyon csodálkozik –	
Mindenre odafigyel –	
Nagyon vigyáz valamire –	

153. Állj otthon a tükör elé, és próbáld az arcjátékoddal kifejezni a következőket:

szigorúság, csodálkozás, undor, érdeklődés, meglepődés, bánat, öröm...

154. Készítsetek rajzokat a következő frazeológiai egységek illusztrálására:

rémülten a homlokához kapott, fenyegetően rázza az öklét, hasát fogja a nevetéstől!

155. Mit gondolunk valakinek az egyéniségéről, ha a következő állításokkal illetjük:

könnyed a járása, izléseken öltözik, magába roskadva ül, fogja a fejét?

156. Próbáljátok lerajzolni az alábbi kifejezéseket! Milyen társas kapcsolatokra utalnak?

- 1 Három lépés távolságot tart
- 2 Szembe babám, ha szeretsz
- 3 Sülve-főve együtt vannak

157. Ha volt olyan élményed, amikor valakivel félreértettétek egymást a nonverbális jelek miatt, elevenítsd fel és írd rövid elbeszélést a saját esetedről! Majd fogalmazd meg, mi volt a félreértés oka!

158. Gyűjts anyagot (könyvek, lexikonok segítségével) egy vitához, amely arról szól majd, hogy érdemes-e követni a változó divatot! Gyűjts érveket mellette és ellene is! Majd játsszátok el a vitát az osztállyal, elosztva a résztvevőket divatkövetőkre és a divat követésének ellenzőire!

159. Készülj fel egy megbeszélés indító beszédére! A megbeszélés arról folyik majd, hogy az iskolában sorra kerülő író-olvasó találkozó milyen forgatókönyv szerint történjék. Kik lesznek a vendégek, hogyan alakul a program?

160. Az *Édes Anyanyelvünk* nyelvhasználati verseny nemcsak Magyarországon, hanem a határon túli régiókban is zajlik. A verseny szóbeli fordulóján során egy megadott szituációba illő beszédet kell előadni a versenyzőknek rövid felkészülési idő után. Az elmúlt két év kárpátaljai fordulójának szóbeli feladataiból találsz itt most egy válogatást. Próbáld ki magad a témákban! A beszéded időtartama nem haladhatja meg a három percet!

1 **Elmélkedés a világirodalom jeles személyiségeiről**

Műfaj: elmélkedés

Hallgatóság: az osztályfőnök és az osztálytársak

2 **Legutóbbi meghatározó filmélményem**

Műfaj: élménybeszámoló

Hallgatóság: osztálytársak egy szakköri foglalkozáson

3 **Legkedvesebb könyvem, versem, olvasmányom a kárpátaljai magyar irodalomból**

Műfaj: élménybeszámoló

Hallgatóság: baráti társaság

4 **Legutóbbi meghatározó olvasmányélményem**

Műfaj: élménybeszámoló

Hallgatóság: osztálytársak egy szakköri foglalkozáson

5 **Hogyan látom az irodalomnak mint művészeti ágának a jövőjét századunkban?**

Műfaj: fejtegetés

Hallgatóság: baráti társaság

6 **Legkedvesebb kárpátaljai magyar költőm/íróm**

Műfaj: élménybeszámoló

Hallgatóság: baráti társaság

161. Azt már tudjuk, milyen, ha a rossz tanuló felel. Otthon olvassátok el Karinthy Frigyes *A jó tanuló felel* című novelláját a szöveggyűjteményből, majd foglaljátok össze, milyen nyelvi és nem nyelvi jegyei vannak a jó feleletnek!

162. Készítsétek el egy lehetséges felelet írott változatát az alábbi témák valamelyikében! Majd a következő órán adjátok elő a feleletet! A rendelkezésekre álló idő minden téma esetében öt perc. A felkészülésnél használhattok tankönyveket és lexikonokat.

- 1 Az energiamegmaradás törvényének lényege
- 2 A magyar irodalom a reformkorban
- 3 Az ungvári vár története
- 4 Kárpátalja vizei és folyói
- 5 Saját települések története

163. Képzeljétek el, hogy fordított nap van az iskolában, és a tanár szerepébe kerülve öt percben meg kell magyaráznotok a következő témákat, fogalmakat:

- 1 A magyar nyelv szófaji rendszere,
- 2 Ady Endre szerelmi költészete,
- 3 Mivel foglalkozik a növénytan?
- 4 Ki volt Francesco Petrarca?
- 5 A szerves és a szervetlen kémia.

164. Nevezetek meg olyan szakmákat és foglalkozásokat, amelyek gyakorlásában nélkülözhetetlenek a szónoki és előadói stílus bizonyos elemei! Indokoljátok is meg választásotokat!

V. fejezet

A tudományos stílus

165. Olvassátok el az alábbi szöveget, majd határozzátok meg, mire szolgál! Próbáljátok megfogalmazni, mire használjuk a nyelvet ebben az esetben! Foglaljátok össze a szöveg stílusának jellemzőit!

A biológiai vírusok működése

A vírusok sejtes szerveződés nélküli, nukleinsavból és fehérjékből felépülő részecskék. Két típusuk van, az RNS és a DNS vírusok. Az RNS vírusok RNS-t tartalmaznak örökítőanyagként, míg a DNS vírusok DNS-t. Ezeket az örökítőanyagokat a szervezetbe juttatva megváltoztatják a gazdasejt anyagcseréjét, mégpedig oly módon, hogy az a vírust sokszorosítja, majd mikor már nincs több hely a sejtben, a sejt elpusztul, és a vírusok, immáron sokkal többben, új sejteket keresnek.

A DNS vírusok

Vírusok, amelyek fehérjeburkán belül DNS található. Közéjük tartoznak például a bakteriofágok, az emberi kórokozók közül pedig a herpeszvírusok és a súlyos májkárosodást okozó hepatitisz B-vírus.

Az RNS vírusok

Olyan vírusfajták, amelyeknek fehérjeburka RNS-t vesz körül, ezt bejuttatja a sejtbe egy enzimmal együtt, ami kiegészíti az RNS egy szálát kétszálú DNS-re (reverz transzkripció), ami így tökéletesen beépült a gazdasejt genetikai állományába, tehát ugyanúgy, mint a DNS vírusoknál, a sejt elkezd másolatokat készíteni a vírusról. Ilyen vírusok többek között a fertőző májgyulladás okozó Hepatitisz A vírus, az elsőként felfedezett dohánymozoika vírus, az influenzavírus, és a szervezet immunhiányosságát kialakító HIV vírus is.

14. lecke

A tudományos stílus. Nyelvi jellemzői. Műfajai

A tudományos stílus a tudomány és az egyes szakterületek belső, illetve az adott terület határain túl nyúló **kommunikációja**, melynek célja a szakmai (belső) és ismeretterjesztő (külső) információáramlás, az új ismeretek közlése. A tudományos stílusréteg a tudományos művek (monográfia, tanulmány, tudományos cikk, referátum, korreferátum, recenzió stb.) jellemző nyelvhasználata.

A tudomány célja a valóság leírása, a valóság törvényeinek, összefüggéseinek megismerése, illetőleg világos és egyértelmű megismertetése érvelő bizonyítással. Az érthetőség kedvéért egyértelműen, pontosan fogalmaz. Hiányoznak belőle az érzelmi és festői hatású nyelvi elemek.

166. Olvassátok el a szöveggyűjteményből a Mátyás királyról szóló írást! Milyen tudományterülethez kapcsolható az írás? Figyeljétek meg a szöveg felépítését és nyelvi jellemzőit, próbáljátok megfogalmazni azokat saját szavaitokkal!

167. Olvassátok el a szöveggyűjteményből a Mátyás királyról szóló mondát! Mi a különbség az első és a második szöveg között?

A tudományos stílus nagy számban használ **szakszavakat, műszavakat**, azaz **terminus technicusokat**, melyek nagy része sokszor idegen eredetű, meghatározásokat (definíciókat), levezetések (bizonyításokat), képleteket alkalmaz a magyarázat vagy a leírás során. A szemléletesség nyelvi eszközeivel, a képes kifejezésekkel takarékosan bánik, ezek a tudományos stílusban ritkán fordulnak elő.

168. Gyűjtsetek szakszavakat a következő tudományterületekről: orvostudomány, matematika, művészettörténet, biológia, zenetudomány!

169. Vizsgáljátok meg a tizedik osztályos algebra vagy fizika tankönyv szövegét! Keressetek példákat definícióra, levezetésre és képletek alkalmazására a szövegben! Két meghatározást (definíciót) írjatok ki, és elemezzétek a bennük található mondatok szerkezetét, majd húzzátok alá a szakszavakat!

Az érzelmi hatásokat a mondatformák terén is mellőzi. Szereti a ténymegállapító, kijelentő tartalmú, racionális mondat szerkezeteket. Általában világos, áttekinthető szórendre és szerkezetre törekszik. Gyakoriak benne az összetett mondatok, melyekben fontos szerephez jutnak a kötőszók mint a logikus, következtető és fegyelmezett mondatfűzés nélkülözhetetlen eszközei. Gyakran használ párhuzamos, illetőleg ellentétes szerkesztésmódot, figyelemfelkeltő kérdéseket, idézeteket és hivatkozásokat.

Mozgalmas, gyorsan változó stílusréteg, hiszen követnie kell az egyes tudományágakban bekövetkező haladást.

A szóválasztás alapja a tudományos stílusréteg esetében a nemzeti irodalmi nyelv és az adott szakmai nyelv változat szókincse.

Egy-egy tudományág felhasznált szakszóinak összessége a terminológia vagy szakterminológia.

A tudományos stílusréteg helyesírása *A magyar helyesírás szabályain* nyugszik, de a speciális kifejezések, többszörösen összetett szavak miatt szükségessé vált szakmai helyesírási szótárak elkészítése is.

A tudományos stílus a szövegformálás minden eszközével a valóságról adott kép pontosságára és egyértelműségére törekszik, másodlagos a beszélő személye és a hallgatóra tett hatás szándéka. A tudományos stílusban az üzenet teljes tartalmát a nyelvi eszközök hordozzák. A nem nyelvi kifejezőeszközöknek (gesztus, mimika stb.) alig van szerepük.

170. Írjatok az alábbi közlésekről öt mondatot tudományos stílusban! Terminus technicusok használata kötelező!

- 1 Nagy Lajos király korában három tenger mosta Magyarország partjait.
- 2 A Föld felszínének kétharmadát víz borítja.

171. Két, gyerekek számára íródott ismeretterjesztő szöveg mondatai véletlenül összekeveredtek. Válaszd szét a mondatokat, és mind a két témát írd tovább három mondat erejéig, majd adj neki címet!

Az ember legkorábbi őse mintegy tizenkétmillió éve jelent meg a Földön. Mátyás király Hunyadi János fia volt. Kis termetű, emberszabású majomhoz hasonló lény volt. Uralkodása alatt Magyarország Európa egyik legfejlettebb országa lett. A király tekintélyét bizonyítja, hogy nemcsak az országban, hanem külföldön is tisztelték. Képes volt felegyenesedve állni és járni. Nagy és erős hadseregét Fekete seregnek nevezték. Maradványait a tudósok Afrikában, Ázsiában és Európában is megtalálták.

A tudományos stílus nyelvi jellemzői

A tudományos kommunikáció stílusának is megvannak a nyelvi, stiláris és szerkezeti jellemzői, kötöttségei. Az alábbiakban ezeket foglaljuk össze.

- Legfőbb követelmény a szakszavak egyértelmősége, egyértelmű jelentése.
- Az idegen szavak gyakori használata, ami a szakterületek nemzetközi kapcsolataiból ered (pl. *radar, nukleáris, gén* stb.).
- Hangulati értéke a szakszavaknak a szakszövegben nincs, de a megértés érdekében használhatunk szemléletes kifejezéseket, képszerű formákat (pl. *galériaerdő* – a folyómenti erdősáv elnevezése).
- A mondanivaló megszerkesztésében kiemelkedő szerepe van a világosság-
nak és a gazdaságosságnak úgy, hogy megmaradjon az árnyaltság és a kel-
lő részletezés.
- Főleg kijelentő mondatokat alkalmaz, de gyakoriak az alárendelő szerke-
zetek, az egyszerű mondatok is gyakran bővítettek, jellemzők az igeneves
szerkezetek, láncolatos jelzők, halmozott mondatrészek. Rendszeresek a
következtető és a magyarázó mondatok, valamint a feltételes mondatok.
- Erősen névszói (nominális) jellegű, hiszen a kutatók névszókkal, megne-
vezett fogalmakkal, tulajdonságokkal, mennyiségekkel tárják fel a ténye-
ket, összefüggéseket.
- A tudományos igényű művek kerülnek az ismétléseket, a bőbeszédűséget,
tartalmilag elsődleges a téma pontos körülhatárolása, a hozzá nem szoro-
san kötődő elemek elhagyása.
- Logikus, áttekinthető szerkezetben, szakmai nyelven, érzelemmentesen
előadott illetve leírt szöveg, vizuálisan is áttekinthető (pontos utalások,
kiemelések, grafikonok, vázlat, zárójeles magyarázatok).

- Sok benne az idézet és a hivatkozás, mert állításaikat a szerzők ezzel akarják igazolni. A hivatkozásoknak akár tudományonként eltérő rendszere alakult ki.
- A tanulmányok végén gyakran hivatkozási jegyzék, szakirodalom feltüntetése szerepel.
- A kiemelésnek számtalan módja szerepelhet: aláhúzás, tipográfiai (nyomdatechnikai) jelölés, szaggatott vonal, felkiáltójel, vastagbetűs vagy dőlt betűvel szedett szöveg, új bekezdés, számozás stb.
- Több és bonyolultabb kötőszót használ, ezek szerepe az előre- illetve hátrautalás a szövegben, illetve a szövegösszefüggések kifejezése.

172. Fogalmazd meg egy értelmező szótár számára szócikk formájában a következő szakvak jelentését: *madárijesztő, körte, fogkefe* !

173. A szöveggyűjteményben található, Mátyás királyról szóló írásban keress példákat többszörösen összetett mondatszerkezetre, magyarázó és következtető mellékmondatra!

174. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Fekete István *Kele* című regényének részletét! A történet főszereplője Kele, a gólya, de más madarak is szép számmal fordulnak elő a szemlényben. Írd ki ezeknek a madaraknak a nevét, majd határozd meg azokat egy lexikon számára tudományos ismeretterjesztő stílusban! Segítségedre lehet a szöveg végén a Pallas Nagylexikon *gólya* szócikke.

175. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Weöres Sándor *Mély erdőn ibolya-virág* című versét és a Pallas Nagylexikon *ibolya* szócikkét! Hasonlítsátok össze a két szöveget! Mi a célja az egyiknek, és a mi a másinak? Milyen nyelvi eszközök segítségével érik el azt a célt?

176. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található két részletet, melyek a kárpátaljai magyarság körében folyó nyelvészeti kutatásokról szóló szócikkekből valók! Figyeljétek meg a hivatkozások rendszerét az egyik, illetve a másik írás esetében!

177. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található két részletet, melyek a kárpátaljai magyarság körében folyó nyelvészeti kutatásokról szóló szócikkekből valók! Figyeljétek meg a szakirodalmi tételek felsorolásának és elhelyezésének módját az egyik, illetve a másik írás esetében!

178. Az iskolai könyvtár és az Internet segítségével készítsetek egy olyan szakirodalmi listát, mely a kárpátaljai magyar közösség történelmével, oktatásával, nyelvével, irodalmával kapcsolatos könyveket, tanulmányokat, szócikkeket tartalmaz!

A tudományos stílus műfajai

A tudományos stílus műfajai szólhatnak szakemberekhez és érdeklődő laikusokhoz. A tudományos ismeretterjesztő szövegek közérthetőbbek, hiszen nem szűk szakmai közönséghez szólnak, hanem azzal a céllal, hogy érdeklődést keltsenek tudományos kérdések iránt.

Fontosak a stílus műfajain belül a tudományos folyóiratok **tanulmányai** (szakmabelieknek), a **szakcikkek**, az **ismeretterjesztő** kiadványok (nem szakmabelieknek, hanem ún. laikusoknak), a **szakkönyvek** és az egy-egy területről átfogó ismeretanyagot nyújtó **értekezések**, **monográfiák**. Átmeneti műfaj a szaktudományi értekezés és a szépirodalom között az **esszé**, mely mondanivalóját szépirodalmi eszközökkel fejt ki. A tudományos stílus jellemző vonásai érvényesülnek egy **tankönyv** vagy egy **iskolai dolgozat** szövegében is.

179. Az iskolában mindegyik tantárgynak vannak jellemző szavai, kifejezései. Gyűjtsetek ilyeneket legalább három választott tantárgyhoz kapcsolódóan!

180. Fogalmazzátok meg, milyen értelemben használjátok a *páncél* szót történelemórán, és milyen értelemben biológiaórán!

181. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Balla D. Károly ungvári író, költő *A mumus és a kék madár* című esszéjének részletét! Melyek a szépirodalomra és melyek a szaktudományra jellemző megfogalmazási sajátosságok a műben?

A tudományos stílusréteg megnevezés nagyon átfogó, többféle közléshelyzetet takar. Általában írásban működő stílus, de van szóbeli változata is, melynek főbb műfajai az **előadás** (ami tulajdonképpen a tanulmány szóbeli változata), a **szakmai vita**, de ide tartozik az iskolai **felelet**, a **szakmai beszélgetés** is.

182. Képzeljétek el, hogy vicces helyzetbe kerülve úgy kell elmagyaráznotok egy-egy oda nem illő szót, mintha az a megadott szakterület szakszava lenne:

hexameter	tornaórán
Anakreoni sor	matekórán
szimultanizmus	történelemórán
kék virág szindróma	biológiaórán

183. Képzeld el, hogy egy iskolai tanórán a megadott témakörökből kell felelned! Gyűjtsd össze minden témakörhöz azt a tíz legfontosabb szót és kifejezést, amelyek nélkül nem tudod elképzelni a feleletedet!

- 1 Francesco Petrarca költészete
- 2 A sebesség fogalma a fizikában
- 3 Pitagorasz tételének bizonyítása

Szakkifejezések szótára

definíció – egy fogalomnak, tényállásnak vagy egy szó jelentésének egyértelmű, rövid, minél teljesebb meghatározása

monográfia – valamely jelenséget, eseményt, fogalmat részletesen feldolgozó tudományos mű

terminus technicus – szakszó, szakkifejezés, valamely szakmában vagy tudományágban meghatározott formával és jelentéssel ellátott nyelvi kifejezés

15. lecke

A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása

184. Készíts írásban egyoldalas ismeretterjesztő célú előadást osztálytársaid számára a magad választotta téma alapján!

185. Képzeld el, hogy idegen bolygóról érkeztek látogatók az iskolába, akik sose hallottak a fociról! Magyarázd el három percben a sportág lényegét az ufóknak!

186. Fogalmazd meg írásban a *nyelv* szó jelentését egy biológiai és egy nyelvészeti szakszótár számára!

187. Írd le egy kémia- vagy fizikaórán végzett kísérlet menetét szavakkal!

188. A szöveggyűjteményben található Mátyás királyról szóló írás alapján keress példákat a tudományos stílus alábbi nyelvi jellemzőire:

- *kijelentő mondatok túlsúlya,*

- *alárendelő összetett mondatok alkalmazása,*
- *magyarázó mondatok alkalmazása!*

189. Készítsétek el a 177. feladathoz tartozó szöveg első két bekezdésében található mondatok ágrajzát!

190. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Weöres Sándor *Galagonya* című versét! Milyen hangulatú a vers? Milyen lelki tartalom fejeződik ki benne? Majd nézzétek meg a galagonyát ábrázoló képet! A kép alapján magyarázzátok meg, miért izzik a költő képzeletében a galagonyabokor? Majd a kép alapján készítsétek rövid ismeretterjesztő leírást a galagonya nevű növényről!

191. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található írást a rigófélék családjáról! A leírások alapján próbáljátok lerajzolni a különböző rigófajtákat!

192. Olvassátok el a szöveggyűjteményből a Mátyás király lakodalmáról szóló magyar népmondát! Próbáljátok átírni a szöveget tudományos stílusban, a szépirodalmi elemeket elhagyva!

193. A technika és a tudományok fejlődésével együtt változnak a szakmák is. Gyűjtsetek otthon szüleitek, nagyszüleitek segítségével régi mesterségekre jellemző szavakat, kifejezéseket!

194. Írjátok három-öt mondatos szöveget valamelyik általatok kedvelt szakma szakszavainak felhasználásával!

195. Melyik tudományágra, szakterületre jellemzőek az alábbi szavak:

- *komputer, winchester, floppy, fájl, ablak;*
 - *szkafander, holdkomp, űrhajó, Apollo-program;*
 - *központi zár, légszák, ködlámpa, kormány;*
 - *habarjuk, rántjuk, ízesítjük, felkockázzuk;*
 - *sárga lap, les, szabadrúgás, tizenegyes?*
-

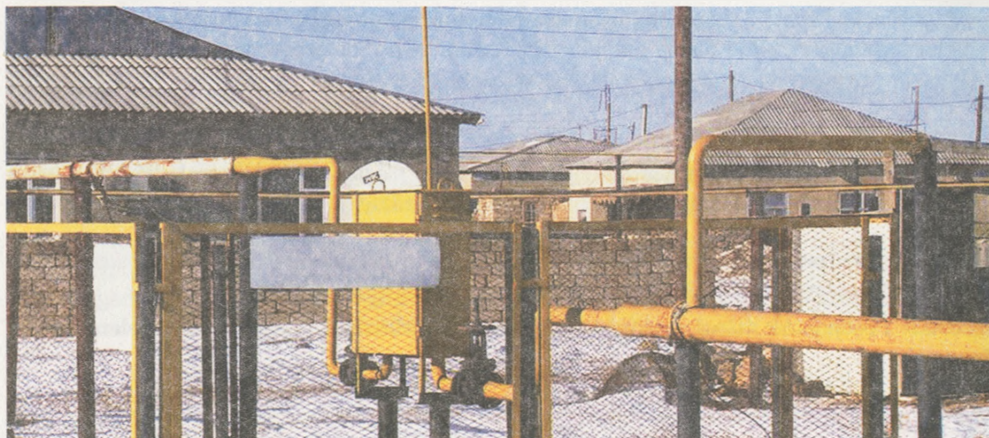
196. Képzeltetek és játsszatok el olyan beszédhelyzeteket, melyekben elhangozhatnak a fenti szakterületek szavai!

197. Válasszatok gondolatban egy olyan ételt, amelyet magatok is el tudtok készíteni, majd magyarázzátok el az elkészítés módját társaitoknak előbb szóban, majd írjátok le az étel elkészítésének receptjét!

VI. fejezet

A publicisztikai stílus

198. Olvassátok el az alábbi szöveget, majd határozzátok meg, milyen beszédhelyezethez köthető, a társadalmi élet mely területéhez kapcsolódik! Ezután határozzátok meg a beszédhelyzet elemeit! Mire szolgál, mi a célja a szövegnek? Milyen tényeket, információkat tartalmaz?

Közhírré tétetik! Bevezették a gázt Zápszonyban

A zápszonyi emberek régi álma vált valóra július 17-én: megindult a gázszolgáltatás egyelőre a falu első házaiban. Zápszony volt eddig a Beregszászi járás egyik utolsó olyan települése, ahová még nem jutott el a kék láng.

Mint a Beregszászi Járási Tanács elnökétől az esemény kapcsán megtudtuk, már közel négy hónapja megvolt a településen a nyomáscsökkentő állomás, viszont nem voltak kiépítve a gázt elosztó vezetékek, valamint megoldatlan volt a házakba történő bevezetés kérdése. Ez mostanra megvalósult. A település első 15–20 lakása már használja is a gázt, számuk naponta 8–10 házzal bővül.

Mint a járási tanács elnöke elmondta: „Hogy bevezetésre kerülhetett Zápszonyban a gáz, abban nagy érdemei vannak a település lakosaiból alakult kezdeményező csoportnak. Ennek tagjai időt és fáradságot nem sajnálva azon dolgoztak, szervezkedtek, hogy ez az örömteli pillanat megvalósulhasson.” A járási tanács elnöke elmondta még: a járásban már csak Mezőkaszonyban, Csonkapapiban és Hetyenben nincs gáz. Ezért számukra azt tanácsolja, kezdeményező csoportjaik a zápszonyihoz hasonlóan aktivizálják tevékenységüket.

A közeljövőről szólva az elnök reményét fejezte ki, hogy ősze sikerül majd Mezőkaszonyban is néhány utcába bevezetni a gázt.

(Kárpátalja hetilap)

16. lecke

A publicisztikai stílus és feladatai. A nyomtatott és elektronikus sajtó. A sajtó nyelvének sajátosságai

A **publicisztika** szó a latin *publicare* szóból származik, jelentése **közhírré tesz**, közhasználatra ad. Ez a nyelvi fordulat vezette be a régi időkben egy falu vagy város lakóinak szóló közleményeket, közérdekű híreket, tudnivalókat. Ma ezt a feladatot a sajtó, a rádió és a televízió, vagyis a mai hírközlő eszközök látják el. De a feladat a régi időktől máig ugyanaz: a közösség, az emberek tájékoztatása és véleményük formálása. A régebbi korokban ez elsősorban szóban, esetleg kézzel írott tájékoztatók (mint pl. a Julius Ceasar által rendszeresített kézzel írott napi haditudósítások, amelyeket tulajdonképpen az első napilapnak tekinthetünk) segítségével történt, a könyvnyomtatás feltalálása óta pedig az erre a társadalmi szerepre rendszeresített hírközlő forrás az újság, a sajtó lett. A technika fejlődésével a 20. században a nyomtatott sajtó mellett kialakult az ún. elektronikus sajtó, a rádió és a televízió, újabban az internetes újságírás.

199. Olvassátok el az alábbi hírt, majd fogalmazzátok meg, miről tájékoztatja az olvasót, milyen információhoz jutunk a hír segítségével! Nevezzétek meg, hol, mikor, kivel mi történt a hír szerint!

Tömeges ételmérgezés a kijevi gyorson

Súlyos ételmérgezésre utaló jeleket észleltek az Ungvár–Kijev gyorsvonat 256 utasánál szombat éjjel, amely emiatt Lembergben kénytelen volt megszakítani az útját. A megbetegedettek közül 98 gyerek került kórházba, négyük állapota rendkívül súlyos.

Vasárnapra virradó éjszaka meg kellett szakítania az útját egy menetrend szerint közlekedő gyorsvonatnak, mivel egy Kárpátaljáról hazafelé tartó 240 gyerekből és 16 felnőtt kísérőből álló kijevi turistacsoport tagjainak csaknem mindegyikénél ételmérgezésre utaló tüneteket észleltek. A lemergi pályaudvaron elvégzett orvosi vizsgálat nyomán 72 gyereket kellett sürgősen kórházba szállítani. Közülük négy állapotát rendkívül súlyosnak ítélték.

Az előzetes vizsgálat eredményei szerint a gyerekek és felnőtt kísérőik a munkácsi járási *Perlina Karpat* szanatóriumban üdültek, ahonnan előre csomagolt élelmiszeradagokkal indították útjukat őket. Azt egyelőre nem tudni, hogy a szendvicsek, avagy még a szanatóriumban elfogyasztott ebéd fogásai közül valamelyik okozta-e a mérgezést.

Az egészségügyi hatóságok azonnali vizsgálatot rendeltek el, amelybe a vasúti közlekedésben illetékes rendőrség is bekapcsolódott.

A gyógyüdülőt az állami tisztiorvosi szolgálat bezárta, a fővárosi önkormányzat pedig minden további üdültetési szerződést felbontott az intézménnyel.

A kárpátaljai megyei tisztii főorvos lapunk érdeklődésére elmondta, hogy ideiglenes jelleggel zárták be a gyógyüdülőt. Folytak a laboratóriumi vizsgálatok, egyelőre nem sikerült megállapítani, mi okozta a mérgezést.

(Kárpátalja hetilap)

200. Olvassátok el a szöveggyűjteményből a *Tőkeinjekciót kapott a szlatinai sóbánya* című hírt! Fogalmazzátok meg, milyen információkhoz jut az olvasó a cikk segítségével! Figyeljétek meg, majd nevezzétek meg, milyen stílusrétegekre jellemző szavak és kifejezések fordulnak elő a szövegben!

A publicisztikai stílus a sajtó, az újságírás nyelve. A sajtó feladata, hogy tájékoztasson az időszerű eseményekről, hogy bemutassa a politikai, gazdasági, kulturális élet fontosabb aktualitásait, és azokkal kapcsolatban alakítsa a közvéleményt. Ezt a kettős feladatot (tájékoztató és véleményalkotó) nyelvi eszközök segítségével éri el.

A publicisztikai stílus jellemző vonása ezért a közérthetőség, a meggyőzésre, a közvetlen hatásra való törekvés. Ennek megfelelően kedveli a közkeletű nyelvi kifejező eszközöket, fordulatokat, a hatásos frazeologizmusokat és neologizmusokat, szereti az időszerű vonatkozásokat, a figyelemfelkeltő, hatásos címeket.

201. Keressetek a *Tőkeinjekciót kapott a szlatinai sóbánya* című írásban neologizmusokat és szakkifejezéseket!

202. Találjatok ki újságcímekeket! Képzeljétek el, milyen tartalmú, milyen társadalmi csoporthoz szóló és milyen gyakran megjelenő sajtókiadványt jelölhetnének a kitalált címek!

Az írógéptől az elektronikus világhálóig

Évszázadokon keresztül az információ, az üzenet tárolásának, feljegyzésének, továbbításának csak egyetlen módja volt: a papírra vetett betű. A fényképezés és a fonográf feltalálása óta hangot és képeket is tudunk tárolni. A 20. században a hang és a kép rögzítésére és továbbítására kidolgozott technikák megtörték az írás korábbi hegemoniáját. A technika újabb vívmányai, az elektronikus eszközök fejlődése a hang-, a kép- és adatrögzítés új módjait teszik lehetővé. Lehetővé vált az emberi hang és a zene tárolása és sokszorosítása, tetszőleges térbeli továbbítása. A fényképezés, a film és a televízió a képrögzítés lehetőségeit tágította ki hatalmas mértékben. A számítástechnikának a század végén bekövetkezett gyors fejlődése, a személyi számítógép használatának elterjedése, az elektronikus világháló kiépítése nem csak a szövegek tárolásában jelent új lehetőségeket, de a hang és a kép továbbításában is. Az információtárolásban és a kommunikációban olyan új perspektívák nyíltak meg, amelyeknek jelentősége Gutenberg találmányához mérhető.

Az írás rögzítésére szolgáló médium változásával együtt a szövegek megjelenési módja és szerkezete is átalakul. A könyv megjelenése előtt a szövegeket tekercseken tárolták. A számítógép használatával a szövegek megjelenési formája is megváltozik. A tekercseket az ókor végén felváltotta a lapokból álló könyv, kialakult a szöveg oldalakra való tagolása. A számítógépes szövegszerkesztővel készült dokumentumokban azonban már többnyire nem lapozunk, mint a könyvben: a szöveg legördül a képernyőn, fel és le haladhatunk benne. Ahogy a szöveg a számítógép képernyőjén megjelenik, az inkább az ókori megjelenési formájára, a tekercsekre hasonlít.

Napjainkban egyre több jelét láthatjuk annak, hogy az új médiumok háttérbe szorítják a könyvet és az írást. Az elektronikus kommunikációs és információrögzítő eszközök gyors fejlődése okozta változásokkal összefüggésben az utóbbi időben egyre több olyan hangot hallani, mely megkérdőjelezi a könyvkultúra jövőjét. De a gyors technikai fejlődés dacára ma még elképzelhetetlen az a kultúra, amelyben nem lesz írás, nem lesznek könyvek. Egyelőre aligha mondhatunk le az írásról, és minden bizonnyal még jó ideig nem csak néhány szakember fog írni és olvasni. A médiumok történetére visszatekintve azt láthatjuk, hogy az új

médiumok általában nem szorítják ki teljesen a korábbiakat, csupán azok használati körének, módjának vagy gyakoriságának megváltozását idézik elő. A hang-lemez, a magnókazetta, a CD, a rádió feltalálása ellenére is járunk nyilvános koncertekre; a mozi és a televízió térhódítása dacára is látogatunk színházi előadásokat és olvasunk könyveket. A gépjármű feltalálása után is akadnak, akik szívesen lovagolnak, jóllehet nem ez az általános közlekedési eszköz. Ha a számítógépes technika lehetővé teszi számunkra, hogy monitorunkon olvassuk József Attila verseit, ezért aligha mondunk le kedvenc kötetünk forgatásáról. A médiumok történetéből azt a tanulságot is levonhatjuk, hogy az új médium, az új mediális technikák nem azonnal alakítják át a kultúrát. A szóbeliség szerepe például igen jelentős maradt a középkor kéziratos kultúrájában is, amelyben az íráshasználat csak egy szűk rétegre volt jellemző. A nyomtatás feltalálása után a nyomtatott könyvek sokáig a kéziratok formáját követik. A szövegszerkesztővel ma is a könyvekhez hasonló, lapokból álló dokumentumokat hozunk létre. Az új médium, az új technika tehát nem tünteti el a régit, csak megváltoztatja annak szerepét, hatáskörét. A 21. század kultúrája multimediális kultúra. Az elektronikus médiumok az élet egyre több területére törnek be, és kiszorítják az írást. Az elektronikus médium kora nem jelenti a könyvek eltűnését a kultúrából.

(www.tankonyvtar.hu)

A kommunikációs szituáció, a beszédhelyzet szempontjából a publicisztikai művekben az egyén szól nagy tömegekhez.

Az újságírás elsődleges célja a **híradás**, emellett elvi felelősséggel és meggyőző szándékkal elemzi a kérdéseket, vagyis a publicista (az újságíró) közérdekű dolgokról szól személyes meggyőződéssel.

Szélesebb értelemben a publicisztikai stílus a sajtó és az írásbeli propaganda (népszerűsítés, reklámozás) **gyűjtőneve** is, s az írott formákon kívül a rádióban és a televízióban is találkozhatunk több műfajával. Az ismertebbek: **filmlevél, jegyzet, művészeti kritika**, a tévében elhangzó **esszé, riportok, interjúk** stb.

A sajtó nyelvében több stílusréteg elemei keverednek. Megjelenhetnek a szépirodalmi, a tudományos, a társalgási vagy a hivatalos stílusra jellemző elemek is.

203. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Ady Endre *Egy kis séta* című cikkét! Olvassatok utána, miről híres Adynak ez az írása! Milyen másik stílusréteg elemei jelennek meg a szövegben? Keressétek ki ezeket a stílushatást keltő elemeket!

204. A társalgási stílus mely jellemzői és elemei figyelhetők meg a szöveggyűjteményben olvasható *Színház a határszélen* című írásban? Nevezzétek meg ezeket a jellemzőket, majd játsszatok el egy előszóbeli beszédhelyzetet, melyben ugyanezeket az elemeket egy társalgás során használjátok!

205. Olvassátok el az alábbi hírt, és nevezzétek meg, mely országban történtek azok az események, amelyekről tájékoztat! Keressétek ki azokat a szavakat és kifejezéseket, amelyek válaszokat alátámasztják! Milyen stílusrétegre jellemző kifejezések ezek?

Kaszinó-stop

A kormány rendeleti úton felszólította a Pénzügyminisztériumot és az állami közigazgatási hivatalokat, hogy május 8-tól egy hónapra függeszék fel a szerencsejátékkal összefüggő tevékenységre kiadott licencek érvényességét az érintett intézmények tűzvédelmi és közegészségügyi ellenőrzése céljából.

Azok után, ami Dnyipropetrovszkban történt, nagy a valószínűsége annak, hogy hasonló állapotok uralkodnak az ország játéktermeinek többségében, mivel azokat tetszőleges helyeken és a legkevésbé alkalmas körülmények között nyitották meg – indokolta a kormány döntését a miniszterelnök. A kormányfő hozzátette, hogy egy hónapon belül az ellenőrző hatóságok kötelesek komplex ellenőrzést tartani azon helyiségek biztonságának szavatolására, amelyekben játéktermeket működtetnek.

Mint emlékezetes, múlt csütörtökön hajnalban tűz ütött ki egy dnyipropetrovszki játékteremben, melynek következtében tízen életüket veszítették. A helyiségben lángra kaptak a villamos vezetékek, és felrobbant a kijáráshoz legközelebbi játékautomata.

A publicisztikai stílus nyelvi jellemzői

A publicisztika, az újságírás stílusának is megvannak a nyelvi, stiláris és szerkezeti jellemzői, kötöttségei. Az alábbiakban ezeket foglaljuk össze.

- A mondatok szerkezeti felépítése általában a világosságra törekszik.
- Érzelmileg-hangulatilag erősebb töltésű, gyakran egyéni nyelvi leleményt is tanúsító kifejezéseket használ.
- Az indulati tartalmat jellegzetes stílusalakzatok közvetítik: kérdések, felkiáltások, halmozások, fokozások stb.
- Párhuzamok, ellentétek alkalmazása jellemzi.
- A szöveg kapcsolóelemeinek tudatos, pontos alkalmazása jellemzi.
- Előreutalások, visszakapcsolások; feltevésre, következtetésre, magyarázatra, összefoglalásra utaló kifejezések fordulnak elő benne.
- Idézetek, hivatkozások találhatók benne.
- Nagy szerepet kapnak az időszerű vonatkozások (hely- és időmegjelölések, nevek, rangok, címek, intézménynevek pontos megnevezése).
- Újabb keletkezésű szavak gyakorisága jellemzi.
- Sok nyelvi divatkifejezést használ.

A publicisztikai stílust **heterogén, változatos nyelvhasználat jellemzi**. Az igényes, választékos újságírói nyelv a szépirodalmi és a tudományos stílushoz áll közel, de gyakran merít a hivatalos nyelvhasználatból, a szaknyelvek kifejezéseiből. Napjainkban megkülönböztetnek egy igényesnek mondható nyelvi szintet, amely a köznyelvi társalgási nyelvre épül, s egy kevésbé igényes, lazább megformálású nyelvezetet, a **bulvársajtó** nyelvezetét.

206. Készítsetek egy hírt valós vagy elképzelt eseményről! Figyeljétek meg, milyen kötelező elemei vannak egy hírnek!

207. Néhány terjengős divatkifejezést a megszokás kényelme tart életben a sajtó nyelvben. Tudnátok-e kifejezőbbekkel helyettesíteni őket?

Az érdeklődés homlokterében áll, hozza a formáját, bejött a papírforma, megfeszített erővel, messzemenő következtetések, nagy érdeklődésre tarthat számot, világméretű felháborodást keltett, őszintén meg kell vallani, nagy népszerűségnek örvend

Szakkifejezések szótára

bulvárlap – nagy példányszámú, szenzációt hajhászó sajtótermék

bulvársajtó – a bulvárlapok összességének összefoglaló elnevezése

médiумok – tömegtájékoztató eszközök gyűjtőneve

17. lecke

A nyomtatott sajtótermékek sokfélesége, tartalma, megjelenésük gyakorisága. A publicisztikai stílus főbb műfajai

A nyomtatott sajtótermékek **tartalmuk szerint** sokfélék lehetnek. Például **művészeti, irodalmi, kritikai lapok** (*Új Művészet, Holmi, Tiszatáj, Együtt, Pánsíp* stb.), **tudományos folyóiratok** (*Magyar Tudomány, Magyar Nyelvőr, Acta Beregsasiensis* stb.), **tudományos-ismeretterjesztő** kiadványok (*Édes Anyanyelvünk, História, Élet és Tudomány* stb.). Napjainkban nagyon népszerűek a tartalmuk alapján **bulvársajtónak** nevezett kiadványok (*Blikk Magazin, Story Magazin* stb.). A technika fejlődésének köszönhetően ma már a publicisztika külön ágát képviselik az internetes hírportálok, és az egyes újságoknak, folyóiratoknak Interneten olvasható *online* változatai.

Megjelenésük gyakorisága szerint beszélünk **napilapokról** (*Magyar Nemzet, Kárpáti Igaz Szó, Nemzeti Sport*) és **hetilapokról** (*Élet és Irodalom, HVG, Kárpátalja, Kárpátinfo*), illetve **folyóiratokról**, amelyek havonta, esetleg ennél ritkábban (pl. negyedévenként) jelennek meg (*Együtt, Cosmopolitan*).

208. Elemezzétek az alábbi, Kárpátalján megjelenő periodikákat a megjelenés gyakorisága, a megcélzott olvasóközönség, a tartalmi elemek, a szerkezeti felépítés, a visszatérő rovatok, a tipográfia sajátosságai szerint: *Irka, Kárpátalja, Kárpáti Igaz Szó, Együtt !*

209. Elemezd és ismertesd barátaiddal kedvenc, leggyakrabban olvasott sajtótermékedet 208. a feladatban megadott szempontok szerint!

210. Keress az Interneten kárpátaljai magyar hírportált! Összegezd, milyen állandó és milyen aktuális információhoz juthatunk a segítségével! Hasonlítsd össze szerkezetét és funkcióját egy magyarországi magyar hírportáléval!

211. Kárpátaljai magyar sajtótermékeket forgatva gyűjts a kárpátaljai magyar sajtónyelvre jellemző fordulatokat, kifejezéseket!

Megkülönböztethetjük a sajtótermékeket aszerint is, **mely társadalmi csoportot vagy korosztályt célozzák meg** várható olvasóként. Beszélhetünk ifjúsági lapokról, nyugdíjasoknak szólókról, családi lapokról, pártlapokról, hobbiújságokról, bizonyos igények (szórakoztatás, pletyka, egészségügy stb.) kielégítését szolgáló lapokról.

212. Keress példákat különböző társadalmi csoportokhoz szóló, illetve más-más tematikájú sajtókiadványok címére!

A publicisztikai stílus főbb műfajai

Megkülönböztetünk **tájékoztató jellegű és publicisztikai igényű műfajokat**. A műfajhatárok az egyes műfajok között nem merevek, változhatnak, és vannak átmeneti formák is.

Tájékoztató jellegűek: információ, hír, közlemény, riport, interjú, portré, nyilatkozat.

Publicisztikai igényűek: cikk, vezércikk, nyílt levél, hírmagyarázat, kommentár, jegyzet, glossza, ismertetés, recenzió, bírálat, kritika, esszé.

A műfajok nyelvi, stilisztikai eltérései ellenére nyelvi megoldásaikban azonos követelményeknek felelnek meg.

A **hír** rövid, tömör, közérdekű aktuális vagy szokatlan eseményről szól. Elmondja, hol, mikor, kivel mi történt. Információt közlő publicisztikai szövegtípus. Jellemzője az objektivitás és a személytelenség, a szélsőségek kiiktatása, a tömörség, adatszerűség, pontosság. Jellegetes felépítése, hogy a lényegét előrebocsátva, a tárgyat a figyelem központjába helyezve indít, majd azután következik a hír kifejtése, részletezése (a fontos részinformációk).

213. Olvassátok el újra a 102. oldalon található hírt és értékeljétek a következő szempontok alapján:

- 1 Miről szól, mit közöl?
- 2 Hogyan teszi?
- 3 Tárgyilagos vagy befolyásoló célzatú?
- 4 Szerepelnek-e a lényeges körülményeket megadó tényezők: hely, idő, szereplők, esemény?
- 5 Van-e kevésbé lényeges, szükségtelen (redundáns), oda nem illő elem?
- 6 Felkelti-e a figyelmet? Mivel?
- 7 Megjelenik-e a szerző személyes véleménye?

214. Az újsághírtől elvárjuk, hogy a témáról közölje a legfontosabb információkat. Hogyan minősítenétek ebből a szempontból a következő újsághírt? Húzzátok alá egyszer a lényeges, és kétszer a közlés fölösleges elemeit!

Decembertől angol nyelvtanfolyamot indít a közkedvelt Óperenciai Középiskola. A beiratkozási díj 20 hrvnya, ami szerintem nagyon olcsó. Az órákat csinos diáklányok tartják minden kedden 16–17 óra között az iskola új függönyökkel felszerelt nagytermében.

215. Szerkesszetek újsághírt az alábbi mondatokból!

- 1 Szombaton az iskolában megrendezték a vetélkedőt.
- 2 Malacka díszvacsorát adott Micimackó tiszteletére.
- 3 A sportcsarnokban koncertezett a Republic együttes.

A **kommentár** vagy **hírmagyarázat** háttérinformációt is ad a hír megértéséhez. Valamely eseményhez vagy jelenséghez fűzött fejtegetés, olykor bírálat. Az elektromos médiumokban (rádió, televízió) minden egyéni véleményt kommentárnak nevezünk, ezeket az anyagokat nevével, arcával és saját hangjával kell vállalnia a hírmagyarázónak. Bemondó nem olvashat fel kommentárt.

A **vezércikk** az írott sajtó egyik elit, különleges műfaja, korábban a kommentár klasszikus formája volt. Többnyire a címdalton volt, mára kiszorították onnan a hírek és a fotók. Ma már általában külön véleményközlő rovatban található, de még mindig előkelő, megkülönböztetett helyen. Terjedelmesebb, mint a kommentár. A vezércikk mondanivalója megfelel a lap általános irányultságának. Általában napi, magas hírértékű, fontos közügyekről fejt ki a lap álláspontját, keresi a megoldást a problémára. A klasszikus vezércikket általában nem írják alá.

A **közlemény** tényközlő tudósítás megtörtént vagy várható dolgokról.

A **tudósításban** az esemény helyszínéről származó információt olvashatunk: személyes tapasztalat alapján készülő, tájékoztató jellegű, friss és hiteles információkat közlő szövegtípus. Sajátos változata a helyszíni közvetítés.

A **riport** olyan színes, érdekesebbé tett tudósítás, melyben meg is szólalnak az esemény résztvevői, a szereplők.

Az **interjú** a riport fajtája, érdekes vagy nevezetes személyiséggel készül, lehet személyes megnyilatkozás vagy párbeszéd formájú, sok szempontból hasonlít a riporthoz. Egyedüli főszereplője a megszólaltatott személy.

216. Olvassátok el a szöveggyűjteményből a *Kölcsey Nyári Pedagógusakadémia* című tudósítást! Foglaljátok össze a műfaj jellemzőit a szöveg alapján!

217. Olvassátok el a szöveggyűjteményből a *Pelletgyár nyílt Técsőn* című riportot! Foglaljátok össze a műfaj jellemzőit a szöveg alapján, majd fogalmazzátok meg, mi a különbség egy tudósítás és egy riport között!

218. Olvassátok el a szöveggyűjteményből a *Németh Zsolt: Lejárt a türelmi idő* című interjút, figyeljétek meg, hogyan működik a párbeszéd forma írásban, majd mondjátok el saját szavaitokkal társalgási stílusban, elbeszélés formájában, amit az interjúból megtudtatok!

219. Készítsetek képzelt interjút egy kárpátaljai hetilap számára a következő személyek valamelyikével: *Harry Potter, Julija Timosenko, Fernando Torres, Orlando Bloom, Madonna!* Az interjú alanyát érdeklődési körödnék megfelelően magad is megválaszthatod!

Alapvető követelménye mind a tudósításnak, mind a riportnak és interjúnak a riportalany tisztelete, mely abban is megnyilvánul, hogy az újságíró, a riportter felkészült abból a tárgyból, személyből, amely/aki munkája tárgyát képezi. A riportter csak segíti a nyilatkozót, feladata a téma mélyreható feltárása, hiteles, pontos információ szerzése, és a szakmai és emberi korrektség.

A **cikk** tág műfaj, tárgya mindig aktuális, politikai, kulturális, gazdasági stb. téma, terjedelmesebb elemzést, értékelést tartalmaz.

A **glossza** rövid, ironikus hangvételű írás, általában vitázó vagy bíráló szándékú, sokszor csattanóra végződő hozzászólás valamely politikai, közéleti, kulturális kérdéshez. Véleményt, fejtegetést, magyarázatot tartalmaz.

220. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található két glosszát (*Gyógyító erejű glossza az örvénylő térháló csakrájáról, Az útkaparó*), majd fogalmazzátok meg, mi a bírálat tárgya az egyik, és mi a másik írás esetében! Ezután keressétek meg a szövegekben a humor forrásául szolgáló, a stílushatást biztosító nyelvi elemeket! Végül fogalmazzátok meg mindkét glossza üzenetét egy-egy mondatban!

A **jegyzet** határműfaj a szépirodalom és az újságírás között. Bár terjedelmében szerény, rövid, lehetőséget ad a legszemélyesebb megszólalásra, lelkiállapotot tükröz, tele van érzelmekkel (fájdalom, düh stb. kifejezésére alkalmas). A jegyzetíró egyetlen gondolatra koncentrál, mert ha több témát is érint, gondolata elágazik, nem lesz követhető. Stílusában gyakran él a groteszk fordulatok előnyeivel. Más műfajoktól eltérően teret kaphat benne a fikció, a képzelet, akár novellisztikus elemek is. Ez az egyetlen publicisztikai műfaj, ahol az olvasó nem annyira a ténybeliséget, mint inkább a gondolatot, véleményt kéri számon.

A jegyzetnél a kiindulópontként szolgáló esemény csak egy apropó, amelyben a szerző egy társadalmi folyamat jellemző tünetét fedezi fel. Gyakran társadalmi, politikai konfliktust világít meg, illusztrál egy példázattal.

221. Olvassátok el a szöveggyűjteményből az *Elszalasztott számonkérés* című jegyzetet! Fogalmazzátok meg, milyen társadalmi konfliktust világít meg és milyen érzelmi állapot fejeződik ki benne! Keressétek ki a szövegből azokat a stílusesszközöket, melyek a lelkiállapot és az érzelmi viszonyulás kifejezésére szolgálnak!

Az összes publicisztikai műfaj esetében elkerülendő hiba az elfogultság, a rosszhiszemű beállítása egy ténynek, eseménynek, a csúsztatás, az információ torzítása, a direkt befolyásolás és az indokolatlan elkalandozás a tárgytól.

18. lecke

A hirdetés és a reklám fogalma és szerepe a hétköznapiakban. A címadás fontossága a publicisztikai stílusban

A hirdetés és a reklám

Ma, az írott és az elektronikus médiumoknak köszönhetően mindennapjaink részévé váltak a különböző hirdetések és reklámok, a gazdasági életet már el sem lehet képzelni nélkülük. Minden gyártónak létérdeke, hogy kapcsolatot találjon a megcélzott vásárlóközönsséggel, hogy tájékoztasson és befolyásolja fogyasztói döntésünket. A reklám és hirdetés ma a kommunikáció egyik formája gyártó (eladó) és vevő között, segítségével a márkák megkülönböztethetőek a piacon, a reklám-költségek pedig hatással vannak a termék árára. A reklámok készítése, publikálása vagy sugárzása fizetett szolgáltatás, ilyen gazdasági alapokon működnek például a kereskedelmi rádiók és televíziók.

Az első reklámfeliratok az ókorból maradtak ránk, például egy bormérésbe hívogató falfelirat Pompeiből. Az első nyomtatott plakát egy zarándoklaton való részvételre szólított fel a 15. századi Angliában. A 19. században fordult elő először, hogy valaki nagyobb hirdetési felületet vásárolt. A reklámszövegírás Charles Austin Bates (1870) nevéhez köthető először, aki díjazás fejében fogalmazott hirdetési szövegeket. A 20. században a plakátművészet, a tömegmédiumok és az Internet lett a reklám fő közvetítője.

Ma két elterjedt nézet van a reklámok szerepét illetően. Az *elfogult nézet* szerint a reklám célja a tájékoztatás és a figyelemfelkeltés, valamint az új termékek bevezetése a piacra a vásárlók döntéseinek segítése érdekében.

Az *ellenséges nézet* szerint a reklám célja a vásárlók befolyásolása, becsapása oly módon, hogy a termékeket különbeknek mutatja be, mint amilyenek valójában, ezekkel a kitalált látszólagos különbségekkel teremtve meg az eladandó termék arculatát.

A hirdetés nem más, mint a nagyközönségnek szóló értesítés valamilyen elkövetkező eseményről a sajtó, a plakátok, a távközlés útján. Formája lehet szöveges és rajzos.

A hirdetés sajátos válfaja az apróhirdetés (adás-vétel, csere, szolgáltatások stb. tárgykörében).

A hirdetés jellemzői:

- pontos, tömör,
- tényszerű információk nyújtására törekszik,
- célja a figyelem felkeltése.

222. Készítsetek apróhirdetést egy helyi lap számára, melyben könyveket, majd valamilyen elektronikai cikket kínáltok eladásra! Majd készítsetek olyan hirdetést, melyben egy szolgáltatást reklámoztok!

A **reklám** az üzleti élet publicisztikai eszköze. Árut, terméket, szolgáltatást, vállalatot stb. népszerűsítő közlemény. Napjainkban a tájékoztatás, a figyelemfelhívás legjellemzőbb szövegtípusa. A reklám formailag lehet szöveg, rajz, klip vagy ezek kombinációi.

A reklám jellemzői:

- az áru, termék előnyös tulajdonságainak tömör közlése,
- hatásos, eredeti ötletek, nyelvi lelemények,
- hangulatok, érzések, pillanatnyi benyomások túlsúlya,
- válasz felkínálása.

A hirdetés és a reklám kommunikációs funkciói a tájékoztatás és a felhívás.

Mire figyeljünk a hirdetésben, a reklámban?

- Szerepelnek-e a lényeges információk?
- Ötletes-e a kivitelezés?
- Mi a figyelemfelhívás módja?
- Megbízhatóak-e a közölt információk?

Ahhoz, hogy keresett legyen egy termék, különböznie kell a másiktól: csomagolás, forma, minőség tekintetében. A reklámozás során egy áruval, termékkel, szolgáltatással kapcsolatos ígéret kapja a hangsúlyt. A fogyasztás felgyorsulása érdekében az igényeket is fel kell gyorsítani. Az igények fenntartásának eszköze a reklám.

A reklám kapcsán gyakran hallani a marketing kifejezést. A két fogalom nehezen választható szét. Mindkettőnél cél egy bizonyos termék vagy szolgáltatás eladása, a fogyasztásra ösztönzés. Míg azonban a reklámnál egy üzenetet juttatnak el a fogyasztóhoz („válaszd ezt!”), a marketing magát a terméket próbálja vonzóbbá, jobban eladhatóvá tenni. A marketinghez tartozik a termék csomagolásának terve, az árkalkuláció, a márka, a termék helyének megválasztása a boltban, az akciók.

A reklámot gyakran nevezik idegen szóval marketing-kommunikációnak.

223. Gyűjtsetek olyan reklámszövegeket a televízióból és a rádióból, melyek tetszenek! Próbáljátok megfogalmazni, miben rejlik a hatása! Írjátok ki minden reklám esetében a reklám jelmondatát!

224. Most gyűjtsetek olyan reklámszövegeket, amelyek nem tetszenek, és fogalmazzátok meg, miért nem hatásosak! Írjátok ki minden reklám esetében a reklám jelmondatát!

A reklámok mára a mindennapjaink részévé váltak. Hatékony alkalmazásuknak tudományos alapjai vannak. Részben hasznuk van a reklámoknak, mert felhívják figyelmünket az új termékekre és az új lehetőségekre. Ugyanakkor befolyásolják az értékrendünket és az igényeinket, érzésformáló erejük van, sugallják, hogyan éljünk, esetleg rávesznek olyan dolgok megvásárlására, amelyekre nincs is szükségünk, csak a divat követése motivál a megszerzésükkor.

A reklámok készítői mindig pontosan felméri, hogy ki lehet a hirdetett termék majdani vásárlója, és célzottan ennek a rétegnek az igényeihez, meghatározott címzettekhez igazítják a reklámok fajtájától függően annak szövegét, hangzását és képi világát. A reklámplakátokon vagy a televíziós reklámokban általában egy ideális világ jelenik meg, amelyhez mindenki tartozni szeretne. A reklám azt sugallja, hogy a termék megvásárlásával odatartozóvá válhatunk.

225. Képzeld el, hogy marketing-szakember vagy, tervezz meg egy új mosóporreklámot a televízióban látottaktól eltérő módon!

A felhasznált eszközök és ötletek alapján sokféle reklámot különböztetünk meg, de a három leggyakrabban használt reklámtípus a *szakértő* reklám, a *bűntudatot keltő* reklám és a *műalkotásokat felhasználó*. A szakértő reklám esetében egy hozzáértő személy (tudós, szakember, ismert személyiség) mutatja be és garantálja a termék jó tulajdonságait. Ilyenek például azok a reklámok, ahol fogorvosok reklámoznak fogkrémeket vagy más fogápolási cikkeket, vagy egy mosógépszerező próbál meggyőzni arról, hogy vásároljunk vízkőoldó szereket stb. A bűntudatot ébresztő reklám a vásárló érzelmeire próbál hatni, azt sugallva, hogy helytelenül cselekszik, ha nem vásárol a felkínált termékből. Ilyen például, amikor egy kisfiú szemrehányóan közli az édesanyjával, hogy a szomszédék vécéjét akarja használni, mert a sajátjukban nincs olyan illatosító, ami amott megtalálható. A műalkotásokat felhasználó reklámok a műalkotás megkérdőjelezhetetlen értékét próbálják kivetíteni az eladandó termékekre, ebben az esetben a ráhatás lényege, hogy látszólag a vásárló műveltségét tükrözi, ha ezt a terméket választja. Ilyen például az a bankreklám-sorozat, melyben híres történelmi és irodalmi személyiségek folyamodnak hitelért.

226. Keressetek példát szakértő, bűntudatot ébresztő és műalkotást felhasználó televíziós reklámra! Nevezétek meg a hatáskeltés nyelvi eszközeit minden reklám esetében!

A megfelelő stílushatás elérésére a reklámok szövegeiben elsősorban a jól megválasztott *jelmondat (reklámmondat)* szolgál. Ez a maradandóbb hatás kedvéért sokszor rímes, ritmikus mondat, gyakran dallamkísérettel és képi aláfestéssel. A reklámok nyelve szereti a *túlzást*, a legtöbb termék *új, legújabb, fantasztikus, szenzációs, innovációs* stb. Gyakran alkalmaznak a reklámszövegekben *ismétlést*. Az ismétlés célja, hogy a termék márkaneve, a szolgáltatás neve, a cég logója minél többször forduljon elő a reklámban, hogy a célközönség megjegyezze és vásárlás-

kor tudja azonosítani ennek segítségével a terméket. Nagyban hozzájárulhat egy termék népszerűségéhez a választott *márkanév* is, melynek lehetőleg világszerte alkalmazhatónak kell lennie.

227. Vizsgáljátok meg a 223. és a 224. feladat kapcsán gyűjtött reklámondatok szerkezetét! Nevezétek meg minden esetben a hatás nyelvi eszközeit!

228. Személyesítsetek meg két választott márkanévet és játsszátok el a találkozásukat és beszélgetésüket, melyben mindkettő önmagát reklámozza! (pl. *Coca Cola és Nivea találkoznak...*)

A címadásról

A publicisztikai stílus műfajaival találkozva legelőször mindig az alkotás címe ötlük a szemünkbe. A találó, érdeklődést keltő **cím** fokozza az írás hatását. A jó újságíró már a cím megválasztásánál tudatosan jár el, használja a nyelv lehetőségeit. A cím általában jelzi írója szándékát, de nem árul el túl sokat a mondanivalóból, hogy az olvasónak kedve legyen elolvasni. A címadás szoros összefüggésben áll a stílussal. Sok esetben egy figyelemfelhívó cím fontosabb, mint maga a cikk, főleg a bulvársajtó világában. A jó cím általában érdekes, felhívó erejű, ennél fogva előreutaló, sejtető hatású, célja, hogy megragadja az olvasó figyelmét. Lehet tömör, sokszor egyszavas, a témaszót tartalmazó, leíró jellegű, lehet ötletes (szenzációs); lehet egy szerkezet vagy megszerkesztett mondat, szerepelhet benne szó-lás, idézet és újabban kedvelt eljárás a szójáték is (*Iker – siker, Tanácstalan tanács* stb.). A címek stílushatása gazdagon árnyalt, lehet akár harsány, meghökkentő is.

229. Tudjuk, hogy az újságírásban a címadáson sok múlik. Gyűjtsetek öt-öt, véleményetek szerint jó, eltalált, illetve rossz, nem találó címet a kárpátaljai magyar nyelvű sajtótermékekből!

230. Az alábbi szavak és kifejezések kárpátaljai magyar újságok hasábjairól valók. Képzelték el, milyen tartalmú és műfajú írásokban fordulhattak elő, majd adjatok címet az elképzelt írásoknak!

Felszámolták a nyugdíjakat, járási adminisztráció, Központi Választási Bizottság, Bethlen Gábor Magyar Gimnázium, beteglap, szülési szabadság, nagydobronyi újkrumplifesztivál

Kifejező, közlő értéke van a **publicisztikában** az írás képének, a **nem nyelvi jeleknek is**. A **tördelésnek** (elrendezés, beosztás), **betűtípusnak** és **-nagyságnak** is befolyásoló és információhordozó szerepe van. A **tipografizálás** (a betűtípus kiválasztása) az értelmezés egyik eszköze. A **vastagított** (kiemelt), a **dőlt** (kurzív), a kis- és nagybetűk vezetik az olvasó figyelmét, informálnak arról, mit tart az újságíró, a szerkesztő fontosnak, érdekesnek. Egy rovat, egy cikk vagy egy cím formája utalhat az írás tartalmára, hangulatára, elhelyezkedése pedig a (vélt vagy valós) társadalmi fontosságára.

19. lecke

A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása

231. Az újságírásnak iskolai változatai is vannak. Ilyen az iskolaújság, a faliújság vagy az iskolarádió, esetleg az iskola internetes honlapja. Ehhez kapcsolódnak a következő feladatok.

- 1 Készítsétek el egy iskolaújság alkalmi tervezetét! Adjatok neki címet, határozzátok meg, milyen rovatai lennének, milyen tartalmú írásokat tartalmazna, hogy tanár és diák is egyaránt érdeklődéssel olvassa!
- 2 Ha működik iskolátokban iskolaújság vagy faliújság, elemezzétek és értékeljétek azt! Vizsgáljátok meg, milyen rovatai vannak, milyen tartalmú és hangvételű írások kapnak helyet benne, milyenek a címek, milyen a tipográfia vagy az írásképe, milyen időközönként jelenik meg!
- 3 Készítsétek el egy internetes honlap tervezetét, mely az iskolátról és az osztályotokról szóló legfontosabb információkat tartalmazná!

232. Készítsetek híreket különböző tartalmú és periodikájú újságokba:

- egy kárpátaljai napilap számára,
- egy sportnapilap számára,
- egy bulvárnapi napilap számára!

233. Olvassátok el a szöveggyűjteményből újra a *Színház a határszélen* című interjút, majd válaszoljatok az alábbi kérdésekre:

- 1 Milyen műfaji sajátosságok alapján ismerjük fel, hogy interjút olvasunk?
- 2 Mi a szerepe az interjú előkészítő szövegrészének?
- 3 Vannak-e a nyilatkozó szavaiban élőbeszédre utaló kifejezések?
- 4 Mutatja-e a szöveg és miben más stílus jegyeit?

Adjatok más címet az interjúnak! Írjátok át az új címnek megfelelően az előkészítő szövegrészt!

234. A szöveggyűjteményben a publicisztikai stílus több műfajára is olvashattok példát. Keressetek egy tudósítást és egy riportot, magyarázzátok meg a műfaj fogalmát és jellegzetességeit a választott írás alapján!

235. Csoportmunka. Készítsétek el közösen egy sportújság és egy ifjúsági havilap (magazin) tervezetét! Adjatok címet az újságnak, találjátok ki a rovatokat és rovatcímeket, majd készítsétek el az egyes rovatokhoz tartozó írásokat! Igyekeztek a publicisztikai stílus minél több műfajának helyet biztosítani a lapban!

236. Találj ki három kérdést egy körinterjúhoz, melyet a tanévkezdés kapcsán feltehetsz a diákoknak, a tanároknak és a szülőknek!

237. Találj ki három körkérdést, melyet a kárpátaljai magyar sajtó hasábjain fel szeretnél tenni a kárpátaljai magyar közélet szereplőinek!

238. Képzeld el, hogy a következő személyekkel készítesz interjút! Mi lenne az a három-három legfontosabb kérdés, amelyeket feltétlenül feltennél a megadott szituációkban:

- az interjú alanya Barack Obama, az USA elnöke (egy politikai napilap számára);
 - az interjú alanya Barack Obama, az USA elnöke (egy családi hetilap számára);
 - az interjú alanya egy híres sportoló (választás szerint) (egy sporthetilap számára);
 - az interjú alanya Micimackó (egy humoros magazin számára)?
-

239. Készíts riportot egy iskolai eseményről az iskolai diáklap számára!

240. Készíts tudósítást az iskolákban lezajlott író-olvasó találkozóról egy helyi vagy regionális újság számára!

241. Most írd át az előbb elkészített tudósítást riporttá!

242. Kárpátaljai magyar sajtótermékeket lapozgatva gyűjts példákat olyan szavakra és kifejezésekre, melyek a kárpátaljai magyar sajtó nyelvében előfordulhatnak, de a magyarországi sajtóban nem vagy nem ilyen jelentésben!

243. Készíts portrét a diákújság számára iskolád egyik tanáráról!

244. Képzeld el, hogy marketingszakember vagy, tervezz meg egy új terméket, találd ki a funkcióját, adj neki márkanévet és tervezd meg a reklámkampányát! A kampány mindenképpen tartalmazzon jelmondatot, reklámmondatot!

245. Gyűjts magyar eredetű és idegen eredetű márkaneveket!

246. Írj egy rövid mesét minél több márkanév és reklámmondat felhasználásával!

247. Barangolj egy keveset a világhálón, tájékozódj a bulvársajtó legaktuálisabb kérdéseiről! Ki az a sztár, celeb, aki most a legnépszerűbb a bulvárújságírásban, melyek a legnépszerűbb, leggyakrabban visszatérő bulvártémák?

248. Gyűjts aktuális sporthíreket a világhálóról! Minden hír esetében nevezd meg annak elemeit, illetve egy mondatban fogalmazd meg azt az információt, amit a hír tartalmaz!

Például: Brazília nyerte a sörös futball-világbajnokságot,
Szávay Ágnes tornát nyert egyesben

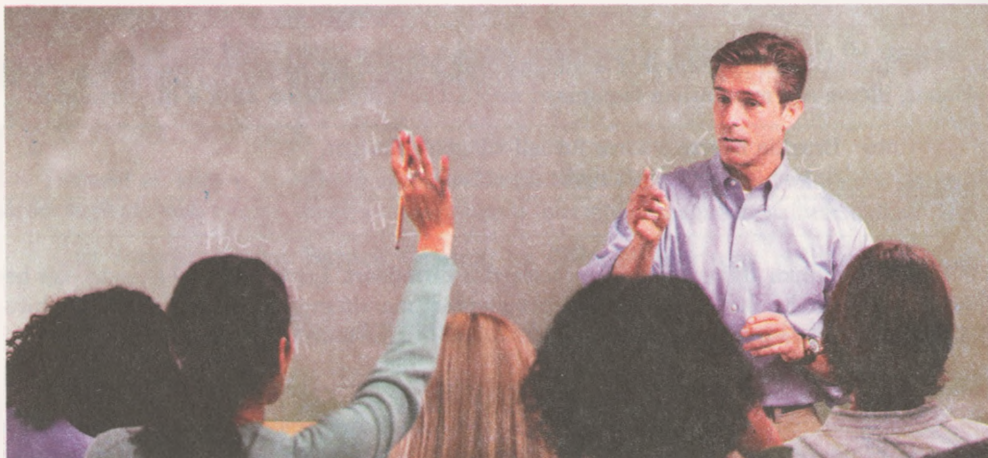
249. Csoportmunka. Játsszatok el egy televíziós hírműsort. Legyen egy szerkesztő, két bemondó, egy sporthíreket olvasó és időjárás-jelentést mondó szereplő! Készítsétek el a híreket, tervezzétek meg a sorrendet, majd játsszatok el a hírműsort!

250. Csoportmunka. Játsszatok el egy televíziós talk-showt, beszélgetős műsort, melynek van egy háziasszonya, aki kérdez, és három meghívott vendég: egy tudósprofesszor, egy filmszínész és egy sportoló! A beszélgetés témája legyen az egészséges életmód! Minden szereplő igyekezzen a szerepének megfelelően megnyilvánulni nyelvileg, az adott szereplőre jellemző szavakat, kifejezéseket, nonverbális elemeket használni!

VII. fejezet

Közéleti írásbeliség. A hivatalos stílus

251. Olvassátok el az alábbi szöveget, majd határozzátok meg, a társadalmi élet mely területéhez kapcsolódik! Mire szolgál, mi a célja a szövegnek? Milyen tényeket, információkat tartalmaz? Fogalmazzátok meg, milyen a szöveg nyelvhasználata, milyen kifejezések jellemzik?

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség alapszabálya

I. Bevezetés

Tekintettel a kárpátaljai magyar oktatásügy ez ideig megoldatlan s az adott oktatási rendszer keretein belül meg nem oldható számos problémájára, az égető gondok enyhítését elősegítendő, élve törvény adta lehetőségeinkkel, megalapítjuk a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetséget.

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség független, demokratikus társadalmi szervezet, jogi személy.

A Szövetség célja, hogy megszervezze Kárpátalja magyar pedagógustársadalmát, alapot teremtsen érdekvédelmi szervezetének kialakításához, elősegítse Kárpátalja önálló magyar oktatási rendszerének létrehozását.

A KMPSZ jogot formál a törvények által a társadalmi szervezeteknek megengedett minden tevékenységre, különös tekintettel a nyelvországgal való kapcsolat-tartás valamennyi formájára.

A Szövetség tevékenységét Ukrajna Alkotmányának, hatályos törvényeinek és más, nemzetközi dokumentumokban rögzítetteknek megfelelően fejti ki a nyíltság és a konstruktív együttműködés szellemében.

A bejegyzés időpontja: 1992. május 5.

20. lecke

A közéleti írásbeliség. A hivatalos stílus használati köre, műfajai és nyelvi jellemzői

Az ember számos „szerepben” előfordul élete folyamán. Az egyik percben még családanya vagy családapa, a másokban barát, egy következőben házastárs, s egy újabb helyzetben szomszéd, ismerős, kolléga. Ezekben a helyzetekben a választott nyelvet és stílust a hétköznapi élethelyzet határozza meg.

Időnként azonban mindenki arra kényszerül, hogy magánemberből hivatalnokká vagy ügyféléllé változzék. Ilyenkor viszont már nem az emberek közötti társas viszonyok, íratlan udvariassági szabályok határozzák meg, hogyan viselkedjünk, milyen nyelven szólalhatunk meg, hanem azok a jogi normák (törvények, rendeletek), amelyeket kifejezetten ezeknek a szituációknak a szabályozására fogalmaztak, illetve azok a nyelvi eszközök, amelyek az adott szituációhoz illőek.

A közéleti érintkezés a közérdekű tevékenységek színtere, ide tartoznak a politikai és jogi színterek, a kormányzati és államigazgatási színterek, a különböző gazdasági, kulturális és társadalmi szervek, szervezetek tevékenységének színterei. A közélet folyhat szóbeli és írásbeli formában. A közéleti írásbeliség másik elnevezése: a *hivatalos stílus*. Ez a stílusréteg a törvényalkotás, a rendeletek, a közlemények, általában a hivatalos érintkezés tipikus nyelvhasználata.

252. Olvassátok el *Ukrajna Alkotmányának* alábbi cikkelyét, majd fogalmazzátok meg saját szavaitokkal, mit tudunk meg mi, állampolgárok belőle, aminek a hétköznapi életünkben is jelentősége van! Majd (szótárok segítségével) keressetek rokon értelmű szavakat a *cikkely* szó mellé! Ezután fogalmazzátok meg körülírással a cikkely szó jelentését egy elképzelt értelmező szótár számára!

Ukrajna Alkotmánya

24. cikkely

Az állampolgárok egyenlő alkotmányos jogokkal és szabadságjogokkal bírnak és egyenlők a törvény előtt.

Fajra, a bőr színére, politikai, vallási és egyéb meggyőződésre, nemre, etnikai és szociális származásra, vagyoni helyzetre, lakhelyre, nyelvi és más ismérvekre való tekintettel nem lehetnek kiváltságok és korlátozások.

A nő és a férfi jogegyenlőségét az alábbiak biztosítják: a nők a férfiakéval egyenlő lehetőségekhez jutnak a köz-

leti-politikai és a kulturális tevékenységben, végzettség és szakmai képzés megszerzésében, a munkában és annak jutalmazásában; különleges intézkedések történnek a nők munka- és egészségvédelme érdekében, nyugdíjkedvezményekben részesülnek; a nők számára megteremtik a feltételeket, melyek lehetővé teszik, hogy összehangolják a munkát az anyasággal; az anya és gyermeke jogi védelemben, anyagi és erkölcsi támogatásban részesül, beleértve a fizetett szabadságokat és a terhes nőknek, illetve az anyáknak járó egyéb kedvezményeket.

A hivatalos stílust meghatározza, hogy a közléshelyzet, amelyben használatos, nem magánjellegű, így a hivatalos szöveg írója sem magánszemélyként tölti be szerepét, hanem egy hivatal, egy hatóság, egy szervezet vagy egy intézmény nevében ír. A hivatalos irat címzettje sokszor szintén nem egy személy, hanem egy másik szervezet, intézmény, esetleg egy meghatározott társadalmi csoport (pl. állampolgárok), de ha egy konkrét személy a címzett, akkor sem magánszemélyként, hanem hivatalánál fogva, ügyfélként, állampolgárként szólíttatik meg.

A közéleti írásbeliség, a hivatalos stílus sokféle helyzetben és műfajban él, de általában a hivatalok munkájához köthető, a törvények, rendeletek, határozatok, közlemények, hivatalos levelek, jegyzőkönyvek, kérvények, pályázatok stílusa.

Attól függően, hogy milyen kommunikációs funkciót töltenek be, a stílusréteg **műfajai** a következőképpen is csoportosíthatók:

- ① a törvényhozás műfajai: törvények, rendeletek;
- ② a hivatalos szervek külső, egymással való érintkezésének iratai: tájékoztatás, felterjesztés, átírat, megrendelés, meghívó;
- ③ a hivatalos szervek belső iratai: jegyzőkönyv, feljegyzés, jelentés, utasítás;
- ④ hivatalos szervek iratai magánszemélyekhez: szerződés, munkaszerződés, értesítés, igazolás, engedély, hivatalos levél, tájékoztató, határozat;
- ⑤ magánszemélyeknek hivatalos szervekkel történő érintkezésére szolgáló iratok: beadvány, pályázat, önéletrajz, fellebbezés, panasz, feljelentés, kérvény;
- ⑥ magánszemélyek egymás közötti érintkezésének hivatalos iratai (ún. magánjogi iratok): végrendelet, elismervény, nyugta, meghatalmazás, szerződés.

A hivatalos szervek, szervezetek, intézmények célja az, hogy a hivatalos írás olvasója pontos tájékoztatást kapjon valamiről, a közlendőt értsék meg és ne értsék félre, illetve hogy esetenként a közlendőt tudomásul véve cselekedjenek is (például jelenjenek meg valahol, fizessenek be valamit, végezzenek el valamilyen feladatot, tartózkodjanak valaminek a véghezvitelétől stb.). A hivatalos stílus nyelvi és szerkezeti jegyeinek a feladata, hogy ezt a célt szolgálja, ugyanis sok baj, félreértés, kellemetlenség, sőt még törvénysértés is származhat abból, ha az ilyen szituációban nem jön létre a kölcsönös megértés a közlő (a szöveg feladója) és a veendő (a szöveg címzettje, olvasója) között.

253. Olvassátok el *Ukrajna Alkotmányának* alábbi cikkelyét, majd döntsétek el, igazak-e vagy hamisak az alábbi állítások:

- Ukrajnában nincs államnyelv;
- Ukrajnában szavatolt az orosz nyelv szabad használata;
- Ukrajnában szavatolt a magyar nyelv szabad használata;
- Ukrajna nem támogatja a nemzetek közötti érintkezés nyelveinek a tanulását.

Ukrajna Alkotmánya

10. cikkely.

Ukrajnában az államnyelv az ukrán.

Az állam biztosítja az ukrán nyelv mindenirányú fejlődését és funkcionálását a társadalmi élet minden szférájában Ukrajna egész területén.

Ukrajnában szavatolt az orosz és a többi ukrajnai nemzeti kisebbség nyelvének szabad fejlődése, használata és védelme.

Az állam elősegíti a nemzetek közötti érintkezés nyelveinek a tanulását.

Ukrajnában a nyelvek használatát Ukrajna Alkotmánya szavatolja és törvény határozza meg.

A hivatalos stílus nyelvi jellemzői:

- A hivatalos stílus több nyelvi rétegre épül, de legfontosabb meghatározója a jogi szaknyelv, illetve a témától függően az illető szakmai csoportnyelvek.
- Nyelvi szabályrendszerét tekintve leginkább a standardot és a köznyelvet követi.
- Mivel tájékoztató és felhívó szerepet tölt be, szerkezeti és stílusbeli kötöttségei betartandók.
- Szerkesztésére és szóhasználatára jellemző, hogy egyértelműsége törekszik. A pontosság és egyértelműség miatt sajátos szakszavakat és nyelvi fordulatokat használ, ami estenként bonyolult hatást is kelthet, nehezen értelmezhetővé teheti a szöveget, holott célja nem a bonyolítás, hanem a félreértések elkerülése. Ilyen szakszavak például az *alperes, ügyfél, állampolgár, munkavállaló, jogi személy, gyanúsított, vádlott, vagy az intézkedést fogantatosított, ügyében eljáró, minden körülményre kiterjedő, jogerőre emel, hatályon kívül helyez* kifejezések.
- A hivatalos szövegek hangneme tárgyilagos, nem használ érzelmi állapotot, hangulatot jelölő nyelvi elemeket. Mivel a hivatalos stílus használója nem magánszemélyként, hanem hivatalból jár el, személyes érzelmeinek

nincs helye a hivatalos szövegben. Egy hivatalnok nem nevezheti például egy hivatalos levélben a neki ellenszenves ügyfelet *szemtelen fráternek*, vagy *piszok alaknak*, csak *ügyfélnek, alperesnek, felperesnek, vádlottnak*, a szituációtól függően.

- A tárgyilagossággal együtt jár a személytelenség is, például az általános alanyra utaló többes szám első személyű formák: *elrendeljük, felszólítjuk, tájékoztatjuk*.
- A hivatalos szövegeknek sokszor bonyolult a mondat szerkesztése. Sok ige- neves szerkezetet használ, sok párhuzamos tagmondat fordulhat elő egymás mellett, sokszor közbevetések ékelődnek a mondatba, gyakran alkalmaz és, *valamint* kötőszókkal bevezetett kiegészítéseket.
- Az áttekinthetőséget és egyértelműséget szolgálják a hivatalos szövegek nyelvezetében az ismétlések, az utalások, a hivatkozások.
- A hivatalos szöveg megértését elősegíthetjük a szövegtagolás különböző eszközeivel is. Ezt a célt szolgálja például a bekezdésekre tagolás, a számozás vagy a betűjelek, a paragrafusjel (§) használata. Mindezt a nyomdai elrendezés (tipográfia) segítségével tesszük szemléletessé.

254. Az alábbiakban két nemzetközi dokumentumból idézünk egy-egy mondatot. Ehhez kapcsolódnak a következő feladatok.

- Készítsétek el a mondatok szerkezetének rajzát, majd állapítsátok meg a tagmondatok közötti viszonyt!
- Ezután írjátok ki azokat a nyelvi elemeket, amelyek a tárgyilagosságot és pontosságot biztosítják!
- Majd keressétek meg azt a nyelvi elemet, amely arra utal, hogy itt nem magánszemélyek érintkezéséről van szó!
- Végül mondjátok el saját szavaitokkal, köznyelven, társalgási stílusban, mit jelentenek a mondatok!

A Felek egyetértenek abban, hogy biztosítják az ahhoz szükséges lehetőségeket, hogy a nemzeti kisebbségek tanulják anyanyelvüket és anyanyelvükön tanuljanak az oktatás minden szintjén.

*(Nyilatkozat Ukrajna és Magyarország együttműködésének elveiről
a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén)*

Nemzeti kisebbségek által hagyományosan és jelentős számban lakott területeken, megfelelő igény esetén, a Felek törekednek lehetőségeik szerint és oktatási rendszerük keretein belül annak biztosítására, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek megfelelő lehetőségük legyen kisebbségi nyelvüket megtanulni vagy ezen a nyelven tanulni.

(Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről)

Az érthetetlen, rossz stílusban megírt hivatalos szövegek nem töltik be funkciójukat, nem érik el kommunikációs céljukat, megzavarhatják, a közügyek iránt érdektelenné tehetik az embert. Mit kell kerülnünk a hivatalos írásbeliség műfajaiban?

- Kerüljük a megértést nehezítő céltalan terjengősséget, főleg az ún. terpeszkedő kifejezések használatát: *vásárlást eszközöl, tulajdonát képezi* (*vásárol, tulajdona* helyett).
- Terjengősséget eredményez a fölöslegesen használt névutós szerkesztés a ragos rovására: *megállapítást eszközöl a bizottság felé* (*bizottságnak*).
- Kerüljük az idegen szavak fölösleges használatát, mert megnehezítheti a megértést:

A lokális adminisztráció hatékonysága kooperációval maximalizálható (A helyi ügyintézés eredményessége együttműködéssel növelhető).

- Ne hagyjuk el indokolatlanul a névelőket:

Elnök úr állásfoglalást terjesztett elő. (Az Elnök úr)

255. Írjátok át az alábbi mondatokat kevesebb idegen szót (az idegen szavak magyar megfelelőit) használva!

- 1 Ha mindez geometriai precizitással párosul, akkor érvényesül a centrális perspektíva, a quattrocento nagy felfedezése ez.
- 2 A távközlési cégek fúziója miatti létszámcsökkenés mellett realizáltuk az informatikai profilok előretörését.

A hivatalos stílus a többi stílusréteghez hasonlóan folyamatosan változik, alakul. A közéleti szóbeliség szintjén ez a változás gyorsabb, a közéleti írásbeliség szintjén lassabban megy végbe. A latin és német nyelvű minták szerint alakult idegenszerűség, a hivataloskodó bonyolultság az egyszerű és közérthető stílus javára visszaszorulóban van.

A hivatalban való nyelvhasználat, a hivatalokban használt nyelvi formák még az egynyelvű környezetben élők legnagyobb része számára is természetellenes, s nem ritkán gondot okoz. Kétnyelvű környezetben, és főként akkor, ha a kétnyelvű beszélő kisebbségiként kerül valamely hivatalban az ügyfél szerepébe, ez még bonyolultabb lehet.

Kárpátalján a hivatalokban viszonylag kevesen használják a magyar nyelvet. Ha mégis, erre rendszerint szinte csak szóban van esély. A jóval kötöttebb, formálisabb írásbeli hivatali érintkezés nyelve jellemzően a többségi nyelv.

256. Az alábbiakban a mindennapi életből származó (egy beregszászi hivatalban magnetofonszalagra rögzített) felvétel egy részlete olvasható. Figyeljétek meg, hogyan, milyen nyelv(ek)en is zajlik a hivatali ügyintézés Beregszászon!

Ügyfél: És mondjuk még egy olyat szeretnék megérdeklődni, hogy ha mondjuk valaki új házat épít, és be akarja vezetni a vizet, akkor ehhez milyen papírokat kell beadni?

Hivatalnok: Milyen utcán?

Ügyfél: Nem tudom, még nem voltam az utcán.

Hivatalnok: Van-e az utcán víz, kanalizáció, csatorna? Akkor ide kell a főmérnöknek írni, vagyis a főnöknek írni egy kérvényt, hogy *прошу видатт'я послуги для подключения к городской сети*. [Kérem a városi hálózathoz való csatlakozás engedélyezését.]

Ügyfél: És ezt csak ukránul lehet megírni?

Hivatalnok: Természetesen.

Ügyfél: És hogyha esetleg valaki magyarul írja meg, akkor?

Hivatalnok: Magyarul, de hát az jobb lenne, ha ukránul vagy oroszul írja meg az ember, mert Ukrajnában élünk.

A fenti idézet tipikus példa. Magyar többségű településeken előfordulhat, hogy a kárpátaljai magyar ügyfél magyar nyelven fordul a hivatalnokhoz, aki egy ideig magyarul válaszolgat neki. Vagyis a *szóbeli* hivatali ügyintézésben használható a magyar nyelv, ha a hivatalnok beszéli a magyart. De aztán a hivatalnok nyelvet váltva finoman az ügyfél tudtára adja, hogy milyen nyelven célszerű megfogalmaznia *írásbeli* beadványát. Ezután az akadémikus ügyfél nyílt kérdésére világos választ ad: a legjobb, ha nem magyarul írja a kérvényt.

257. A következő interjúrészletet szintén egy beregszászi hivatalban rögzítették. Olvassátok el a részletet és fogalmazzátok meg, milyen akadályai vannak a magyar nyelvű írásbeli hivatalos ügyintézésnek Kárpátalján! Majd keressétek meg a szövegben a kétnyelvűség hatásaként megjelenő kölcsönszavakat!

Ügyfél: Magyar nyelvű formanyomtatványuk nincsen?

Hivatalnok: Nincsen. Én azér mondtam nektek, hogy ő magyarul nekünk nem szabad, minden ukrán. Nézzetek meg van obrazec [minta].

Ügyfél: Aha, akkor nem szabad akkor magyarul?

Hivatalnok: Ide leülhettek leírni. Magyarul nem szabad, min..., hát egyszerű átmásolás.

Ügyfél: Tehát akkor csak ukránul lehet kitölteni?

Hivatalnok: Úgy ahogy a paszportotok [személyitek], csak ukránul van az első lap.

Kétnyelvű feliratok: éljünk jogainkkal!

A szó elszáll, az írás megmarad – tartja a mondás. Egy-egy kisebbségi nyelv használata szerencsés esetben nem korlátozódhat csupán a családra, illetve a hivatalokra és a közéletre. A kisebbségi polgárok otthonosságérzetéhez hozzájárul az is, milyen mértékben lehet és van jelen nyelvük a különböző feliratokon: láthatóvá válik-e a kisebbség nyelve, vagy csak a láthatatlan (ám kétségkívül fontos) szóbeliségre korlátozódik a használata (...), vannak-e magyar nyelvű feliratok, reklámok, utcanév-táblák, útbaigazító táblák stb., azaz szemmel is érzékelhető-e a magyarság jelenléte a településeken (...), mert egy-egy közösség közérzete szempontjából fontos szerepe van a szimbolikus tér kitöltésének is.

Ahol csak lehet, éljünk a kétnyelvű feliratok kihelyezésének törvény adta lehetőségével! Ezek a feliratok ugyanis nem csak jelentős szimbolikus értékük miatt fontosak.

- 1 Elősegítik az államnyelvet nem ismerők tájékozódását, állampolgári jogaik gyakorlását.
- 2 Segítik a nyelvelsajátítást: ha az ukrán nyelvvel ismerkedők naponta látják, hogy a magyar *városi tanács* kiírás fölött/mellett az van kiírva: *міська рада*, nagyobb eséllyel rögzül az ukrán megfelelő.
- 3 Hozzájárulnak a magyar köznyelv és a hivatali stílus alaposabb megismeréséhez: ha a szemünk előtt van, hogy a *бухгалтерія* az *könyvelőség*, a *виконавчий комітет* az *végrehajtó bizottság*, a *довідка* az *igazolás*, a *контракт* az *szerződés*, a *мініція* pedig *rendőrség*, sokkal nagyobb az esélye annak, hogy nemcsak a kölcsönszót, hanem közmagyar megfelelőjét is ismer-ni fogjuk.

Kolozsvár városa 1580-ban (tehát csaknem 430 éve!) hozott határozata a városban használandó kétnyelvű feliratokról a következő volt: „Az mi az Magyar írást illeti az hídon (...) végezzék ő kegyelmek, hogy szászul is ugyan azon igékkel faragják meg az város kölcségén. Azonképpen egyéb közönséges momentumokon, ha egyik Nemzetnek nyelve ott vagon, az másiké is legyen ott.”

A több mint négy évszázaddal ezelőtt született bölcs rendelet ma is példaértékű. Nemcsak Kolozsvárott és Kárpátalján, hanem az egész Kárpát-medencében.

(Részlet a *Megtart a szó* című kétnyelvűségi kézikönyvből)

258. Ukrajnában a nyelvek használatát is hatályos törvények és dokumentumok szabályozzák. A szöveggyűjteményből olvassátok el, melyek ezek a hivatalos dokumentumok, jegyezzétek meg a fontosabbak nevét és helyesírását magyarul és ukránul, majd a törvények címei alapján foglaljátok össze, melyek a közéletnek azok a területei, ahol a nyelvek használata is szabályozva van!

259. Olvassátok el az alábbi idézetet! Majd fejtsetek ki, egyetértetek-e a benne foglaltakkal, vagy más a véleményetek! Érvelésedeteket igyekezzetek példákkal alátámasztani!

Ha nincsenek emberek, akik beszélnek a nyelvet, a nyelv nem élő nyelv. Ha vannak beszélők, de nincsenek olyan helyzetek, ahol használni lehet azt a nyelvet (mert például nincs kivel és hol beszélni ezen a nyelven), a nyelv eltűnik, hiszen a nyelvet a használat élteti. Hiába vannak azonban beszélők, akik szeretnének ezen a nyelven beszélni, ha törvények, rendeletek tiltják ennek a nyelvnek a nyilvános használatát. S hiába vannak beszélők, lehetőségek és jogok akkor, ha a község nem érzi szükségét ennek a nyelvnek, és nem akarja használni azt.

Meggyőződésünk, hogy ennek a négy tényezőnek meghatározó jelentősége van abban is, hogy fognak-e magyarul beszélni ötven, száz vagy ötszáz év múlva Kárpátalján.

(Részlet a *Megtart a szó* című kétnyelvűségi kézikönyvből)

21. lecke

A hivatalos levél tartalmi és formai feltételei. A leggyakoribb hivatalos levélformák. Magánlevelek a hivatalos írásbeliségben

A hivatalos levél tartalma és formája

A hivatalos levél úgynevezett szokásos részekből és ezek elrendezéséből áll. A szokásos részek közé tartozik a *levél küldőjének* és *címzettjének* megnevezése, a *megszólítás*, a *levél tárgya*, a *levél szövege*, melyben leírjuk a levél pontos célját, részletezzük, indokoljuk kérésünket, igényünket, majd a *záróformula*, az *elköszönés*, *üdvözlés*, az *alíírás* és a *keltezés* következik, valamint *mellékletek* (ha vannak).

A szokásos részek elrendezése között a magyarországi magyar hivatalos nyelvben és a Kárpátalján használt magyar hivatalos nyelvben mutatkoznak különbségek. A különbségek másodnyelvi hatással, az ukrán és orosz hivatali nyelv formai sajátosságainak hatásával magyarázhatók.

Kárpátalján ritkán adódik lehetőség arra, hogy a magyarok hivatalos ügyeiket írásban is anyanyelven intézhessék. Azokat a nyelvhasználati színtereket, ahol a hivatalos írásbeliség megjelenik, általában az államnyelv, az ukrán uralja. A kárpátaljai magyarok, ha egy állami hivatalhoz, szervhez vagy intézményhez fordulnak írásos formában, ezt államnyelven teszik, még a magyarok által többségben lakott vidékeken is, mert bár jogilag van lehetőség a kétnyelvű hivatalos ügyintézésre, írásban erre a legritkábban kerül sor (néhány, leginkább a Beregszászi járás hivatalaiban előforduló példától eltekintve), mert hiányoznak a magyar nyelvű vagy kétnyelvű formanyomtatványok, illetve a magyarul is értő, a magyar nyelvvel nemcsak szóban, hanem írásban is elboldoguló hivatalnokok. A magyar nyelvű hivatalos írásbeliség a kárpátaljai magyarok körében leginkább a nemzeti kisebbség saját, nem állami intézményhálózata körében használatos. A magyar a hivatalos írásbeli ügyintézés egyik nyelve az államnyelv mellett a kárpátaljai ma-

gyar érdekvédelmi szervezetek, a megye magyar tannyelvű iskolái, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, a magyar kisebbség kulturális intézményei esetében, valamint például a kárpátaljai katolikus és református egyházkerületek hivatalaiban. De ezek a szervezetek és intézmények is csak a saját, belső hivatali ügyintézésükben, az egymással való hivatalos érintkezésben, illetve a magyar anyanyelvű magánszemélyekkel folytatott hivatalos érintkezésben használják a magyar nyelvet, az állami szervekkel, hivatalokkal, intézményekkel történő kommunikáció nyelve az államnyelv, vagyis az ukrán.

A kárpátaljai magyar hivatalos írásbeliségben előfordulnak olyan, a helyi magyar hivatalos stílusréteg részét képező nyelvi elemek, melyek a Magyarországon használt hivatalos írásbeliség nyelvében ismeretlenek. Ezek az elemek elsősorban a más állami struktúrához való tartozás következményei, annak nyelvi vetületei. A kárpátaljai magyarnak ugyanis meg kell neveznie olyan, a hivatalos és állami életben előforduló fogalmakat és intézményeket is, amelyek Magyarországon nem léteznek, vagy nem ilyen névvel nevezik meg őket:

állami közigazgatás, járási tanács, Állami Autófelügyelőség, Központi Választási Bizottság, I–III. fokozatú középiskola, gyermekintézmény, szolgáltatási líceum, népképviselő, Legfelsőbb Tanács stb.

260. Foglaldjátok mondatba az alábbi megnevezéseket, majd nevezettek meg minden esetben egy olyan szituációt, amelyben a példamondat elhangozhatna!

állami közigazgatás, járási tanács, Állami Autófelügyelőség, Központi Választási Bizottság, I–III. fokozatú középiskola, gyermekintézmény, szolgáltatási líceum, népképviselő, Legfelsőbb Tanács stb.

Most nézzük meg, milyen a hivatalos levél szokásos részeinek elrendezése Magyarországon:

Célgelzés	Hivatkozási szám
Küldő (név, cím, tel/fax)	Ügyintéző
Címzett	(aki az ügyvel foglalkozik, telefon/faxszáma)
Tárgy	
Megszólítás (ezt helyettesítheti a T. Cím)	
Az üzenet szövege	
Záróformula	
Keltezés (város megjelöléssel)	
Mellékletek	Elköszönés Aláírás

Most nézzük meg, a hivatalos levél szokásos részeinek elrendezése hogyan alakul a Kárpátalján használt hivatalos írásbeliségben:

Céjelzés	Címzett
	Küldő (név, cím, tel./fax)
	Hivatkozási szám
	Ügyintéző (aki az ügygel foglalkozik, telefon/faxszáma)
	Tárgy
	Megszólítás (ezt helyettesítheti a T. Cím)
Az üzenet szövege	
Záróformula	
Keltezés (hely és idő megjelöléssel)	
	Elköszönés Aláírás
Mellékletek	

A hivatalos levél megfogalmazásának vannak tartalmi és formai követelményei.

Tartalmi követelmények:

- A megfogalmazás legyen világos, egyértelmű.
- A levél legyen könnyen áttekinthető.
- Kerülje a levél írója a bonyolult, többszörösen összetett mondatokat.
- Derüljön ki a levélből, mi a célja, mit vár el, mit ajánl a levél írója.
- Jelezheti a levél írója, hogy választ is vár arra.
- Az Ön szó negatív összefüggésben ne szerepeljen.
- Mindig udvariasan fogalmazzunk.
- A helyesírási és nyelvhelyességi szabályok betartása kötelező.
- Alkalmazzuk az egy gondolat – egy bekezdés elvet.
- A fő gondolatok a bekezdések elején szerepeljenek.
- A címzés lényegre törő, a megszólítás udvarias legyen.

Formai követelmények alatt postai levelezés esetében a levélpapírt és a borítékot értjük.

A levélpapír: A/4 méretű, megtalálható rajta hivatal, szervezet vagy cég esetében a cégjelzéses fejléc, a logó vagy embléma, a cég, szervezet, hivatal pontos neve és címe, levelezési címe is, illetve az internetes elérhetőség, a telefon és a fax száma.

A boríték: igényes, cégjelzéses, zárt vagy ablakos, a hivatalos postai szabványnak megfelelő.

Mire figyelünk fokozottan

Figyeljünk a címzett nevének, beosztásának helyes megnevezésére és helyes írására. Illik a megszólított aktuális beosztását ismerni, az Úr, Asszony nagybetűvel írandó, így pl.:

Igen tisztelt Vezérigazgató Asszony! Tisztelt Igazgató Úr! Mélyen tisztelt Elnök Úr!

261. Készítsetek hivatalos levelet magyarországi és kárpátaljai magyar szabvány szerint a fent megadott mintákat és követelményeket követve! Képzeltetek el egy hivatalos közéleti szituációt, és annak megfelelően találjátok ki a levél íróját, címzettjét és tartalmát! Nevezétek meg a szituáció elemeit!

262. A szöveggyűjteményben láthatjátok a beregszászi polgármesteri hivatal kétnyelvű fejlécét. Ennek alapján készítsétek el saját településetek, majd iskolátok hivatalos levelezéshez használható kétnyelvű fejlécét!

A leggyakoribb hivatalos levélformák

Igazolás

Gyakori levélforma az igazolás.

Itt pontosan rögzíteni kell: kinek, milyen célból állították ki.

Egyértelművé kell tenni a kívülálló, a körülményeket nem ismerő számára is az állítást, az esemény megtörténtét, a viszony meglétét, azt a tényt, amiről az igazolás szól. Fontos az illetékesség tisztázása.

263. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található igazolást, majd írjatok igazolást ti a következő szituációban: egy iskola igazgatója egy pályázathoz igazolja, hogy X.Y. az ő általa vezetett tanintézmény diákja.

Meghatalmazás

A meghatalmazás mind a hivatali, mind a magánéletben alkalmazott irat.

A meghatalmazás az üzleti életben feljogosít valakit a képviselőre, hogy egy adott ügyben eljárjon, jogokat, kötelezettségeket vállaljon.

A meghatalmazás tartalmazza a meghatalmazott nevét, a meghatalmazás tárgyát, a jogosultságot, a meghatalmazás érvényességi idejét, a kiállítás dátumát, a meghatalmazó és a meghatalmazott adatait.

264. Figyeljétek meg a szöveggyűjteményben található meghatalmazás mintáját! Majd a mintát követve készíttetek ti is meghatalmazást valamilyen tárgyban! (Pl. meghatalmazátok egyik barátotokat, hogy vegye át helyettetek a könyvjutalmat, amit egy vetélkedőn nyertetek.) De más szituációt is kitalálhatok.

Fellebbezés

Fellebbezést akkor ír a szervezet (vagy magánszemély), ha a határozat megváltoztatása megítélése szerint indokolt. A határozat megváltoztatását akkor lehet kérni, ha az indokokkal alátámasztható. Fontos a fellebbezés tárgyilagos, higgadt, meggondolt hangneme, bizonyító ereje, az érvelés módja. A szélsőséges hangnem, a vádaskodás kerülendő.

Feljegyzés

A feljegyzés gyakori ügyszer. Valamilyen teendőről, ügyszer készül a közvetlen felettes, vagy a vállalat, intézmény, hivatal vezetősége részére. Tartalmaznia kell, hogy kinek, milyen témában és mikor készült, illetve, hogy ki készítette.

Jegyzőkönyv

A jegyzőkönyv feladata, hogy eseményeket, tárgyalásokat, tanácskozások menetét, tényeket, megállapodásokat írásban rögzítsen. A szó szerinti jegyzőkönyv pontosan követi az eseményeket, a lefolyás egymásutánosságát. Ebből nemcsak az állapítható meg, hogy mi történt, hanem az is, hogyan zajlott le az esemény.

Kérvény

A kérvényben valamilyen kéréssel, igénnyel fordulunk a címzetthez, aki lehet személy vagy intézmény. A kérvény elején tisztázni kell megírásának okát és körülményeit. A kérvény tárgyát (a kérést) követően a kérés megokolása következik. A kérvény végén érdemes még egyszer visszatérni az eredeti kéréshez, ezzel is hangsúlyozva annak fontosságát.

Az életben a legtöbb ember sokszor kerül olyan helyzetbe, hogy kérvényt kell írnia valamely hivatalos ügyben. Ezért a kérvény műfajának formai követelményeit nem árt megtanulni. Ha Magyarországon vagy magyarországi vállalathoz, intézményhez, hivatalos személyhez fordulunk, akkor a Magyarországon szokásos formai elrendezést kövessük. Ebben az esetben:

- A kérvények bal felső sarkába kerül a címzett neve, titulusa, címe.
- A kérvény jobb felső sarkában szerepel rendszerint a kérvény írójának neve, esetleg címe.
- A címzett adatai alatt néhány sorral a kérvény tárgyát találjuk. (Tárgy:.....)
- A kérvényt megszólítással kezdjük. Ez lehet személyre szóló (pl. *Kedves Tóth Úr vagy Kedves Asszonyom, Tisztelt Igazgató...*), de megszólíthatunk egy intézményt is (*Tisztelt Cím!*).
- A levél szövegét bekezdésekre tördeljük, a bekezdések között mindig kihagyunk egy üres sort az áttekinthetőség kedvéért.
- A levél végén záró formula következik. Ebben utalhatunk a teljesítéshez vagy kedvező elbíráláshoz fűződő reményünkre.
- A levelet jobb oldalon írjuk alá, lent, a záró formula alatt, majd legalul a bal oldalra kerül a hely és a dátum.

265. Készítsetek jegyzőkönyvet az iskolai diáktanács egyik üléséről, melyben rögzítitek a jelenlévők nevét, beosztását, a napirendi pontokat, a javaslatokat, a hozzászólók nevét, végül a tanácskozás határozatait! A dokumentumot keltezés és a jegyzőkönyvkészítő neve zárja.

266. Készítsétek el a fenti leírás alapján egy magyarországi kérvény mintáját az alábbi szituációban: beosztott kéri a főnökét egy vállalatnál, hogy a megbeszélrt időpont helyett előbb vehesse ki soros évi szabadságát családi okok miatt!

Ha Kárpátalján írunk magyarul kérvényt valamely intézményhez, szervezethez, hivatalos személyhez, akkor a kérvény tartalma és felépítése ugyanaz marad, de az elrendezés az alábbiak szerint módosul.

Tófalvi Tündének,
a Beregszászi 25. számú
Elképzelt Középiskola
Igazgatónőjének
a 11. B osztály tanulóitól

Kérvény
Tisztelt Igazgató Asszony!

A 11. B osztály nevében szeretném kérelmezni, hogy az iskola járuljon hozzá anyagilag egy végzősöknek szervezett külföldi út szervezéséhez. Egy ilyen tanulmányút összekovácsolná a három végzős osztályt az érettségi előtt, és fontos ismeretekre és élményekre tennék szert. Úti célunk Prága vagy Bécs lenne, a rendelkezésünkre álló anyagiak függvényében.

Remélem, fontolóra veszi a kérelmünket.

A pozitív elbírálásban bízva,
a 11. B. osztály nevében,

tisztelettel:
Földfelely Endre

Beregszász, 2009.04.16.

267. A fenti minta alapján írjatok kérvényt a Virág utca lakóinak nevében a települések polgármesteréhez, melyben az utcai világítás visszaállítását kérvényezitek!

Magánlevelek a hivatalos írásbeliségben

A hivatalos írásbeliségben belül is előfordulnak olyan magánjellegű levelek, amelyet egy hivatal vagy intézmény munkatársa nem a hivatal, hanem saját nevében ír valamelyik ügyfélnek, munkatársnak, a hivatallal valamilyen kapcsolatban álló személynek. Ezek között is előfordulnak hivatalosabbak, mint például egy ajánlólevél, egy személyesebb hangvételű meghívó, illetve magánjellegűbbek, mint például egy részvétnyilvánítás vagy kinevezés, nyugdíjba vonulás vagy valamilyen kerek jubileumhoz kapcsolódó gratuláció.

268. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található születésnap köszöntőt! Nevezétek meg azokat a nyelvi elemeket, amelyek arról árulkodnak, hogy az írás Kárpátalján készült!

269. Készítsetek születésnap üdvözlő kártyát az osztály nevében osztályfőnököknek kerek születési jubileuma alkalmából!

22. lecke

Az önéletrajz fogalma és típusai. A meghívó. A közéleti tájékoztató feliratok

Az önéletrajz és típusai

Az önéletrajz olyan írásos dokumentum, amely nélkül ma már nem létezik semmilyen pályázati vagy álláskereső folyamat, még abban az esetben sem, ha valaki ismeretség, beajánlás által jut munkához. Az önéletrajz célja: meggyőzni a pályázatot kiíróit vagy a munkaadót arról, hogy a pályázó a (leg)megfelelő(bb) a meghirdetett pozícióra. Az önéletrajz gyakorlatilag önreklám, ami megkönnyíti (esetleg megnehezíti), hogy sikeres legyen valaki a munkaerőpiacon. Ahhoz, hogy az önéletrajz hatékony és meggyőző legyen, meg kell felelnie néhány alapvető szabálynak. Ma az önéletrajzok már általában minta, sablon alapján készülnek, de a sablonok csak irányelveket adnak, ezekhez nem kell görcsösen ragaszkodni. Igyekezünk egyedi (figyelem, nem kirívó!) önéletrajzot összeállítani, mely könnyen áttekinthető, vezeti olvasója szemét. Néhány alapvető követelményt azonban nem árt szem előtt tartani:

- Az önéletrajz legyen világos, egyszerű, jól struktúrált és könnyen áttekinthető.
- A név mindenképpen egyezzen meg a személyi igazolványban szereplő névvel.
- Ügyeljünk arra, hogy az e-mail címünk ne tartalmazzon komolytalan elemet (pl.:ebihal@azm.ua), inkább hozzunk létre egy új címet, ami a névre utal (ballapeter@azm.ua).
- Mindig olyan értesítési címet adjunk meg, ahol valóban megkapjuk a leveleket, küldeményeket.
- Törekedjünk rá, hogy csak a fontos adatokat ismertessük, ne írjunk le sok fölösleges dolgot, mert az elvonja a figyelmet az értékes információkról.
- Az önéletrajz anyaga minden esetben illeszkedjék a pályázati kiíráshoz úgy, hogy ezt az olvasó gyorsan és egyszerűen észrevegye.
- Használjuk ki azokat a részeket, ahol nem felsorolásszerű adatokat kell leírni, mindenki fogalmazzon az egyéniségének megfelelően, és óvakodjon a sablonos mondatoktól.

Az önéletrajzok típusai:

- 1 **Hagyományos** önéletrajz, amely lineárisan, időrendben halad a születéstől a megírás időpontjáig.

- 2 **Kronologikus** (vagy amerikai típusú) önéletrajz: az eddigi munkahelyeket, ill. megszerzett képzettségeket időrendben, de fordított sorrendben (a jelenből kiindulva és visszafelé haladva az időben) mutatja be, pontos időpontok (időtávok) megjelölésével.
- 3 **Funkcionális** (szerepközpontú) önéletrajz: az ilyen típusú önéletrajz élsősorban az eddig megszerzett képességekre, tapasztalatokra, jártasságokra összpontosít. Nem ragaszkodik időrendi felsoroláshoz, sőt, időpontok megjelenítéséhez sem. Akkor érdemes alkalmazni, ha a megpályázott munkához megkövetelt ismeretek birtokában vagyunk, ill. jártassággal rendelkezünk.
- 4 **Kombinált vagy hibrid önéletrajz:** az ilyen típusú önéletrajz szerepelteti az eddigi munkahelyek, szakmai gyakorlatok, szakképzettségek felsorolását kronologikus sorrendben, de mindezek mellett (párhuzamosan) bemutatja az egyes „állomásokon” szerzett tapasztalatokat, jártasságokat, a betöltött pozíció, felelősség mértékét is.

Egy pályakezdő esetében leginkább a sokak által amerikai típusúnak nevezett, *kronologikus önéletrajz* a legpraktikusabb. Érdemes tehát ilyenvel készülni egy pályázathoz!

A hagyományos önéletrajz legfontosabb jellemzői:

- időrendi haladás a születéstől az önéletrajz írásának idejéig, a lényeges mozzanatok (iskolák, képzések, munkahelyek) szerepeltetése;
- célirányos megfogalmazás (az önéletrajz sajátos céljának megfelelő adatok közlése);
- stílusa: tömör, választékos;
- formai követelmény: általában kézzel írott, de ha nyomtatott is, illik kézzel aláírni.

A hagyományos önéletrajz vázlata:

- születési adatok;
- család (szülők, testvérek);
- tanulmányi adatok (általános iskola, középiskola, felsőoktatás);
- (munkahelyek – ha van);
- az önéletrajz témáját alátámasztó tevékenységek, események felsorolása (tanulmányi eredmények, egyéb képzések, eredmények);
- kiegészítő tevékenységek (érdeklődési kör, szabadidő);
- a cél meghatározása;
- dátum, aláírás.

270. Készítsétek el saját önéletrajzotokat hagyományos formában! Segítségként nézzétek meg a szöveggyűjteményben található hagyományos önéletrajzot!

Az amerikai típusú önéletrajz jellemzői:

- a hagyományos önéletrajznál tömörebb, tagoltabb, átláthatóbb; szinte felsorolás, leltár jellegű;
- az iskolák és a munkahelyek felsorolása fordított időrendben történik, azaz a jelentől haladunk a múlt felé;
- itt is érdemes a célunknak megfelelő adatokat hangsúlyozni;
- feltüntetni az elérhetőséget: telefon, fax, e-mail;
- általában számítógéppel készül, nyomtatott, és kevésbé kap fontos szerepet a saját kezű aláírás (az e-mailben való küldés lehetősége miatt).

271. Most készítsétek el saját önéletrajzotok amerikai típusú változatát! Segítségként nézzétek meg a szöveggyűjteményben található amerikai típusú önéletrajzot!

A meghívó

Számtalan olyan közéleti esemény kerül megrendezésre az ember társadalmi érintkezésének során, melyre vendégeket, hallgatóságot, érdeklődőket hívunk. Lehet ez az esemény félig hivatalos alkalom, mint például egy esküvő vagy ballagás, vagy valamilyen iskolai rendezvény, de lehet hivatalos is, mint például egy beiktatási ünnepség, a tisztté avatás vagy egy állami ünnepi rendezvény. Ilyen alkalmakkor a meghívást célszerű írásbeli meghívó segítségével tolmácsolni. A meghívó lehet személyre szóló, de vonatkozhat egy közösségre, a feltételezett érdeklődőkre is.

A meghívónak tartalmaznia kell a meghívással kapcsolatos minden szükséges információt. Személyre szóló meghívó esetén:

- a meghívó nevét és hivatalos rangját;
- a meghívás tényét;
- a meghívott nevét (esetleg rangját);
- a meghívás alkalmát, indítékát;
- a rendezvény jellegét;
- a meghívás helyét és időpontját;
- a részvétel visszajelzését vagy a lemondást lehetővé tévő utalásokat;
- az öltözetre vonatkozó esetleges kívánalmakat;
- egyéb hasznos információkat.

Gondosan ügyelnünk kell arra, hogy a meghívóban ne hogy tévesen szerepeljen a helyszín, a dátum és az időpont, valamint a meghívott és a meghívó személy vagy intézmény, hivatal neve.

A meghívó formája, a szöveg elhelyezése és díszítése az alkalomtól és a meghívótaktól függően különböző lehet. Gyakran választunk például a szükséges adatok mellé a meghívókra az eseményhez illő idézetet.

272. A szöveggyűjteményben többféle meghívót találsz. Készíts te is hasonlókat a következő alkalmakra: ballagás, esküvő, születésnap!

273. Készítsetek meghívót az osztály nevében az igazgatónak, melyben egy fordított nyelvtanórára invitáljátok, ahol a tanárok lesznek a tanulók, a tanulók pedig a tanárok!

274. Az alábbi meghívó egy társadalmi szervezet nevében szól a közösséghez, az érdeklődőkhöz. Készíts te is ennek a mintájára meghívót, melyben a lakóhelyeden élőket invitáld egy iskolai rendezvényre!

Meghívó

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség 2010. október 10-én, vasárnap tartja hagyományos tiszacsomai honfoglalási megemlékezését, mely 12.00 órakor görög katolikus ünnepi szentliturgiával veszi kezdetét. 13.30-kor a templomtól a honfoglalási emlékparkba vonulnak a résztvevők, ahol 14.00-kor megemlékezésre kerül sor.

Mindenkit szeretettel várunk!

A KMKSZ elnöksége

A közéleti tájékoztató feliratok

Mindennapi életünkben a hivatalokban, az utcákon, a különböző intézményekben, de még egy étteremben vagy kávézóban is különböző feliratok segítik a tájékozódást és jelölik ki cselekvéseink határait. Ha valamilyen közlekedési eszköz segítségével szeretnénk eljutni úti célunkhoz, a **menetrend** segítségével tájékozódunk a lehetőségekről. A közösségi közlekedésben az igénybe vevőnek egy kötött menetrendhez kell igazodnia. A tájékozódni kívánót segíti, ha a menetrend könnyen értelmezhető és megjegyezhető, például azonos időközönként (120-60-30-15-10-5 percenként), az óra azonos percében indulnak a járatok.

275. Figyeljétek meg újra a szöveggyűjteményben található menetrendet, majd foglaljátok össze, könnyen értelmezhető-e, illetve megjegyezhető-e az információk, amiket tartalmaz! A menetrend néhány sorát előszóban, hangosan értelmeztétek a következő módon:

Munkanapokon a beregsurányi autóbusz-váróteremből négy óra tizennégy perckor indul egy busz, ami öt óra ötven perckor érkezik a nyíregyházi buszállomásra.

Sajnos Kárpátalján, bár jogilag nincs akadálya, a legritkább esetben találkozunk magyar nyelvű vagy esetleg kétnyelvű menetrenddel a pályaudvarokon.

A különböző tanintézményekben az **órarend** segíti és határozza meg a diákok tájékozódását az oktatási folyamatot és a szabadidejüket illetően. A menetrendhez hasonlóan az órarend is általában táblázatos (mátrix) formában készül, mert így módon lehet összesítve bemutatni a tájékozódáshoz szükséges összes információt.

276. Tanulmányozzátok saját iskolai órarendeteket! Foglaljátok össze, milyen tájékoztató információkat tartalmaz! Majd készítsétek el saját osztályotok számára az elképzelt ideális órarendet a megfelelő paraméterek és feltételek betartása mellett! A következő feltételeknek kell egyidejűleg teljesülni:

- ① Minden tanárnak 5 órája van egy héten az osztállyal.
- ② Nincs olyan tanár, akinek egymás után két órája van.
- ③ Minden tanárnak egy héten lehetőleg legyen egy szabadnapja.
- ④ Az osztálynak csak a nap elején vagy a végén lehet lyukas órája.
- ⑤ Az osztály nyolc tantárgyat tanul (válasszátok ki, melyek legyenek ezek)!
- ⑥ Egy tanár csak egy tantárgyat tanít!

A különböző közterületeken vagy közintézményekben való tájékozódást segítik a **figyelmeztető-tájékoztató feliratok**. Ezek segíthetnek odatalálni egy keresett helyre (*bejárat, kijárat*), megszabhatják cselekvésünk határvonalait (*Dohányozni tilos!*), a legtöbb esetben figyelemfelhívó formájúak, sok esetben nemcsak szavakkal, hanem ábrákkal, jelekkel is közlik az információt. Ez utóbbi típusú tájékoztató ábrát nevezzük *piktogram*nak – tájékoztató feliratot helyettesítő ábrának.

277. Az alábbiakban néhány gyakori tájékoztató-figyelmeztető feliratot láthattok. Helyezétek el az egyes feliratokat a megfelelő szituációban, nevezzétek meg, hol találkozhatunk ilyen felirattal! Különböztessétek meg a tájékoztató és a figyelmeztető feliratokat!

- Bejárat/Kijárat
- Vészkijárat
- Frissen festve
- Üzemen kívül
- Idegeneknek tilos a bemenet!
- Vigyázat, lépcső!
- Tilos a dohányzás!
- Húzni (tessék) / Tolni (tessék)!
- Váróterem
- Foglalt
- Taxiállomás
- Belépés díjtalan

- Minden jegy elkelt
- Fűre lépni tilos!
- Azonnal jövök
- Vigyázat, magasfeszültség!
- Kérjük, zárják az ajtót!

278. Hányféle módon tudnátok megfogalmazni egy figyelmeztető tábla számára, hogy az adott helyen nem szabad dohányozni? Melyik megfogalmazást milyen helyen látnátok szívesen? Próbáljátok elkészíteni a feliratokat ukránul és a tanult idegen nyelven is!

279. A szöveggyűjteményben található néhány piktogram. Mit jelentenek az ábrák? Fogalmazzatok meg szavakkal a figyelmeztetést!

Olyan településeken, ahol többféle nemzetiség él egymás mellett, célszerű a tájékoztató és figyelmeztető feliratokat mind a többségi, mind a kisebbségi nemzetiségek nyelvén használni, amennyiben erre van törvényi lehetőség. Ily módon elkerülhetők a félreértések, a balesetek, amelyek esetenként abból is adódhatnak, hogy a tájékozódó nem érti a tájékoztató felirat szövegét.

280. Olvassátok el az alábbi hírt! Egyetértetek-e az abban foglaltakkal?

Magyar felirat nélkül a pályaudvar ügyfélszolgálat

ÉRSEKÚJVÁR – Az érsekújvári pályaudvar felújítása után csak szlovák, német és angol nyelvű feliratokat helyeztek el az ügyfélszolgálaton.

A felújítási munkálatok egy országos terv részét képezték. Emiatt államnyelven és két idegen nyelven tüntették fel a szükséges tájékoztató feliratokat – írja az Új Szó szerdai számában. Az érsekújvárihoz hasonló korszerűsítés történt Pozsonyban, Kassán, Homonnán, Liptószentmiklóson, Zólyomban és Poprádon.

Lubica Kotianová, az érsekújvári ügyfélszolgálati központ vezetője azt is elmondta a lapnak, hogy munkatársai szlovákul, angolul és németül tájékoztatják az utasokat. A vasúti alkalmazottak kiválasztásakor nem szabták meg feltételül a magyar nyelv ismeretét.

A dél-szlovákiai Érsekújvár 42 262 lakosának 27,52 százaléka magyar és 69,67 százaléka szlovák volt a 2001-es népszámláláskor.

MTI/para

23. lecke

A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása

281. Olvassátok el az ukrán alkotmány következő cikkelyét, majd foglaljátok össze saját szavaitokkal, milyen információkat tartalmaz! Ezután az idézet alatt található állításokat módosítsátok a törvény cikkelyének megfelelően!

23. cikkely.

Mindenkinek joga van a tanuláshoz.

A teljes általános középiskolai végzettség kötelező.

Az állam biztosítja az óvodai, a teljes általános középiskolai, a szakmai-műszaki, illetve a főiskolai oktatás hozzáférhetőségét és ingyenességét az állami és a közületi tanintézetekben; az óvodai, teljes általános középiskolai, iskolán kívüli, szakmai-műszaki, főiskolai oktatásnak és az utóképzésnek, az oktatás különböző formáinak a fejlesztését; állami ösztöndíj és kedvezmények juttatását a tanulóknak és a diákoknak.

Az állampolgároknak joguk van pályázati alapon ingyenesen főiskolai végzettséget szerezni az állami és a közületi tanintézetekben.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok számára a törvénynek megfelelően szavatolják azt a jogot, hogy anyanyelvükön tanuljanak vagy tanulják anyanyelvüket az állami és a közületi tanintézetekben vagy a nemzeti kulturális társaságok közreműködésével.

Az állam biztosítja a felsőoktatás ingyenességét minden intézményben.

Az állampolgároknak nincs joguk pályázati úton ingyenes végzettséget szerezni.

A nemzeti kisebbséghez tartozók tanulhatnak anyanyelvükön.

282. Olvassátok el a szöveggyűjteményből *A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei* című írást, mely a kárpátaljai magyar kisebbség nyelvi helyzetéről szól! Majd foglaljátok össze írásban, milyen feltételei vannak egy kisebbségi nyelv megmaradásának!

283. Készítsetek egy legalább öt pontból álló Törvénytervezetet, mely a saját lakóhelyetek nyelvhasználati jogait szabályozná!

284. Keressetek olyan példamondatokat a kárpátaljai magyar sajtótermékekben, amelyekben előfordulnak az alábbi megnevezések!

állami közigazgatás, járási tanács, Állami Autófelügyelőség, Központi Választási Bizottság, I-III. fokozatú középiskola, gyermekintézmény, népképviselő, Legfelsőbb Tanács stb.

285. Írj kérvényt az iskola igazgatójának hiányzásaid pótlásának ügyében!

286. Írj kérvényt a polgármesternek egy városi diákrendezvény megszervezésének ügyében!

287. Az egyik faluközösség a főtéren szobrot kíván állítani egy, a településről elszármazott hírességnek. Írj rövid, legfeljebb egy oldal terjedelmű levelet a falu lakossága nevében a polgármesterhez, amelyben a szobor felállításához kéred a támogatását!

288. Meg szeretnél pályázni egy külföldi tanulmányutat. Készítsd el a pályázathoz önéletrajzodat hagyományos stílusban fél oldalnyi terjedelemben!

289. Az iskola diákönkormányzatának nevében írd levelet településed polgármesterének, s abban tegyél néhány ésszerű javaslatot lakóterületek közösségi életének jobbítása érdekében!

290. Olvassátok el az alábbi hivatalos levelet, soroljátok be, milyen típusú közéleti érintkezésre jellemző, milyen kommunikációs funkciót tölt be, majd találjátok ki a szituációt, melyben születhet egy ilyen levél!

Panaszlevél
Tisztelt Igazgatóság!

Kérem az áruházlánc igazgatóságát, fordítsanak figyelmet észrevételeimre. Többször is jártam már itt vásárolni, és mindannyiszor durvák és mogorvák voltak az alkalmazottak. Sokszor előfordult az is, hogy romlott volt a termék, amit vásároltam. Ha ez sokáig így lesz, nem lesz túl sok vevőjük. Remélem, észrevételeim alapján a hibákat hamarosan orvosolják.

Kelt: Munkács, 2009.04.21.

Aláírás: Láng Miklós

291. A szöveggyűjteményben láthatjátok egy beregszászi hivatal kétnyelvű névtábláját. Ha nektek kellene elkészíteni a névtábla magyar változatát, az hogyan nézne ki?

292. Találjátok ki képzeletbeli hivatalokat, adjatok nekik komolyan hangzó intézménynevet, majd készítsétek el kétnyelvű névtáblájukat! Például hogyan nevezhetnénk el a következő hivatalokat:

- az iskolások étkeztetésével foglalkozó hivatalt;
 - a diákok nyári táboroztatásával foglalkozó hivatalt;
 - a popsztárok és sportolók arculatát szabályozó hivatalt;
 - a Tigris napi ugróadagját kiszámoló hivatalt;
 - a golyák költözési szokásainak reformtervezetét kidolgozó hivatalt?
-

293. A szöveggyűjteményben megtaláljátok a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kétnyelvű hivatalos leckeönyvének első oldalait. Ennek a kétnyelvű dokumentumnak a mintájára készítsétek el iskolátok kétnyelvű diákigazolványának mintáját!

294. Készítsétek el közösen egy kitalált sztárfocista amerikai típusú önéletrajzát!

295. Olvassátok el a szöveggyűjteményből József Attila Curriculum vitae-jét! Milyen nyelvű az írás címe és mit jelent? Milyen stílusrétegbe sorolnátok a szöveget és miért?

296. Készítsétek el József Attila irodalmi igényű életrajzának mintájára Petőfi Sándor és Ady Endre életrajzát hasonló stílusban, valós életrajzi tényeket felhasználva!

297. Gyűjts olyan irodalmi idézeteket, amelyeket felhasználhatsz egy ballagási, illetve esküvői meghívó elkészítéséhez! Tervezd meg ezen meghívók külalakját!

298. A meghívó elküldése a társasági életben 2–3 héttel a meghívás időpontja előtt szokásos. A hivatalos életben ez a határidő gyakran sokkal rövidebb. Egy jó tanács a meghívásokkal kapcsolatban: a látogatást követő nap személyesen, telefonon vagy írásban illik a vendéglátást megköszönni. Játsszátok el azt a szituációt, melyben először szóban, majd telefonon megköszönitek a szervezőknek, hogy részt vehettetek egy újévi ünnepségen!

299. Készítsétek el otthon a gyakorlatban közölt tájékoztató és figyelmeztető feliratok közül néhánynak a rajzos (ábrákat, jeleket tartalmazó) változatát! Helyettesíthető-e azok mindegyike ábrával? Keressétek meg és jegyezzétek meg a tájékoztató és figyelmeztető táblák ukrán nyelvű változatait is!

300. Készítsétek el a Roxfort Varázslóképző Szakiskola ez évi elképzelt órarendjét Harry Potter és osztálya számára! Találjátok ki érdekes tanárokat és tantárgyakat, majd illesszétek azokat az órarendbe!

301. Végezzetek terepszemlélt lakóhelyeteken, gyűjtsétek össze, milyen közterületi tájékoztató és figyelmeztető feliratok találhatók a környezetetekben! Amennyiben a felirat vagy tábla csak ukrán vagy csak magyar nyelvű, készítsétek el másik nyelvű változatát! Majd készítsétek el két nyelven azokat a táblákat (jeleket, ábrákat, képeket is használhattok), amelyek szerintetek hiányoznak lakóhelyetek közterületeiről!

VIII. fejezet

A szépirodalmi stílus

302. Olvassátok el az alábbi szöveget, majd határozzátok meg, milyen beszédhelyzethez köthető, kik ebben az esetben a kommunikáció résztvevői! Fogalmazzátok meg, milyen hatása és hangulata van a szövegnek! Hogyan éri el ezt a hatást a szöveg írója? Mi a szöveg célja?

Már néha gondolok a szerelemre.
Milyen lehet – én Istenem – milyen?
Találkoztam tán véle messze-messze,
valahol Andersen meséiben?
Komoly és barna kislány lesz. Merengő.
A lelke párna, puha selyemkendő.
És míg a többiek bután nevetnek,
virágokat hoz majd a kis betegnek.
Ágyamhoz ül. Meséskönyv a szeme.
Halkan beszél, csak nékem, soha másnak.
Fájó fejemre hús borogatást rak.
És kacagása hegedű-zene.
Egy lány, ki én vagyok. Hozzám hasonló.
Különös, titkos és ritkán mosolygó.
Az éjbe néző. Fáradt. Enyhe. Csöndes.
Csak széttelint, és a szobánkba csönd lesz.

(Kosztolányi Dezső)

24. lecke

A szépirodalmi stílus. Miben különbözik a művészi nyelvhasználat a többi stílusrétegtől

A stílust minden esetben befolyásolja a megnyilatkozás célja. A tudományos munkák célja például elsősorban a leírás, a kifejtés, a megértés, tehát a használt nyelvi elemek is ennek megfelelőek. A szépirodalmi művek célja az esztétikai hatáskeltés, így az érzelmi hatást leginkább elérő nyelvi elemekből építkeznek, ezért gyakoriak benne a szóképek, a festői erejű szavak. A szépirodalmi stílus, más néven művészi nyelvhasználat sajátos kommunikáció a művész és a befogadó (olvasó, hallgató) között. Az üzenet, amit a művész (a költő, az író) a műélvezők felé közvetít, sokféle lehet. Lehet a mű célja pusztán az esztétikai minőség létrehozása, a gyönyörködtetés, a szórakoztatás, a tanítás, az elgondolkodtatás, de akár a problémafelvetés vagy a buzdítás is. Az alkotó céljától függően és egyéniségének megfelelően válogatja meg a nyelvi eszközöket, hogy műve mélyebb, eredetibb, tartalmasabb legyen a hétköznapi megnyilatkozásoknál. Az író ugyanazt a nyelvet használja, mint annak hétköznapi beszélői, de a nyelv rendelkezésére álló eszközeit művészi módon használja fel, létrehozva saját egyéni írói hangját, stílusát.

303. Olvassátok el Vári Fábán László *Ördögszekér* című versét! Fogalmazzátok meg, milyen a vers hangulata, milyen lelkiállapotot jelenít meg! Majd keressétek ki a versből a hatáskeltés nyelvi eszközeit, azokat a szavakat és kifejezéseket, költői képeket, melyek egyediek, amelyek egyénivé teszik a stílust, hírértékkel bírnak az adott szituációban! Végül magyarázzátok meg, szerintetek miért *Ördögszekér* a vers címe?

Ördögszekér

Árulás készül ellenem,
már megint üldözött vagyok,
lopva mutatják arcukat
szemem mélyén a csillagok.

Átszabja testem az idő,
szike és csontfűrész se kell.
Néhai legény-álmaim
zsírpárnák alatt tűnnek el.

Ismét útszélen heverek,
delelnék rajtam a legyek,
s labdának nézik fejemet
csintalan ördög-gyermekek.

Szél se... Az égben semmi nesz.
Nem szakad meg a föld szive.
Egy ördögszekér a lelkeket
viszi magával messzire.

(Vári Fábán László)

304. Most olvassátok el, hogy mit jelent az *ördögszekér* szó egy lexikon szerint! Fogalmazzatok meg, mi a különbség a két szöveg funkciója, és mi a különbség a két szöveg hatása között! Milyen nyelvi elemek és hogyan szolgálják ezt a funkciót, illetve a hatás elérését!

Ördögszekér (növény, ördögkeringő, ördögnadrág, ördögrokolya, macskatövis, iringófű, szamártövis, szamárkóró, Csapónál szúnyogtövis, *Eryngium Tourn.*), ernyős, tövises kóró, ritkán kis cserje v. fa. Levele töviskésen fogas, karéjos v. sallangos, ritkán ép. Virágzata fehér v. kékellő, gömbölyű v. füzérforma, sűrű ernyő, hosszú tövises hegyes levelek fogják körül, termését pelyvanemű pikkelyek takarják. 100-nál több faja, Dél-Afrika kivételével, a melegebb s a mérsékelt földön honos, leginkább Észak-Amerikában és Európa déli részén; hazánkban 4 faja terem. Az *E. campestre* L. 15–50 cm magas, tövises, fehérlő kóró, szélteben csaknem akkorát terjed, mint hosszúságában, s ha a tövön kivágják vagy elszakad, a vihar magával kergeti, a mezőn kering-bolyong, innen ered sokféle, részint ördöngös elnevezése (Steppenhexe). Levele szárnyas sallangú, tövisesen fogas, virága fehér v. zöldes. Gyökere gyenge szagú, édes-nyálkás ízű, majd olyan mint a sárgarépa, később gyengén fűszeres, orvosságnak használták. Főzeléknek, gyenge hajtása pedig salátának vagy spárgának készíthető. Európa É-i partjain erre a célra az *E. maritimum* L. fajjal élnek. Az *E. amethystinum* L. hazánkban a tenger melléken gyakori, másutt kertbe ültetik, mert szúróssága ellenére is csinos, szép ametisztkéék színű. Szép az *E. planum* L. (kék tövis, temondád-góré, temondád-fű) is, kiváló magyar babonás fű, az anyókák a gyermek hideglegelését gyógyítják s boszorkányt űznek vele (boszorkányűző fű Barnánál). Levele Görögországban saláta és orvosság.

Pallas Nagylexikon

A szépirodalmi vagy művészi stílus a szépirodalomban mint a társadalmi élet egyik területén használatos kifejezőmód megnevezése. A szépirodalmi stílus minden más nyelvhasználati módtól eltér, arra használja a nyelvet, hogy egyénit és egyedit, addig nem létezőt, műalkotást hozzon létre.

A szépirodalom nyelve nem attól szép vagy különleges, hogy bonyolultabb, mint a mindennapok nyelve, vagy netán több szót, szebb szavakat használ, esetleg fel-

cifrázva fogalmaz. Az igazi műalkotás kevés, jól megválasztott szóval is sokat tud mondani, a szépirodalmi nyelv hatásának titka a jól megválasztott, nagy stíluse-rejű szavakban, kifejezésekben, képekben rejlik, melyek az adott szövegkörnye-zetben a *legodailóbbak*, *leghatásosabbak*, *legstílusosabbak*. A hatás nem ritkán abból fakad, hogy a művész szándékosan eltér a köznyelvi beszéd megszokott szabályaitól, szokatlan képzettársításokat hoz létre, felrúgja a megszokott szó-rendet, vagy akár ismert szavakat használ más értelemben vagy ruház fel többlettartalommal.

305. Olvassátok el az alábbi idézetet, majd figyeljétek meg, hogyan változik meg a versben a *leng* ige jelentése a *lélek* főnévvel jelentésszerkezetbe állítva!

Mint ólmos ég alatt lecsapódva, telten,
füst száll a szomorú táj felett,
úgy leng a lelkem,
alacsonyán.
Leng, nem suhan.

(József Attila)

Figyeljétek meg, hogy a *leng* ige először egy hasonlatban bontakozik ki, majd a *lélek* főnévvel átmetaforizálják egymást! Vajon miért épp a *leng* igét választotta adott esetben a költő stílus eszközként? Próbáljátok megfogalmazni saját szavaitokkal, milyen érzést akar kifejezni a költő az idézetben?

Befolyásolja a művészi stílust az alkotó egyénisége is. Lehet ugyanaz a témája több irodalmi műnek, a megvalósításban mégis lényeges különbségeket találunk, a kifejezésmód közötti eltéréseket az alkotók egyéniségével, látásmódjával, szóhasználatával stb. magyarázhatjuk. Olvassátok el például a szöveggyűjteményből Csokonai Vitéz Mihály *Tartózkodó kérelem* és Vörösmarty Mihály *Ábránd* című versét, mind a kettő ugyanarról a témáról, a szerelemről, a szerelmes lelkiállapotról szól, még sincs bennük egy hasonló sor sem.

306. A szerelem folyamatosan változó és változatos lelkiállapotokat képes produkálni. Fogalmazzátok meg, milyen lelkiállapotban van, hogyan gondolkodik a szerelemről Csokonai, illetve Vörösmarty a fenti versében! Nevezzétek meg a versekből azokat a szavakat és kifejezéseket, amelyekkel az alkotók a bennük dúló érzés erejét érzékeltetik!

Az is gyakran előfordul, hogy ugyanaz a költő munkássága során többször is ír ugyanarról a témáról. Petőfi költészetében például visszatérő téma a magyar táj, Adynak vannak szerelmes versei, magyarságversei, istenes versei, Francesco Petrarca szinte egész életében ugyanazt a témát verselte meg anyanyelvén, a Laurához fűződő szerelmét, még sincs az említett alkotóknak két egyformán megformált verse az adott témákban.

307. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Francesco Petrarca két megadott szonettjét! Fogalmazzátok meg, milyen lelkiállapotot jelel meg az egyik, illetve a másik alkotás, nevezétek meg azokat a költői megoldásokat, amelyekkel az olvasó számára hatásossá, érzékelhetővé teszi azt a hangulatot a költő az egyik, illetve a másik versben! Majd keressetek az íróra jellemző olyan megoldást (képet, szóhasználatot), mely mindkét versben tetten érhető!

308. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Petőfi Sándor *Itt van az ősz, itt van újra...*, Weöres Sándor *Galagonya* és József Attila *Ősz* című versét! Fogalmazzátok meg, mi a közös az alkotásokban! Majd fogalmazzátok meg azt, milyen szemléleti különbség van a versek között! Nevezétek meg azokat a stílusesszközöket, amelyekkel az alkotók megteremtik verseik sajátos hangulatát!

A szépirodalmi stílus stílusesszközékként használja a nyelv valamennyi elemét, az összes többi stílusréteg eszközeit is a művészi hatásra való törekvés érdekében. Az író a nyelv hanganyagát, szókincsét, a szavak összefűzési módját és a mondat szerkesztés lehetőségeit egyéni módon alkalmazza, többletjelentést adva a szövegnek.

A szépirodalmi stílusnak a funkcionális stílusrétegek közé sorolásával nem minden stilisztikával foglalkozó tudós ért egyet, mondván: nem lehet egy sorba állítani az élet más területein használt stílusrétegekkel, mert míg a többi réteg társadalmilag elfogadott, közösen használt változat, addig az irodalom nyelve minden mű esetében egyéni és egyedi. A többi nyelvi stílusréteg a kodifikált köznyelv része, nem lépheti át önkényesen annak határait, a szépirodalmi stílusnak viszont nincsenek korlátai. Továbbá: a többi stílusréteg kölcsönösen lefordítható egymásra, el lehet mondani társalgási stílusban is ugyanazt, mint tudományos vagy hivatalos stílusban más-más nyelvi eszközökkel anélkül, hogy a mondanivaló információértéke, tartalma csökkenne. A művészi nyelvhasználatot azonban nagyon nehéz parafrazálni, átkonvertálni a többi stílusréteg nyelvezetére, mert ilyenkor a mondanivaló, a mű hatása biztosan sérül, hisz **a szépirodalmi stílusréteg lényege éppen a nyelv segítségével történő hatáskeltésben rejlik**, ami társalgási vagy hivatalos nyelvre „átfordítva” biztosan elvész.

309. Milyen stílushatásuk van az alábbi verssorokban az alliterációknak?

- ① A szőke erdőt bíborra borítja
A csöndes ősz. (*Juhász Gyula*)
- ② Fáklya futó fénye éjjel is ott jár még. (*Arany János*)
- ③ Törekeny természetét a tőke megtörte... (*József Attila*)
- ④ Csak maradj magadnak!
Biztatóm valál,
Hittem szép szavadnak,
Mégis megcsalál! (*Csokonai Vitéz Mihály*)

Találjatok ki ti is alliteráló szócsoportokat! A vállalkozó kedvűek verset is írhatnak minél több alliterációval! Milyen hangulati hatása van az egyes alliteráló hangoknak?

310. Állapítsátok meg, milyen mondatfajták fordulnak elő az alábbi szövegszerkezetben! Hogyan függ össze a mondatok modalitása a tartalommal és a mondanivalóval?

- ① Ó, csillag mit sírsz Messzebb te se vagy,
Mint egymástól itt a földi szivek!
A Szíriusz van tőlem távolabb,
Vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg? (*Tóth Árpád: Lélektől lélekig*)
- ② Zsugorodj, őszi levél hát!
Zsugorodj, rettentő világ! (*Radnóti Miklós*)
- ③ esténként hívnak távoli fények
elmenjek innen summás legénynek
ígéret szebben sohse zengett
idegen földön nem vágok rendet (*Nagy Zoltán Mihály*)

A szépirodalmi szövegben a stíuselemeknek többletjelentésük van, melyek megértése szükséges a mű üzenetének megértéséhez. Minden művészi megformált szöveget dekódol az olvasó, és ahány ember, tulajdonképpen annyi olvasat, annyi üzenet létezik, hiszen egy szöveg aktuális megértését befolyásolják az olvasó élet-tapasztalatai, műveltsége, tudása, előismeretei, de fogékonysága, érzékenysége és érzelmi állapota is. Ugyanaz a művészi szöveg más-más élethelyzetben újraolvasva akár mindíg mást, esetleg újabb többlettartalmat is felfedhet.

311. A gyermek- és ifjúsági irodalom világhírű alkotásai általában úgynevezett duplafede-lű könyvek. Ez azt jelenti, hogy van egy olvasatuk, ami a gyermekhez szól, számára érte-lmezhető, és egy vagy több olyan olvasatuk is, amelyet csak idősebb életszakaszban, esetleg felnőttként érhet meg az olvasó. Ötödik osztályban tanultatok Lázár Ervin *Négyszögletű Kerek Erdő* című meseregényéről. Most, középiskolásként olvassátok újra a szöveggyűjte-

ményben található részletet! Milyen hangulata van a szövegnek? Hogyan éri el az író a humoros stílushatást? Fogalmazzatok meg, hogy a humor mögött milyen fontos gondolatok rejtőznek! Értelmezzétek a részletet! Magyarazzátok meg a regény címét! Stíléma-e ebben az esetben maga a cím?

A szépirodalmi stílus nyelvi jellemzői

A nagyfokú változatossága ellenére a szépirodalmi stílusnak is megvannak a nyelvi, stílári és szerkezeti jellemzői. Az alábbiakban ezeket foglaljuk össze.

- Ez a legváltozatosabb stílusréteg, ez tükrözi a legtöbb egyéni sajátosságot.
- Felhasználhatja a nyelv valamennyi elemét, beleértve a többi stílusréteg eszközeit is.
- Célja a művészi, esztétikai hatás elérése a megfelelően megválasztott nyelvi elemek megfelelő kombinációjával.
- Jellemzője a képszerű ábrázolás: szóképek (hasonlat, metafora, megszemélyesítés, szimbólum, szinesztézia, allegória, metonímia, szinekdoché) és alakzatok (körüírás, ismétlés, kicsinyítés, nagyítás, párhuzam, ellentét stb.) használata.
- Két alapformája a költői és a prózastílus, melyek közül az előbbi általában változatosabb, tárgyának megfelelően jellemzők rá a festői hatású szavak, a szemléletes és kifejező szóképek, a nem mindennapi mondatszerkesztés, a nyelv zenei lehetőségeinek kihasználása.
- Eltér a szépirodalmi stílus nyelve az irodalmi műnemek szerint is. Van különbség a lírai költészet, az epika és a drámai művek nyelvi-stílári megformálása között.

312. A hangoknak is megvan a stílushatásuk a művészi nyelvhasználatban. Döntsd el, az alább felsorolt szavak közül melyik három szó hangzása a legkellemesebb számodra, és indokold meg választásod!

gyöngy, hullám, stréber, karcól, álom, csillag, rózsa, üvegszilánk, szerencse, rúgás, bicikli, szilvabefőtt

313. Mit gondolsz, a nevek alapján az alábbi kitalált meseszereplők közül ki a jó és kedves, illetve a gonosz és rút szereplő? A nevük alapján készítsd el külső jellemzésüket!

Lilóka, Dropsz, Imola, Kricsnya, Bengő, Vrinyó, Dália, Tamilka

314. Írd össze azt a tíz-tíz magyar szót, melynek hangzása a legkellemesebb, illetve a legkevésbé kellemes számodra!

315. Olvassátok el Weöres Sándor *Száncsengő* című versét! Hogyan, milyen hangulat keltezésére alkalmazza a versben a különböző hangok hatását a költő? Figyeljétek meg, hogyan áll össze a közeledő majd a távolodó szánt idéző képsorrá a hanghatás!

Száncsengő

Éj-mélyből fölzenög
– csing-ling-ling – száncsengő.
Száncsengő – csing-ling-ling –
tél csendjén halkan ring.

Földobban két nagy ló
– kop-kop-kop – nyolc patkó.
Nyolc patkó – kop-kop-kop –
csönd-zsákból hangot lop.

Szétmálló hangerdő
– csing-ling-ling – száncsengő.
Száncsengő – csing-ling-ling –
tél öblén távol ring.

316. Olvassátok el Arthur Rimbaud *A magánhangzók szonettje* című versét, majd vizsgáljátok meg, milyen hangulati hatása és stílushatása van az egyes hangoknak!

A magánhangzók szonettje

Szurok Á! hó É! rőt I! zöld Ü! kék O! – csak egyszer
lehessek titkotok mind elbeszélni bátor!
Á!: – bolyhos öv, mely a setét legyek faráról
csillog, ha szörnyü büzt belepnek lomha testtel!

Á! árnyak öble! É! hús párák, tiszta sátor,
halk hóvirág, királyi hermelin, jégtűs gleccser!
I! bíborok, kihányt vér, kacagógörccs a keccsel
vonagló női ajkon, ha düh rándítja s mámor!

Ű!: – az isteni tenger nyugodt, gyűrűző tánca,
nyájjal hintett fenyér csöndje, tudósok ránca
a békés homlokon, mit alkimia tép föl. –

Ó!: – szörnyü harsonák, mik ítéletre zengnek,
és Csönd, melyben világok és angyalok kerengnek,
Oméga! – viola sugár az Ó szeméből.

Tóth Árpád fordítása

25. lecke

Más stílusrétegek elemeinek megjelenése a szépirodalmi stílusban. Mitől egyéni az író stílusa

A többi stílusréteg elemeinek megjelenése a művészi stílusban

Találkozhatunk a szépirodalom nyelvében az élőbeszéd stílusára jellemző elemekkel is. Ilyen például a párbeszéd, mely a társalgási stílus jellemző műfaja, mégis megannyi irodalmi műalkotásban olvashatjuk írott változatban, a kommunikációs helyzetnek megfelelő stílusváltozatban. A párbeszédnek résztvevői beszélgethetnek választékosan, hivatalosan vagy akár a mindennapok hétköznapi beszédmodorában is, attól függően, milyen élethelyzetben (beszédszituációban) és kik szólalnak meg. Ilyenkor a dialógus résztvevőinek nyelvhasználata a szereplő jellemzésének eszköze, társadalmi hovatartozásának, identitásának jelölője is (miközben ily módon a születő esztétikum része). Az, hogy a szereplők hogyan szólítják meg egymást, hogyan köszönnek, milyen nyelvváltozat (köznyelv, nyelvjárási, szleng, szaknyelvek, argó, gyereknyelv, hobbinyelvek, ifjúsági nyelv stb.) elemeit használják megszólalásaikban, jellemzi őket, ugyanakkor az író által a hőseinek szánt szerep árnyalt bemutatásának a része a stílusban.

Ha például az író az élőbeszédet, annak hatását akarja stílusesszöveggé idézni, akkor hiányos, rövid mondatokat, töltelékszavakat, szóismétléseket használ.

A csoportnyelvek közül a szleng nyelvváltozat és az ifjúsági nyelv elemei gyakran megjelennek a különböző irodalmi alkotásokban, főleg a gyermek- és ifjúsági irodalmi művekben. Céljuk egyértelműen a hatáskeltés, a szereplők, az ábrázolt élethelyzetek jellemzésére, hitelessé tételére szolgálnak.

317. Olvassátok el az alábbi svéd gyermekverset, nevezzétek meg az ifjúsági nyelvnek a versben megtalálható elemeit, majd figyeljétek meg, milyen élőbeszédre jellemző elemek vannak még a szövegben! Milyen stílus hatásuk van ezeknek az elemeknek?

Söderparti

Daniel,
aki az osztályunkba jár,
a vacsorát Söderpartinak hívja.
„Södert esztek vacsorára?”
kérdeztem egyszer
(mert szerintem ez a
Söderparti
olyan lükén hangzik).
„Frászt” mondta Daniel,
„húst eszünk,

és mindenki nyomhatja a sódert,
és senki se mondja,
hogy fogd be a szád,
és mindig kipakolhatod,
ami a szívedet nyomja”
mondta Daniel és nevetett.
Mégiscsak lükén hangzik, hogy
Sóderparti.
De Ami a Szívedet Nyomja, az már
igen!
Nálunk csak olyan közönséges
Vacsora van.

Siv Widerberg

Ugyanígy találkozhatunk olvasmányainkban nyelvjárási jelenségekkel, tájszavakkal, egy régióra, tájegységre jellemző mondatfűzés vagy jellegzetes kiejtés rögzítésével. Tömörkény István Szeged környékén játszódó novelláiban például a hősök jellemzésére és tömörítésre, a drámai hatás fokozására használja a vidékre jellemző déli, ö-zó nyelvjárástípus elemeit. A tájszóknak, népnyelvi kifejezéseknek környezetet felidéző erejük, embereket megelevenítő hatásuk van.

318. Olvassátok el Móricz Zsigmond *Hét krajcár* című novellájának alábbi részletét! Nevezétek meg a szöveg stílémaként használt tájnyelvi elemeit! Milyen céllal alkalmazza az író a tájnyelvi szavakat és kifejezéseket? Milyen stílushatásuk van ezeknek a szövegben?

Én összekapargáltam a sok lomot s beleraktam a fiókba. Az anyám azalatt gondolkozott. Úgy eltörte az eszét, nem tett-é valahova valaha valami pénzt, de nem tudott róla.

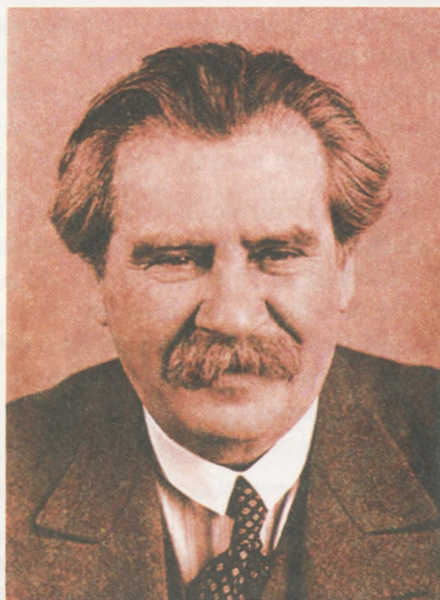
De nekem fúrta valami az ódalamat.

– Édes anyám, én tudok egy helyet, a hon van krajcár.

– Hol fiam, keressük meg, míg el nem olvad, mint a hó.

– Az üveges almáriumba, a fiókba vót.

– Ó boldogtalan gyermek, be jó, hogy elébb nem mondtad, most asse lenne.

Felállottunk s mentünk az üveges almáriumhoz, aminek nem volt üvege már régen, de a fiókjába ott volt a krajcár, ahol én tudtam. Három nap óta készültem kicsenni onnan, de sose mertem. Pedig cukrot vettem vóna rajta, ha azt is mertem vóna.

Előfordulhatnak a tudományos stílust idéző kifejezések, szavak, fordulatok is a szépirodalmi szövegekben, annak ellenére, hogy a tudományos nyelvhasználat pont az ellentéte a poézisnek, a világ művészi felidőzésének. A tudomány racionális, világos, leír, kifejt, általánosít, míg a költészet (az irodalom) fiktív, fantáziára épülő, emocionális töltetű, egyedít megragadó. Ha a szépíró, a művész ennek ellenére mégis a tudományos stílus elemeivel operál, azokat stíluseszközként használja, annak mindig célja van, nevezetesen a hatáskeltés erősítése valamilyen módon.

Ugyanígy helyet kaphatnak a szépirodalom nyelvében a különböző szakmákra jellemző szakkifejezések. A szakmai nyelv jellegzetességeivel sokszor találkozhatunk például a szociográfiai igénnyel megírt alkotásokban, mint például Illyés Gyula önéletrajzi ihletésű *Puszták népe*, Závada Pál *Kulákprés*, vagy Balogh Edgár *Tíz nap Szegényországban* című, a kárpátaljai falvakat leíró alkotása.

319. Olvassátok el az alábbi szemelvényt, majd nevezzétek meg azokat a szavakat és kifejezéseket, amelyekkel az író a szociográfiai pontosságot igyekszik visszaadni! Mely szakmára jellemzőek ezek a szavak? Ezután keressetek a szövegben archaikus stílushatást keltő szavakat, kifejezéseket! Végül figyeljétek meg, találhatók-e a szövegben élőbeszédre jellemző elemek és milyen céllal?

Szegényember ajándéka

A szernyei határban két zsellér igazít útba a nagydobronyi rekeszek felé. A bérlő cselédjei. „Csak úgy ajándék a munkánk” – mondják. Nem kapnak érte, csak évi 200 koronát és 12 köből búzát, „de csak csapós vékával”. Ez azt jelenti, hogy lesimítják a vékát a kimérésnél, nehogy több legyen valamivel. Egy tehenet, egy disznót tarthatnak az uradalmi legelőn, de még ennek is venni kell takarmányt télire. Akinek sok a családja, búzát is vesz. Amikor megkérdezzük, hogy van-e hát szakszervezetük, fejét csóválja, és így felel a szernyei magyar szegényember: „Nincsen, csak ez az üzletünk. Bizony, ebből még egy rongyot sem ragaszthatunk magunkra.”

Az erdőn, emlékszem, Ady Endréről beszélgettünk. A barkaszói szegényember valahogyan többször is olyan szavakat, mondatokat használt, amelyeket mi Ady Endre verseiből ismertünk. Hiszen Őrmindszent nincs is olyan nagyon messze. Elővettük és kibontottuk a térképet. Itt van rögtön Tiszacsécse, Móricz Zsigmond szülőhelye, idébb van az Ér, itt van Ady Endre faluja. Ezek az emberek itt az ő népük. Arany a sárban, ősi természeti szépségükkel, dalaikkal, különös nyelvükkel, meséikkel és egészségükkel a szegénység mocsarába szorított, rongyokba vetköztetett magyarok.

Balogh Edgár

Megjelenhetnek egy irodalmi műalkotásban a regionális nyelvhasználat jellegzetes elemei is. A kárpátaljai magyar irodalomban például sok olyan művel találkozhatunk, melyben a szerző a kárpátaljai magyar nyelvhasználat jellegzetes sajátosságait, helyi nyelvjárási elemeket, kölcsönszavakat, a kódváltás jelenségét, a sajátos kárpátaljai magyar névhasználati és megszólítási szokásokat használja stílusesszükökként, ha egy szituációt, egy élethelyzetet, egy szereplőt hitelessé akar tenni az olvasó szemében, vagy netán ily módon kívánja érzékeltetni a kárpátaljai magyar identitást.

320. Olvassátok el az alábbi novellarészletet, majd nevezzétek meg, a kárpátaljai magyar nyelvhasználat milyen jellegzetessége fordul elő stílémaként, stílusesszükökként a szövegben!

Teligát véletlen egybeesések emelték a kiválasztott szerencsésebbek közé. Az anyja családnevét viselte, holott sem árva, sem félárva nem volt. Besorolása születése után néhány nappal az anyakönyvi hivatalban dőlt el. A hivatalsegéd per-cig ha morfondírozott a hiányzó apa adatain, aztán kézenfekvő megoldásként lefordította az újszülött nevét, elégedetten írta nagykönyvébe a családfőnek szánt rubrikába az Eleknek megfelelő Alekszijt. Ilyen egyszerűen határozta meg a kép-zelt apa és létező fia viszonyát a születési hely. Végül is mindkét valós szereplő-nek vitathatatlanul előnye származott abból, hogy a hivatalos nyelv nem egyezt az anyanyelvükkel. Annak, aki nem kívánt apa lenni, menekvést, annak pedig, aki atyai elutasítás ellenére jött a világra, akár menedéket is jelenthetett. Az újszülött Elek Alekszijovics azontúl a hivatal jóváhagyásával saját maga fia-ként boldogulhatott. Esmélése idején mégis lázadozott, nehezen nyugodott bele megváltoztathatatlan helyzetébe. Addig nyomozott, mígnem minden hozzáférhe-tő adatot kiderített valóságos nemzójéről.

Berniczky Éva

Tehát összefoglalóan elmondhatjuk, hogy:

- a szépirodalom nyelvében az összes többi stílusréteg, területi és társadal-mi nyelvváltozat elemei, jellegzetességei előfordulhatnak stílémaként, stí-lusesszükökként a művészi hatás elérése, fokozása érdekében, s válhatnak ily módon az esztétikum részévé;
- a művészi nyelv minden eleme a nem művészi nyelvből fakad, ugyanazok-ból a nyelvi elemekből merít, mint a nem művészi stílusrétegek, de ezek szerepe megváltozik, mert poétikai funkciót töltenek be a szépirodalmi szövegben. Poétikai funkciónak nevezzük a művészi közlés megformáltsá-gát, esztétikai funkcióját;
- az egyéni szépírói stílus a nyelvi jegyek egyedi használatát jelenti ugyan, de az egyedi stílárís sajátosságok mellett magában foglalja az általánosí-tást is, mert csak így érthető egy egész beszélőközösség számára.

Mitől egyéni az író stílusa

Az egyéni írói stílus kialakítására minden alkotó törekszik. Leginkább azért, mert keresi az egyéni látásmódjához, világértelmezéséhez leginkább illő, azt legjobban kifejező nyelvi megjelenítést. Törekszik továbbá arra, hogy ez a nyelvi-stiláris megszólalás újszerű, mások által még ki nem merített legyen, mely alkalmas a mondandó hatásos kifejezésére, illetve a szépségnek mint esztétikumnak a megjelenítésére. Mire törekszik tehát a nyelv segítségével a költő, az író: a világ egyéni leképezésére.

321. Olvassátok el az alábbi verset! Szerzője Szapphó, a görög költőnő, aki a világirodalomban először fogalmazta meg ilyen hitelesen és szenvedélyesen a költészet nyelvének segítségével a szerelem erejét. Próbáljátok megfogalmazni, miben rejlik a vers hatása! Mi fontosat akar elmondani a világról a költészet nyelvének segítségével a költő?

Szapphó: Úgy tűnik nékem

Úgy tűnik nékem, hogy az istenekkel
egy a férfiú, aki szemben ülhet
véled és édes szavadat közlőről
hallja, hogyan szól,

s ezt a vágykeltő nevetést, amelytől
felszökik mellem közepén a szívem;
hisz ha látlak s bár kis időre, hangot
nem tud a nyelvem

adni, megtörvén elakad, s a könnyü
tűz egész bőröm befutossa végig
nyomban, és nem lát a szemem se, zúgván
zúg a fülem már.

És veríték önt el, egész valómban
reszketek, fűnél színem íme zöldebb,
s mint ki végéhez közelít, olyannak
látszom, Agallisz.

Tűrni kell mindezt, ha ez így van...

Devecseri Gábor fordítása

26. lecke

A képszerűség stíluseszközei a szépirodalmi stílusban

A képszerűség stíluseszközei

A szépirodalom nyelvének egyik alapvető vonása, hogy a valóságot vizuális, érzelmi megjelenítés útján, vagyis képszerűen tükrözi. Ez különbözteti meg leginkább a tudomány nyelvétől és a hétköznapi nyelvhasználatától, bár utóbbi szintén gazdag képes kifejezésekben (*rohan az idő, borús kedvem van, a hegy lábához értünk*), de nem tudatos művészi céllal és értékkel. A szépirodalom sajátos kommunikáció, melynek eszköze a költői nyelv. Tartalma mélyebb, sűrítettebb, eredetibb, mint a köznapi közlésé. Hogy a szépirodalom betölthesse ezt a szerepét, sajátos kifejezőeszközökre van szüksége. Ezeknek alapja is a mindennapokban használt nyelv, csak másképpen, a művészet eszközeként alkalmazva. Ez a művészi felhasználás teszi lehetővé, hogy a nyelv hagyományos elemeivel is újat, egyénit tud alkotni az irodalom. A művészi nyelvhasználat eljárásainak egyik alapvető csoportja a szóképek.

A képek szerepe a szemléletesség és a hatásosság. A szóképek a nyelvi elemek átvitt értelmű használatán alapulnak, így ezek csak szövegben fejtik ki hatásukat.

A szókép egy fogalom, egy jelenség átvitele egy másik fogalomra, jelenségre a köztük fennálló valamilyen kapcsolat alapján.

A költő egy síkváltást hoz létre: a fogalmi síkról átirányítja a figyelmet a képi síkra, és a kettő egymásra vonatkoztatásával jön létre a művészi hatás. A síkok közti kapcsolatteremtés alapja lehet hasonlóság vagy érintkezés. Ezek szerint a következő szóképek lehetségesek:

Hasonlóságon alapuló	Hasonlóságon és érintkezésen alapuló	Érintkezésen alapuló	Képszerű beszéd
Metafora	Szinesztézia	Metonímia	Hasonlat
Megszemélyesítés	Szimbólum	Szinekdoché	Körülírás
Allegória			Eufemizmus

Nem tartozik a szóképek közé, de a képszerű beszéd jelenségének tartjuk a hasonlatot, a körülírást és az eufemizmust. Ezeket a stílusjelenségeket szóképekhez csatlakozó stílusjelenségeknek nevezzük.

A hagyományos irodalomelméleti felfogás szerint **a metafora** (gör. *metaphora*, *epiphora*, lat. *translatio*) „átvitel”, olyan szókép, mely egy képet, fogalmat egy másikkal azonosít tartalmi v. hangulati hasonlóság alapján. Olyan szókép, **névátvitel**, amely két fogalom közt fennálló tartalmi (külső vagy belső, ritkán funkcióbeli) hasonlóságon vagy hangulati egyezésem alapult. A metaforával a beszélő egy dolog jelentéstartalmát, vagy annak egy részletét úgy érzékelteti, hogy két jelet egymásra vonatkoztat. Az egyik – a kifejezendő dolog – rendszerint a nyelvben szokásos fogalmi megnevezéssel szerepel a szövegben (vagy csak a tudatunkban), a másik – a kifejező elem – pedig képi természetű.

Például: Kezed párnámra hull, elalvó nyírfaág... (Radnóti Miklós)

Kezed – fogalmi megnevezés.

Elalvó nyírfaág – képi megnevezés.

Az összekapcsolás alapja a két szó jelentésének és a szót körülvevő képzettársítási udvarnak érintkezése. A metafora lényege az, hogy a két elem jelentése a szövegben összevillan, egymásba játszik, azonosul, de különbözik is. A metafora tehát kölcsönhatásra épülő kép. Valamennyi szókép közt a legszemléletesebb és leggyakoribb.

322. Olvassátok el az alábbi idézeteket! Magyarazzátok el, milyen jelentéssík mentén jön létre a kölcsönhatás, mi az alapja a névátvitelnek az alábbi metaforák esetében!

- 1 A lelkem ódon, babonás vár. (Ady Endre)
- 2 A bánat egy nagy óceán.
S az öröm?
Az óceán kis gyöngye. (Petőfi Sándor)
- 3 A világ egy kopott szekér,
Haladna, de nem messze ér... (Arany János)

323. Állapítsátok meg, hogy külső vagy belső hasonlóság-e az alapja az alábbi metaforáknak!

- 1 Szeme, mint az acél, a szikrát úgy hányja,
Útni készül ökle csontos buzogánya; (Arany János)
- 2 Azzal a két farkast az ölébe vette,
Az öreg nyoszolya szélire fektette,
Így beszélve nekik: „tente, tente szépen:
A testvérbátyátok fekszik itten épen.” (Arany János)

A metafora stílushatása abból adódik, hogy a kifejezendő (azonosított) fogalomra, jelenségre átvisszük a kifejező (azonosító) fogalom, jelenség sajátosságait, s ezáltal egy névbe sűrítve, tömörítve egyszerre két, egymástól távol eső dolog jelenik meg a tudatunkban.

Például: Elfeküdt már a nap túl a nádas réten,
Nagy vörös palástját künn hagyá az égen, (Arany János)

A naplementének ebben a színpompás metaforájában a kifejezendő (azonosított) fogalom: *a nap alkonyipírja, a vörös színű alkonyi napsugarak*, a kifejező (azonosító) pedig egy ruhadarab: a *palást*. A két jelentés egyidejűleg hat, s ez belső gondolati mozgást, feszültséget idéz elő az olvasóban. A két fogalom kölcsönhatásának ebben a folyamatában a metafora tagjai új értelmi és hangulati jegyekkel gazdagodnak, érzelmileg telítettebbé, kirajzoltabbá válnak.

Alakjuk szerint kétféle metaforát különböztetünk meg:

- ① **A teljes (kéttagú) metafora** a kifejezendő (azonosított) és a kifejező (azonosító) fogalom nevét egyaránt feltünteti.

Például: ...A füstfellegecskében nagyapám arcát látom, szakállának a szúrását érzem a homlokomon. **Fehér virág a szakállá.** (Sütő András)

- ② **Az egyszerű (egytagú) metafora** csak a kifejező (azonosító) elemből, magából a képből áll (a kifejezendő fogalmát tehát hozzá kell érteni).

Például: Csillagokat rúgott szilaj paripája, (Petőfi Sándor: János vitéz)

A metaforák stílushatása aszerint is változik, hogy a kifejező, vagyis a metafora milyen szófajú szó.

Például: Igei metafora:

Ezüst derüvel ráz a nyír
Egy szellőcskét és leng az ég. (József Attila)

Főnévi metafora:

...Aznap már falkában jöttek a sárszínű felhők északnyugat felől, vastag csimbókaikat földig lógatva, nehéz farkaikat végighúzták a tar erdőkön, mintha a havat akarnák kifésülni magukból. (Déry Tibor)

Melléknévi metafora:

Nap alattam, nap fölöttem,
Aranyos, tüzes felhőben,
Lenn a fénylő víztükörben. (Vajda János)

A metaforából származó szóképek

A **megszemélyesítés** – egyfelől elvont dolgokat, természeti jelenségeket, élet-telen tárgyakat élőként mutat be (az élőkre jellemző cselekvéssel, érzéssel, tulajdonsággal ruház fel), másfelől növényeknek és állatoknak emberi érzést és cselekvést tulajdonít.

Egy perc: a Nyár meg sem hőkölt belé
S Párisból az Ősz kacagva szaladt.
Itt járt s hogy itt járt, én tudom csupán
Nyögő lombok alatt. *(Ady Endre)*

Duhaj legény, fülembé nótáz,
Iszunk, iszunk s én hallgatom.
Piros hajnalok hosszú sorban
Suhannak el és részegen
Kopognak be az ablakon. *(Ady Endre)*

Az első idézetben az Ősz, a másodikban a hajnal van megszemélyesítve.

324. Olvassátok el az alábbi idézeteket, és keressetek példákat bennük a megszemélyesítésre! Milyen hasonlóság alapján jön létre a jelentéskapcsolat az egyes esetekben? Nevezétek meg minden esetben azt az elvont fogalmat vagy tárgyat, amit a költő megszemélyesít!

- 1** Mint kiűzött király országa széléről,
Visszapillant a nap a föld pereméről,
Visszanéz még egyszer
Mérges tekintettel,
S mire elér a szeme a tulsó határra,
Leesik fejről véres koronája. *(Petőfi Sándor)*
- 2** A dér a kökényt megeste
Hűvös és öreg az este. *(Weöres Sándor)*
- 3** A villamos is aluszik,
S míg szendereg a robogás,
Álmában csönget egy picit –
Aludj el szépen, kis Balázs. *(József Attila)*

Az allegória – olyan folyamatos, kifejtett metafora, amelynek jelentése túlmutat a benne foglalt szavak közvetlen jelentésén. A teljes allegóriában a kifejezendő gondolat (gondolatsor) teljes egészében képsorral alakul át. A képsornak önmagában is van értelme, de az allegóriának másik jelentése is van: a képsornak pontosan megfelelő gondolat.

Nyílt tengerre sodor, Hajóm, az új
orkán?...
Bírja, kötélzete
híjján, bírja hajó még
ádázabb vizek ostromát?
kerüld
a tengert, mely a márvány
Cycládok falait veri!

(Horatius)

A középkori moralitásokban jelentős az allegorikusság szerepe. Míg korábban minden jelképes ábrázolást allegóriának neveztek, a 18. századtól csak azt, amelyben a megjelenített dolog jellemzői közül mindazokat elhagyják, amelyek nem szolgálnak a kifejezendő fogalmi tartalom érzékeltetésére. (Pl. Arany János: *A rab gólya*). Egy-egy központi allegóriára épül Tompa Mihály: *A madár fiaihoz*, Petőfi Sándor: *Föltámadott a tenger* című verse.

325. Olvassátok el az alábbi verset, melyben az allegória a totalitárius, egyeduralmi rendszert rejti! Milyen központi gondolatra épül az allegória?

Ős patkány terjeszt kórt miközöttünk,
a meg nem gondolt gondolat,
belezabál, amit kifőztünk,
s nem emberből emberbe szalad.
Miatta nem tudja a részeg,
ha kedvét pezsgőbe öli,
hogyan iszonyodó kis szegények
üres levesét hörpöli.

(József Attila)

A szinesztézia – alapformájában olyan metafora, melyben különböző érzékterületekhez tartozó, de rokon hangulatú fogalmakat kapcsolunk egybe.

Itt van az alkony, jó takaró
a hegyek ormán lilul a hó
itt van az alkony, csittul a zaj:
elhallgat a fény és föl villan a dal.

(Babits Mihály)

Olykor sohajtó illat, hús zene,
És olykor: tágranyílt opál szeme
Egy-egy fénylő, drága, ritka percnél.

(Tóth Árpád)

A Babits-idézetben a hallás (dal) és a látás (fény) útján érzékelhető dolgok vannak felcserélve egymással, Tóth Árpád soraiban a tapintás (hús) és a hallás (zene) cserélődött fel.

326. Olvassátok el az alábbi idézetet! Milyen érzékterületek összekeverése útján jött létre a szinesztézia?

...lila dalra kelt
Egy nyakkendő (Tóth Árpád)

327. Próbáljatok minél több szinesztéziát alkotni a következő szöveget segítségével!

Nóta, élet, keserű, édes, sós, hideg, forró, hangos, szín, dallam

A szimbólum – hagyományos értelemben valamely gondolati tartalom (eszme, érzés, elvont fogalom) jelképe, érzéki jele. A szimbólumban a kifejezendő valóság és a kifejező kép között nincs pontról pontra követhető megfelelés. Maga a kép mintegy önállósul. Ezért az egyéni költői szimbólum megértése gyakran nehéz. A szimbólum a népköltészet egyik kedvelt képalkotó módszere. A szerelmi szimbolika gazdag virág- és gyümölcsmotívumokban. Legáltalánosabb virágszimbólum a rózsza, ami már annyira közhellyé vált, hogy a szeretőt „rózsám”-nak nevezni mindennapos még a közbeszédben is.

Édesanyám rózsafája,
Én voltam a legszebb ága.
De egy hűtlen leszakajta,
Keze között elhervaszta.

Hej rózsza, rózsza, ékes vagy.
Hajnali csillag, fényes vagy.
Egyenes vagy, rózsám, mint a nád,
Nekem nevelt az édesanyád. *(Népdalok)*

Ezekben a szimbólumokban a rózsza nemcsak maga a szerető, hanem a szerelem is, vagyis rózsát szakítani annyi, mint a szerelmet élvezni.

328. Olvassátok el az alábbi verset! Próbáljátok megfejteni, mit szimbolizál a virág!

A kis virág

Árnyékos erdőn
Bolyongtam én,
Sötétzöld sátor
Borult felém.

Egy kis virágot
Találtam ott,
Amely csillagként
Világított.

Utánanyúltam,
De kérve kért:
„Ne ölj meg! Nagy kár
Egy életért!”

Gyökérrel együtt
Kivettem őt,
Elültetém a
Házunk előtt.

Kertünk csendjében
Lel most hazát,
S virulni fog még
Sok éven át.

(J. W. von Goethe)

A magyar irodalomban a szimbólumok használata a szimbolizmus stílusirányzata esetében, azon belül is Ady Endre költészetében a leglátványosabb. A legismertebb Ady-szimbólumok közül való az Ugar-szimbólum, amely az elmaradott Magyarországot jelenti. A jelentéstársítás alapja ebben az esetben az ugar szó „feltöretlen, megműveletlen földdarab” jelentése.

Elvadult tájon gázolok:
Ős, buja földön dudva, muhar.
Ezt a vad mezőt ismerem,
Ez a magyar Ugar. (Ady Endre)

329. Olvassátok el az alábbi idézeteket és eddigi irodalmi tanulmányaitok ismereteit is felhasználva magyarázzátok meg, mit jelentenek az alábbi Ady-szimbólumok!

Megöl a *disznófejű Nagyúr*,
Éreztem, megöl, ha hagyom,
Vigyorgott rám és ült meredten:
Az aranyon ült, az aranyon,
Éreztem, megöl, ha hagyom.

(Ady Endre)

Bibor-palástban jött Keletről
A rímek ősi hajnalán.
Jött boros kedvvel, paripásan,
Zeneszerszámmal, dalosan
És mellém ült le *ős Kaján*.

(Ady Endre)

A metaforikus kifejezésekben az általános és az egyedi egybejátszásának vagyunk tanúi: a költő a nyelv elemeit használja fel, de ezeket az elemeket így még senki nem kapcsolta össze, ettől egyedi. A fogalmat a képpel, az általánost az egyedivel, az azonosságot a különbözővel összeforrasztó folyamat a metafora lényege.

A köznapi beszédben és az irodalomban is azonosítandó tartalmak megragadhatóvá tétele („*virágot a virágnak*,”) érdekében metaforák százait, ezreit alkalmazzuk nyelvünkben, leginkább a retorikában, a politika nyelvezetében, ahol részben el akarják kerülni a dolgok nevének nevezését.

330. Gyűjtsetek példákat környezetetek nyelvéből a köznapi metaforahasználatra!

Például: Drága kincsem...

A metaforából származó szóképek mellett a költői képek másik nagy csoportját a metonímia és a belőle származó szinekdoché alkotja. A **metonímia** esetében a két fogalom közti kapcsolat alapja térbeli, időbeli, anyagbeli érintkezés vagy okozati összefüggés.

Térbeli érintkezés a metonímia alapja, ha a helyet nevezzük meg az ott élők helyett:

Csendes a ház, ah de nincs nyugalma,
Fölveré azt szerelem hatalma. (*Vörösmarty Mihály*)

Ház = a házban lakók

Időbeli érintkezés a metonímia alapja, ha az idő jelöli az akkor élőket és az akkori eseményeket:

Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot!" (*Petőfi Sándor*)

Századok = a századok során egymást követő nemzedékek

Anyagbeli érintkezés a metonímia alapja, ha az anyag neve jelöli a belőle készült eszközt:

Kukoricza Jancsit célozza vasával (*Petőfi Sándor*)

Vas = vashól készült fegyver

Ok-okozati érintkezés a metonímia alapja, ha az ok helyett az okozatot, előzmény helyett a következményt nevezi meg:

Boglyák hűvösében tíz-tizenkét szolga (*Arany János*)

= a boglyák árnyékának hűvösében

Az Isten haragja megütött egy hajdút (*Arany János*)

= Isten haragja miatt keletkezett villám

331. Olvassátok el az alábbi idézeteket és nevezzétek meg, a metonímia mely típusa található bennük!

- 1 Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hóse.
- 2 Pejlovam viszik Gyulára, Magamat vason utána.
- 3 Dicsvágy patakja! Ajkaim belőle
Sok boldogító mámort ittanak.

A **szinekdoché** a metonímia egyik fajtája. Olyan metonímia, melyben a nem és a fajta vagy a rész és egész felcserélésén alapul a szókép.

Nem és fajta cseréje:

Sok vad s madár gyomra/ Gyakran koporsója / vitézül holt testeknek. (*Zrínyi Miklós*)

(Nem azt mondja a költő, hogy farkas és dögkeselyű, hanem hogy vad és madár)

Rész és egész cseréje: Száz vitorla küzd a tengeren.

(Nem a hajót mint egészet, hanem annak részét, a vitorlát nevezi meg a költő a hajó helyett.)

A **hasonlat** a szóképekhez tartozó nyelvi-stilisztikai eszköz. A szemléletesség mondat értékű nyelvi eszköze, amelyben valamit mással összevetve teszünk elképzelhetőbbé, árnyaltabbá. Formailag a mondatban kötőszók, határozószók, utalószók kapcsolhatják össze a hasonlítottat és a hasonlót, de névutós szerkezettel és képzett szóval is kifejezhető. Lehet érzelmi és/vagy hangulati:

Szerelmem oly nagy, mint az óceán

S oly mély. (*Shakespeare*)

Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt

Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki. (*Petőfi Sándor*)

332. Olvassátok el az alábbi idézetet! Mondjátok el saját szavaitokkal, mit akar kifejezni a költő a hasonlat segítségével!

Mint hulla a hulla! veszett a pogány

Kő módra befolyván a hegy menedékét (*Arany János*)

A *homéroszi* vagy *epikus* hasonlat hosszabb terjedelmű, leíró jellegű, gyakran elkalandozik az eredeti tárgytól.

Például: ...ők a magas kapuszárnyak előtt őrt állani voltak,
mint a magaslombú tölgyfák a hegyek tetejében,
melyek nap-nap után állják a vihart meg az orkánt,
szertefutó roppant gyökerükkel a földbe fogózva. (*Homérosz*)

A **körülírás** (vagy idegen szóval perifrázis) olyan szerkezet, amelyben egyetlen szóval megnevezhető, megjelölhető fogalmat több szóból álló kifejezés, valamilyen nyelvi szerkezet helyettesít; a kifejezendő és az alkalmazott nyelvi szerkezet egymással valamilyen külső, belső kapcsolatban áll. Pl. az alábbi idézet azt jelenti: *szerelmes lett*.

Kumilla szép haja megkötözé szüvét

Ifjú Delimánnak. (*Zrínyi Miklós*)

A körülírás által érzékletesebbé, szemléletesebbé válik a kifejezés, és elkerülhető az ismétlés.

Móricz Zsigmond *Rózsa Sándor a lovát ugratja* című művében a *néz* igét így írja körül:

Igaz, mögmondta, hogy ötet azért hozza magával, hogy figyeljen. Többször is megmondta, hogy osztán nyitva lögyön a szömöd.

Az **eufemizmus** a durva stílusértékű vagy illetlen szó, kifejezés helyett használt szépítő, enyhébb árnyalatú szó, kifejezés. Gyakori a köznyelvben és a szép-

irodalomban. Pl. a *meghalt* helyett mondják, hogy *jobblétre szenderült, eltávozott az élők sorából*. A költészetben gyakori a halál eufemisztikus kifejezése.

Például: És ha láttál szépen nőtt virágot
Elhajolni belső baj miatt,
Úgy hajolt el, félvén a világot,
Szép Ilonka titkos bú alatt.[...]

Hervadása liliomhullás volt:
Ártatlanság képe s bánaté.
(Vörösmarty Mihály)

333. Gyűjtsetek eufemisztikus (akár költői, akár köznyelvi) kifejezéseket a következő szakaszhatásának enyhítésére:

bolond, meghalt, süket, csúnya!

A költészet nyelvében a felsorolt szóképek és stílusesszközök nem önmagukban, hanem összefonódva, úgynevezett komplex költői képben is megjelenhetnek. Vizsgáljuk meg például újra a megszemélyesítés szemléltetésekor használt Petőfi-idézetet!

Mint kiűzött király országa széléről,
Visszapillant a nap a föld pereméről,
Visszanéz még egyszer
Mérges tekintettel,
S mire elér szeme a tulsó határra,
Leesik fejről véres koronája.

Mint látjuk, a szövegben a megszemélyesítés (*visszapillant a nap*) egy hasonlatba (*mint kiűzött király*), egy metonímiába (*elér szeme...*) és egy szimbolikus körülírásba (*leesik fejről véres koronája*) ágyazva jelenik meg.

334. Olvassátok el az alábbi idézetet, majd nevezétek meg a bennük található költői képeket! Ezután minden kép esetében magyarázzátok el, milyen jelentéskapcsolaton alapul! Végül nézzétek meg, hogyan lesz szemléletes a komplex kép segítségével a költői gondolat! Fogalmazzátok meg saját szavaitokkal ezt a gondolatot!

A kék, vas éjszakát már hozza hömpölyögve
lassúdad harangkondulás.
És mintha a szív örökről-örökre
állna s valami más,
talán a táj lüktetne, nem az elmulás.
Mintha a téli éj, a téli ég, a téli érc
volna harang
s nyelve a föld, a kovácsolt föld, a lengő nehéz.
S a szív a hang.

(József Attila)

27. lecke

A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása

335. Egy újonnan feltalált tárgyat elnevezhetünk-e magyarul így: *tpozrunkbna, bbétő, lo-koro* ? Indokold meg a válaszodat!

336. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Weöres Sándor *Az ábécé 25 betűjére* című versét, és nevezétek meg, milyen hangulati hatása van az egyes hangoknak, illetve azt, hogy a költő milyen hangulati értéket tulajdonít az egyes hangoknak! Válasszatok ki ti is pár hangot, és próbáljátok megverselni, milyen hatásúnak halljátok azokat!

337. Milyen stílushatásuk van az alábbi verssorokban az alliterációknak?

- ① Keservesen kízzatul
Vas szegekkel veretel (*Ómagyar Mária-siralom*)
- ② A vadak, farkasok ülnek szenderedve,
Barlangjában belől bömböl a mord medve. (*Csokonai Vitéz Mihály*)
- ③ ...magányosság vitéze,
magam ellen vitéz
barangoló borongó
ki bamba bűn borong,
borzongó bús borongó
baráttalan bolond (*Babits Mihály: Egy szomorú vers*)
- ④ ...Mert a halottnak is hármat harangoznak... (*Körmives Kelemenné balladája*)

338. Olvassátok el a szöveggyűjteményben található svéd gyermekverseket, nevezétek meg az ifjúsági nyelvnek a versekben megtalálható elemeit, majd figyeljétek meg, milyen előbeszédre jellemző elemek vannak még a szövegekben! Milyen stílushatásuk van ezeknek az elemeknek?

339. Olvassátok el Illyés Gyula *Szómúzeum* című írásának részletét! Keressétek meg, milyen szóbeliségre jellemző elemek találhatóak a szövegben!

Szómúzeum

Ezt nézd meg. Egy igazi öreg csoroszlya. Egy igazi öreg csoroszlya. Egy igazándi, igen: de szó szerint. Ezen a szegen! A falra akasztva! Ez, ez a rozsdás vasdarab. Épp azért szereztem be, hogy ne legyen félreértés! Ez meg, no találd ki, micsoda. Látod, forog, mint a motolla. Hallgatsz, mi, pupák?

Ez egy valóságos motolla. Az egyetlen a faluban. Igen, ez is valamiféle testőrszolgálatot teljesít. Hát ez, mit gondolsz, mi a szösz lehet?

Szösz. Ez bizony a szösz. Egy marék eredeti szösz. Így még kóc is lehetne; várj, rögtön hozom, amire rátéve félreérthetetlenül szösz lesz. Gondolom, hallottad; guzsalyos. Illetve olvastad: guzsalyosba járni.

Hát tessék, ez a guzsaly. Társa esztendők óta a budai ház följárójában függ, a vendégek, már akik meglátják, valami szépen kifaragott szerezsen dárdanyélnak nézik.

(Illyés Gyula)

340. Olvassátok el a szöveggyűjteményből József Attila *Igaz, őszinte búcsú* című versét! A verset a költő pályája elején, ifjú korában írta. Keressétek meg azokat a stiláris jegyeket (szavakat, kifejezéseket), melyek az ifjúkori dacnak, lázadásnak a kifejezői a versben!

341. Olvassátok el otthon a szöveggyűjteményből Lázár Ervin *Négyszögletű Kerek Erdő* című regényének *Döm-dödöm-dödöm* című fejezetét! A fejezet humoros stílushatást kelt. Nevezzétek meg azokat a stiláris elemeket, amelyek a hatást előidézik! Majd fogalmazzátok meg írásban, mit tudunk meg a humor segítségével a költészetről, a versről, a művészi nyelv működéséről!

342. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Balogh Edgár *Tíz nap Szegényországban* című szociográfiai írásának ott található részletét, majd foglaljátok össze írásban, hogy a szöveg milyen arányban tartalmaz a művészi nyelvhasználatra, illetve a szakszerű tudományos nyelvre jellemző stílusesszközöket! Állításaitokat szemléltessétek a szövegből vett példákkal!

343. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Vári Fábián László *Tábori posta* című regényének részletét! A leírásban milyen más stílusréteg elemeit fedezitek fel? Írjátok ki a szövegből a terminus technicusokat! Mely szaknyelv jellemző szókészletét használja itt az író?

344. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Karinthy Frigyes *Így írtok ti* című stílusparódiájából az Ady Endre stílusát parodizáló verset! Próbáljátok megfogalmazni, miért hatásos a paródia, mi a humor nyelvi forrása! Majd nevezzétek meg a versből azokat a szavakat és kifejezéseket, amelyek Ady Endre stílusát idézik! Állításaitokat támasszátok alá Ady Endre valós verseiből vett idézetekkel!

345. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Szapphó *Úgy tűnik nekem* kezdetű versének két átköltését Catullus és Ady Endre tollán! Mi a különbség az átköltések és az eredeti vers között? Hogyan jelenik meg Catullus és Ady egyénisége a versekben? Nevezzétek meg a szövegekben a csak Catullusra, majd a csak Adyra jellemző stílusesszközöket!

346. Minden nyelvvaltozat és stílusréteg a saját nyelvi jellemzői segítségével idézi fel a világot. Próbáljátok a már ismert Szapphó vers költői képeit az ifjúsági nyelv vonatkozó szleng kifejezéseire „lefordítani”! (például: Nyelvem eltompúl ajakim között = Nem jutok szóhoz, gombóc van a torkomban, egy mukkk se jön ki a torkomon stb.) Ehhez a feladathoz kapszolódóan Kölcsey Ferenc fordításában találjátok a verset a szöveggyűjteményben.

347. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Charles Baudelaire *Az albatrosz* című versét, majd fejtsetek meg az allegória jelentését! Milyen más költői képek segítségével fejtí ki az allegóriát a költő? Keressetek példákat a válaszra a vers szövegéből!

348. Próbáljátok a szemléletessé tétel érdekében metaforává alakítani az alábbi hasonlatokat!

① Piros a szája, mint a rózsa. ② Vékony a dereka, mint a nád. ③ Úgy villan a szeme, mint az ördögé. ④ Helyén a szíve, mint a bátor oroszlánnak.

349. Nevezzétek meg, milyen szóképen alapulnak az alábbi köznyelvi kifejezések!

① Nincs egy vasam sem! ② Te egy címeres ökör vagy! ③ Jár a motor az autóban. ④ Nehogy már a befőtt tegye el a nagymamát! ⑤ Aranyat kapott születésnapjára. ⑥ Húzz el, mint a vadlibák!

350. Olvassátok el az alábbi idézetet, majd nevezzétek meg a bennük található költői képeket! Ezután minden kép esetében magyarázzátok el a jelentéskapcsolatot, amelyen alapul! Végül nézzétek meg, hogyan lesz szemléletes komplex kép segítségével a költői gondolat! Fogalmazzátok meg saját szavaitokkal ezt a gondolatot!

Nedves, tapadós szeled mása
szennyes lepedők lobogása,
óh éj!
Csüngsz az égen, mint kötelen
foszló perkál s az életen
a bú, óh éj!

(József Attila)

351. Olvassátok el a szöveggyűjteményből Radnóti Miklós *Levél a hitveshez* című versét! Fogalmazzátok meg a benne rejlő gondolati tartalmat! Hogyan szolgálják a költői képek ennek a tartalomnak a szemléletessé tételét? Válaszotokat támasszátok alá a versszövegéből vett példákkal!

352. Biztosan van kedvenc versetek a világirodalomból. Keressétek meg a szövegét, majd írjatok rövid fogalmazást arról, milyen stílusesszközök segítségével jelenik meg a választott versben az a gondolati tartalom, amit a költő a világról el akar mondani nekünk. Gyűjtsétek ki az alkotóra és a stílusára jellemző szavakat és kifejezéseket a vers szövegéből!

Szöveggyűjtemény a gyakorlatokhoz

I. fejezet

6.

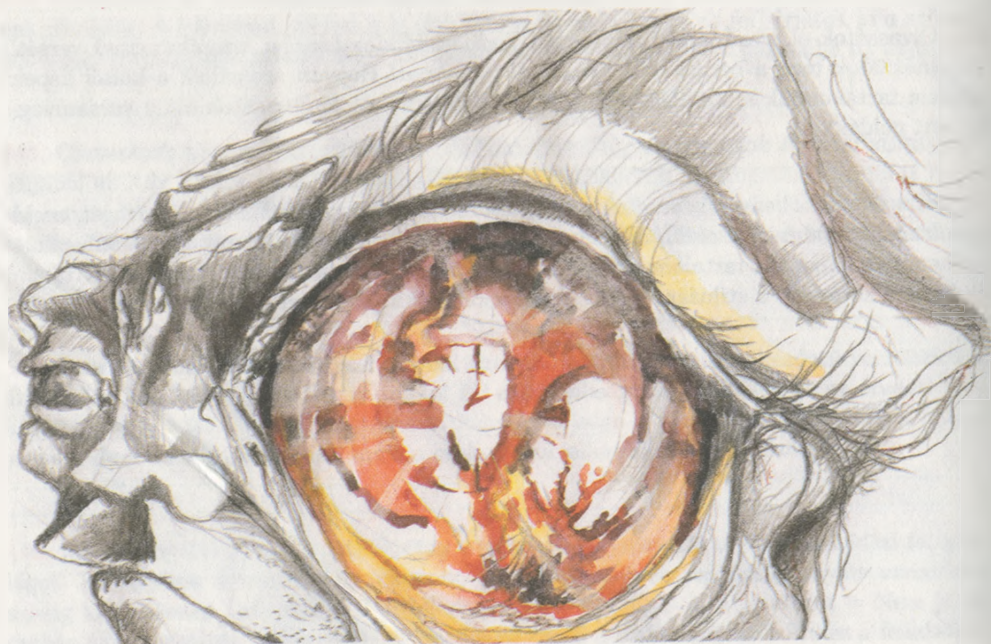
Ady Endre

Párisban járt az Ősz

Párisba tegnap beszökött az Ősz.
Szent Mihály útján suhant nesztelen,
Kánikulában, halk lombok alatt
S találkozott velem.

Ballagtam éppen a Szajna felé
S égtek lelkemben kis rózse-dalok:
Füstösek, furcsák, búsak, bíborak,
Arról, hogy meghalok.

Elért az Ősz és súgott valamit,
Szent Mihály útja beleremegett,
Züm, züm: röpködtek végig az uton
Tréfás falevelek.

Imre Ádám illusztrációi

Egy perc: a Nyár meg sem hőkölt belé
 S Párisból az Ősz kacagva szaladt.
 Itt járt s hogy itt járt, én tudom csupán
 Nyögő lombok alatt.

Weöres Sándor

Száncsengő

Éj-mélyből fölzengő
 – csing-ling-ling – száncsengő.
 Száncsengő – csing-ling-ling –
 tél csendjén halkán ring.
 Földobban két nagy ló
 – kop-kop-kop – nyolc patkó.
 Nyolc patkó – kop-kop-kop –
 csönd-zsákból hangot lop.
 Szétmálló hangerdő
 – csing-ling-ling – száncsengő.
 Száncsengő – csing-ling-ling –
 tél öblén távol ring.

7.

Beregsurány – Nyíregyháza

2009.06.19

	induló megállóhely	érkező megállóhely	indul	érkezik	összidő	várakozás	kifejtés
1	Beregsurány, autóbusz- váróterem	Nyíregyháza, autóbusz- állomás	4:14	5:50	1:36		
2	Beregsurány, autóbusz- váróterem	Nyíregyháza, autóbusz- állomás	13:43	15:30	1:47		
3/1	Beregsurány, autóbusz- váróterem	Vásárosnamény, Fő tér	5:03	5:41	0:38	0:21	
3/2	Vásárosnamény, Fő tér	Nyíregyháza, autóbusz- állomás	6:02	7:15	1:13		
4/1	Beregsurány, autóbusz- váróterem	Vásárosnamény, Fő tér	6:20	7:00	0:40	2:12	

4/2	Vásárosnamény, Fő tér	Nyíregyháza, autóbusz- állomás	9:12	10:25	1:13		
5/1	Beregsurány, autóbusz- váróterem	Vásárosnamény, Fő tér	8:28	9:06	0:38	1:36	

10.

Négyesy László

Négyesy László (Szentes, 1861. márc. 6. – Bp., 1933. jan. 7.): irodalomtörténész, esztéta, egyetemi tanár, az MTA tagja (l. 1896, r. 1918, t. 1931). Az egy-et Bp.-en és Bécsben végezte. Bp.-en 1885-ben szerzett bölcsészdoktori és tanári diplomát. 1885-től egri, 1887-től szolnoki, 1891-től 1911-ig bp.-i gimn. tanár. 1893-ban magántanári képesítést nyert. 1911-től a m. irodalomtörténet, 1923-tól 1932-ig az esztétika ny. r. tanára a bp.-i egy.-en. 1904-től a Kisfaludy Társ. tagja. A Magyar Irodalomtörténeti Társ. megalakulásától, 1911-től alelnöke, 1921-től haláláig elnöke. 1896-tól az Orsz. Magyar Középiskolai Tanáregyesület főtítkára, 1907-től elnöke. 1920 – 22-ben ny.-i képviselő. Számos középisk. irodalomtörténeti, stilisztikai és poétikai tankönyvet írt. Magyar klasszikusok műveiből sok kiadást rendezett sajtó alá. Bár a konzervatív esztétikai irányzat híve volt, tanítványai közül többen az új modern irányzat (Nyugat) úttörői lettek (stílusgyakorlatain kötöttek egész életre szóló barátságot Babits Mihály, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád stb.). – F. m. Magyar verstan (Bp., 1886); A magyar verselmélet kritikai története (Bp., 1888); A mértékes magyar verselés története (Bp., 1892); Arany (Bp., 1917); Kazinczy pályája (Bp., 1931). – Irod. Emlékkönyv N. L. hetvenedik születésnapja alkalmából (Bp., 1931); Hekler Antal: Megemlékezés N. L.-ről (Bp., 1934); Kéký Lajos: N. L. emlékezete (MTA Emlékbeszédék, Bp., 1937); Pataky László: N. L. verselméleti munkáinak jelentőségéről (Eger, 1957); Juhász Gyula: Örökség (Bp., 1958); Kosztolányi Dezső: N. L. (Írók, festők, tudósok, II., Bp., 1958.)

(Magyar Életrajzi Lexikon)

Schöpflin Aladár

Négyesy László

Verstörténeti és verselméleti kutatások, néhány írói életrajz, egy kitűnő Zrínyi-kiadás, egy nagy kötetnyi magyar irodalomtörténet, egy sereg irodalomtörténeti tanulmány a főbb munkák, amelyek Négyesy László nyomát jelzik a magyar irodalomtudományban. Gyulai Pál és még inkább Beöthy Zsolt tanítványa volt s mesterei gondolatmenetét folytatta, egyes részletekben továbbfejlesztette. Tanítvány volt, akiből szorgalma és okossága mestert csinált. Az élet minden vonalán

konzervatív volt, de az új világ új irodalmi kívánalmaival és ízlésével szemben mégis annyival több megértést tanúsított, amennyivel fiatalabb volt náluk az 1867 utáni kor gyermeke. Műveltségével, egész gondolkodásával a XIX. század világméretű gyökerezett, pozitivistá volt, de itt-ott jelét adta, hogy az új világról is él benne legalább némi sejtelem. Konciliáns természet volt, aki nem szeretete a harcot, ha azonban belekeveredett, tudott éles is lenni, sőt kíméletlen. A pár év előtt Móríc Zsigmond ellen kitört vad hajsza tulajdonképpen az ő egyik cikkéből indult ki, de – mint nekem nem sokkal utána mondta – maga is zavarba jött, hogy mi lett egy taktikai célból odavetett mondatából.

Egyes részlettanulmányai megoldották vagy legalább a megoldáshoz közelebb vitték a magyar irodalom néhány régi problémáját, néhány új problémát is vetett fel. Egyébként a magyar irodalom múltjának azt a képét, amelyet mesterei hagytak rá, inkább csak bővítette, csinosítgatta, de lényeges változtatást nem végzett rajta. Elhintett néhány olyan gondolatot, tett olyan megfigyeléseket, amelyek későbbi kutatók hasznát vették, amelyek kiindulópontjai lettek további jelentős eredményű kutatásoknak, de úttörő nem akart lenni, megmaradt a maga tisztas határai között. Szolid, józan szellemétől ép olyan távol voltak a zseniális kilobbanások, mint az elmélyedésnek azok a finomságai, amelyek Péterfyben és Riedlben a magyar esszét a világirodalmi színvonal közelébe emelték. Hasznos, derék munkás volt, lelkiismeretesség dolgában példaadó, nem is akart más lenni. Akadémikus volt a szó jobbik értelmében, jó egyetemi szakember és tanítványainak tanubizonyossága szerint jó tanár, aki szívesen foglalkozott a hivatali kötelességeken túl is olyan hallgatókkal, akik érdeklődést tanúsítottak tantárgyai, előbb a magyar irodalomtörténet, később az esztétika iránt.

Meg kell még említeni, hogy annak idején nevezetesek voltak „stílusgyakorlatok” órái, olyan egyetemi önképzőkör-felé, amelyben a diákok saját dolgozataikat, köztük verseket egyéb szépirodalmi dolgaikat is olvasták fel. Ezek közül a fiatal felolvasók közül nem egyből később hírneves író lett. Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Juhász Gyula és még többen mások itt találták meg első nyilvánosságukat, s innen léptek ki az irodalomba. Négyesy László ezt nem egyszer büszkén emlegette.

(Nyugat 1933/2. szám)

11.

Bally, Charles
svájci nyelvész
(Genève, 1865–1947)

Charles Bally a genfi nyelvészeti iskola tagja. Ferdinand de Saussure legközvetlenebb tanítványa, és méltó utódja mesterének a genfi egyetemen.

Saussure halála után három évvel, 1916-ban adták ki a mester munkáját. Charles Bally és Albert Sechehaye közösen szerkesztették és jelentették meg saját jegyzeteik és Saussure hátramaradt jegyzetei alapján a Cours de linguistique générale címen közreadott művet. Magyar fordításban Bevezetés az általános

nyelvészetbe címen csak 1967-ben jelent meg. Bally teremtette meg a nyelvtudományi stilisztikát. Az irodalmi és a költői stílust a köznyelv ill. a beszélt nyelv stilisztikai vizsgálatok tárgyaként vizsgálta. A mindenkori nyelvállapot vizsgálatát tekinti a nyelvtudomány elsődleges feladatának, ezért nagy érdeklődéssel tanulmányozza a nyelv és a nyelven kívüli valóság viszonyát, a nyelvi jel természetét. Szinte minden tanulmányában megfigyelhető a szinkronia és diakronia viszonya, ugyanúgy, mint a jelölő és a jelölt kapcsolata. Bally a nyelv szinkron vizsgálatát tartja elsődlegesnek, mert szerinte ez a vizsgálat teremt megfelelő alapot ahhoz, hogy a kutató eredményesen tanulmányozhassa a beszéd és a gondolkodás viszonyát.

Főbb művei:

- Précis de stylistique. [1905] (Bevezetés a stilisztikába.)
- Trait de stylistique française. [1909] (A francia stilisztika kézikönyve.)
- Le langage et la vie. [1913] (A nyelv és az élet)
- Linguistique générale et linguistique française. [1932] (Általános és francia nyelvészet.)

11.

Zlinszky Aladár (Cegléd, 1864. jún. 5. – Veszprém, 1941. dec. 2.): irodalomtörténész, esztéta, az MTA tagja (l. 1922, r. 1939). ~ Imre fia. A bp.-i egy.-en 1888-ban tanári és bölcsészdoktori diplomát szerzett. 1887-től bajai, pancsovai és zombori, 1896 – 1921 között bp.-i gimn. tanár, 1922-ben a bp.-i egy.-en magántanár, 1933-tól c. ny. rk. tanár. 1921 – 34 között a bp.-i tanárképző intézet tanára. Több úttörő jellegű, stilisztikai és stílustörténeti tanulmánya jelent meg. Középisik. tankönyvei igen elterjedtek voltak. – F. m. Heliodoros a magyar irodalomban (Bp., 1897); Rhetorika (Bp., 1900); Stilisztika és verstan (Bp., 1914); Klasszicizmus és romanticizmus (Bp., 1924); Az eufémizmus (Bp., 1931); Bánóczi József emlékezete (Bp., 1931); Petőfi és a zseni-elmélet (Bp., 1941); A magyar stilisztika útja (stilisztikai tanulmányok, Bp., 1961). – Irod. Z. A. (MTA Almanach, 1941); Voinovich Géza: A főtítkárra megemlékezése (Akad. Ért. 1941); Gulyás Pál: Z. A. (Irod. tört. 1942); Alszegehy Zsolt: Z. A. (Irod. tört. 1942); Sági

12.

Vörösmarty Mihály

A vén cigány

Húzd rá cigány, megittad az árát,
Ne lógasd a lábadat hiába;
Mit ér a gond kenyéren és vizen,
Tölts hozzá bort a rideg kupába.
Mindig így volt e világi élet,
Egyszer fázott, másszor lánggal égett;

Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyútt vonóbul bot,
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Véred forrjon mint az örvény árja,
Rendüljön meg a velő agyadban,
Szemed égjen mint az üstökös láng,
Húrod zengjen vérszél szilajabban,
És keményen mint a jég verése,
Odalett az emberek vetése.
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyútt vonóbul bot,
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Tanulj dalt a zengő zivatartól,
Mint nyög, ordít, jajgat, sír és bömböl,
Fákat tép ki és hajókat tördel,
Életet fojt, vadat és embert öl;

Háború van most a nagy világban,
Isten sírja reszket a szent honban.
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyütt vonóbul bot,
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Kié volt ez elfojtott sohajtás,
Mi üvölt, sír e vad rohanatban,
Ki dörömböl az ég boltozatján,
Mi zokog mint malom a pokolban,
Hulló angyal, tört szív, örült lélek,
Vert hadak vagy vakmerő remények?
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyütt vonóbul bot,
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Míntha újra hallanók a pusztán
A lázadt ember vad keserveit,
Gyilkos testvér botja zuhanását,
S az első árvák sirbeszédeit,
A keselynek szárnya csattogását,
Prometheusz halhatatlan kínját.
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyütt vonóbul bot:
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

A vak csillag, ez a nyomoru föld
Hadd forogjon keserű levében,
S annyi bűn, szenny s ábrándok dühétől
Tisztuljon meg a vihar hevében,
És hadd jöjjön el Noé bárkája,
Mely egy új világot zár magába.
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyütt vonóbul bot:
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Húzd, de mégse, – hagyj békét a húrnak,
Lesz még egyszer ünnep a világon,
Majd ha elfárad a vész haragja,
S a viszály elvérzik a csatákon,
Akkor húzd meg újra lelkesedve,
Isteneznek teljék benne kedve.

Akkor vedd fel újra a vonót,
És derüljön zordon homlokod,
Szűd teljék meg az öröm borával,
Húzd, s ne gondolj a világ gondjával.

1854. július–augusztus

Varga István! ☹

Imre Ádám illusztrációja

El Desdichado

Az özvegy, a sötét vigasztalan vagyok,
templomtalan kegyúr, az aquitáni herceg;
fényes lantom fölött – mert csillagom halott,
a melankólia fekete napja reszket.

Ki sírom éjjelén nyújtottad vigaszod,
kedves virágomat add vissza dúlt szívemnek,
Posilippo hegyét, a kék olasz habot
s a lugast, hol borág és rózsák keverednek.

Phoebus vagyok? Amor? Biron vagy Lusignan?
A királynői csók ráforrt homlokomra;
láttam fürdő szirént grottában álmodozva

S már kétszer keltem át az Acheron zaján,
pengetve Orpheus lantját, hol váltva szárnyal
a szent nő sóhaja a tündér sikolyával.

(Kálnoky László fordítása)

13.

Nagy László

Ki viszi át a Szerelmet

Létem ha végleg lemerült
ki imád tücsök-hegedűt?
Lángot ki lehel deres ágra?
Ki feszül föl a szívárványra?
Lágy hantu mezővé a szikla-
csípőket ki öleli sírva?
Ki becéz falban megeredt
hajakat, verőereket?
S dül hiteknek kicsoda állít
káromkodásból katedrális?
Létem ha végleg lemerült,
ki rettentí a keselyűt!
S ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra!

Imre Ádám illusztrációja

Csupa közhely

Két test, egy lélek
Nem tudok nélküled élni
Ha távol vagy, veled időznek gondolataim
Pedig ki hitte volna
Mi rejtőzik az idő méhében
Nem lehet azt kiszámítani
Mert csak a vak szerencse műve
Rég volt, talán igaz se volt
Hogy egymást kézen fogva
Egymásnak vállat vetve
Nekivágtunk a meredeknek
Szembenézve az élet viharával

Pedig csak most jön a neheze
Mert nincs pardon
A természet törvényei ellen
Télen mindent belep a hó
Tavasszal kirügyeznek a fák
Ősszel elhullatják lombjukat a fák
És akkor nincs tovább

Múlik az idő
Rövid az élet
Minden perc drága

Egyszer értünk is eljön a halál
Ahonnan még nem tért meg utazó
És nincs ellene orvosság a kertben

De ha majd becsapja utánunk az ajtót
Akkor sem áll meg a világ
Jönnek majd utánunk mások
Ahány csöpp van a tengerben, annyi
Élik a maguk életét

Még csak rajtuk is át nem fut a hideg
Földbe nem gyökerezik a lábuk
S tanácstalanul néznek vissza ránk
Mintha elvesztettek volna valamit.

SZERETNE VILÁGHÍRŰ LENNI?

Azt szeretné, ha csodálnák és tisztelnék?

Ha milliók emlegetnék a nevét?

És hajlandó ezért jelentős pénzösszegeket áldozni?

Szerintem ez egy nagy marhaság!

Inkább írjon **poénos** elbeszélést, könyvet, verset vagy lexikont,

határidőnaplót, telefonkönyvet vagy étlapot,

színdarabot, operát, regényt és gúnyiratot,

gázzámlát, táviratot, nekrológot vagy önéletrajzot!

Ezt juttassa el **BEREGSZÁSZI ANIKÓNAK** a nyelvészeti tanszékre

2005. október 31-ig.

Ezzel részt vehet a Rejtő Napok keretében rendezett

irodalmi pályázaton!

A fődíj – egy este a „VELŐ TANYÁN”, illetve az „ADAKOZÓBAN” (a gyengébbek kedvéért: Gondozatlan felnőttek pénzért szesz intézménye)!

Tollforgató fiatalok, figyelem! Pályázat!

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Nyelvészeti tanszéke és Hallgatói Önkormányzata a **Rejtő Jenő Napok** keretében pályázatot hirdet az írás-hoz kedvet és tehetséget érző hallgatók számára.

Pályázni – Rejtő Jenő szellemében – a következő kategóriákban lehet:

- ① Humoros kisprózai alkotások (humoreszk, humoros novella, elbeszélés)
- ② Paródia
- ③ Kabaréjelenet, kabarétréfa

A beérkezett pályamunkákat szakmai zsűri bírálja. A zsűri elnöke Vári Fábán László József Attila-díjas költő. Kategóriánként az első helyezettek a Hallgatói

Önkormányzat felajánlásában 500 hrvnyva pénzjutalomban részesülnek, továbbá kategóriánként az első három helyezettet a főiskola könyvjutalomban részesíti.

38.

Márai Sándor

Az útitársakról

Vasúton vagy hajófedélzeten az emberek úgy érzik, kiléptek életük megszokott törvényei közül, fecsegni kezdenek, közlékenyebbek és bizalmasabbak, a csodát várják, bátorítóan és reménykedően pislognak útitársaikra. Vigyázz, hogy ne sértsd meg őket. Közeledésükre – mikor bárgyún és esetlenül, de mindenestül mégis megható emberi reménykedéssel hozzád is fordulnak kérdéseikkel, mint például: „Mit tetszik gondolni, lesz hordár éjfélkor Váradon?” – felelj mosollyal és kevés szóval. Ne utasítsd el őket, mert ebben a lelkiállapotban, mikor a vonat vagy a hajó repíti őket a vélt csoda felé – minden változás: csodavárás –, felette érzékenyek. Mosolyogj, bölints, aztán fordulj könyved vagy a táj felé. Ne éreztesd velük, hogy nincs csoda. Igaz, ne is hitegesd őket a csodával. Annyit mondjál csak, hogy talán akad hordár, éjfélkor, Váradon. Egy szóval sem többet.

42.

Nagy Lajos

Képtelen természetrajz, a kutya

A kutya háziállat. Három fő részből áll, úgymint: fej, törzs és végtagok. Ha ezen részek bármelyikét a kutyából elvesszük, akkor a kutya elromlik, és többé sem nem szalad, sem nem ugat, egyáltalán nem működik tovább.

Különbféle kutyák vannak, úgymint: pulikutya, komondor, vizsla, agár, szentbernáthegyi, újfundlandi kutya, öleb, kis girhes, nagy dög, mopszli, nyakszli, vonító sühögér, kis kutya, nagy kutya, tarka kutya, Sajó kutyám. (A kutyuskám az nem kutya, hanem, amint egy igen kiváló természettudós földerítette, egy nő.)

A kutya igen hű állat. Ha a gazdája megrúgja, akkor meglapul, és nyalogatja a cipőjét. Ha pedig meghal a gazdája, akkor a kutya nagyon szomorú lesz, sőt van olyan kutya is, amelyik a gazdája halála után nem eszik, nem ugat, lefekszik, és ő is meghal, nem úgy, mint például a zsebóra, amely a gazdája halála után is közönyös ketyegéssel jár tovább, amiért is a zsebóra egy hűtlen kutya.

A kutya örömének az által ad kifejezést, hogy a farkát csóválja. Ha pedig a farkát levágják, akkor a fejét csóválja.

A kutya valamennyi állat közt a legértelmesebb. Igen tanulékony, például rövid néhány esztendő fáradozás után már megérti a saját nevét, s ha azt hangosan kiáltják, a kutya dühösen ugatni kezd, ami azt jelenti, hogy hagyják már békén. De a kutya nemcsak szellemileg fejlett, hanem lelkileg is, némelyik annyira mély

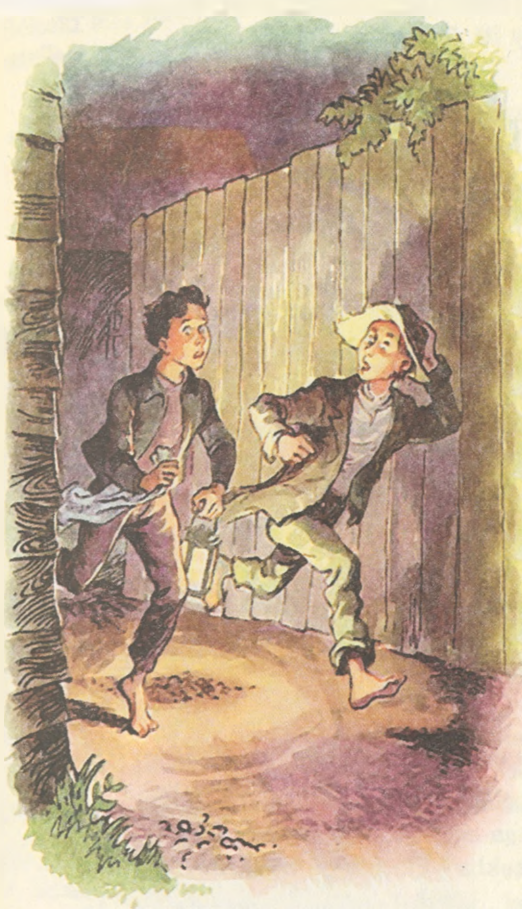
lélek, hogy emlékeztet a lírai költőkre, ugyanis ezek a költői lelkű kutyák, ha feljön a hold, és az ég tetején szépen ragyog, szintén ugatni kezdenek.

A kutyának veszedelmes betegsége a veszettség, ami igen ragadós nyavalya, az ember is megkaphatja, és harapás által terjed, mégpedig úgy, hogy vagy a veszett kutya harap meg egy embert, vagy a veszett ember harapja meg a kutyát.

A kutyának a veszettségen kívül legfőbb ellensége a sintér. Ez egy olyan úriember, aki drótkarikával jár az utcán, s ha meglát egy kutyát, utánaszalad, a drótot a nyakába veti, és elkezd a kutyát húzni, mire a kutya gazdája pedig két pofont ad a sintérnek, a gazdát a rendőr fölírja, s utcai botrány miatt fizet húsz korona bírságot. A bírság lefizetésének napján a gazda a kutyának öt flemmet ad és két rúgást, mikor pedig a gazda ebéd után elmegy a kávéházba feketézni, a felesége úgynevezett vigasz-cvikipuszt ad a kutyának, ami, ha öreg és csúnya az asszony, még csak fokozza és betetézi a szegény kutya szenvedéseit. A veszettség ellen Pasteur nevű francia orvos kitűnő szérumot talált föl, de a sintér és a cvikipuszt ellen ő sem tudott még semmit kitalálni. A veszettségen kívül még nagy baja a kutyának az elveszettség, ami ellen az apróhirdetések, s a megtaláló fejére kitűzött illő jutalom szolgál.

A kutyáról szóló eme tanulmány keretein belül meg kell még emlékeznünk az ebzárlatról, amit plakátokon tesznek közhírré a városban. A plakátok arra valók, hogy azt a kutyák elolvassák, és pontosan betartsák. Azért helyezik el rendszert az utcasarkokon. A kutyát házörzésre, a szoba bepiszkítására, mások zavarására, a háziúr és házmester bosszantására használják, tehát igen hasznos állat, csontjából rongyot készítenek, húsát várostromok alkalmával eszik.

Tom Sawyer kalandjai (részlet)

Hétfőn a reggelinél Polly néni és Mary roppant figyelmes volt Tomhoz, minden kívánságát teljesítették. Ezenkívül szokatlanul élénk társalgás fejlődött ki, melynek folyamán Polly néni ezt mondta:

– Hát én nem mondom, jó tréfa volt, hogy mindenkit egy hétig az orránál fogva vezetted, csak az a kár, hogy olyan kemény szívű vagy, és engem is megkínóztál. Ha egy fatörzsön át tudtatok evezni, hogy megnézzétek saját gyászistentiszteleteteket, átjöhettél volna előbb is, és legalább küldhettél volna nekem valami figyelmeztetést, hogy csak megszöktél, de nem haltál meg.

– Ezt igazán megtehetted volna – mondta Mary –, és biztos meg is tetted volna, ha eszedbe jut.

– Ugye, megtetted volna? – kérdezte Polly néni, és arcán aggódó kíváncsiság égett. – Ugye, kisfiam, megtetted volna, ha eszedbe jut?

– Hát nem tudom... hisz ez mindent elrontott volna!

– Azt hittem, hogy szeretsz ennyire – szólt Polly néni olyan bánatos hangon, hogy egészen elszomorította a fiút. – Én azt hittem, legalább gondoltál rá, ha már nem is tetted meg.

– Drága Polly néni! – könyörgött Mary. – Tudod, hogy nem akar rosszat, ez csak Tom bolond kapkodása! Mindig annyi a dolga, hogy nem ér rá semmire sem gondolni!

– Annál szomorúbb. Sid biztosan gondolt volna rá. Sid egész biztosan el is jött volna. Egyszer, majd mikor már késő lesz, emlékezni fogsz rám, Tom, és azt fogod kívánni, bárcsak egy kicsit jobban szeretted volna, mikor igazán nem került semmibe.

– De Polly néni! Tudod, hogy szeretlek – mondta Tom.

– Bár inkább úgy viselkednél, hogy elhihessem.

– Most már igazán azt kívánom, bárcsak jöttem volna át – mondta Tom bánatos hangon. – De álmodtam rólad, Polly néni! Ez is valami, nem?

– Nem sok... a macska is álmodik... de mégis több a semminél. Mit álmodtál?

– Hát szerda éjjel azt álmodtam, hogy itt ültetek a szobában, te az ágy mellett, Sid a fászládán és mellette Mary.

– Tényleg, itt ültünk, ahogy mindennap itt vagyunk. Boldog vagyok, hogy legalább álmodban eszedbe jutottunk egy kicsit.

Tömörkény István

Meghalt

(részlet)

Bab Illés bojtár odavágta a kancsóját a csikóshoz, amiért hogy dalolni mert. A kancsó eltalálta a csikósét, s a két edény rokoni szeretettel érintkezvén, cserepekre szakad. A csikós arca elsötétül. Gáli János előmászik, hoz két új kancsót, s visszamászik megint.

No most már nyekereghet a duda. Nyekereg is. Kisguczi az első, aki kirúgja maga alól a lócát, s a középre áll, járja a hátravágóst, azután meg, hogy Bab Illés is melléugrik, ketten a csárdást. Mihály nekidagadt képpel fújja. Egyszer csak azt mondja a duda:

– Ssutty..

És eláll abban a pillanatban a szava. Ijedten néznek rá mindenek. Mi lelte?

Kitudódik hamar. Duhaj Kis Miklós behajította a bicskáját, a duda szétrepedt, és hát most már igazán el van hagyatva egészen. A juhászok arcára kiül a harag szederjes színe. Bab Illés odakap a sarokba támasztott kampós botokhoz.

– Vágjam? – kérdi rekedten.

Bélteki Mihály még nem bír szóhoz jutni a dühtől. Előbb csak int neki, s azután szól tompa hangon.

– Vágd.

Vágja. Ahogy a bot két kézre fogatván, felsuhan a levegőbe, leüti a lámpát. Sötét lesz hirtelen. Azután egy nagy puffanás.

– Jaj... – sóhajtja Duhaj Kis Miklós.

Még egy puffanás, még egy jajszó, azután ünnepélyes csönd a fekete sötétben. Csak Öreg Gáli János uram pipája világlik a kuckóban, aki is beleütve a paraszába egy szál masinát, gyertyát gyújt. A csárda-padlón el van nyúlva a csikós a maga vérében. Gáli odamegy hozzá, mozgatja: nem mozog...

– Mőghótt – mondja.

Idő múltán felel rá Bélteki.

– Mőg...

A tetem fölött egymásra néznek az emberek. Bab Illés leteszi a botot, s felfogja a halott két karját. A másik a lábait emeli, Gáli kinyitja az ajtót, s viszik kifelé. Bélteki elől megy. Erős hóhullás van odakint, a pihék kavarnak, és megalsznak a vérben.

79.

Jókai Mór

Az arany ember

Brazovics úr pedig napról napra mérgebb lett, mikor a feketekávéját itta a nők szobájában, és aki ezt a mérget itatta vele, az mindig Timár volt.

Ez volt az ő mindennapi Karthágója!

– Már micsoda istentelenséget gondol ki megint ez az ember? Más becsületes gabonakereskedő, ha beáll a tél, örül, hogy megpihenhet: ez meg nekifog olyan dolognak, aminek soha más ember nem hallotta a hírét. Kibérli a Balatont, s télen a jég alatt halásztat benne! A múltkor egyetlenegy fogásra háromszáz mázsa halat húztak ki neki a kenesei foknál. Hisz ez valóságos rablás! Tavaszra úgy kipusztítja a Balatont, hogy nem marad abban egy bökle, egy babaj, egy sügér, egy garda,

egy őn, egy kűsz sem, nemhogy fogas. S aztán mind viszi fel Bécsbe. Hát azért terem a Balaton fogast, hogy azt a német egye meg? Átkozott veszekedett ember! Ezt igazán közköltészen kellene elpusztíttatni. Én előbb-utóbb is megölöm ezt az embert, az bizonyos. Mikor a hídon átgőn, megfogatom két hajóslegénnyel, s beledobatom a Dunába. Adok egy silbaknak száz forintot, hogy mikor éjjel elmegy a várta előtt, véletlenségből löje agyon. Bedobok az udvarára egy veszett kutyát, hogy mikor reggel kijőn, harapja meg. Hiszen megérdemli az, hogy fölakasszák!

Jobban megérdemli, mint Angyal Bandi meg Zöld Marci. Mert Zöld Marci csak azt a pénzt veszi el tőlem, amit nálam talál, de ez a tolvaj még a házamat is ellopja a fejem fölül. Rágyújtatom egyszer a házát, hogy beleégjen! S még nemesemberré teszik! S még a vármegyegyűlésen kinevezik assessornak, s ott ül a gézengúz velem egy sorban. Velem, akinek tősgyökeres magyar nemes volt az öregapám is, egy ilyen jöttment! De iszen jöjjön csak még egyszer a restauráció, s merje odahozni a pofáját, felbiztatok egy csoport gibernyúzi nemeset, kidobatom velük az ablakon, hogy a nyaka kitörik! Csak egyszer valami ebéden összejönnék vele, tudom, hogy megpaprikáznám a levesét úgy gebulával, hogy hanyatt fordulna tőle, mint a dögölt hal. S még azt hallom, hogy úri kisasszonyokhoz is eljár látogatóba a semmiházi. Ez a Timár! Ez a hajós-schreiber! Akinek csak „iszapta-posó” a címe. Ej, de szeretném, ha egyszer valami olyan házhoz vetődnék, ahova valami derék vitéz katonatiszt jár, s az kihíná duellumra, s aztán felspékelné, mint a békát, így ni!

Mark Twain

Tom Sawyer kalandjai

– Hé-é-é, Tom!

Halk nesz hallatszott a háta mögött, és ahogy hirtelen megfordult, éppen hogy el tudta kapni egy kölyök gallérját, amint el akart iszkolni.

– Na, ugye! Mindjárt gondolhattam volna a kamrára. Mit kerestél ott?

– Semmit!

– Semmit! Nézd csak meg a kezedet meg a szádat. Mi ragad rajta?

– Én nem tudom, néni.

– De én tudom! Lekvár, az bizony. Hát nem százszor megmondtam, hogy nyughass attól a lekvártól, különben megnyúzlak. Add csak ide azt a pálcát.

A pálcá a levegőbe emelkedett. Elkerülhetetlennek látszott a végzet.

– Szent Isten! Nézz csak hátra, néni!

Az idős hölgy megpördült a sarkán, ijedtében összehúzta szoknyáját, a kölyök pedig egy pillanat alatt elszaladt, fölkapaszkodott a magas palánkra, és eltűnt mögötte. Polly néni egy pillanattig meghökkenve állt, aztán elnevette magát:

– Ördög vigye ezt a gyereket! Hát soha nem tanulok meg semmit? Hányszor ugratott már be ugyanígy, és mégse tudok rá vigyázni. Úgy látszik, mégiscsak igaz, hogy mentül öregebb valaki, annál kevesebb az esze. Nemhiába mondják: vén kutya nem tanul már újat. No, és nincs két nap egymás után, hogy ugyanúgy jártná a bolondját velem; hogy is tudhatnám, mit forral? Mintha pontosan tudná, meddig élhet vissza a türelmemmel, és azt is tudja, hogy ha egy szempillantásra kikökkent vagy megnevetett, vége az egésznek, nem vagyok képes megver-

ni. Isten látja lelkem, nem teljesítem kötelességem evvel a gyerekekkel szemben. Ha pihen a pálcá, elkanászodik a tanítvány, mondják. Bűn ez, tudom én jól, s mindketten megszenvedünk majd érte. Mindig huncutságon jár az esze, de istenem, mégiscsak szegény elhalt nővérem gyereke szegényke, nincs szívem hozzá, úgy istenigazában elnadrágolni. Valahányszor eleresztem, furdal a lelkiismeret; de valahányszor kihúzza tőlem a lutrit, öreg szívem vallja kárát. Bizony, bizony, akit anya szült, annak meg vannak számlálva napjai, és rögösek az ő útjai, mint az írás mondja, és azt hiszem, úgy is van ez. Ma délután biztosan felé se megy az iskolának, holnap muszáj lesz munkára fognom, hogy megbüntessem. Késerves dolog szombaton dolgoztatni, mikor a többi fiú mind szabad, de a munkát jobban utálja, mint bármi más, és hát teljesítenem kell vele szemben kötelességemet, különben én leszek az oka, ha rossz útra téved.

80.

Részlet Adrian Mole titkos naplójából

Február 13. Péntek

Hát ez a nap kész katasztrófa volt. Már nem Pandora ül mellettem, hanem Barry Kent. Egész órán másolta, amit írok, és rágógumit fújt a fülembe. Megmondtam Miss Elfnek, de ő is fél Barry Kenttől, ezért azután egy szót sem szólt.

Február 17. Kedd

Barry Kent azt mondta, fasírtot csinál belőlem, ha nem adok neki mindennap huszonöt pennyt. Azt feleltem, hogy csak az idejét pazarolja, ha tőlem fenyegetődzéssel akar pénzt kicsikarni. Egy árva megtakarított vasam sincs. Anya egyenesen az ifjúsági takaréketemre utaltatja a zsebpénzemet, és napi tizenöt pennyt ad Mars szeletre. Barry Kent erre az ebédpénzemet követelte! Közöltem vele, hogy apa csekken fizeti, mióta felment napi hatvan pennyre, mire Barry Kent tökön rúgott és elsétált. De előbb még odavetette: Kaphatsz még! Jelentkeztem lapkihordónak.

Március 3. Kedd

HÚSHAGYÓKEDD. Áadtam Barry Kentnek a sápot. Nem hiszem, hogy van Isten. Ha létezne, egészen biztos nem engedné, hogy az olyan alakok, mint ez a Barry Kent, szabad járjanak, és intellektueleket zsaroljanak. Vajon miért székálják a nagyobb fiatalok a kisebb fiatalokat? Talán lepusztul az agyállományuk a pluszmunkától, amit azért kell kifejtteniük, hogy erősödjön a csontjuk meg a többi, esetleg agykárosodást szenvednek a sporttól, amit olyan nagyon úznak, persze az is lehet, hogy az idősebb fiatalok egyszerűen szeretnek fenyegetőzni és verekedni. Az egyetemen talán majd tanulmányozom ezt a problémát. Kiadatom a dolgozatomat, és küldök egy példányt Barry Kentnek. Lehet, hogy addigra majd olvasni is megtanul.

Március 26. Csütörtök

Barry Kentet elkapta a rendőrség, mert nem égett a hátsó lámpája a bringáján. Remélem, javítóintézetbe küldik. Egy kis sitt-sokk jót tenne neki.

Április 30. Csütörtök

Ma a suliban komolyan megfenyegettek. Barry Kent bedobta a diplomata táskát a rögbipályára. Sürgősen adnom kellett neki két fontot, mielőtt még engem is utánadobott volna. Apától kínos pénzt kérni, kétségbe van esve a rezszi miatt.

Május 21. Csütörtök

Barry Kent ma megvert az öltözőben. Felakasztott a fogasra. Zsarutéglának hívott és még máshogy is, de az leírhatatlan. Nagymama megneszelte a dolgot, pedig apa titkolni akarta előtte a cukorbetegsége miatt. Végighallgatta az egészet, azután feltette a kalapját, beharapta az ajkát és elment. Egy óra hét percig volt távol, akkor bejött, levetette a kabátját, megfésülködött, és kivett a rablóbiztos övéből 27 font 18 pennyt. Azt mondta: – Most már nem fog bántani, Adrian, de ha mégis, csak szólj! – Azután vacsorát csinált. Szardínia volt, paradicsom és gyömbéres sütemény. Vittem neki a trafikba egy diabetikus csokoládét nagyrabecsülésem jeléül.

Május 22. Péntek

Az egész suliban beszélnek, hogy egy hetvenhat éves öregasszony úgy megijesztette Barry Kentet meg az apját, hogy visszaadták az egész sápot. Barry Kent nem mer mutatkozni. A bandája új vezért választ.

82.

Szia, Ati!
Kedves Attila!
Drága Barátom!

Örömmel hallom, hogy otthon minden rendben. Azt meg elismerően és tisztelettel vettem tudomásul, hogy mostantól a magyar nemzeti válogatott tagja vagy. Tudod, nincs megállás a Juvéig!!!

Én is elvagyogatok itt Pécsen. Lassan megjelenik az első kötetem. Hihetetlen, de tényleg van, aki képes szponzorálni engem. Adriennel tervezzük, hogy hazalátogatunk a nyár folyamán. Már rég jártam otthon és a pihenés sem árt. Azt hiszem, kicsit túlhajtom magam.

Csilla hogy van? Rég hallottam felőle.

Most mennem kell, egy ifúsági találkozót szervezek. Olyat, mint amilyenek otthon az elnöke voltam. Itt is akadt érdeklődő diák.

Kelt.: 2009.04.16.

Üdvözlettel: Gergő

88.

[08:28] Zaj: hejj

[08:28] Zaj: vagy?

[08:28] Gold Roger: hi

[08:28] Zaj: figy

[08:28] Zaj: ma delutan akar reka hazajonni

[08:28] Zaj: mara lehet kicsit szerezni?

[08:29] Gold Roger: nemtudom így már elég késő, de megkérdezem, ha van vmi írok neked

[08:29] Zaj: jo

[08:29] Zaj: nem jelentkezem ki

[08:30] Gold Roger: most nincs fenn senki

[08:30] Gold Roger: majd írok egy sms-t

[08:31] Zaj: ok

[08:32] Zaj: mennyi amugy a taxi?

[08:33] Gold Roger: 3500

[08:33] Zaj: es mennyit kene adni rekanak, ha baj lenne?

[08:33] Gold Roger: nemtudom

[08:33] Zaj: adj neki vmennyit, jo?

[08:33] Zaj: 3630*****

[08:33] Zaj: ez reka szama

[08:34] Zaj: ha van kocsi irj neki

[08:34] Zaj: wadja.com rol

[08:34] Gold Roger: ok

101.

Karinthy Frigyes

Magyarázom a bizonyítványom

Hát kérem szépen, először is: ez még nem végleges bizonyítvány – ez csak afféle lenyomat, amit ideiglenesen kiosztottak nekem. Hogy ma van a féléves bizonyítvány-nap, az nem jelent semmit. A többiek tényleg kikapták a bizonyítványt, de az enyémet föl kellett küldeni a minisztériumba, mivel tévedések derültek ki, amiket sürgősen orvosolni kell. Igen. Különben a bizonyítvány-ellenőrző és kiegészítő konferencia foglalkozni fog az esettel, tanfelügyelői középülésen. Az osztályfőnök úr, mikor ideadta nekem a bizonyítványt, beszédet tartott: kicsit zavarban volt, és

tiszteltette a papát. Kérlek, kedves Bauer, mondta, légy szíves, közöld szüleiddel, miszerint sajnálatos tévedés történt bizonyítványoddal, hibás tételek csúsztak bele. A bélyeghatósági szabályrendelet szerint, sajnos, így is ki kell adni a bizonyítványt, de kérnelek kell, kedves Bauer, közöld a szülővel, miszerint ez csak olyan okirat, aminek az adatai nem jelentenek semmit. Kérd meg kedves szüleidet, ne haragudjanak ezért a tévedésért, az igazi bizonyítványt csakhamar kiállítjuk – egyelőre kéretem őket, hogy írják alá ezt, mert az összes iratokat átküldtük a rendőrségre, ahol a nyomozás miatt szükség van erre az aláírásra; de hangsúlyozd kérlek, hogy ez csak formaság. A főkapitány személyesen átírt a fiumei tengerészeti gimnáziumba, derítenék ki, hogy került bele a bizonyítványomba történelemből ez a... ez a... szám, ami ugyancsak egy közönséges szám, azt jelenti, hogy négyszer feleltem történelemből – de esetleges félreértésekre ad alkalmat.

Tudniillik Mangold, a történelemtanár, az csak helyettes tanár nálunk, még nem is osztályozhat, mert előbb vizsgáznia kell osztályzástanból a főgyetemen. Ő csak helyettes osztályzatot adhat, amit másképpen kell érteni – egyes helyett kettest, kettes helyett négyest –, majd ha letette a vizsgát, akkor az összes bizonyítványokban kiigazítják az osztályzatokat igazi osztályzatokra. Most egyelőre kéri a papát, ne tessék haragudni egyelőre, és üzeni, hogy én négyszer feleltem történelemből, egyszer aláhúzott kétharmadra, egyszer egyesre, kétszer háromnegyedkettesre, tessék ezt összeadni, számtani középarányost venni, kijön a háromnegyed egyes, aláhúzva. Először a második Józsefből feleltem, de akkor csengettek; másodszer kérdezte az örökösödési jogot, mondtam schmalkaldeni szövetség, láttam, mikor beírta az egyfeleltest, de akkor elvesztette a noteszt.

Fizikából. Hát fizikából már novemberben feleltem, kérdezte a Föld mozgását, s én mondtam, hogy a Nap körül és ellipszis-alakú pályán, melynek egyik gyújtópontjában a Nap van, és ez a Newton érdeme. De akkor a mellettem ülő fiúval összetévesztett, akinek háromnegyede van a fizikából, és nekem írta be véletlenül. Akkor szóltam, a tanári kar megnézte a noteszt, mondta, hogy tényleg a Csekonics helyett írta be véletlenül, de ezt most már nem lehet kiigazítani, mert ebből neki a kormánynál kellemetlenségei támadnak, nagyon kért, hogy ne firtassam a dolgot most egyelőre, és tegyem meg neki, hogy most egyezzem bele a hármasba, év végére kijavítja jelesre, és nem is kell felelni a következő félévben. A jelest mindjárt be is vezette a születési bizonyítványomba, főigazgatói aláírással.

Fröhlichnek pikkje van rám algebrából, arról nem tehetek. A határozatlan együtthatóval kellett megoldani az egyenletet és akkor mikor kihívott, és akkor mikor megmondtam, hogy akkor beszorzok lambdával, erre kiesik a második egyenlet, persze, azért nem esett ki, mert iksszel is be kellett volna szorozni, csakhogy ezt Fröhlich nem vette észre, mire megmondtam, hogy hogy kellett volna, akkor mikor észrevette, hogy ő nem tudta, szégyellte magát, és azt mondta, hogy menjek helyre, és azóta pikkje van rám, mert jobban tudtam az algebrát, és nem akart hívni javítani, pedig a törvénytörvényekben benne van, hogy januárig ki kell hívni a fiút javítani, mert másképpen nem érvényes az osztályzat, és a Steinmann, a legjobb tanuló is mondta, hogy föl lehet jelenteni Fröhlicht, de nem akartam, mert úgyis pikkje van rám, pedig a dolgozatba nekem ugyanaz jött ki, mint Steinmannak.

Magaviseletből azért van kettes, mert ha van három hármas, akkor nem lehet a magaviseletből se egyes, hanem akkor külön bizonyítványt adnak magaviseletből, amit postán küldenek el a szülőknek.

Ezt!?!... Ez nem hármas, ez kettes, csakhogy az osztályfőnök úr olyan furcsán írja a kettést, véletlenül felül írja a végét a kettesnek. Csak a vezetéknevet tessék aláírni... de mostanában ne tessék bemenni az iskolába... a kaput kiemelték... most átalakítják... nincs kapu... nem lehet bemenni... majd egy-két hét múlva...

102.

Karinthy Frigyes

Lógok a szeren

Lógok a szeren.

Azt, hogy az izmaim még fejletlenek s mellem is szűkecske, azt én nagyon jól tudom. De nem tudhatjátok, hogy mi lakik bennem. Én is csak homályosan sejtem, borzongva gondolkodom rá, olyankor, mikor könnyedén simul rám a tornatrikó, és lábam gumicipősen szökdel a tornaterem csertörmelékében. Igaz: Wlach ötvenkilós súlyokat emelget, és Bányai Miklós megcsinálja nyújtón a nagyhalált. De őben-nük, ugye, nyers erők dolgoznak csak, formátlan ösztönök – énbennem pedig az Akarat lakozik. Bányai képtelen megérteni a „savoir” ige ragozását, és Wlachnak én csináltam meg az algebrai dolgozatot. Én másféle ember vagyok. Én értem a tudományokat, és egyelőre nem tudom megcsinálni a vállálást a korláton – de mi lesz, ha egyszer mégis megtanulom? Csodálatos lény jelenik meg ez esetben a világ színpadán; tüneményes ember, akihez képest Jókai hősei közönséges tucat-emberek. Képzeld el, hogy egy napon ilyen újságcikk jelenik meg a lapokban: „Érthetetlen és nagyszerű előadás kápráztatta el tegnap a Vigadó dísztermében összegyűlt álmélgodó közönséget. Egy fiatalember, akiről eddig senki se tudott (itt az én nevem következik), jelent meg a dobogón s „Az élet értelme másodfokú egyenletekben” című előadásban tökéletes francia nyelven, megoldotta a világnak rejtélyét, amin eddig hiába fáradoztak a legnagyobb elmék – s mindezt oly nagy-szerű előadóművészettel, hogy a jelenvolt világhírű színészek sírva tolongtak a dobogó felé, hogy kezet szoríthassanak az alig tizenhat éves zsenivel. De az ifjú szerényen és nyugodtan mosolygott csupán, s egy váratlan mozdulattal az asztal-ra ugorva, kézállásba helyezkedett, majd három salto mortale-t csinálva a meg-döbbsent közönség fölött, elkapta a feje fölött húzódó vasrudat, és azon szédítő halálforgásokat végezve, átugrott a kilencméternyire elhelyezett kályhára, de úgy, hogy kézállásban maradt azért, s előbbi előadását ebben a helyzetben foly-tatta, nyugodt és behízelt modorban, végleg megoldva a nagyszerű problé-mát...”

Lógok a szeren.

Na jó, jó, egyelőre persze még egy kicsit gyakorolni kell magamat. A lélek jóllehet, kész, de a test erőtlén, és a szereket nagyon ravasz emberek találták ki. Síkos a pózna, és pontos megfigyelések alapján állíthatom, hogy fölül, a vége felé lényege-

sen nehezebben mászható, mint eleinte; holott a felületes szemlélő azt hihetné, hogy mindenütt egyformán síkos. Azonkívül az a disznó Bauer mindig a vékonyabb póznához ugrik, és rámhagyja a vastagot. A negyedik-ötödik fogás után egészen más az ember világnézete, mint odalent volt, s egyszerre világosan látom, milyen gyermekes hiúság volna nagy szerencsétlenségnek tekinteni, hogy Bauer előbb lesz fönt, mint én. Nem kell a dolgot elhamarkodni. Lám, vannak hebehurgya és szeles emberek, akik magasugrásnál nekirugaszkodnak, nagy svungot vesznek, rádobbantanak az ugródeszkára, földobják magukat és gyakran leverik a mérceét. Én nem áltatom magam hiú reményekkel. Eleinte persze – istenem, az ember fiatal és tüzes – én is bízom a jövőben, sasszemekkel mérem a távolságot meg a mérce magasságát: apró léptekkel kezdem, nekilódulok s már látom magam, repülve lebegni a mérce fölött. De az utolsó pillanatban bölcs rezignáció fog el, közvetlen a mérce előtt – micsoda ostobaság, gondolom, és szerényen, mint egy ibolya, lehajtott fejjel bújok át alatta, olyan ember szelíd és megadó modorában, akinek esze ágában se volt ugorni, csak egy kicsit sétálni akart.

Lógok a szeren.

Utóvégre, ha meggondoljuk, tulajdonképpen micsoda marhaság az egész – ez az egész intézmény, melyben minden arra megy ki, hogy az emberi testrészek közül lehetőleg egy se maradjon azon a helyen, ahová az Isten teremtette, hanem lehetőleg olyan helyzetet foglaljon el, amelyre az illető testrész soha életében nem számított. Két lábam a levegőben kalimpál, térdem kifordul, csuklóm becsuklik, hajam a szemembe lóg, a vér a fejembe tolul – a padló felszalad a plafonra és tótágast állanak a falak. S ehhez az undorító és lehetetlen állapothoz, míg kilógó nyelvvel keresem az egyensúlyt s próbálom áthúzni hasamat a vékony vasrúd mögött, teljes bizonytalanságban afölött, vajon a föld vagy a csillagos ég felé közeledem-e – ehhez az állapothoz valaki, egy vad külsejű férfi állandóan bömböl valamit felém – „homoríts!” „homoríts!” ezt bömböli, s az én vérbeborult értelmem távolról sejti csak, mit ért ez alatt a szó alatt – valamit ki kell feszíteni, igen, valamit behajtani, és valamit kiegyenesíteni – de hogy mi legyen az, láb, derék, csípő, s ha ezt már tudom: vajon melyik irányban keresendő az illető testrész: – minderre, ugye nem kívánhatjátok, hogy válaszoljak ilyen állapotban. Rúgok egyet, előre vagy hátra, mindegy – kinyitom a szájamat, a szemem becsukom – undorral és kétségbeesve eleresztem kezemmel a szert, és hátam nagyot nyekken a vastag szőnyegen. Hála istennek – nevetettek már. Az ördög vigye az egész tornaünnepélyt, a benevezést, az első díjat – majom lesz, aki megnyeri.

107.

Márai Sándor

Napló, 1956

Október 23. – Isten malmai gyorsan örölnek.

November 7. – Nyolc óra repülés után, az óceán és a felhők felett, hirtelen robban fel a fény. A gép Nyugatról átbillent Kelet térfogatába. Nem „hajnalodik”, – ha-

nem egyszerre vakítóan fénylik a világ. Vastag, gyapjas felhőzet felett repülünk. Az égbolt olyan kék, mint ahogyan még soha nem láttam. Még két órát repülünk így. A gép hirtelen leereszkedik a felhők sűrű, vattás anyagába: minden elsötétedik, negyedórán át felhőben repülünk. Aztán a mélyben derengeni kezd valamilyen barna, ismerős anyag. Szárazföld, Európa.

Skóciában szállunk le, Glasgow közelében. Félóra séta a repülőtéren, a rács mögött, ahová egyenruhás nők terelik az utast. Ez a rács már ismerős, európai. Szi-tál a köd.

Félóra múltán tovább. A Csatornát néhány perc alatt szeli át a gép. Aztán leszállás nélkül át Belgiumon, Hollandián. Tizenhat óra repülés után sima leszállás Münchenben. Az utcákon félárbcra eresztett zászlók, gyászünnepély Magyarorszá-
gért, tüntetők.

München, november 10. – A menekültek beszélnek. Egyik – mérnök – néhány nap előtt még látta Budapesten öcsémet. Egy másik azt mondja: „Kérem, most már késő. De volt itt néhány nap... október huszonháromtól talán november másodikáig... amikor az országnak olyan kormánya volt, amelyet az egész magyar társadalom elismert és támogatott... a Nagy Imre kormány... miért nem küldött akkor az Egyesült Nemzetek Szervezete egy megfigyelő bizottságot Budapestre?” Többen beszélnek egyszerre. Ez az ocsúdás pillanata. Van köztük olyan, aki huszonnégy óra előtt még magyar földön volt. Van, aki visszamegy. „Az oroszok éjjel nem mernek kijönni a tankokból, akkor át lehet menni a határon.” Aztán megint, átmenet nélkül: „Volt tíz nap, amikor Nyugat felé nem volt határ, vasfüggöny... Mindenki jött és ment, ahogy akart... November háromig ez így volt, még aztán is két-három napon át... Most már nehezebb... De még most is lehet...”

Megint, következetesen: „Nagy Imre látta, hogy baj lesz, az oroszok készülnek valamire, bejelentette, hogy az ország semleges, kilép a varsói szerződésből, kérte, helyezték Magyarországot az Egyesült Nemzetek felügyelete alá. Erre néhány napon át mód volt ... Az oroszok maguk sem tudták, mit akarnak? A szabadságharc október huszonharmadikán kezdődött, az orosz tankokat szétvertük, visszavonultak, nagy zavarban voltak. Gerő és a kommunista kormány elmenekült.” Megint többen beszélnek egyszerre. Ugyanazt mondják: „Nagy Imre kérte, hogy küldjön az Egyesült Nemzetek megfigyelőket Budapestre. És volt mód reá, hogy ilyen bizottság megérkezzék... A repülőterek Nyugat-Magyarországon és Pest körül mind a szabadságharcosok és a magyar honvédek kezén voltak... Az Egyesült Nemzetek főtitkárának és egy bizottságnak módja lett volna azonnal Budapestre utazni, ahogy Nagy Imre kérte... Mind ezt reméltük.” Más hang: „Az első izgalomban mást is reméltünk, fegyveres segítséget, úgynevezett UN rendőri csapatokat.” De a józanabbak tudták, hogy ez lehetetlen. Az Egyesült Nemzetek nem kezdhet háborút Magyarország miatt... És mi lett volna a vége? Az ország elpusztul, hadszíntér lesz, ahol az oroszok kipróbálják az atomfegyvereket is.” Egy hórihorgas, aki három nap előtt jött el. Nyugodtan beszél. Mint olyan tárgyilagos, fegyelmezett; egészen másfajta ember, mint ahogy a „szabadságharcost” elképzelik. Ezekből az emberekből az elmúlt évek kilúgoztak minden romantikát. Csak tényekről beszélnek. Ezt mondja: „Ha október huszon-

három és november kettő között az Egyesült Nemzetek főtájkára egy bizottsággal Budapestre jön, az oroszok nem merték volna november negyedikén végrehajtani Budapest ellen a megszárlást... Amikor a világszervezet megfigyelői ott vannak..." Ezt többen is mondják. „Most már késő, ha akarnak is jönni” – mondja egy öreg ember. – „Most már nem engedik be őket Kádár és az oroszok.”

A valóságról beszélnek, nyugodtan. „Kérem” – mondja egy idősebb ember, ügyvéd – „nagyon gyorsan történt minden. Azt hittük, hogy az oroszok beleegyeztek a tényekbe, olyasféle státuszunk lesz, mint Ausztriának. Vagy valami hasonló. Október harmincadikán Moszkva elismerte, hogy a szabadságharc jogos volt, bejelentette, hogy kivonják a csapatokat és az ország szabad lesz. Tudtuk mi, hogy a határon ott marad az orosz. Talán a szabad választásokba sem egyezik bele... De reméltük, hogy legalább szabadon kijelölhetjük a személyeket, akiket aztán nem éppen szabad választási módszerrel, de megválasztunk. Ha abban a tíz napban bejön az Egyesült Nemzetek küldöttsége Magyarországra, ahogy Nagy Imre és a primás kérték, az oroszok kénytelenek lettek volna tárgyalni. És akkor minden másképp alakulhatott volna, a szovjetvilágban is. Most késő” – mondja egyszerűen.

Nápoly, november 15. – A gép magasan az Alpeselek felett repült az ideúton, telihold fényében. A mélyben az Alpeselek kékesen, havasan fénylettek. Nápolyban sirocco. Az utcákon hangszórós gépkocsik, tömegek. Mindenki ezt kiáltja: „*Ungheria, Ungheria!*” Ez a kiáltás visszhangzik a Vesuv alatt, a kikötőben. A Via Brigida templomában nagy tömeg. A pap, széttárt karral, ezt kiáltja: „*Ungheria!*” És: „... *mortificazione...*” Mindenki lehajtja fejét, sokan tenyérrel elfödik arcukat.

Róma, november 16. – Z., – diplomata, olasz, – ezt mondja: „Ne higgyen ezeknek a manifesztumoknak; a kommunista értelmiségiek meaculpázó krokodilkönnyes nyilatkozatainak. A kommunisták örülnek annak, ami most Magyarországon történik.” Idegesen beszél. Sokat tud, sokat látott. „A veszélyek nagyok, mert egyik sem engedhet... az oroszok sem, a magyarok sem ... Kétségbeesett helyzetekből kétségbeesett következmények származhatnak.” Aztán: „Magyarországnak most olyan államférfire lenne szüksége, aki tud alkudni. Nem Garibaldira, hanem Cavourra.”

München, november 22. – Viharban vissza. A gép hóesésben érkezik Münchenbe, leszálláskor a kerekek csúsznak. Megint a zsidó pensióba. Egy menekült – orvos, zsidó, munkatáborban volt, három nap előtt érkezett –: „Nem volt antiszemitizmus az október huszonharmadikát követő napokban. Nem volt osztály, nem volt vallás. Mindenki együtt volt. Ezért érdemes volt élni. Zsidó vagyok, sok rossz emlékem van. De ezekben a napokban először éreztem, hogy büszkeség magyarnak lenni.”

Egy másik menekült – mérnök – ezt mondja: „Nem igaz, hogy a rádiók uszítottak felkelésre. Ez butaság, vagy gonoszság, az oroszok terjesztik. Az sem igaz, hogy fegyvert, vagy fegyveres segítséget ígértek.” Hallgat, gondosan keresi a szavakat: „De igaz, hogy minden nyugati rádió, újság, aztán az államférfiak, min-

denki arról beszélt nekünk, éveken át, hogy van nyugati szolidaritás.” Megint hallgat. Nyugodtan, csendesen mondja: „Kérem, mi magyarok most már lelki semlegességben akarunk élni.”

Shannon. November 28. – Éjjel után az írországi repülőtér várótermében. Az utasok lökdösik egymást; ez itt „szabad kikötő”: mindenki tülekszik, olcsó pálinkát, parfómöt vásárolnak.

A kontinens felett hóviharban indult a gép. A Csatorna közelében az idő kitisztult, az éjszakában Belgium és Anglia kis városai kék, vörös, sárga fényekkel villogtak. Ezek a fényes kis városok a magasból olyanok, mint régies ékszerek tüzeleése egy ráncosbőrű öreg dáma testén. London felett alacsonyan repült a gép.

Ez itt az utolsó félóra Európában.

New York, december 4. – Hőség. A Hudson felett meleg köd. Séta közben, átmenet nélkül, hirtelen a menekült mérnök hangját hallom, amint ezt mondja: „Kérem, mi magyarok most már lelki semlegességben akarunk élni.”

Napló 1945–1957. Washington, 1968. Occidental Press, 274–278.

112.

Karinthy Frigyes

Naplóm

szept. 5.

Új év, új napló, új élet... Ma volt az első nap a suliba. Osztályfőnök Lenkei, de még nem biztos, azaz rendőr. Tanarak általában a régiek, majd meglátjuk, mi lesz. Egyelőre a harmadik padban ülök. Az a hülye Benkő jött oda, hogy lépjek be a körbe, majd bolond vagyok. Elhatároztam, hogy ezentúl mindent pontosan megírok. Este voltunk az Angi néninél, de snassz volt, nem hoztak petróleumot, de snassz volt, nap kél 6 óra 15 perckor, nyugszik 5 óra 45. Ebédre: húsleves, leveshús, tökfőzelék. Most itt ülök az utcai szobába, a lámpa alatt és írok.

szept. 31.

Ma volt az önképzőköri megalakuló ülés. Elnök: Mautner, alelnök Gelléri, titkár Székely a nyolcadikból, gazda Várnai. Én bekerültem a választmányba 6 szavazattal, mint bizottsági tag. Kitűztek pályázatot elbeszélő költeményre, értekezésre, szavallatra és matematikai értekezésre. Mint választmányi tag egyedül vagyok ötödista a bizottságban, címzetes jelleggel csak, de bíráló bizottsági tag. Ebéd: gombaleves, fasírt, rizskoch. Voltunk múlt héten a Kereskedelmi Múzeumban. Szombaton Uránia, utána vasárnap, hétfőn csak tizenkettőig van előadás.

okt. 6.

Aradi vértanúk, nincs suli, ünnepélyt elblicceltem. Hazajövet talákoztam Gárdossal, mondta, hogy semmi se volt, diri beszélt, aztán Földessy a vértanúkról.

Sebők szavalt, de súgtak és erre összezavarodott. Mondta, hogy tanrendben újítás van, fizika helyett kedden kilenctől történelem. Gerő elmegy az iskolától. Délután megvettem a szépiát, a nullkörzöt és gummit, maradt ötvenhét, és megcsináltam az ábrázoló rajzot, nagyon szép volt, de a végén a kihúzóból kifolyt a tuss, valahogy kivakartam. Elhatároztam, hogy ezentúl mindig hordok iránytűt. Most az utcaiban ülök, de a sublód előtt, mert az asztal tele van friss fehérneművel, amit hoztak. Mindjárt vacsorázunk, ebédre mákosrétes volt.

nov. 2.

Elhatároztam, hogy ezentúl fontosabb dolgaimat titkos írással írom. Minden betű helyett az ábécében az utána következő második betűt írom. Oc dgfcekbvco hkbkmcdrn. Vagy esetleg fordítva írom a szavakat. Matpak lótápap totnirof aráinél ed mettötlökle. Ma olvastam Jókaitól Szerelem komédiásai, gyönyörű szép. Grant kapitány gyermekeibe az emberevőknél tartok, elég érdekes. Holnap önképzőköri ülés lesz, beneveztem szavulásra, esetleg pályázom az értekezésre is. Ma nagyon röhögtünk, Prém azt mondta, hogy micsoda marhaságot olvasok én, mialatt ő magyaráz, mire kivettem, mire kiderült, hogy az ő könyve volt, amit ő írt. Mértanból jól állok, de még javítani fogok karácsonyig, magyarból egy felesre állok, dolgozat kétharmad, de még lesz egy iskolai dolgozat. Nagyon kíváncsi vagyok a bizonyítványomra.

dec. 6.

Uránia. „A jégvilág” című darabot adták, jó volt a fűrészkes hal. Csináltunk dob-tapsot, mire az igazgató lekiabált a páholyból, hogy az egész iskolát hazakergeti, nagyon röhögtünk Gárdossal, minden kép után állathangot utánoztunk és mondtuk „Náttyon szép! Náttyon szép!” – és minden képnél olyan hangosan álmélkodtunk, hogy milyen gyönyörű, hogy a felolvasó egész büszke volt és minden kép után úgy nézett szét, mintha ő festette volna. Kivettem a könyvtárból „Servadec Hektort”, este olvasok majd. Délután bent voltam a plébániakertben és eperfalevelet szedtem a hernyóknak, ja igaz, megölték a kínai császárt, nagy forradalom lesz. Nem férnek a bőrükbe ezek a kínaiak! Mostan az udvariban ülök, holnap nem lesz sulí. Átnézem a történelmet és megcsináltam az ábrázolót, kúp lefordítása az első képsíkba, jó nehéz volt.

febr. 14.

Ma beírtak az osztálykönyvbe, mert a Jákó rámfogta, hogy a manzsettámra írtam a puskát, pedig nem is természetrajzból írtam, hanem németből. Annyi baj legyen, majd megkérem az osztályfőnököt, hogy húzzon ki. Ma Shakespeare-től olvastam Hamletet, igen jó tragédia a nagy brit költő tollából. Ma egész nap olyan szomorú voltam, nem is tudtam etetni a hernyókat. Tulajdonképpen miért is él az ember? „Lenni vagy nem lenni, ezt itt a kérdés”, mint ahogy Shakespeare mondja a Hamletben. Arra gondoltam, hogy milyen kár az ifjúságért, mely elmúlik és hogy én már sohase leszek olyan vidám és elégedett, mint harmadikban. Hiába! az élet nem olyan víg dolog!... de hagyjuk!...

IV. fejezet

126.

José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnökének beszéde az 1956-os forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulóján tartott parlamenti díszülésen 2006. október 23.

Együttes cselekvés – 1956. öröksége

Elnök Úr, Miniszterelnök Úr, Házelnök Asszony, az 1956-os Bizottság Elnöke, Királyi Felségek, Királyi Fenség, Excellenciás Urak és Hölgyek, Hölgyeim és Uram!

Rendkívül nagy megtiszteltetés a számomra, hogy az Európai Bizottság elnökeként felkértek arra, hogy beszédet mondjak az 1956-os magyarországi forradalom ezen megemlékezésén; ezt a meghívást úgy tekintem, hogy a modern Magyarország elismeri az Európai Unió szerepét.

1956. október 23-án a magyarok a szabadságot választották. Ezáltal egy egész nemzetnek kínáltak reményt és méltóságot.

A bátorság e rendkívüli megnyilvánulása minden előre láthatónál mélyebb és tartósabb következményekkel járt. 1956 hősei saját ügyükért és az országuk ügyéért harcoltak. Ugyanakkor mindenkiért harcoltak Európában, aki diktatúrában élt.

A magyarok ötven évvel ezelőtt felkeltek és azt mondták: szabadság nélkül az élet tűrhetetlen.

Jól ismerjük a kommunisták válaszát erre a bátor kiállásra.

Több mint 2500 magyart meggyilkoltak, és több ezren megsebesültek. Több mint 20 000 embert vetettek börtönbe, és közülük százakat később ki is végeztek. Legalább 200 000 magyar menekült el az országból Európába és azon túl. Jó példa a szolidaritás igazi jelentésére az a támogatás, amit közülük sokat kaptak választott új hazájukban.

1956 hőseinek öröksége olyasmi, amiért ma mindannyiunknak hálásnak kell lennünk.

Az 1956-os forradalom megmutatta, hogy a szovjet válasz a szabadságra az elnyomás, a gyilkosság és a hazugság. A forradalom meggyújtotta a szabadság fátylóját: olyan lángot, ami később a föld alá kényszerült és ott tartotta életben az ellenzéki mozgalmakat Európa összes diktatúrájában. Ez a láng került ismét felszínre 1968-ban a Prágai Tavasz során, és ez világította be a diktatúra összeomlásához vezető utat Görögországban, Portugáliában és Spanyolországban. Ez a láng találta meg örököseit 1980-ban a Szolidaritás megalakulásával Lengyelországban. És ez inspirálta azokat, akik a szabadságért harcoltak a Berlieni Fal 1989-es leomlásáig.

Az 1956-os forradalom ugyanakkor lerakta a mai kibővült Európai Unió alapjait is. A forradalom után hat hónappal aláírt Római Szerződés indította el azt, amit

ma Európai Unióként ismerünk. Az ugyanakkor még egy befejezetlen unió volt. Ugyanis ahogy Európa déli részén a szélsőjobboldali diktatúrák megakadályozták az ottani országok csatlakozását, úgy a kommunista diktatúra számos közép-európai országnak lehetetlenné tette, hogy elfoglalja jogos helyét az európai közösségben.

Am e történelmi igazságtalanság ellenére is az 1956-os forradalom a szabadság és a demokrácia forradalma volt. Ezek olyan értékek, amelyek az Európai Uniónak is a szívében fekszenek. Azonban soha nem szabad ezeket az értékeket készpénznek vennünk. Azzal, ha készpénznek vesszük az alapvető szabadságjogokat, egyben kockáztatjuk is őket. Elég, ha csak megnézzük, hogy mi történik ma a szólás- és gondolat szabadsággal, hogy észrevegyük: igenis létezik ez a veszély.

Az 1956-os – gyakran névtelen – hősök bátorsága az új demokráciák megalakulásához és Európa újraegyesítéséhez vezetett. A két Európa végül egységessé vált; és így együtt képesek voltunk arra, hogy begyógyítsuk az Európa arcán húzóódó sebet. Magyarország otthonra talált a szabadság és a szolidaritás térségében: az Európai Unióban.

Így tehát 1956. október 23-a a szó legigazibb értelmében volt forradalom. A tettek forradalma és a gondolatok forradalma volt. Ennek hatását a mai napig élvezzük.

Hölgyeim és Uraim!

A második világháború után Jaltában új világrend alakult ki. Európa kettéoszlott. Nem tudunk visszamenni az időben, hogy kijavítsuk a múltbeli hibákat. De jobb jövőt tudunk építeni.

Az átmenet soha nem könnyű, de Magyarország az elmúlt 16 évben elért eredményei igen jelentősek. Ezek beágyazásához folytatni kell a reformokat. A magyar népnek most hatalmas lehetőség adódott. Ha céltudatosan egyesül, akkor képes lesz maradéktalanul kihasználni mindazokat az előnyöket, amiket az Európai Unió tagság kínál.

Az 1956-os forradalom és az általa megihletett, Magyarország 1989-es békés átalakulását vezető emberek öröksége a demokrácia. És a demokrácia következménye pedig az, hogy a politikai problémákra mindig politikai megoldások vannak.

A 2004 májusában végrehajtott Európai Unió csatlakozás nem egy folyamat végét, hanem annak kezdetét jelezte. A teljes európai család kész segíteni egyik tagját, ahogy ezt már oly sok más országban is megtette.

A bővítés előnyei mindkét oldalon jelentkeznek. Európának is szüksége van Magyarországra. Európa Magyarországgal nagyobb, erősebb és befolyásosabb Európa. Olyan Európa, amit gazdagít Magyarország kivételes kulturális értéke, ami több mint ezer éves múltra tekint vissza.

Ami Magyarországra igaz, az igaz az összes új tagállamra is. Az üzenetem Önöknek, akik ma itt összegyűltek, Önök közül pedig azoknak is, akiknek Magyarországhoz hasonló a múltja, hogy a kibővített Európa az erős Európa feltétele.

A közös cselekvés üzenete nemcsak a mai Magyarországnak szól. Érvényes egész Európára. Közösen kell cselekednünk ahhoz, hogy egy nyitott, nagyvonalú és elszánt Európát hozzunk létre – olyan Európát, ami képes szembenézni a jövő kihívásaival. Ezekkel a kihívásokkal mindannyian szembesülünk, és ezeket egyik ország sem képes egyedül megoldani.

Ha közösen cselekszünk, meg tudjuk mutatni a világnak, hogy igenis lehetséges egy jobb jövő felépítése.

Azt hiszem, ez az az üzenet, amit 1956 hősei is elismernének.

Azzal kezdtem, hogy köszönetet mondtam. Hadd fejezzem be azzal, hogy ismét köszönetet mondok. Az Európai Unió köszönti a magyar hősokeket. Köszönet illeti 1956 jelenlévő hőseit és azokat is, akik már meghaltak azért az örökségért, amit ránk hagytak: az egyesült Európáért, a szabadság és demokrácia Európájáért. Áldozatuk nem volt hiábavaló.

128.

Mikszáth Kálmán

A jelek mesterei

Egy szobatudós (persze német) fejébe vette, hogy jelekkel kellene beszéltetni az emberiséget. A nyelvtanítás nehézségei mind elesnének, népek eggyé forrnának – egyszóval igen sok hasznos háramlik ebből a világra.

Mindenekelőtt tehát csinált egy rendszert (mert tudósnál, hiába, a rendszer a fő!), s elhatározta, hogy ennek tökéletesítése végett elutazik különféle népek mozdulatait és taglejtéseit tanulmányozni.

Jártában-keltében egy magyar faluba ért, ahol azt mondták neki, hogy van itt már egy olyan tudós, aki a jelekkel való beszédmódban jeleskedik.

– Kicsoda?

– Páva Mihály, a félszemű szűrszabó. Nagy gégebajban nyavalyáskodott azelőtt, akkor ötlött eszébe, hogy kár a géjét koptatni, mikor abból csak egyet kap az ember egész életére. Ujjakat azonban minden kezére ötöt. Kitalálta tehát a jelekkel való beszélgetést.

Nosza, kedvet kapott a tudós hozzá menni, s megpróbálni, milyen lesz az első próba. Megkérte a papot, hogy vezesse a szűrszabó-tudóshoz.

Az éppen egy cifra szűrt köpködött ki sujtással akkor is, midőn a műhelybe értek.

A tudós odalépett hozzá, és a következő párbeszéd fejlődött ki közöttük:

A tudós fölemelte egy ujját.

A szűrszabó két ujját emelte föl.

Erre a tudós ragyogó ábrázattal három ujját emelt föl.

A szűrszabó összeszorította mind az öt ujját, és az öklét emelte föl.

A tudós meglegegedetten hunyorgott a szemével és távozott.

– Nos, tehát megértették egymást? – kérde a tudóst kísérője, mikor már künn voltak.

– Tökéletesen! – szölt az lelkesedéssel.

– Hogyan? Tehát miről volt szó önök között?

– Vallási dolgokról diskuráltunk.

– Ah!

– Én egy ujjamat mutattam, hogy „egy isten”, erre ő kettőt mutat, hogy „atya és fiú”. Jól van, jól, de ha ön így akarja venni mondám, azaz mutattam, akkor három az isten, „atya, fiú s szentlélek”, és fölemeltem a három ujjamat. Mire ő az ujjait összeszorítva kifejezé, hogy „de valamennyi egy”. Ó kérem, nagyszerűen ment! Ez az igazi világnyelv. A „volapük” túl van szárnyalva.

A kísérő fejet csóvált, és kisvártatva visszatért a szűrszabóhoz egyedül.

– Nos, Mihály bácsi, miről beszélgettek a tudóssal?

– Az egy impertinens fráter, öcsém.

– Hogyan?

– Hát bejön a nyomorult a saját hajlékomba, és az egy ujjával mutatja, hogy csak egy szemem van. Micsoda? A testi hibámat meri kigúnyolni? Visszamatatom neki a két ujjamat emelve, hogy nekem ez az egy szemem többet ér, mint az ő két pápaszemes szeme. De a szemtelen tovább gúnyolódott, fölemelte a három ujját, hogy azt mondja: „kettőnknek három szemünk van”. Na már akkor én sem állhattam tovább, elfogott a düh, összeszorítottam az öklömet ... szerencséje, hogy megoldotta a kereket!

... Ilyen az, mikor két tudós egymást megérti.

Milyen lehet hát, mikor nem érti meg egymást?

144.

Karinthy Frigyes

A rossz tanuló felel

Nem, mára nem lehetett számítani, igazán. Hiszen számított rá, persze hogy számított, sőt múlt éjjel álmódott is ilyesfélét: de álmában magyarból hívták ki, igaz, hogy úgy volt, mintha a magyart is a Fröhlich tanitaná. Álmában elintézte az egész kérdést, a párhuzamos vonalakról felelt, egyfelesre.

Mikor kimondják a nevét, nem hisz a füleinek, körülnéz: hátha csoda történik, hátha csak agyrém, nyomasztó lidércnyomás volt, hogy ez az ő neve, és most felébred ebből az álomból. Aztán egy csomó füzetet felkap a padról. Míg végigmegy a kis utcán, a padosorok közt, ezt gondolja: „Ápluszbészarámínuszbé egyenlő ánégyzetmínuszbenégyzet.” Ezt fogja kérdezni. Biztosan ezt fogja kérdezni. „Ha

nem ezt kérdezi, átmegegyek különbözőzeti vizsgával a polgáriba, és katonai pályára lépek.”

Közben megbotlik, és elejti a füzeteket. Míg a földön szedeget, háta mögött felzúg az obligát nevetés, amit ezúttal senki se tilt be: a rossz tanuló törvényen kívül áll, rajta lehet nevetni.

A tanár leül, és maga elé teszi a noteszt. Ránéz. A rossz tanuló görcsösen mondogatja magában: „ápluszbészer...” veszi a krétát. A tanár ránéz.

– Készült? – mondja a tanár.

– Készültem.

Ó igen, hogyan készült volna. A halálraítélt is elkészül: felveszi az utolsó kenetet, és lenyíratja a haját.

– Hát akkor írja.

A rossz tanuló a tábla felé fordul.

– bényezetmínuszpluszmínusznégyszeggyökbémínusznégycészerkétá.

És a rossz tanuló engedelmesen írni kezdi és mondja utána a számokat. Írja, írja, mint Ágnes asszony, tudja, miről van szó, látja a tételt „éppen úgy, mint akkor éjjel”, mikor elaludt mellette, és fogalma se volt róla, mit jelent az egész. Igen, ez az, homályosan sejti, valami másodfokú egyenlet – de hogy mi lesz ebből.

Szép lassan és kaligrafikusan ír. A négyesnek a szárát vastagítja – a vonalból, ami törtet jelent, gondosan letörül egy darabot, ehhez külön elmegy az ablakig a spongyáért. Időt nyer ezzel. Hátha csöngetnek addig. Vagy valami lesz. Úgyse sokáig szerepel ő itten a dobogón. Ezt még felírja, az egyenlőségjelet is szép lassan felrakja – igen, ezt még úgy csinálja, mint más, felsőbb lények, mint egy jó tanuló. Felírja még „á2”. A katonaiskolában nagyon korán kell felkelni, villan át az agyán, hirtelen. De aztán hadnagy lesz az ember. Esetleg kimegy Fiuméba.

Közben szép lassan ír – még mindig nem írta le. Hozzá nem értő ember, aki ezt a jelenetet figyel, azt hiszi, valami jó tanuló felel. De a szakértő tudja már, mit jelent az, mikor valaki ilyen határtalan gonddal rajzolja a kettős farkincáját. Halálos csend körös-körül. A tanár nem mozdul. Most beszélni kell.

– A másodfokú egyenlet... – kezdi értelmesen és összehúzott szemmel, és mélységes figyelemmel nézi a táblát.

– A másodfokú egyenlet... – ismétli olyan ember modorában, aki nem azért ismétli a szót, mintha nem tudná, mit akar mondani, hanem inkább azért, mert rengeteg mondanivalója közül a leghelyesebbet, a legfrappánsabbat, a legtökéletesebbet válogatja és mérlegeli.

De a tanár, ó, a tanár már tudja, mit jelent ez.

– Készült? – mondja keményen és szárazon.

– Tanár úr kérem, én készültem.

Ezt bezzeg villámgyorsan mondja: véres dac, lázadó kétségbeesés remeg a hangjában.

Tanár (széles gesztussal): – Hát akkor halljuk.

A rossz tanuló nagy lélegzetet vesz.

– A másodfokú egyenlet az elsőfokú egyenletből származik oly módon, hogy az egész egyenletet megszorozzuk...

És most beszél. Valamit beszél. A második mondatnál arra számított, hogy félbeszakítják – lopva néz a tanár felé. De az mozdulatlan arccal néz, se azt nem mondja, hogy jó, se azt, hogy rossz. Nem szól. Pedig a rossz tanuló nagyon jól tudja, hogy nem lehet az jó, amit ő beszél. Hát akkor miért nem szól a tanár? Ez rettenetes. A hangja reszketni kezd. Egyszerre látja, hogy a tanár felemeli a noteszt. Erre elsápad, és szédítő gyorsasággal kezd:

– A másodfokú egyenlet úgy származik az elsőből, hogy végig... Tanár úr kérem, én készültem.

– Polgár Ernő – mondja hangosan a tanár.

Mi ez?

Már egy másikat hívtak ki? Óvele végeztek? Mi ez? Álmodik?

– A másodfokú egyenlet... – kezdi újra, fenyegetően.

Polgár Ernő fürgén kijön, és a tábla másik végén már veszi a másik krétát.

– A másodfokú... Tanár úr kérem, én készültem.

Senki sem felel. És most ott áll, egyedül a tömegben, mint egy szigeten. De még nem megy helyre. Neki nem mondták, hogy menjen helyre – odvas és züllött, kintaszított szívvel áll ott –, neki nem mondták, nem mondták. Ő még felel. Most végigmenjen, újra, a padosorok közt? Nem, inkább áll, hülyén: keze dadogva babrál a táblán, a félbemaradt egyenlet roncsai közt, mint a lezuhant pilóta, a motor megpattant hengerei fölött. A másik fiú közben már felel is. Valami párhuzamos vonalokról beszél – ez is olyan idegen és furcsa... mint minden... amivel itt évek óta foglalkoznak körülötte... foglalkoznak vidáman és ruganyosan és hangosan... és amiből ő soha nem fogott fel semmit... néhány mondatot jegyzett meg eddig, s azokon úszott...

161.

Karinthy Frigyes

A jó tanuló felel

Ez különleges, ünnepélyes pillanat. A tanár sokáig nézte a noteszt; halálos feszültség remeg az Osztály felett. Mikor később a francia rémuralom történetét olvastam, mikor a Bicêtre foglyai közül előszólítják a halálraítélteket: mindig így tudtam csak elképzelni. Az agyak utolsó, véres erőfeszítésben kapkodnak lélegzet után – még van két másodperc, azalatt mindenki villámgyorsan elmondja magában a mértani haladvány tételeit. Tanár úr, én készültem, mondja az ember magában. Tanár úr, fiam tegnap gyöngélkedett. Az egyik lehajol a füzeté fölé, mint a strucc, hogy ne lássák. A másik merőben szembenéz a tanárral, szuggerralja. A

harmadik, idegember, egészen elernyed, és behunyja a szemét: hulljon le fejére a bárd. Eglmayer, az utolsó padban egészen elbújik Deckmann háta mögé, ő nincs is itt, köszöni szépen, nem tud semmiről, őt írják be a hiányzók közé, töröljék ki az élők sorából, őt felejtsek el, béke poraira, ő nem akar részt venni a közélet küzdelmeiben.

A tanár kettőt lapoz, a *K* betűnél lehet – Altmann, aki az év elején Katonára magyarosította a nevét, e percben mélyen megbánta ezt az elhamarkodott lépést. – De aztán nagyot lélegzik: egyszerre megállnak, és a tanár becsukja a noteszt.

– Steinmann! – mondja egészen halkán és kivételesen.

Nehéz, felszabadult sóhaj. Kivételes, ünnepélyes hangulat. Steinmann gyorsan feláll – a mellette ülő kiugrik a padból, szerényen és udvariasan áll, míg a jó tanuló kimászik a padból: mint egy testőr, néma és mellékes dekoratív szereplője egy nagy eseménynek.

Maga a tanár is ünnepélyes. Oldalt ül le a székre, és összetett ujjakkal gondolkodik. A jó tanuló a táblához megy, és kezébe veszi akrétát. A tanár gondolkodik. A jó tanuló erre felkapja a spongyát, és sebesen törülni kezdi a táblát: ebben végtelen előkelőség és önérzet van, ezzel azt akarja jelezni, hogy ő ráér, hogy neki nem kell most törni a fejét, ő nem fél, ő mindig készen van, ő addig is, míg a felelés kezdődik, valami hasznosat akar csinálni a társadalomnak, ő ráér gondolni a köztisztaságra és az emberiség békés fejlődésére, és letörli a táblát.

– Hát – mondja a tanár, és gondolkodva húzza a szót –, majd valami érdekes példát veszünk...

A jó tanuló udvariasan és végtelen megértéssel köhög. Természetesen, valami érdekes példát, az érdekes helyzetnek megfelelőt. Most úgy néz a tanárra, komolyan és melegen, mint egy szép grófnő, akinek egy gróf megkérte a kezét, és mielőtt válaszolna, megértéssel és rokonszenvvel mélyen a gróf szemébe néz, jól tudva, hogy e tekintet elbűvöli a gróft, s a gróf remegő boldogsággal sejti, hogy a válasz kedvező lesz.

– Vegyünk egy kúpot... – mondja a gróf.

– Egy kúpot – mondja Steinmann, a grófnő. De már ezt is úgy tudja mondani, ez a Steinmann, annyi megértéssel, olyan okosan: csak ő tudja, *mennyire* kúp az, amit veszünk. Én, Steinmann, a legjobb tanuló az egész osztályban, veszek egy kúpot, mivel engem, mint az erre legalkalmasabbat, megbízott a társadalom. Még nem tudom, miért vettem a kúpot, de nyugodtak lehettek mindannyian, bármi történéjék ezzel a kúppal, én is ott leszek a helyemen, és megbirkózom vele.

– Különb – mondja a tanár hirtelen –, vegyünk inkább egy csonka gúlát.

– Csonka gúla – ismétli a jó tanuló, ha lehet még értelmesebben. Ő a csonka gúlánál éppen olyan határozott, barátságos, bár fölényes viszonyban van, mint a kúppal. Mi neki egy csonka gúla? Ő nagyon jól tudja, őt nem lehet félrevezetni, a csonka gúla is csak olyan gúla, mint más, normális gúla, egyszerű gúla, amilyent egy Eglmayer is el tud képzelni – csak le van vágva belőle egy másik gúla.

A felelés rövid ideig tart. Félszavakban beszélnek egymással, értik egymást...

166., 173.

I. Mátyás

1443. február 23-án született I. Mátyás (Hunyadi/Corvin) magyar király, az első olyan uralkodónk, aki leány ágon sem állt az Árpád-házzal rokonságban.

Mátyás király Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet másodszülött fia. Vitéz János irányításával humanisták nevelték. A magyaron kívül latinul, németül és csehül beszélt. Műveltsége meghaladta a korabeli főurak műveltségét.

Bátyját, Hunyadi Lászlót (1433-1457) a király 1457-ben lefejeztette. Ő volt Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet elsőszülött fia, ezért ő lett apja halála után a Hunyadi-ház és a Hunyadi-párt feje. Hiába esküdött hűséget V. Lászlónak 1456-ban, apja tisztségét, a főkapitányságot, amit örökének tekintett, nem kapta meg. V. László a címet inkább saját gyámjának, Cillei Ulrik (1404-1456) német birodalmi hercegnek adományozta. Hunyadi László nem tudta megemészteni a királyi döntést, és 1456. november 9-én az V. László kíséretében Nándorfehérvárra érkező Cilleit híveivel fölkoncoltatta. A király ekkor Hunyadi Lászlóra ruházta a főkapitányi tisztelet, és esküvel bántatlanságot ígért. 1457. március 14-én mégis elfogatta Hunyadi Lászlót, és két nappal később összeesküvés vádjával ártatlanul lefejeztette Budán, a Szent György téren.

1457-ben V. László király Hunyadi Lászlóval együtt Mátyást is elfogatta, s bátyja kivégeztetése után az ifjabb Hunyadi Bécsbe, majd Prágába vitette. 1457 őszen V. László pestisben meghalt. 1458. január 24-én a korábban apját támogató köznemesi rétegek segítségével Mátyást királlyá választották, de nagybátyja, Szilágyi Mihály személyében kormányzót állítottak mellé. Mátyás azonban hamarosan megmutatta, hogy a korlátokat nem hajlandó elismerni és csorbítatlan királyi hatalomra törekszik. Híveit, és különböző érdekektől vezérelt támogatóit is meglepő erélyességgel fogott hozzá az erős központi hatalom megszervezéséhez. Amikor Szilágyi Mihály Újlaki Miklós erdélyi vajdával, valamint Garai László nádorral ellene szövetséget kötött, Garait leváltotta, Szilágyit lemondatta és elfogatta. A III. Frigyes (1463-1525), szász választófejedelemet Garai vezetésével magyar királlyá választó főurakat pedig legyőzte. 1464-ben Székesfehérváron megkoronáztatta magát a III. Frigyes től nagy nehezen – alku árán – visszaszerzett Szent Koronával.

Mátyás uralkodása alatt a központi hatalom megerősítésére törekedett. A maga számára biztosította a vámszedés jogát, a bányák és a pénzverés jövedelmét. Pénzügyi reformot hajtott végre, újjászervezte az adórendszert, s az így megnövekedett jövedelmekből jól szervezett zsoldos sereget állított fel. Társadalmi reformjaival a köznemesség politikai befolyását növelte. A nádor hatáskörét kiterjesztette, új központi hivatalokat állított fel.

Külpolitikáját meghatározták a törökökkel vívott folyamatos harcai. Szinte évente hadat viselt ellenük. Törökellenes terveihez Nyugat-Európától nem kapott kellő segítséget, ezért Magyarországot erős birodalommal fejlesztve akart a megfelelő anyagi erő birtokába jutni. Megszerezte a cseh királyi címet, meghódította Morvaországot, Sziléziát. Bécs, Bécsújhely, Stájerország és Karintia ellen is hadba indult, de sikerei csak átmenetiek voltak.

Mivel második házasságából, Aragóniai Beatrixtól nem született gyermeke, élete utolsó éveiben megpróbálta házasságon kívül született fia, Corvin János számára biztosítani a trónt.

Mátyás király bőkezűen pártfogolta a művészeteket és a tudományt. Híres tudósokat és reneszánsz alkotókat hívott udvarába. Várakat, kastélyokat építtetett, s ezzel is elősegítette a reneszánsz építő- és díszítőművészet magyarországi fejlődését. Kiemelkedő jelentőségű volt hatalmas kódexekből álló könyvtára (Bibliotheca Corviniana).

A magyar néphagyomány, amely egész legendafüzért font Mátyás alakja köré, a törökverő Hunyadi János fiát mint jó és igazságos uralkodót őrizte meg emlékezetében. A magyar népmesék álruhás királya szembeszállva a gazdagokkal és hatalmasokkal, mindig a szegény, egyszerű embert segíti a boldoguláshoz. A valósághoz az is hozzá tartozik, hogy bár Mátyás viselt dolgairól már életében több vidám történet forgott közzsájon, a királyi udvarban élő humanista történetírók egyike sem jegyezte fel az álruhában igazságot osztó király legendájának tápot adó történetet.

Mátyást királlyá választják

(magyar népmonda)

Amikor László király meghalt, erősen megijedtek azok az urak, akik Hunyadi László halálát okozták. Hogyne ijedtek volna meg, amikor Szilágyi Mihály nagy sereggel közeledett Buda felé. Pedig Szilágyi Mihályt nem a bosszúállás szándéka vezette, ő ennél többre vágyott: a trónt akarta megszerezni unokaöccsének, Hunyadi Mátyásnak. Amikor Szilágyi Mihály a fegyveres sokasággal Pest városába érkezett, az isteni akarat csodálatos jeleket mutatott. Az első éjszakán, abban a hideg télben minden csillag fényesen ragyogott az égen, a Duna vize pedig olyan erősen befagyott, hogy a jég hátán úgy járhattak, mint a sík mezőn. Reszkettek is az urak a budai várban, mert Pest felől minden baj nélkül fel lehetett vonulni a várba. Ha most Szilágyi Mihály bosszút forral, vége az életüknek... De Szilágyi Mihály megüzente az uraknak, hogy nem áll bosszút Hunyadi László haláláért. Ekkor az urak felbátorodtak, levonultak Pest városába, hogy a király megválasztásáról tárgyaljanak. Ott sokat tárgyalni nem kellett, mert a köznemesség sokasága, negyvenezer ember állott a Duna jégén, és mind Hunyadi Mátyást élte. A gyerekek pedig ezt a dalt énekelték a pesti utcákon:

*Mátyást mostan választotta
Mind ez ország királyságra,
Mert ezt isten adta nekünk
Mennyországból oltalmunkra.*

Ezen a napon is csoda történt: a választás híre még ki sem szivárgott, de a pesti nagytemplomban már felhangzott a hálaadó ének. Amikor aztán az egész nép megtudta, hogy Mátyás lett a király, mindenki nagy örömmel ujjongott. Minden templomban meghúzták a harangokat, harsogtak a kürtök, szóltak a sípok, és olyan nagy hangon énekelt mindenki, hogy megtelt vele a levegő. A választás éjszakáját annyi máglyarakás világította meg, hogy az emberek azt hitték, a csillagok szálltak le az égboltról. Soha még királyválasztás ennyi örömmel, ennyi dicsőséggel nem történt. De nemcsak Magyarországon örültek ennek a választásnak! Erdélyben még sokkal nagyobb volt az öröm, mert a Hunyadiak onnan származtak, s maga Mátyás Kolozsvár városában született. Ezért aztán Szilágyi Mihály, aki az egész választást rendezte, a választás után levelet küldött az erdélyi rendeknek. Azt írta a levélben: „Ti láttátok a fenséges Mátyás urat, amikor megszületett, szemetek előtt nevelkedett, ezért magatokénak nevezhetitek. Nyissátok meg hát a vigasság forrásait, örvendezetek, vigadjatok, ujjongjatok, és adjatok hálát a jóságos Istennek azért a boldogságért, amelyben a magyar nemzet részesült.”

Örült egész Magyarország, vele örvendezett szép Erdélyország, amiért a török-
verő Hunyadi János fiát, az ifjú Mátyást királlyá választották.

Kele
(részlet)

A rét megmozdult, és élni kezdett a meleggel, a fénnyel kicsalt milliárd életével: a füvek hosszú lábra álltak már, a fűzfákon cirregett a csicsörke, és a megindult nádasban csattogott a nádirigó: – Csek-csek-csek-tek-tek-tek-tiriritiri.

A nádirigó a fészeképítő művészek közé tartozott, sokat adott művészetére, ez okból nagy volt a hangja. Régi fészket nem találta már, mert télen nádat vágtak az emberek, de nem sokat törődött vele.

– Csek-csek-csek, építünk másikat. Mi az nekünk? – És már ki is nézett öt közel álló nádszalat. Ezeket majd megkötözi, hogy tenyéryi messze álljanak egymástól, s a körbe álló nádszalak közé odaszövi a fészket. Akkor aztán jöhet a szél, böghet a vihar, a zöld nád nem törik, és a legnagyobb orkánban is csak ringatja a fészket.

Igen, Kele most érezte először otthon magát, a Törvény és a golyák szokása szerint. Eddig ő idegen volt itt, de megérkeztek már a többiek is, és most már nem idegen.

A tavaszi, langyos szél játékosan szaladt végig a patakparton, felkapta és leejtette a hullámzó rét zsongását. Felkapta és leejtette a bíbicek fehér-fekete csapongását, hintázó kiáltását, és megpihent a nádban, ahol most csend lett egyszerre, mert a nádas felett súlytalanul imbolygott egy rétihéja. Könnyed ténférgése céltalannak látszott és önfeledt sütkérezésnek, ám bagolyfejét ide-oda forgatta, s a sarjadó nád egy libbenése se került ki figyelmét. A héja egyébként nászúton volt, de a szerelem csak a szívét töltötte meg, a begyét nem, ez okból párjával együtt szorgalmasan vadászott, nehogy az éhség karma szívüket is üressé tegye.

A nádas felett azonban meddő volt a séta és teljesen hiábavaló. Fiókák még nincsenek, a fészkek üresek, az anyamadarak pedig sehogyse állnak kötélnek. Repülő madarat a rétihéja megfogni nem tud, de jeles madárfiókgyilkos és szakavatott fészekrabló. A fiókákat megeszi, a tojásokat kiissza, ezért utálják a nádi népek, és elhallgatnak, ahol árnyéka végigszáll a vízen.

Most is.

Kele odanéz, és tudja, miről van szó. Látja már a másik héját is, és tudja, miért hagyták ott a nádas, és miért repülnek az aprófüvű, távoli domboldal felé. A nádas még üres, de a domboldalon Cin könnyelműsködik néha, fészket épít, s a fészkekhez száraz fű kell. Megjelent már Pi is, az ürge, aki néha két lábra áll, mert kíváncsi.

A domboldalon csak úgy csurog a fény, s megmelegedett a levegő. A héják most itt imbolyognak, de itt szítál a vércse is, és lecsap néha, mint a zuhanó kő, egérre, bogárra. A héjakkal nem törődik. Csavargó népség, úgyis elmennek, de az ő fészke itt van a nyárfán, a dombtetőn, ahol kolomp kondul ilyenkor már, mintha a nyár elé harangozna az álmos kis harang. Néha vakkant a puli, és nézi a juhászt, hogy parancsol-e valamit, de a juhász csak áll, botjára támaszkodva hallgat, mintha látná a láthatatlant, és ebbe a csendbe lágy tavaszi kiáltással dobol bele a búbosbanka.

– Hu-pu-pu, hu-pu-pu...

Ruhája ékes, fején gyönyörű bóbíta, de mást nem tud.

– Hu-pu-pu, hu-pu-pu...

Ez a kiáltás mindig közel van, és mindig távol. Egyszerre szól a földön és a levegőben, rászáll a csendre és csenddé lesz, nincs benne semmi, mégis virágos szomorúság marad utána, mert mindenki tudja, hogy ha elhallgat: ledobja szűzi koszorúját a Tavasz, elnehezedik, megbarnul, és tarka, nagy köténye alatt dús anyaságát takargatja a Nyár.

gólya – (állat, Ciconia L.), a gázlőmadarak közé tartozó gólyafélék családjának egyetlen neme, melynek két faja nálunk is tenyészik. A fehér G. (C. alba L.) piszkos fehér színű, elsődrendű evezőtollai, nagy felső szárny- és hosszú váltollai feketék, csőre és lábai vörösek. A fekete G. (C. nigra L.) barnásfekete, zöldes és bíborfényvel alsó mell-, has- és combtollai fehérek; csőre és lábai fiatal korban zöldek, öregkorban vörösek. Mindkettő vándor madár, hozzánk tavasszal jön és ősszel elvándorol. Békákkal, kígyókkal és halakkal táplálkoznak, de néha elfogdossák a kacsafiókákat is.

Forrás: Pallas Nagylexikon

175.

Weöres Sándor

Mély erdőn ibolya-virág

Mély erdőn
ibolya-virág,
elrejt jól
a boróka-ág.
Minek is rejt az az ág,
gyere, tágas a világ,
mély erdőn
ibolya-virág.

Ibolya

Ibolya – (növény, bibolya vagy vihola a Balatonnál, ivola, Viola Tourn.) a róla nevezett család egy-, két- v. többnyári füve, ritkán félcserjéje, mintegy 250 (házánkban mintegy 20, de sok eltérés) fajjal majdnem az egész földkerekségen.

Szára gyakran megkurtul, földbeli tőke marad, némelykor indát ereszt.

Levele egyszerű, gyakran szív- vagy veseforma, ritkán hasogatott.

Virága gyakran a tőke fejére egyenként ered, vékony nyélen csüng, a nyél teteje felé pedig két hegyelvele van.

A gyümölcs apró, rügyalakú s egész nyáron fejlődő, rejtve porzó, apró virágokból lesz, melyek termékenyülés után a földbe befüródnak s a gyümölcs ott érik meg. A Viola mirabilis L. eleinte törpeszárú, később ugyanabból a töből virágzó szárat hajt, de többnyire csak szíromtalan, rejtve porzó virágokkal.

A törpeszárúak legismertebbike és a legkedveltebbike a Viola odorata L. (illatos Ibolya); majd egész Európában s Ázsiának nagy részén terem.

Gyökerében meg a tőkéjében, valamint a rokon fajokéban is, hánytató és meghajtató violin vagy ibolya-emetin van.

A savtól piros, az alkálitól zöld színű lesz. A kerti sok- és nagyvirágú, t. i. a hónapos, olasz, orosz, cár-I., a belle de Chatenay, Victoria regina stb. fajták a kertke-reskedelemnek jövedelmező cikkei.

Az Ibolya nevét más növényre is átruházták (sárga viola, Matthiola). Kedvelt díszvirág maradt, a szerzetesek kertjükben természetették és fűszerül, valamint illatos vízhez használták. Az árvácska v. Szt. Háromság virága is ibolyafaj (háromszinű Ibolya), l. Cinkibolya, Árvácska. Sárga Ibolya, l. Chieranthus.

Forrás: Pallas Nagylexikon

177.

Beregszászi Anikó

Anyanyelv-oktatás hozzáadó (additív) szemléletben: a magyar nyelv tanterv kínálta lehetőségek

(részlet)

Az oktatástervezésnek, a különböző oktatási stratégiáknak különösen hangsúlyos szerepe van a kisebbségi közösségek nyelvmegtartásában, továbbá abban is, hogy a felnövekvő nemzedékek a nyelvcserre és a beolvadás, vagy pedig a nemzeti értékek megőrzése és továbbadása mellett döntenek-e. Az oktatás a nyelvi tervezési célok elérésének egyik hatékony eszköze, hiszen az oktatási intézmények szintén valamely társadalmi, gazdasági és/vagy politikai célok mentén szervezik tevékenységüket az ún. rejtett tantervek révén. Ezen társadalmi, gazdasági és politikai célok eléréséhez azonban szükségesek bizonyos nyelvi készségek, feltételek is (Vö. Skutnabb-Kangas, 1997).

Az iskolai anyanyelvi nevelés egyik legfontosabb feladata, hogy felkészítse a tanulókat mindazon nyelvi kihívások megoldására, kezelésére, amelyekkel az iskolában és az iskolán kívül találkozhatnak. Tudjuk, hogy a magyar társadalom érzékeny a nyelvi kérdésekre: számos olyan nyelvi jegy van, amelyek használóiról negatív sztereotípiák élnek. Ezek között vannak nyelvjárási elemek éppúgy, mint egyéb nem-standard, például kontaktushatásból eredő jegyek. (Bővebben pl. Kiss szerk. 2001, Kontra szerk. 2003, Kontra 2005, Kontra 2006).

A kárpátaljai magyar iskolák több évtizedes homogenizáló gyakorlatában, amint azt számos elemzés bemutatta, évtizedek óta a grammatika oktatása gyakorlatilag az egyetlen hangsúlyos téma, és felcserélő (szubtraktív) szemléletben oktatják a tanulóknak anyanyelvüket.

A kárpátaljai magyar anyanyelvű oktatás célja az kell legyen, hogy additív, hozzáadó szemléletben tanítsa a tanulókat anyanyelvét, a standard nyelvváltozat és használati köre mellett tudatosítsa a helyi nyelvjárási jellegzetességek használati körét, valamint a nyelv változatosságát funkcionális megközelítésben, kontrasztív módszereket alkalmazva.

Felhasznált irodalom:

Babits Mihály 1910. Stiliztika és retorika a gimnáziumban. Egy tantárgy filozófiája tanulók számára. *Nyugat*. 1910. 3. szám.

Beregszászi Anikó – Csernicskó István – Orosz Ildikó 2001. *Nyelv, oktatás, politika*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.

Beregszászi Anikó – Csernicskó István 1996. A magyar nyelv változatai és stílusrétegei a kárpátaljai magyar nyelvtankönyvekben. In: Csernicskó István és Váradi Tamás szerk., *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*, 29–38. Budapest: Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt.*

Az iskolai tannyelv-választás szerepe a kárpátaljai magyar kisebbség jövője és társadalmi mobilitása szempontjából

Séra Magdolna

A kárpátaljai magyarságnak kisebbségi helyzetéből kifolyólag Ukrajna állampolgáraiként kötelességünk és érdekünk is az ukrán nyelv elsajátítása, azonban nem mindegy, hogy ezt milyen módszer illetve módszerek segítségével érik el, megtartják/megőrzik-e közben magyar identitásukat, anyanyelvű kultúrájukat, anyanyelvi iskolahálózatukat, vagy elindulnak a többségi társadalomba való beolvadás, az identitásvesztés, a nyelvcseré útján¹.

Az érvényesüléshez, a társadalmi mobilitáshoz mindenképp többnyelvűvé kell válnia a kárpátaljai magyarnak, azaz az anyanyelvén kívül birtokolnia kell még az állam nyelvét, amelyben él, valamint (legalább) egy idegen nyelvet is².

Jelen tanulmány egy olyan folyamatban lévő kutatás részeredményeiről számol be, melynek célkitűzése, hogy megvizsgálja és feltárja a kárpátaljai magyar kö-

zösség viszonylatában az elemi iskolai tannyelv-választással kapcsolatos problémákat, illetve válaszokat keressen olyan kérdésekre, hogy ma, itt Kárpátalján miért döntenek a szülők a magyar vagy az ukrán tannyelvű iskola mellett, illetve mi befolyásolja őket döntésük meghozatalában, tudatában vannak-e döntéseik társadalmi és nyelvi következményeinek. A vizsgálat során szociolingvisztikai interjúkat készítettem a szülőkkel. A szociolingvisztika módszertanát William Labov³ dolgozta ki. Az 1-2 órás beszélgetés meghatározott forgatókönyv szerint, a társalgási témakörök előre összeállított készlete szerint folyik. Az irányított beszélgetések témakörei úgy lettek kialakítva, hogy az interjú során kiderüljön, mi befolyásolta a szülőket abban, hogy ukrán, illetve magyar tannyelvű iskolába írták gyerekeiket, és hogy tisztában vannak-e azzal, hogy ezek a döntések milyen hatással lesznek a gyerek jövőjére, társadalmi mobilitására.

¹ ld. Csernicskó – Göncz, 2009., Csernicskó, 2008a.

² Vö. Beregszászi, 2002

³ Labov, 1988 IV (4): 22-48.

Beregszászi, 2002	Beregszászi Anikó: <i>Magyar nyelvi tervezés Kárpátalján. Célok, problémák és feladatok.</i> Doktori értekezés: kézirat, 2002
Csernicskó, 1998a	Csernicskó István: <i>A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján).</i> – MTA Kisebbségkutató Műhely, Osiris Kiadó Budapest, 1998
Csernicskó – Göncz, 2009	Csernicskó István – Göncz Lajos: <i>Tannyelv-választás a kisebbségi régiókban: útmutató kárpátaljai magyar szülőknek és pedagógusoknak.</i> Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala Budapest, 2009
Labov, 1998	Labov, William. <i>A nyelvi változás és változatok. Egy kutatási program terepmunka módszerei.</i> In.: <i>Szociológiai figyelő, 1988 IV (4):22-48.</i>

181.

Balla D. Károly

A mumus és a kék madár
(részlet)

Ezredvégünk az aggodalmak és a bizakodások időszaka. Ami rendben is lenne, ha tudnánk: mitől kell tartanunk és mi lehet reményeink alapja. Ám összekeveredett világunkban ugyanazoktól a dolgoktól rettegünk, mint amelyektől boldogságunkat várjuk.

Jövőképünkben a kék madár a mumus képét öltötte, falra festett ördögeinknek pedig angyalszárnya nőtt.

A globalizáció például egyszerre jelenti a boldog jövődőt és minden leendő bajok forrását. Ám akár félünk tőle, akár áhítjuk, visszavonhatatlannak tűnik a folyamat: gyermekünk ízlelőszerveit már globalizálta a Coca Cola, és értelmét már nem is a tévé, hanem az információk legglobálisabb forrása, az Internet uralja.

Ugyanígy: az európai tömbökbe történő csatlakozás egyszerre vonzó és taszító távlat. De akár vágyunk rá, akár megriadunk tőle: a NATO már tönkrebombázta Szerbiát – és Magyarország tagja ennek a NATÓnak.

Hasonlóan: félelem és remény váltakozik a határon túli magyarság sorsának a megítélésében is. Az érzelmi tényezőket kicsit félretéve talán ideje lenne reálisan felmérni, milyen veszélyek fenyegetik a több országba szakadt nemzetet, s ugyanakkor lehet-e hozadéka ennek a sajátos helyzetnek az összmagyarság számára.

Az alábbiakban a fenti témákhoz szeretnék néhány adalékot szolgáltatni – tapasztalataim alapján.

A romlás virágai

Igen, alighanem a Cola és az Internet dönti romlásba a világot, s ha azt nem is, az emberi kultúrát mindenképpen...

Legalábbis ez volt a végkicsengése egy nemrégiben tartott nemzetközi konferenciának, amelyet civilizációnk törekenységének a témájában rendeztek, s amelyen a felszólalók jelentős része – több neves író – főleg aggodalmának adott hangot és nagyjából egyetértett abban, hogy az irodalomnak immáron befelegzett.

Emlékszem, néhány éve még arról folyt a vita, hogy áru-e a kultúra (és sokan a pusztá feltételezést is sértődötten elutasították), ma viszont mintha írók sokasága azt kívánná, bárcsak áru lehetne, s ne szorulna ki véglegesen és visszavonhatatlanul piacorientált világunkból mindaz, amit még irodalomnak, művészetnek lehet nevezni. A felfestett kép riasztó: mindent a tőke és az azt kiszolgáló „tömegkultúra” ural, az emberiség arc nélküli fogyasztóvá degradálódik, aki a Reklám és a Hálózat által manipulálva többé nem vesz a kezébe verset vagy regényt, nem jár képtárba és hangversenyre. Teste elsatnyul, sivár lelkét pedig önként és bárgyú vigyorral adja el a Coca és a Net képében megjelenő Sátánnak...

Ami pedig az informatika forradalmát és a végveszélyt jelentő Internetet illeti, ennek kapcsán is óhatatlanul eszembe jut, hogy gyerekkoromban viszont a genetikát meg a kibernetikát kiáltották ki Mumusnak, akkori szójárással: burzsoá áltudománynak. Aztán persze ezek is begyűrűztek, és mégsem lett vége a világnak. Így most is vonakodom elhinni, hogy a video, a számítógép, a mobil telefon, a CD-s multimédia meg a Világháló a Romlás virága lenne, még ha kicsit meg is tépázták az Gutenberg galaxis tekintélyét. És ha az előbb némi szándékolt nagytáással azt állítottam, hogy a Coca igenis hozzájárult a rendszerváltozáshoz, akkor sokkal kisebb túlzással állítható, hogy Kelet-Európában a szocializmust pár ezer fénymásoló gép döntötte meg.

Nagyon jól emlékszem arra, hogy még a lágyabb diktatúrák is milyen szigorral és gyanakvással kezeltek mindent, ami szövegek előállítására és sokszorosítására volt alkalmas. Az írógépeket nemcsak hogy „be kellett jelenteni”, hanem írás-mintát is kellett róluk adni a rendőrségi nyilvántartás számára. A nyomdák a legjobban őrzött stratégiai jelentőségű objektumoknak számítottak, és sokáig szó sem lehetett arról, hogy akár egy stencilgépet magánember birtokolhasson.

Egy idő után mégsem lehetett ellenállni a technika begyűrűzésének: egyes fontosabb hivatalokban megjelentek a fénymásoló gépek, és azonnal megszülettek a rendszabályok is. A gépet csak elzárt helyen lehetett tartani (ha a hivatali szoba ablakán eleddig nem volt rács, akkor fel kellett szereltetni), a masinát bekapcsolni és üzemeltetni csak az ezzel megbízott munkatársnak volt szabad, akit arra is köteleztek, hogy munkájáról pontos naplót vezessen, amely rögzíti a másolt anyagok jellegét, a kópiák számát stb...

190.

Weöres Sándor

Galagonya

Őszi éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
ruhája.
Zúg a túske
szél szalad ide-oda,
reszket a galagonya
magába.
Hogyha a Hold rá
fátylat ereszt:
lánnyá válik,
sírni kezd.
Őszi éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
ruhája.

191.

Rigó (Rigófélék)

A rigófélék (Turdidae) az Énekesmadár alkatúak családjá. Középtermetű, a legarányosabb testalkatú madarak, egy részük kiváló énekes. Rovarokkal, férgekkel, csigákkal élnek, s azokat főleg az erdő talaján, a lombtakaró alól keresik elő.

Hasznosságuk különösen erdővédelmi szempontból jelentős. Ősszel, télen bogyókkal táplálkoznak. Az énekes rigó vagy húros rigó felül szürkés olajzöld, alul sárgásfehér sötét, háromszögű pettyekkel. Cserjés erdőkben, fiatal fákon évente kétszer költ. Egyik legszebb hangú madárénekesünk.

A *léprigó* a leggyakoribb; felül szürkésbarna, mellső része kerekded pettyezésű, szárnya alul fehér. Hegyvidéki erdőkben költ, télen alföldi erdőkben (ahol sok a fagyöngy vagy boróka) telel.

A *fenyőrigó* vagy fenyvesmadár feje és deréktája hamuszürke, fehér melle és hasa csak oldalt foltos. Északi költő hazájából ősszel nagy csapatokban lepi el bogyótermő fáinkat.

A *szőlőrigó* a legkisebb rigó. Alsó szárnyfedői sárgák, hasoldalai rozsdavörösek. Gyakori átvonuló.

A *feketerigó* a legismertebb. A városi kertekben ma már széltében megtelepedett, s ahol a növényzet sűrűbb, bogyótermő fák, cserjék bőven találhatóak, ott rendszeresen áttelel. Fuvolózó énekét márciustól nyár derekáig hallatja. Alacsony fákon, épületek párkányzugaiban, folyondár között évente kétszer-háromszor költ.

Az *örvös rigó* szürkésfekete, mellén fehér örv. Ritka átvonuló.

A *kövirigó* hímjének alapszíne kék, háta közepe fehér, hasaalja és farka rozsdavörös. Sziklás hegyoldalokon elszórtan költ.

A *hantamadár* veréb nagyságú, de karcsú, hegyes csőrű. Felül világosszürke, alul sárgásfehér, szárnya szemsávja és farka vége fekete. Kopár legelőkön, köves domboldalon futkozva rovarokra vadászik.

A verébnél jóval kisebb, fekete, fehér, vöröstarka a *cigány-csaláncsúcs* és a rozsdás csaláncsúcs bokros erdőszélen, árokparton, kiemelkedő növény, karó hegyén lesik zsákmányukat.

A *kerti rozsdafarkú* hímjének homloka fehér, háta szürke, begye feketetést alul, valamint a fark rozsdavörös. A házi rozsdafarkú hímje teljes egészében – rozsdavörös farkától eltekintve – fekete.

192.

Mátyás király lakodalma

Amikor Mátyás király megtudta, hogy szép menyasszonya, Beatrix hercegnő Székesfehérvárhoz közeledik, lóra pattant és a főurak fényes kíséretével elébe vágta. Téli idő járt, magas volt a hó, az olaszok erősen fáztak, maga Beatrix hercegnő is bámulva nézte a fehér világot, mert Olaszországban ritka a nagy hóesés. A király a nyolcadik mérföldkőnél találkozott menyasszonyával, onnan díszmenetben jöttek egészen Székesfehérvárig. Az út végig vörös posztóval volt borítva, és az út két oldalán mindenütt ujjongó, kiáltozó nép állott. Harsogtak a trombiták, szóltak a kürtök, énekeltek az emberek, olyan látvány és hangverseny volt ott, hogy aki látta és hallotta, soha el nem felejtheti. Büszkén, boldogan és fényesen ragyogott a hercegnő, aki az első szánban ült. Szép homloka, ívelt szemöldöke, telt halántéka, piros orcái, derűs szeme, szabályos orra és gyönyörű

ajka úgy megnövelte ritka szépségét, hogy a nézőket magára Venusra, a szerelem istennőjére emlékeztette. Ezután megrendezték a koronázási szertartást, majd december közepén a király Budára vitte feleségét. Beatrix szépsége és szellemesége annyira meghódította Mátyás királyt, hogy mindig csak a felesége mellett akart maradni. Budán fényes, gazdag lakodalmat rendeztek. A lakodalom több napon át folyt. Az egyik napon lovagi tornát rendeztek, a másikon érdekes látványokat mutattak be. Amikor a király felvonult, marokszámra szórta a pénzt a nép közé. De Mátyás király is szép ajándékot kapott: minden város ajándékkal lepte meg, ajándékot hoztak a főurak és a külföldi fejedelmek is. Annyi aranyat, kincset és drágakövet hoztak Budára, hogy a király kincstára színültig megtelt vele. Ekkor mindenkinek örömet szereztek: a börtönökben őrzött rabokat kibocsátották, az adósságok megfizetésére haladékot adtak, és országosan kihirdették, hogy a hitelezők ne merjék követelni a pénzüket. Ezért aztán az egész ország nagy örömmel örvendezett Mátyás lakodalmán.

200.

Tőkeinjekciót kapott a szlatinai sóbánya

35 millió hrivnya összegű tőkeinjekciót szavazott meg a szlatinai sóbányát fenyegető katasztrófa-helyzet elhárítására az ukrán kormány.

Az Ukrán Miniszteri Kabinet még a múlt hét közepén hozta meg azt a határozatát, hogy soron kívül 35 millió hrivnyát utal ki a kárpátaljai sóbánya „konzerválására”.

Az aknaszlatinai vállalatnál a 2002. esztendő követően alakult ki katasztrófa-helyzet, miután intenzív vízbetörést észleltek, s a tárnákba szivárgó talajvizek életveszélyes karsztosodási folyamatokat indítottak el a nagyközség határában.

Az elmúlt években számos tárnaomlás következett be, amelyek látványos krátereket eredményeztek a bánya területén. Az omlások során fellépő földmozgások pedig több lakóházban is károkat okoztak.

A vízbetörés miatt a múlt év elején részlegesen le kellett állítani a bánya területén működő országos allergológiai kórházat. Jelehleg csupán a megyei kórháznak egy másik tárnában üzemelő részlegét használhatják a betegek.

A szakértők szerint a bánya megfelelő konzerválására csak az elkövetkezendő két évben 100 millió hrivnyára volna szükség. A most kiutalt 35 millió tehát csupán némi kozmetikázásra ad lehetőséget. Arról pedig egyáltalán nem is esett szó, hogy a sóbányát bármikor is újraindítanák a jövőben.

Pp Forrás: Kárpátalja hetilap

203.

Ady Endre

Egy kis séta

Vasárnap délután munkaszünet van, tessék egy kis sétát tenni. Megmondjuk azt is, hogy merre. Amerre mi ma jártunk.

Közeledik a május. Zöldellő és virágos fák csalják úgyis az embert. Tessék sétálni a Schlauch-park, no meg az úgynevezett kanonok-sor felé.

A kétfejű sas a püspöki székesegyházon ne botránkoztasson meg nagyon senkit. Ezt a nyomorult kényszerűséget már úgy látszik, hogy düh nélkül kell túrnunk.

De nézzék meg a kanonok-sort, s gondolkozzanak...

Az előkelő, feshengő jómódról valló paloták redőnyei le vannak bocsátva. Lakosai a legmihaszább, legingyenélőbb emberek. Aki dolgozik közülük, az nincs is itt. Wolafka például dolgozik. De hogy? Felekezeti harcot, forradalmat szít a kálvinista Rómában. Az a nagyváradi hájú, kövér pap, aki csupa erő és vér és fanatiz-

mus, többet árt a magyar társadalomnak s a magyarságnak, mint kilencven szocialista agitátor s ezer kétféjű sas. A többi is egytől egyig, mert hasztalanul vonják el ezer és ezer éhezőtől a kenyeret.

Röviden: ez a kanonok-sor.

Sétáljanak aztán el bármely külvárosi részbe. De erősítsék meg a szívüket. Mert nyomort, bűnt és piszkot látnak. Meglátják, hogy mennyi nyomort lehetne enyhíteni, s mennyi könnyet letörölni a kanonok pénzével.

Ha ezt meglátják és átgondolják: eredményes volt a vasárnapi séta...

Nagyvárad Friss Újság 1901. április 22.

204.

Színház a határszélien

Évek óta lehet hallani a színház siralmas anyagi helyzetéről, a csökkenő támogatásokról, a pénzhiány okozta kellemetlenségekről, a kiútkeresésekről. Az egyik legelfogadottabb teória volt, hogy a megyének kellene átvenni az intézmény finanszírozását. Most, hogy ez a színház működésének 15. évfordulóján megtörtént, az intézmény igazgatójával beszélgettünk múltról, jelenről, jövőről.

- Hogyan értékelné a színház megalakulása óta eltelt 15 évet?

- Honnan is kezdjem? – gondolkodik el beszélgetőtársam. – Mióta ez a társulat működik, mindig voltak nehézségei. Fennállásunk eleje óta folyamatosan anyagi nehézségekkel küzdünk. Tizenöt évvel ezelőtt, mikor összeállt az első gárda, a város még abban sem volt biztos, hogy egyáltalán épületet tud biztosítani az előadások játszására. Eleinte úgy tűnt, hogy a beregszászi kultúrház épületében kapunk otthont, de annak a felújítása, rendbetétele túl sokba került volna, s ekkor kaptuk meg végül hosszas huzavona után az egykori Oroszlán Szálló épületét.

- Mit tart az elmúlt év legnagyobb eredményének?

- Mindenképpen azt, hogy sikerült végre elérnünk, hogy a megyei költségvetésből támogassanak bennünket. Évek óta kapunk már erre vonatkozó ígéretek, de csak idén sikerült kivitelezni a dolgot. Ennek eddig a legnagyobb akadálya az volt, hogy a kultúrára szánt összeget eddig is 3 részre kellett osztani – ebből a pénzből támogatják és tartják fenn nagyrészt az ungvári ukrán és a munkácsi orosz nyelvű színházak is. Ehhez most mi is csatlakoztunk. Így az intézmény lényegesen több pénzhez jutott. A korábbi járási 80 ezer hrvnyás támogatás helyett most jóval többet, 250 ezer hrvnyás támogatást fogunk kapni.

- A gyakorlatban mivel jár, hogy megyei költségvetési intézménnyé váltak?

- Nos, az most már biztos, hogy nem tarthatjuk meg a Magyar Nemzeti Színház nevet. Ezt a megyei vezetés azzal magyarázta, hogy a Nemzeti Színház fontos

cím Ukrajnában, amit időről időre ki kell érdemelni. Azt hiszem, Ukrajnában hivatalosan csak egy Nemzeti Színházi ranggal rendelkező teátrum van, Kijevben.

Mindenesetre azt is kérvényoznünk kellett, hogy legalább az Illyés Gyula nevet megtarthassuk. Ennek valószínűleg nem lesz semmilyen akadály, csak hát amíg a kérvényt elbírálják, az egy hosszadalmas folyamat. Most tehát zajlik a színház új néven való bejegyzése, a hivatalos adatok módosítása, bankszámlanyitás, munkakönyvtávirás stb. Nemrég fejeztük be a szervezeti szabálymódosítást. Minden esetre, amíg ezek a folyamatok a végükre nem érnek, nem várható, hogy bármilyen támogatást is kapunk a megyétől. A kezdetek kezdetén azt mondták, nem jár semmilyen változással az, ha átveszi a finanszírozást a megye. Most úgy tűnik, megváltoztatták eredeti elképzeléseiket.

– Milyen fesztiválokon, versenyeken, színházi találkozókön vesznek részt előreláthatóan a következő évben? Ezekon általában milyen eredménnyel szerepelnek?

– Sok tervünk van, de most csak a biztosnak tűnő projektekről tennék említést. Áprilisban Pápára látogatunk, szeptemberben Moszkvában fogunk részt venni egy fesztiválon, ahol előreláthatóan Csehov *Három nővérét*, valamint a *Szarvasá változott fiút* fogjuk előadni. Ezen kívül a nyár folyamán újabb közös együttműködésre készülünk a Gyulai Várszínházzal, akikkel valószínűleg egy Shakespeare-darabot fogunk színpadra vinni. Azt még nem tisztáztuk, hogy melyiket, de a szerző adott, mert a várszínházban évek óta tartanak Shakespeare fesztiválokat. Gondoltuk, ehhez idén mi is csatlakoznánk. Néhány éve már nekünk is sikerült megszerveznünk az I. Sztalker fesztivált, de a pénzügyi nehézségek megakadályozták, hogy folytassuk.

– Milyen bemutatókat terveznek az idei évre?

– Várhatóan az egykor a Gyulai Várszínházban szabadtéren előadott Madách *Az ember tragédiáját* fogjuk a leghamarabb bemutatni Beregszászban. A szabad térről színházterembe való átültetésnek vannak nehézségei, de úgy tűnik, Vidnyánszky Attila ezt is megoldja – ő fogja ugyanis „újrendezni”. Várhatóan azt a Shakespeare-darabot is be fogjuk mutatni Kárpátalján, amire nyáron fogunk felkészülni a Gyulai Várszínházban. Ezek mellett pedig a Debreceni Színház támogatásával egy kijevei díszlettervező és rendező, Alekszandr Belozub is rendezni fog nálunk. Egy kortárs ukrán szerző vígjátékát fogja színpadra állítani.

– Hogyan tovább Kárpátalján? Tervek, célok...

– Egy biztos: dolgozni fogunk. Játsszunk, küzdünk és reménykedünk egy szebb jövőben, jobb körülményekben. Reméljük, a sok ígéret, amit kaptunk, valóra válik, és befejezhetjük a színház épületének felújítását. Most ez lenne a legfontosabb.

– Köszönöm a beszélgetést!

Harsányi Andrea, Forrás: Kárpátinfo hetilap

Kölcsey Nyári Pedagógusakadémia

Hétfőn kezdődött meg a KMPSZ által az idén immár nyolcadik alkalommal megrendezett Kölcsey Nyári Pedagógusakadémia I. turnusa, melynek keretében ezúttal tanító szakosok, óvodapedagógusok és igazgatóhelyettesek továbbképzésére kerül sor. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán (KMF) zajló képzés július 11-én ér véget.

A képzést dr. Orosz Ildikó, a KMPSZ és a KMF elnöke nyitotta meg, üdvözölve a továbbképzésre jelentkező több mint száz pedagógust. Mint mondta, történelmi pillanat a mai: a KMPSZ 1991. decemberi megalakulásától napjainkig eltelt időszak során első alkalommal sikerült a megyei pedagógus-továbbképző intézettel együttműködve megszervezni a pedagógusakadémiát. Mint mondta, Herczog György, a Kárpátaljai Megyei Pedagógus-továbbképző Intézet igazgatóhelyettesének támogató hozzáállása eredményeként a múlt év decemberében megállapodás született a főiskola és a megyei pedagógus-továbbképző intézet között, mely szerint a Kölcsey Nyári Pedagógusakadémia tanfolyamai szerves részét képezik a pedagógusok ötévenkénti kötelező továbbképzésének, amely elengedhetetlen a minősítéshez (attesztációhoz). A megyei oktatási osztály oklevelét azok a pedagógusok kapják meg, akik részt vettek a nyári akadémia szakirányú képzésén, majd két hétig a továbbképző intézet tanfolyamán.

Az igazgatóhelyettesek szekcióvezetője dr. Orosz Ildikó, az óvodapedagógusoké Gabóda Éva, a tanítói szakosoké Gergely Éva. A résztvevők minden reggel plenáris, majd csoportos előadásokon vesznek részt. A foglalkozások során több, a jövő szempontjából fontos kérdés kerül megvitatásra. Hangsúlyt kap az ukrán és a magyar hivatali nyelv alkalmazása, a rendezvényszervezés és az ezeken alkalmazott protokoll, ezenkívül a romapedagógia kérdései. Az előadások részét képezi még a pályázatírás kérdése, melynek kapcsán a résztvevők megtudhatják, hogyan kell pályázni, mik ezen a téren a követelmények.

Az előadók között a főiskola tanárai mellett magyarországi szakemberek is vannak, mint pl. Kozma Tamás, Szabó László, Pusztai Gabriella, a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszékének előadói, a Szent István Egyetem képviselőjében Lipcsei Imre és Gaál Ida, Hoffman Rózsa a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Pedagógiai Karának igazgatója, Forray R. Katalin a Pécsi Egyetem Romológiai és Nevelésszociológiai tanszékéről, Pornói Imre a Nyíregyházi Főiskoláról.

Fischer Zsolt

Forrás: Kárpátalja

Pelletgyár nyílt Técsőn

Tegye fel a kezét, aki tudja, mi is az a pellet? – tette fel a kérdést Jancsó Illés ügyvezető igazgató a Skála-Energy Kft. técsői pelletáló gyárának megnyitó ün-

nepségén. A jelenlévők közül kevesen merték felemelni a kezüket, így a magyarországi befektető cég vezetője elmagyarázta: „A pellet egy 100%-ban fahulladékból gyártott, környezetbarát, magas komfortfokozatú tüzelőanyag, gyakorlatilag préselt fűrészpor.”

A július 2-i gyárvatató ünnepségen megtudhattuk továbbá, hogy az 1,1 milliárd forintból (közel 40 millió hrvnyából) másfél év alatt felépült técsői gyár a magyarországi Skála-Coop Zrt. és az MFB Magyar Fejlesztési Bank Zrt. befektetésének köszönhetően jött lére. Az üzem évi 35 000 tonna pellet előállítására alkalmas.

A gyár kétféle kiserelésben – 15 kg-os zsákban és 1000 kg-os big-bag csomagban fogja értékesíteni termékét, elsősorban a nyugat-európai piacon. A pellet kiváló fűtőértékű nagy nyomással préselt tüzelőanyag, nedvességtartalma 10% alatti. Apró mérete miatt úgy áramlik a csövekben, mintha folyékony vagy gáz halmazállapotú lenne. Az olcsó és környezetbarát fűtés párosul a legnagyobb komforttal és egyszerű kezelhetőséggel. Mivel a pellet fahulladékból készül, megújuló energiaforrásnak számít. A későbbiek során megpróbálják majd az ukrán piacon is értékesíteni a pelletet, de mint elmondták, egyelőre itt nincs rá kereslet. Kiderült, az országot sújtó gázválság idején sem tudjuk felhasználni a lábunk alatt heverő energiaforrást, pedig az üzem évi 36 ezer tonna, kizárólag fahulladékból előállított, környezetbarát pellet előállítására képes. Ez a mennyiség mintegy ezerötyszáz kamionrakománynak felel meg, és közel hét és fél ezer háztartás energiaigényét fedezi a fosszilis tüzelőanyagok – földgáz vagy fűtőolaj – kiváltására kiválóan alkalmas energiahordozóval...

Köszönetet mondott a befektetőknek többek között Ivan Kovacs, Técső polgármestere, amiért a nagy munkanélküliséggel sújtott Técsőt választották gyáruk telephelyül.

Végül a szalagok átvágása után Somfai Róbert, a Skála-Coop Zrt. többségi tulajdonosa, vezérigazgatója a vezérlőpultnál elindította a korszerű, környezetbarát üzemet, amelyet működés közben is meg lehetett figyelni.

A megnyitó ünnepségen jelen volt többek között a Németországból érkezett Rudolf Huber, az európai pelletgyártás atyja, kárpátaljai megyei és járási képviselők, az ukrán vámhivatal, rendőrség és tűzoltóság, valamint különféle szakhatóságok képviselői.

A jövőben ötven alkalmazottat foglalkoztató técsői gyár jelenleg a legnagyobb magyar tulajdonú ipari beruházás Kárpátalján, melynek felfuttatását követően a Skála-Energy Kft. tervei között szerepel egy újabb pelletáló üzem létesítése a főváros, Kijev körzetében, mondta Jancsó Illés.

*Badó Zsolt
Forrás: Kárpátalja*

Lejárt a türelmi idő

Németh Zsolt, a magyar Országgyűlés külügyi és határon túli magyarok bizottságának elnöke a Kárpátaljai Nyári Szabadegyetemen határozottabb anyaországi fellépést sürgetett a kárpátaljai magyar oktatásügy megmentése érdekében.

– Budapestről nézve hogyan látják a kárpátaljai magyar oktatási rendszer ukránosítását?

– Nagyon szomorú fejezete a kárpátaljai magyarság történetének az elmúlt egy esztendő, amikor is láthattuk, hogy az ukrán politikában felerősödött a magyar oktatás helyzetének ellehetetlenítésére irányuló törekvés. Úgy vélem, hogy súlyosan veszélyezteti a kárpátaljai magyarság jövőjét, ha az ukrán állam megfosztja őket az oktatás lehetőségétől, oktatási intézményeiktől. Márpedig, ha nem lehet magyarul érettségizni, felvételizni, akkor komoly veszély fenyegeti a kárpátaljai magyarok egész oktatási rendszerét – nemcsak a főiskolát, hanem az egész közoktatási rendszert is. Azt hiszem, Ukrajnának be kell látnia, hogy Magyarország nagyon fontos támasza lehet ennek az országnak az elkövetkező években, viszont ezért a támogatásért cserébe vannak elvárásaink. Ma a legegységesebb elvárás az, hogy szeretnénk megőrizni a kárpátaljai magyarság oktatási rendszerét, elvárjuk, hogy vonják vissza az ominózus oktatási miniszteri rendeletet, és találjunk olyan megoldást erre a problémára, amely biztosítja a kárpátaljai magyar oktatási rendszer fennmaradását, működőképességének megőrzését.

– Magyarország már a legmagasabb szintű kétoldalú tárgyalásokon is felvette a magyar oktatás kérdését, ám eredménytelenül. Mit lehet tenni még ez ügyben?

– Ukrajna elnökválasztás előtt áll. Úgy gondolom, hogy a magyar külpolitikának elő kell állítania egy olyan helyzetet, amikor az államelnök-jelölteknek állást kell foglalniuk ebben a kérdésben. Ehhez az a legkézenfekvőbb eszköz, ha Magyarország „nemzetköziesíti” a kárpátaljai magyarság oktatásügyével kapcsolatos problémát, azaz nemzetközi fórumokon is felvetjük azt. Ezenkívül kezdeményezni fogjuk, hogy amennyiben szeptemberig, tehát a következő tanév kezdetéig Ukrajna nem változtatja meg a hozzáállását ehhez a kérdéshez, a magyar törvényhozás fogadjon el országgyűlési határozatot a kárpátaljai magyar oktatás ügyében.

– A magyar parlament külügyi és határon túli magyarok bizottságának elnökeként hogyan látja a magyar-magyar viszony alakulását az elmúlt időszakban?

– Egyáltalán nem vagyok nyugodt a magyar-magyar kapcsolatok alakulását illetően. Ugyancsak megterhelte e kapcsolatrendszerrel előbb a Gyurcsány-, majd a

mostani Bajnai-korszak. Gondolok itt mindenekelőtt a 2004. december 5-i sikertelen népszavazásra, de általában véve is olybá tűnik, mintha a kormányzat számára nem léteznének a határon túli magyarok. Nagyon hiányolom a nemzetrészek közötti működőképes konzultációs rendszereket, különösen a Magyar Állandó Értekezletet (MÁÉRT). Ugyanis a MÁÉRT tagolta és ütemezte a magyar nemzetpolitika teendőit az ezt megelőző időszakban. Ma hiányzik ez a fórum, ez az erő. Ugyancsak gondot jelent, hogy a jelenlegi magyar kormányzatnak gyakorlatilag nincs értékelhető nemzetpolitikája.

– Milyen feladatokat látna ezen a területen?

– Az új, nemzeti-polgári kormányzatnak rendkívül fontos teendői lesznek ezen a területen. Mindenekelőtt be kell gyógyítani a sebeket. Azt hiszem, hogy a kettős állampolgárság kérdésére mindenképpen valamiféle megoldást kell majd találni. Nagyon fontosnak tartom azt is, hogy sikerüljön konszenzust kialakítani a magyar és a határon túli magyar politika szereplői között. Véleményem szerint egyébként erre most is megvan a lehetőség, nem igaz az a vád a szocialisták részéről, hogy ezt a konszenzust a Fidesz és a határon túli „segédcapatai” akadályozzák meg. Ilyenkor arra szoktak hivatkozni, hogy 2004 novemberében a MÁÉRT ülésén mi el akartuk szigetelni a kormányt. Mindannyian emlékezhetünk, hogy ami akkor történt, az a kettős állampolgárság kérdésével volt magyarázható. A működőképes magyar-magyar együttműködésre a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMKF) a legjobb példa, amely bizonyítja, hogy lehet konszenzust kimunkálni. A probléma az, hogy jelenleg ennek a konszenzusnak éppen a magyar kormányzat nem része, hiszen jóformán nem vesz részt a KMKF működésében, miközben például a szocialista párt igen. Úgy gondolom, hogy a konszenzusalkotás feladata különösen fontos lesz a jövőben. Közösen kell végiggondolnunk, hogy mi változott az elmúlt években, milyen új kihívások jelentkeztek, és melyek azok a folytatható folyamatok, amelyek még az előző polgári kormányzat idején indultak. Gondolok itt mindenekelőtt a felsőoktatási intézményrendszerre, vagy általában az oktatásügyre, amelynek kiemelt szerepet kell kapnia egy jövődöbéli magyar nemzetpolitikában. Az új kihívások közül megemlíthetném európai uniós tagságunkat, hiszen a regionális együttműködésben, a határtérségek fejlesztésében, az európai uniós források lehívásában a magyar nemzetpolitika számára egészen szerteágazó lehetőségek rejlenek. De ezt mindenféleképpen be kell illeszteni a jövődöbéli magyar nemzetpolitika eszközrendszerébe.

Hk

220.

Az útkaparó

Az útkaparó reggel kaparásra készen megjelenik a kommunális igazgatóságon, hogy megfelelő eligazításban részesüljön. Meghallgatja, hogy az eredményes útkaparás és aszfaltfektetés az Európai Unióhoz és a schengeni övezethez való csatlakozás záloga és a kormányfő is útkaparó volt valaha, személyesen ejtette meg az első kaparását a csernobili nyaralójához vezető út nulladik kilométerénél.

Ezután az eligazítás fontos mozzanata következik. A főnök kezébe veszi az üres vodkásüveget, a beosztottak pedig kilógatják a főnököt az ablakon. Ez az úgynevezett munka-időjárásjelzés. Ha a vodkásüvegbe víz kerül, ezek szerint esik az eső. Tudniillik, az esős idő a legalkalmasabb az aszfaltfektetésre és az útkaparásra. Ezt még személyesen Dzsugás Vili döntötte el. Munkavédelmi szempontból is biztonságosabb, ha esik az eső, hiszen ilyenkor nem kerül por a dolgozók szemébe. A munka-időjárásjelzésnél becsúszhatnak persze bakik is. Esőt jelezhet például a vodkásüveg, ha a felső emeletről a takarítónő, ősi szokás szerint, az ablakon önti ki a felmosólét.

Ha van csapadék, az útkaparó társaival együtt kivonul a piacgazdaság erőteljes fejlesztésének színterére.

Beülnek a szerszámobódé eresze alá. Onnan szemelik ki azt a kátyút, melyben a legmagasabban áll az esővíz. Kétharmados szavazattöbbséggel döntenek el, melyik gödör a legalkalmasabb a piacgazdaság fellendítésére. Ezután további két órát gubbasztanak az eresz alatt. Egyrészt, mert újjbeggyel fontos méréseket végeznek az esőhullás intenzitását illetően, amit nem lehet elkapkodni. Hisz a minőségi kátyúfeltöltés alapja a megfontoltság. Másrészt, mert úgysem foghatnak addig munkához, amíg meg nem hozzák a kollégák az aszfaltot meg a rekesz sört.

Az aszfaltot minden várakozás ellenére meghozzák. Egy kevéskét leöntenek belőle. A többit viszik a főnök udvarára. Meg a brigádot is.

Az útkaparó egyedül marad a vártán. A többiek helyett is. De nem bánja. Egyrészt, mert nincs is egyedül, hiszen a társak hagytak neki fél rekesz sört. Másrészt, mert aszfaltkemény hittel vallja az „egy kapar mindenkiért, mindenki kapar egyért” elvet.

Neki is veselkedik keményen. A lapát nyele az első veselkedés után szétreped. Sebaj. Bakancsa szárából előkapja evőkanalát, s a kupacnyi aszfaltot bekanalazza a gödörbe. A kanál nyelével elegyengeti.

Visszaül az eresz alá. Kikanalazza az otthonról hozott uborkalevest. Közben magában számolja, hány autó huppan a gödörbe. Az arány: három kanál leves = két tengelytörés. Felnéz a felhők mögött ragyogó napra. Fél szemmel is látja: vége a munkaidőnek. Bezárja a bódét és hazaballag. A feszített munka fáradalmait két-három pohárka pálinkával regenerálja Mása néni bögrecsárdájában.

Otthon az eltörött lapátnyel miatt gyengéden eltáncálja az asszonyt.

Vacsora után a kanál nyelével lyukas zápfogából még kipiszkál egy helyes kis uborkadarabot és azt csócsálva tér nyugovóra.

...Álmában a piacgazdaság erőteljes fejlesztésének útján lépked. Munkaruhában: az élelmes kiskatonáktól kéz alatt és bagóért vásárolt kincstári nadrágban és az anyósa által kötött fényvisszaverő pulóverben. Az út végén temérdek kenyér, só, kaviár, szűz és sörgödör várja csábítóan. Megszaporazza a lépteit. Végre, gondolja, ezért tényleg érdemes volt annyit kaparni! Kezét előremereszti. Már-már megmarkolja a sok-sok finomságot, amikor elbotlik és belezuhan egy feneketlen kátyúba...

*Gerzsenyi András
Forrás: Kárpátalja*

Gyógyító erejű glossza az örvénylő térháló csakrájáról

Kérjük csukott szemmel, stabil oldalfekvő helyzetben, háromszor a legközelebbi fengsujközpont felé fordulva olvasni. Legbelsőleg!

”A Negatív green rezgésének a minősége rendkívül erős kommunikációs erőteret hoz létre és megkönnyíti az ima célbajutását. Kiderült azonban, hogy a Negatív greennek van egy másik tulajdonsága is, ami miatt viszont nagyon káros az ember egészségére, ha tartósan éri a szervezetet. A spirituális energiamezőkben csak a horizontális összetevő van jelen, a vertikális, ami a veszélyt jelenti, ki van iktatva – a templomon kívül azonban megjelenhet – és meg is jelenik!”

Amikor egy héten belül másodszorra rohadt le az alig négyezer kilométeres új Alfám, akkor vált számomra világossá. Megvilágosodtam, mint egy Szörényi Leventébe ojtott Pajor Tamás: a garázs alatt vízér van, ércotelér és térörvény, ettől megy tönkre rendre az internetkapcsolatom, fagy le a windowsom, ezért nincs a lottón kettesem se, és ezért ébredek mindig fejfájással, ha előző nap kettőnél több üveg bort ittam volt, ezért szoptunk a kézilabdavébén, ezért nem jön ki hozzám egy garázskapu-szerelő se, hiába telefonálgatok két hete.

Összeakadt a karmámmal a csakra, olyan pocsek az íriszdiagnosztikai leletem, hogy az auralató szerint legalább negyed aurát késik az aurám, negatív konstellációkban erősítem a kisugárzást, mintegy fölgérjesztem, sőt „fölgérjesztem” a teret, így negatív perdületű mágneses térörvény jön létre, ettől a kinetikus transzkriptorok gátolják az immunrendszert biztosító sejtek aktivitását, be kell avatkozni dinamikusan a térbe, Jedi-erővel feltölteni a piramis alakú tükörtestek potenciálját, és elpusztítani a candida gombában élősködő, segítő szándékú poratkát, amely életenergiánk legfőbb záloga a nehéz téli napokon, különben elrákosodunk.

Az életmód-tanácsadóm elmagyarázta, a Hartmann-sávok kereszteződési pontjaiban megtörik a tér, kavarogni kezd, és ez a háló legveszélyesebb része, mivel az érintett csakrát vagy lezárja, ha annak forgásirányával ellentétesen forog, vagy túlpörgeti, ha azzal megegyező a forgásirány... még szerencse, hogy a Hartmann-sáv közepe semleges polaritású, nem mintha a semleges polaritás kifejezésnek lenne értelme, ugye. A kereszteződési pontokhoz közeledve energetikai hatása egyre intenzívebb, mintha Kapolyi László közeledne egy ukrán szén-gáz eróműhöz összece savart privatizációs szerződésekből készített varázsvesszővel...

A Schumann-hullámok aztán bekavarnak az elektroszmognak, létrejön a Gyilkos Időkapu, amelyen át a Szent György-háló kilép a hipertérbe, és ott nincsen más, csak a vegytiszta, atomi okosság, az emberi elme örök ragyogása, abban fürdünk mindannyian, drága fengsuj barátaim, halleluja, halleluja.

Uj Péter

Forrás: Népszabadság

Elszalasztott számonkérés

Míg a tanintézet folyosóin a tömött sorokban akár négy-öt órát is állnak az ukrán szülők és csemetéik, hogy irataikat benyújtsák a választott szakokra, addig a magyar kar felvételi bizottságához naponta átlagban mindössze hatan-heten jelentkeznek. Az ügyvédnőhöz sokan fordulnak, merthogy igencsak furán állapította meg Vakarcsuk úr, kinek is jár az ingyenes egyetemi képzés. Az oktatási tárca vezetője ugyan minden korábbi kedvezményt eltörölt, az árvákra és a rokkantakra azonban ígéretéhez híven ez nem vonatkozik, mert utóbbiaknak, állítólag, törvény szabályozza a jogait. És ez egy érdekes folyamatot indított el...

Első hét: a Perecsenyi Gyermekotthon és Internátus igazgatónője személyesen keresi meg Jolánkát. Tizenöt teljesen árva végzőse az emelt szintű érettségien megszerezte a minimális 124 pontot vagy többet, és mindenki tovább akar tanulni. Például a jogon vagy az orvosin. Az ügyvédnő próbálja elmagyarázni, hogy ezeken a szakokon nagyon kevés az ingyenes hely, próbálkozzanak más szakirányokon is, de az igazgatónő hajthatatlan. A törvény szerint árva tanítványainak jár a tandíjmentes hely, és nincs apelláta. A már így is minimálisra csökkentett állami finanszírozási helyeket tehát elviszik az internátus lakói.

Második hét: nyolcvanas éveit taposó öreg jön az unokájával. Elvitte az árvíz a házukat, a kislány szülei pedig az államtól kapott pénzt leengedték a torkukon. Közben az édesanya meghalt, az apát pedig megfosztották a szülői jog gyakorlásától. A gyámként kijelölt rokkant nagyapa iratokkal bizonyítja mindezt, és jogászunk ismét megerősíti: a törvény szerint ennek a fiatalnak is jár az ingyenes felsőfokú oktatás. A kilincset egymásnak adja a majdnem vak, a testi fogyatékos és a kerekese székben ülő. A legmegdöbbentőbb mégis annak a fiatalnak az esete, aki az iratai szerint halálos beteg, hetei lehetnek hátra, de mindenképpen az orvosi karon szeretne tanulni. Jolánka minden igazolást tüzetesen átnéz, ellenőriz, ha kell, Kijevbe, a szakminisztériumba is telefonál. És bizony kifogja az olyanokat is, akik június végén lettek hirtelen rokkanttá nyilvánítva, de szemmel láthatóan kitűnő egészségnek örvendenek...

Jogászunk jól látja, csak nem tudja, hogy tavaly az akkor éppen frissen kinevezett Vakarcsuk az egyik kárpátaljai látogatása alkalmával egy konferencián, ahol a magyar társadalmi szervezetek képviselői is ott ültek a teremben, valami hasonlót ígért. Kvótákat. Jelen sorok írója tudósításában meg is örökítette az elhangzott mondatot.

Az ígéretből azonban nem lett semmi. Valamiért nem kérte számon Vakarcsukon senki... Pedig magyar szakpolitikusnak tartott hölgyeim és uraim közül egyetlen ott ülő sem volt vak és süket...

Fedák Anita

Forrás: Igazi Kárpáti Igaz Szó

VII. fejezet

258.

Ukrajnában a nyelvek használatát a következő hatályos törvények, dokumentumok szabályozzák (a magyar megnevezés mellett a jogszabály hivatalos ukrán neve áll, zárójelben az elfogadás éve látható):

- Ukrajna Alkotmánya, Конституція України (1996);
- Ukrajna Alkotmánybíróságának Határozatai Ukrajna Alkotmánya 10. cikkelyének értelmezéséről, Рішення Конституційного Суду (1999, 2007);
- Ukrajna törvénye az Ukrán SZSZK nyelveiről, Закон України про мови в УРСР (1989);
- Ukrajna nemzetiségi jogainak nyilatkozata, Декларація про національностей України (1991);
- Ukrajna törvénye a nemzetiségi kisebbségekről, Закон України про національні меншини в Україні (1992);
- Ukrajna oktatási törvénye, Закон України про освіту (1991);
- Ukrajna törvénye az iskola előtti nevelésről, Закон України про дошкільну освіту (2001);
- Ukrajna törvénye az általános középfokú oktatásról, Закон України про загальну середню освіту (1999);
- Ukrajna törvénye a szakoktatásról, Закон України про професійно-технічну освіту (1998);
- Ukrajna törvénye a felsőoktatásról, Закон України про вищу освіту (2002);
- A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (2003; a ratifikáció éve).

Közülük nem egyet időközben többször módosítottak, kiegészítettek. A dokumentumok hatályos szövege (a módosítások nyomon követésének lehetőségével) bárki számára elérhető ukrán nyelven Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának hivatalos honlapján: <http://alpha.rada.kiev.ua>. A honlapon a „Законодавство України” ablakra kattintva megjelenik egy keresőablak, melybe beírva a keresett törvény vagy rendelet címét (esetleg számát, elfogadásának dátumát, vagy a szövegben előforduló tipikus szavakat), a honlapon valamennyi dokumentum megtalálható.

262.

БЕРЕГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ОБЛАСНОГО ЗНАЧЕННЯ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ
90202, м. Березово, вул. Б. Хмельницького, 7.
тел.: +(380-3141) 2-21-09, 2-30-42

BEREGSZÁSZ MEGYEI JOGÚ VÁROS
POLGÁRMESTERI HIVATALA
Ukránja, Kárpátalja
Beregszász, B. Hmelnyickij út 7.
tel.: +(380-3141) 2-21-09, 2-30-42

263.

Céges fejléc

Ikt. sz.: 2009/07/34

Igazolás

Igazolom, hogy Példa Mária magyar szakos hallgató kérdezőbiztosként részt vett 2006 nyarán a Szivárvány Társadalomkutató Intézet által koordinált kérdőíves nyelvhasználati felmérés elvégzésében Tiszapéterfalva, Tivadar és Tiszabökény községekben.

Jelen igazolás pályázathoz való mellékelés céljából készült.

Beregszász, 2009. június 18.

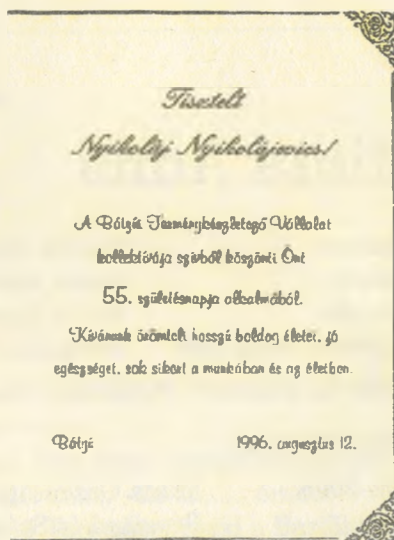
Bánfalvi Péter, PhD,
a Szivárvány Társadalomkutató Intézet
igazgatója

264.

Meghatalmazás

Alulírott (szül.:)
neve: lakcím:)
meghatalmazom -t, (szül.:)
neve: , lakcím:), hogy
helyettem a ügyben eljárjon.
Budapest, 200.....

268.

Önéletrajz

1994. március 26-án születtem Beregszászon. Édesanyám, Minta Éva közgazdász, édesapám Minta Ferenc matematika tanár. Húgom, Minta Hajnalka általános iskolai tanuló.

Én 2000 óta a Mintafalvi Középiskola tanulója vagyok, idén fogok érettségizni. Tanulmányi eredményeim kitűnőek, kiváló eredményekkel vettem részt járási és megyei tantárgyi vetélkedőkön magyar nyelvből és irodalomból, történelemből és matematikából. 2007-ben a KMPSZ által szervezett Édes Anyanyelvünk nyelvhasználati versenyen első, 2008-ban a Karády helyesírási versenyen második, a KMPSZ szervezte megyei történelem vetélkedőn 2009-ben első, a Terebesi Viktor matematikaversenyen második helyezést értem el.

2000–2007 között a Mintafalvi Zeneiskola hallgatójaként zongorázni és hegedülni tanultam, tagja vagyok mind az iskolai, mind a zeneiskolai énekkarnak.

Anyanyelvemen, a magyaron kívül beszélek alapfokon angolul és ukránul, rendelkezem alapvető számítógépes ismeretekkel.

Szabadidőmben érdeklődöm a különböző korok művészei iránt, olvasok és kézilabdázom, tagja vagyok továbbá az iskola atlétikai szakkörének.

Az iskola befejezése után művészettörténetet szeretnék tanulni, ezért jelentkeztem erre a pályázatra is, melynek keretében lehetőségem lenne a jelentősebb ukránjai és magyarországi múzeumok meglátogatására.

*Mintafalva, 2009. október 21.
Minta Péter*

Minta Anna

Telefon: 06 (20) 123-1234
E-mail: minta_anna@mail.ua
Lakcím: 90200 Beregszász, Minta utca 16.
Születési hely, idő: Beregszász, 1983. január 7.

MEGPÁLYÁZOTT POZÍCIÓ: Pénzügyi szakértő

VÉGZETTSÉG

2002–2006 Minta Gazdasági Főiskola, Beregszász
 Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar, pénzügy szak
 1998–2002 Minta Gimnázium, Beregszász

Fotó

SZAKMAI TAPASZTALAT

- 2004– Minta Adó- és Könyvvizsgáló Kft. – Kontrolling asszisztens
Aktívan részt vettem a könyvelési feladatokban, a vezetőség számára készülő riportok elkészítésében.
Munkakörömbbe tartozott a számlák fogadása, elkészítése, illetve azoknak a kiküldése, különféle beszámolók, összehasonlító analitikák, riportok készítése, a cash-flow változásainak figyelemmel kísérése.
- 2003–2004 Minta Rt. – gyakornok
Féléves gyakorlati időmet töltöttem a vállalatnál, ahol a pénzügyi osztályon dolgoztam. Feladataim közé tartozott a forint- és valutapénztár kezelése, a külföldi kiküldetések nyilvántartása, az elszámolások elkészítése. Havi költségkimutatások, valamint nyilvántartások vezetése, a pénzügyi osztály dolgozóinak támogatása, számlák regisztrálása.

NYELVTUDÁS

- Ukrán – középfokú nyelvvizsga (2003)
Orosz – középfokú nyelvvizsga (2003)
Német – középfokú nyelvvizsga (2003)
Angol – üzleti középfokú nyelvvizsga (2004)

TECHNIKAI/EGYÉB KÉSZSÉGEK

- felhasználói szintű számítógépes ismeret (MS Office programok, Internet)
B kategóriás jogosítvány (2004)

SZEMÉLYES KÉSZSÉGEK

- csapatszellem
jó kommunikációs készségek
jó szervezőkészség

272.

Meghívó szövegek

I.

..... és

Örömmel értesítjük Önt és kedves családját, hogy örök hűséget esküszünk egymásnak, ezért szeretettel várjuk 2006. -án órakor Székesfehérváron a Városház téri Házasságkötő Teremben, majd a Bazilikában tartandó esküvőnkön.

II.

..... és

Úgy döntöttünk, hogy még szebbé varázsoljuk egymás életét, s e nemes napon, 2006. -án házasságot kötünk. Szeretnénk, ha Ön és kedves családja osztozna velünk a nap örömeiben, izgalmaiban és megtisztelne jelenlétével órákor a székesfehérvári Polgármesteri Hivatal Házasságkötő Termében majd órákor a Bazilikában tartandó esküvőnkön (és az azt követő vacsorán).

III.

Úgy döntöttünk x és y, hogy még szebbé varázsoljuk egymás életét, s e nemes napon (dátum) házasságot kötünk. Szeretnénk, ha Ön és kedves családja is velünk lenne és osztozna örömeinkben. Szeretettel várjuk... órákor Polgármesteri Hivatal Eskető termében, majd Templomban tartandó esküvőnkre, majd az ezt követő ünnepi vacsorára étteremben.

IV.

Szeretettel várunk Benneteket
2006. március 18-án 14 órákor
tartandó esküvőnkre és az
utána következő ünnepi ebédre
a Pelikán étteremben.

V.

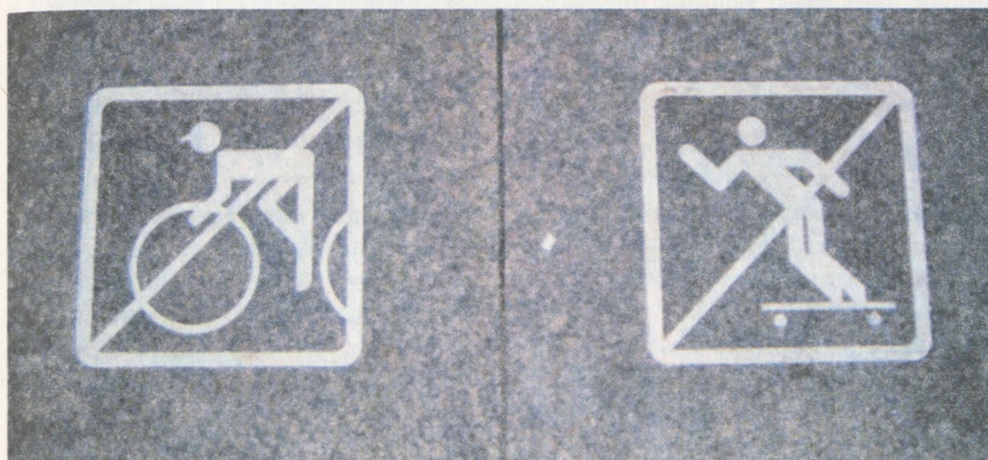
..... és

Szeretettel meghívjuk Önt és kedves családját, 2006. -án órákor a Zeneiskola Dísztermében tartandó esküvőnkre (és az azt követő vacsorára).

VI.

..... és

Szeretettel meghívjuk Önt és kedves családját, legyenek velünk életünk legszebb perceiben, 2006. -án órákor a székesfehérvári Mátyás király körút 3. szám alatti házasságkötő teremben, majd órákor a Bazilikában tartandó esküvőnkön (és az azt követő vacsorán).

A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei

A Kárpátalján élő magyarok kisebbségi helyzetben élnek. Kisebbségi helyzetünk egyik meghatározó tulajdonsága, hogy nem emigráns, hanem őshonos közösségként élünk Kárpátalján. Azaz: nem bevándorlás révén kerültünk ilyen körülmények közé, hanem a politikai, történelmi események következtében lettünk kisebbségek. Ennek a megkülönböztetésnek azért van jelentősége, mert rendszerint a bevándorló csoportok célja a minél tökéletesebb beilleszkedés a befogadó közösségbe. Ezzel magyarázható, hogy az Amerikai Egyesült Államokba bevándorolt különböző népcsoportok legnagyobb részét mára csak származásuk emlékét őrzik, nyelvükben azonban angollá, mentalitásukban pedig amerikaivá váltak. Az őshonos kisebbségek ezzel szemben általában meg szeretnék tartani eredeti nyelvüket és azonosságtudatukat. Nem véletlen, hogy a szlovákiai, romániai, szerbiai vagy éppen ukrainai magyarok is erre törekednek.

Mind a bevándorló, mind az őshonos kisebbségek között vannak természetesen másként viselkedő kivételek. A németországi török vagy az Angliába érkezett pakisztáni bevándorlók például ragaszkodnak nyelvükhöz és identitásukhoz, integrációjuk hiánya jelentős problémákat okoz a befogadó társadalom számára. Az oroszországi őshonos finnugor népek és nyelvek ugyanakkor mára szinte teljesen eltűntek, többségüket már csak a legidősebb generáció őrzi.

Akár bevándorló, akár őshonos közösségről van szó, nyelvük és kultúrájuk hosszú távú fennmaradását meghatározzák saját céljaik, illetve emellett természetesen jelentősen befolyásolják azok a törekvések is, melyek azt az államot jellemzik, ahol élnek vagy amely befogadja őket. A kisebbségi csoportok és a többségi társadalmak törekvései között ugyanis gyakran feszül ellentmondás; és a kisebbségi közösségek céljai sem feltétlenül azonosak.

”Az őshonos kisebbségekkel rendelkező országok közül Finnországban a többségi finnek fenntartási politikát folytatnak a finnországi svédajkúak esetében (...). Ugyanakkor Szlovákiában az 1995-ben a szlovák államnyelvről hozott törvény célja a magyar kisebbség asszimilálása. A kisebbségek céljai is eltérhetnek egymástól: a szlovákiai magyarok célja a nyelv- és kultúramegőrzés, ugyanakkor jó okunk van feltételezni, hogy pl. az őshonos burgenlandi magyarok célja a többségi németajkú lakossághoz való asszimiláció (volt). (...)

Ami a bevándorló kisebbségekkel rendelkező országokat illeti, egyelőre nem találtam példát arra, hogy egy többségi nemzetnek az lenne a célja, hogy fenntartsa a bevándorlók nyelvét és kultúráját (amennyiben e nyelv és kultúra eltér a többségi nyelvtől és kultúrától). Számtalan példa van azonban arra, hogy egy többségi nép célja a bevándorló kisebbségek asszimilációja. Az iskolapélda erre természetesen az Amerikai Egyesült Államok. A kisebbségek céljai itt is eltérhetnek: Floridában a kubai bevándorlók célja a nyelv- és kultúrafenntartás (...), ugyanakkor az amerikai magyarok célja a nyelvi és társadalmi-kulturális asszimiláció.”

	Őshonos kisebbségek	Bevándorolt kisebbségek
Többségi célok	a) <i>fenntartás</i> , pl. a finnországi svédajkúak esetében	a) <i>fenntartás</i> , pl. ?
	b) <i>asszimiláció</i> , pl. a szlovákiai magyarok esetében	b) <i>asszimiláció</i> , pl. a nem hiszán fehérek célja az USA-ban
Kisebbségi célok	a) <i>fenntartás</i> , pl. a szlovákiai magyarok célja	a) <i>fenntartás</i> , pl. Floridában a kubai amerikaiak célja
	b) <i>asszimiláció</i> , pl. a burgenlandi magyarok célja	b) <i>asszimiláció</i> , pl. az amerikai magyarok célja

Kontra Miklós: Újratanulható-e egy anyanyelv? In: Osvát Anna és Szarka László szerk., *Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat. Újratanulható-e a kisebbségek anyanyelve a magyarországi nemzetiségi iskolákban?* 15–25. Budapest: Gondolat Kiadói Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2003. 22–23. old.

A számszerűség és a hatalmi pozíciókat tekintve kisebbségi körülmények között élő közösségek megmaradását, nyelvének megőrzését alapvetően négy, egymással

(és a többségi közösségnek a kisebbségekkel kapcsolatos szándékaival, törekvéseivel és politikájával) szorosan összefüggő tényező határozza meg:

- Beszélők, akik fenntartják a nyelvet (demográfiai faktor).
- Helyzetek, színterek, ahol a nyelvet gyakorlati célokra, kommunikációs igények kielégítésére használni lehet (hasznossági tényező).
- Jogok, melyek biztosítják a nyelv használatának lehetőségét (politikai feltétel).
- A beszélők azon szándéka, hogy akarják is használni ezt a nyelvet, illetve tovább örökíteni a következő generációk számára (szimbolikus érték).

Ha nincsenek emberek, akik beszélik a nyelvet, a nyelv nem élő nyelv. Ha vannak beszélők, de nincsenek olyan helyzetek, ahol használni lehet azt a nyelvet (mert például nincs kivel és hol beszélni ezen a nyelven), a nyelv eltűnik, hiszen a nyelvet a használat élteti. Hiába vannak azonban beszélők, akik szeretnének ezen a nyelven beszélni, ha törvények, rendeletek tiltják ennek a nyelvnek a nyilvános használatát. S hiába vannak beszélők, lehetőségek és jogok akkor, ha a közösség nem érzi szükségét ennek a nyelvnek, és nem akarja használni azt.

Meggyőződésünk, hogy ennek a négy tényezőnek meghatározó jelentősége van abban is, hogy fognak-e magyarul beszélni ötven, száz vagy ötszáz év múlva Kárpátalján.

(Csernicskó István szerk: Megtart a szó)

Curriculum vitae

1905-ben születtem, Budapesten, görög-keleti vallású vagyok. Apám – néhai József Áron – három esztendőskoromban kivándorolt, engem pedig az Országos Gyermekvédelmi Liga Öcsödre adott nevelőszülőkhöz. Itt éltem hét éves koromig, már ekkor dolgoztam, mint általában a falusi szegénygyerekek – disznópásztoroktam. Hét esztendőskoromban anyám – néhai Pócze Borbála – visszahozott Budapestre s beiratott az elemi iskola II. osztályába. Anyám mosással és takarítással tartott el bennünket, engem és két nővéremet. Házaknál dolgozott, odajárt reggeltől estig s én szülői felügyelet nélkül iskolát kerültem, csibészkedtem. A harmadikos olvasókönyvben azonban érdekes történeteket találtam Attila királyról és rávettem magam az olvasásra. Nem csupán azért érdekeltek a hun királyról szóló mesék, mert az én nevem is Attila, hanem azért is, mert Öcsödön nevelőszüleim Pistának hívtak. A szomszédokkal való tanácskozás után a fülem hallatára megállapították, hogy Attila név nincsen. Ez nagyon megdöbbenett, úgy éreztem, hogy a létezésemet vonták kétségbe. Az Attila királyról szóló mesék fölfedezése azt hiszem döntően hatott ettől kezdve minden törekvésemre, végső soron talán ez az élményem vezetett el az irodalomhoz, ez az élmény tett gondolkodóvá, olyan emberré, aki meghallgatja mások véleményét, de magában fölülvizsgálja; azzá, aki hallgat a Pista névre, míg be nem igazolódik az, amit ő maga gondol, hogy Attilának hívják...

1919 karácsonyán meghalt anyám. Gyámommá az árvaszék sógoromat, a most elhunyt Makai Ödön doktort nevezte ki. Egy tavaszon és nyáron át az Atlantica Tengerhajózási Rt. Vihar, Török és Tatár nevű vontatógőzösein szolgáltam. Ekkor vizsgáztam magánúton a polgári negyedik osztályából. Ezután gyámom és Giesswein Sándor dr. Nyergesújfalura küldtek kispapnak a szaléziánusokhoz. Itt csak két hetet töltöttem, hiszen görög keleti vagyok és nem katolikus. Innen Makóra kerültem, a Demke internátusba, ahol rövidesen ingyenes helyet kaptam. Nyáron lakásért és ellátásért tanítottam Mezőhegyesen. A gimnázium VI. osztályát színjelesen végeztem, jóllehet pubertáskori zavarok miatt több ízben öngyilkosságot kíséreltem meg, hiszen valójában sem akkor, sem előzőleg nem állott fölvilágosító barátként mellettem senkisésem. Már megjelentek első verseim is, 17 éves koromban írt költeményeimet a Nyugat publikálta. Csodagyerekeknek tartottak, pedig csak árva voltam.

A VI. osztály elvégzése után ott hagytam a gimnáziumot meg az internátust, mert elhagyatottságomban nagyon tétlennek éreztem magamat: nem tanultam, mert a tanárok magyarázata után is tudtam a leckét, hiszen erről jeles bizonyítványom is tanúskodott. Kukoricacsósznek, mezei napszámosnak mentem Kiszomborra és házitanítónak szegődtem el. Két kedves tanárom kérésére mégis elhatároztam, hogy érettségizem. A VII. és a VIII. osztályból összevont vizsgát tettem s így egy évvel előbb végeztem, mint volt osztálytársaim. Tanulásra azonban mindössze három hónap állt rendelkezésemre s így történt, hogy a hetedik-

ből tiszta jó, a nyolcadikból pedig tiszta elégséges osztályzatot kaptam. Érettségi bizonyítványom már jobb a nyolcadikosnál: csak magyarból és történelemből kaptam elégségest. Ekkor már egy versemért Istenkáromlás miatt pörbefogtak. A Kúria fölmentett...

A következő évben – húsz éves voltam ekkor – Bécsbe mentem, beiratkoztam az egyetemre s abból éltem, hogy a Rathaus Keller bejáratánál újságot árultam és a Bécsi Magyar Akadémikusok helyiségeit takarítottam. Lábán Antal igazgató, mikor tudomást szerzett rólam, ezt megszüntette, ebédet adott a Collegium Hungaricumban s tanítványokhoz juttatott: Hajdu Zoltánnak, az Angol-Osztrák Bank vezérigazgatójának két fiát tanítottam. Bécsből – egy szörnyű nyomortanyáról, ahol négy hónapig lepedőm sem volt – egyenesen a Hatvány Kastélyba kerültem vendégnek, Hatvanba, majd a ház asszonya, Hirsch Albertné ellátott útiköltséggel és a nyár végeztével Párizsba utaztam. Itt beiratkoztam a Sorbonnera. A nyarat a délfranciaországi tengerparton töltöttem egy halászfaluban.

Ezután Pestre jöttem. Két szemesztert hallgattam a pesti egyetemen. Tanári vizsgát mégsem tettem, mert – Horger Antal fenyegetésére gondolva – azt hittem, úgysem kapnék állást. Majd a Külkereskedelmi Intézet magyar-francia levelezőnek alkalmazott, megalakulásakor, – referenciával azt hiszem szívesen szolgál Kóródi Sándor úr, volt vezérigazgatóm. Ekkor azonban olyan váratlan csapások értek, hogy bármennyit edzett az élet, nem bírtam ki – az OTI előbb szanatóriumba, majd táppénzállományba utalt neuraszténia gravisszal. Hivatalomtól megváltam, beláttam, hogy nem lehetek tehertétel egy fiatal intézmény nyakán. Ezóta írásaimból élek. Szerkesztője vagyok a SZÉP SZÓ c. irodalmi és kritikai lapnak. Magyar anyanyelvemen kívül írok és olvasok franciául és németül, levelezek magyarul és franciául, perfekt gépiró vagyok. Tudtam gyorsírní is, – egy havi gyakorlattal ezt a tudásomat fölfrissíthetem. Értek a sajtó nyomda-technikájához, tudok szabatosan fogalmazni. Becsületesen tartom magam, azt hiszem, hogy fölfogásom gyors és hogy munkában szívós vagyok.

305.

Csokonai Vitéz Mihály

Tartózkodó kérelem

A hatalmas szerelemnek
Megemésztő tüze bánt.
Te lehetsz írja sebemnek,
Gyönyörű kis tulipánt!

Szemeid szép ragyogása
Eleven hajnali tűz,
Ajakid harmatozása
Sok ezer gondot elűz.

Teljesítsd angyali szókkal,
Szeretőd amire kért:
Ezer ambrózia csókkal
Fizetek válaszóderért.

Vörösmarty Mihály

Ábránd

Szerelmedért
Feldúlnám eszemet
És annak minden gondolatját,
S képzelmem édes tartományát;
Eltépném lelkemet
Szerelmedért.

Szerelmedért
Fa lennék bérc fején,
Felölteném zöld lombozatját,
Eltúrném villám s vész haragját,
S meghalnék minden év telén
Szerelmedért.

Szerelmedért
Lennék bérc-nyomta kő,
Ott égnék földalatti lánggal,
Kihalhatatlan fájdalommal,

És némán szenvedő,
Szerelmedért.

Szerelmedért
Eltépett lelkemet
Istentől újra visszakérném,
Dicsőbb erénnyel ékesítném
S örömmel nyújtanám neked
Szerelmedért!

307.

Francesco Petrarca

Magamban, Lassan, Gondolkodva Járom

XXXV.

Magamban, lassan, gondolkodva járom
az elhagyott, a puszta, néma tájat,
s szemem vigyáz, hogy arra most ne járjak,
hol a homokban emberé a lábnyom.

Menekvésem csak ez; rejtőzni vágyom
az emberek elől, kik rámtalálnak,
mert arcom őrzi visszfényét a lángnak,
mely bennem ég, s jókedvem tűnni látom.

S már azt hiszem, csak a hegyek s a völgyek,
folyók és erdők érthetik meg éltem,
mert máshol mélyen rejtve van keserve.

De bármilyen vad s zord utakra törjek,
el nem hagy az Ámor, ő kíséri léptem
vitázva, kérdezgetve és felelve.

(Szabolcsi Éva fordítása)

A Nap, A Hó, Az Évszak Áldva Légyen

LXI.

A nap, a hó, az évszak áldva légyen,
s az évet, órát, pillanatot áldom
s a szép tájat, ahol elért sugárzón
szép szeme, és rabul ejtett egészen;

áldott az első édes szenvedésem,
mit éreztem, hogy megérinte Amor,
az új iver, a nyíl, sebezve, fájón,
és a sebek, szívembe vésve mélyen.

Áldott özönlő hangja dalolásnak,
mit hölgyem szólongatva szétfolyattam,
a sóhajok s a könnyek és a vágyak:

és minden ív és árkus áldva mostan,
melyen hírt szerzek néki, senki másnak,
s eszméim is, mind néki áldozottan.

(Weöres Sándor fordítása)

308.

József Attila

Ősz

Tar ágak-bogak rácsai között
kaparásznak az őszi kódok,
a vaskorlátan hunyorog a dér.

Fáradtság üli a teherkocsit,
de szuszogó mozdonyról álmodik
a vakvágányon, amint hazatér.

Itt-ott kedvetlen, lompos, sárga lomb
tollászkodik és hosszan elborong.
A kövön nyirkos tapadás pezseg.

Batyuba szedte rongyait a nyár,
a pirosító kedvű oda már,
oly váratlanul, ahogy érkezett.

Ki figyelte meg, hogy, mig dolgozik,
a gyár körül az ősz ólálkodik,
hogy nyála már a téglákra csorog?

Tudtam, hogy ősz lesz s majd fűteni kell,
de nem hittem, hogy itt van, ily közel,
hogy szemembe néz s fülembé morog.”

Itt van az ősz, itt van újra

Itt van az ősz, itt van újra,
S szép, mint mindig, énnekem.
Tudja isten, hogy mi okból
Szeretem? de szeretem.

Kiülök a dombtetőre,
Innen nézek szerteszét,
S hallgatom a fák lehulló
Levelének lágy nesztét.

Mosolyogva néz a földre
A szelíd nap sugara,
Mint elalvó gyermekére
Néz a szerető anyja.

És valóban ősszel a föld
Csak elalszik, nem hal meg;
Szeméből is látszik, hogy csak
Álmos ő, de nem beteg.

Levetette szép ruháit,
Csendesen levetkezett;
Majd felöltözik, ha virrad
Reggele, a kikelet.

Aludjál hát, szép természet,
Csak aludjál reggelig,
S álmodj olyakat, amikben
Legnagyobb kedved telik.

Én ujjam hegyével halkan
Lantomat megpendítem,
Altató dalod gyanánt zeng
Méla csendes énekem.

Kedvesem, te úlj le mellém,
Úlj itt addig szóltlanúl,
Míg dalom, mint tó fölött a
Suttogó szél, elvonúl.

Ha megcsókolsz, ajkaimra
Ajkadat szép lassan tedd,
Föl ne keltsük álmából a
Szendergő természetet.

Galagonya

Őszi éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
ruhája.
Zúg a tüske,
szél szalad ide-oda,
reszket a galagonya
magába.

Hogyha a Hold rá
fátylat ereszt:
lánnyá válik,
sírní kezd.
Őszi éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
ruhája.

311.

Lázár Ervin

A Négyszögletű Kerek Erdő

(részlet)

Most már nem aggályoskodtam. Futottam. Ha egyszer Mikkamakkának hívják, nem lehet akárki. Futottunk végig a falun, ahogy a lábunk bírta. A szembejövőknek kikerekedett a szeme láttunkra. Nicsak, itt fut egy medveforma férfi meg egy gyerekforma macska! Ettől elnevelték magukat. A nevetés ránk is ránk ragadt, a réten már nevetve futottunk.

– Az ott a Négyszögletű Kerek Erdő – mutatott előre Mikkamakka, s tudtam, ha benn leszünk a fák közt, már meg vagyok mentve.

Bent az erdőben aztán kiszuszogtuk magunkat, s megfordultunk. Lássuk csak, hol az a Szomorúság! Ott volt mögöttünk. De már oszladozott, foszladozott, sápadozott, halványodott. Eloszlott lassacskán, mint a köd.

– Köszönöm! – mondtam Mikkamakkának.

– Ne köszönd – nevetett Mikkamakka –, ez a dolgom. Most egy pár napig itt laksz velünk a tisztáson, s meglátod, utána nem lesz semmi baj.

– Mi az, hogy veletek? Kikkel? – kérdeztem, miközben elindultunk egy ösvényen az erdő belseje felé.

– Jó társaság, ne félj! – mondta Mikkamakka: – Elsőnek ott van mindjárt Bruckner Szigfrid.

– Az kicsoda?

– Hej, micsoda nagy hírű oroszlán volt! – nézett rám Mikkamakka. – Nem hallottál róla? Artista, főszonglőr, bűvész, bohóc, balett-táncos. Versengtek érte a cirkuszok.

– Aztán?

– Aztán? – mormogott Mikkamakka. – Aztán megöregedett. Meglassult, meggörcbedt, meggyengült. Csak a nagy hangja maradt a régi.

– Nagyhangú?

– Az, az, nagyhangú. De bárcsak mindenki úgy lenne nagyhangú, ahogy ő! Majd meglátod.

– Hogy került ide?

– Öreg volt, nem kellett már senkinek. Rá se néztek a cirkuszigazgatók. „Mit akar ez a kivénhedt fráter?!” – azt kérdezték. Ő meg szomorkodott, csavargott, kujtorgott. Egy szép este kint ült a város szélén, potyogtak a könnyei.

– S akkor jöttél te – mondtam.

– Igen – nézett rám Mikkamakka –, mondtam már, hogy ez a dolgom. Jöttem, és elhívtam ide a Négyszögletű Kerek Erdőbe. Azóta is itt él.

– Kettesben veled.

– Dehogy kettesben. Itt él Ló Szerafin is, a kék paripa. Ő, tudod, kéknek született. Ami nem csoda, mert Ló Szerafin lócsoda. Vagyis hogy csodaló. Csakhogy az emberek nem hisznek a csodákban, a kék lovakban meg még kevésbé. Mosták, dörzsölték, szappanozták, sikálták szegény Ló Szerafint. Persze kék maradt. Erre befestették szürkére, pejre, feketére, sárgára. De egykettőre levedlette a festett szőrt, és újra kéken ragyogott. Akkor aztán minden kezdődött előlről. Majd náthát kapott szegény Ló Szerafin a sok mosdatástól. Megszökött hát, s nekivágott a világnak. Bujkált, vándorolt, igen szomorú volt.

(...)

– Itt él még Nagy Zoárd a lépkedő fenyőfa.

– Tud menni?!

– Tud. Azt kérte annak idején egy tündértől, hogy engedje őt vándorolni. Nem akar örökké egy sziklás hegyoldalban állni egy tölgy meg egy bükk szomszédságában, örökké ugyanazt a völgyet nézni, ugyanazt a folyót. „Pedig nincs annál szebb – mondta neki a tündér –, mint háromszáz évig nézni egy völgyet. Egy percig nézni nem érdemes, húsz év nagyon kevés rá, de háromszáz év... az igen!” De Nagy Zoárdnak aztán beszélhetett! „Jól van – mondta a tündér – mehetsz!” Na, el is indult Nagy Zoárd. Megjárta a sivatag homokját, a tengerek partjait, szigetekken járt, délszaki földeken, jéghideg északon. Talán nincs is olyan hely, ahol Nagy Zoárd ne járt volna. Igen ám, csakhogy egyszer elkezdett sajogni a szíve.

Újra látni szeretne volna a völgyet, a folyót, szeretett volna elbeszélgetni a tölgyvel és a bükkal. Fogta magát, hazament. Van lába, megtehetné. Otthon aztán úgy érezte, hogy ez nem ugyanaz a völgy, nem ugyanaz a folyó, s a tölgy se meg a bükk se ugyanaz. „Ez nem ugyanaz a hely, ahol születtem!” – kiáltotta, és nekivágott a világnak, hogy megkeresse azt a völgyet, azt a folyót, azt a bükköt és azt a tölgyet. Járt, járt körbe a világban örökké, szakadatlan. De hogy találta volna meg, amit keresett?! Belefáradt, elszomorodott.

– És akkor találkoztatok.

– Igen – mondta Mikkamakka –, találkoztunk.

– Köztetek jól érzi magát? – kérdeztem.

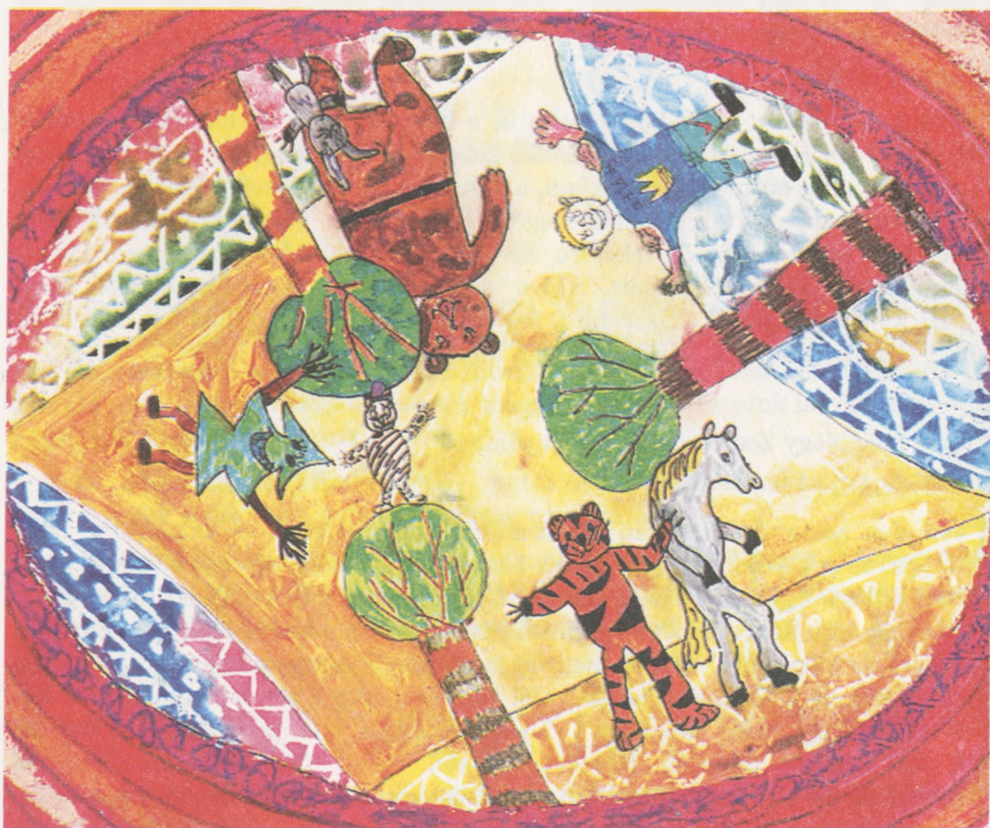
– Járkálhat kedvére, álldogálhat kedvére – mondta Mikkamakka. – Lehet, hogy néha elvágyódik.

– Miért nem megy akkor el?

Mikkamakka elmosolyodott.

– Mert tudja, hogy szükségünk van rá. Karácsonykor feldíszítjük, gyertyákat teszünk rá. Ha elmenne, ki lenne akkor a karácsonyfánk? S boldog ám ő is a gyertyáival meg a díszével, csak látnád!

– Talán egyszer meglátom – mondtam.

Az ábécé 25 betűjére

A

Alma alva ring az ágon,
alma álma áhitat,
se érzés, se gondolat,
tisztá fény az alma-álom.

B

Benn a belső boltozatban,
bánatban és borulatban
születik a szerelem,
hogy egy s kettő: sok legyen.

C

A gyerek cinkosa cukor,
a lány csábítója csokor.
Mai fickó fanyart kíván,
ál-kincstől kábul mai lány.

D

Jól szólni dísz, derék dolog,
de a díztelen csak dadog.
Ámbár dadogni díztelen,
olykor dicsőbb, mint díszesen.

E

Ez éppen elme-
séli hogy elme-
gyünk végül elme-
rülni. Nagy elme.

F

Mai fickó fanyart kíván,
ál-fényhez fordul mai lány:
fehérség és feketeség
felcserélve, fordítva ég.

G

Gége, gúnár-gege,
honnán a gőgöd?
Fennen gógicsélve
a gýaszt legyözöd.

H

Hogyha hó hull,
havas a hegy s a ház.
Huhog a hegy s a ház:
tanúl hóúl.

I

Itt és így: egyenes,
igazi és istenes.
Ott és úgy: kanyarúl,
igen könnyen mélybe hull.

J

Jajgatás és jutalom:
mily kétféle jel!
Jég játéka az uton:
hoz, visz, dönt, emel.

K

Kétely kelti a tudást,
kétely úzi a hitet.
kételyt kelt a gondolat,
Kételyt üz a szeretet.

L

Áll a láb a lomha földön,
leng a madár a felhőben,
peng a lant a levegőben,
száll a lehellet örökkön.

M

Mikor vízbefúlót mentek,
ha ti más mezőre mentek,
nem vagytok közönytől mentek,
mind csak afféle jött-mentek.

N

Az N a Név, az N a Nem,
az állítás, a tagadás,
semmiben villám-hasadás,
a nőnem s a férfinem.

O

Ó!
Oltalmazó, áldást ontó!
Ölelő, övező!
Oldó, oltó!

P

Próféta, tythia, poéta
a titok nyitját megleli.
Pojáca, praktikus, pocséta
a titok nyitját elnyeli.

Q

Queretaróban lövés durrán,
a Quarneróban cápa surran,
s a vészről szelid álmodó
ír éles gúnydalt: Quevedo.

R

Rázd a rongyot, míg ropogás
repezst, ront, villám-robogás!
Rontsd a rezet, zöld rozsda rágja,
a rózsá ritkább ragyogás.

S

Születik a szerelem,
hogy egy s kettő: sok legyen,
szerte kígyó-sziszegésben,
sebes sirály-szárnyverésben.

T

Tör a tüske, a tövis,
és te is.
Tested teljes tömlőcében
tálat és tányért teríts.

U

Ut, ütés: kanyarúl,
igen könnyen bajba fül.
Úgy utazz az uton,
ne uraljon unalom.

V

A világ, a virág
világít és virít,
valameddig vakít
s valamikor veszít.

X

A szomszéd házban X lakik,
falak veszik körül.
Most lámpát gyűjt. Nem alhatik,
szenved-e vagy örül?

Y

Az Ypszilon a szerelem
és alázat a magyar nyelvben:
a G, az L, a T, az N
megkéri, hogy mögötte menjen.

Z

Zúgj, zivatar!
Zengés, zene!
De a lét minden kelleme
távolról: zárka, zürzavar.

338.

*Ingrid Sjöstrand***Milyen Kár**

Milyen kár, hogy
nincs cipzár a banánon!
Ha csak a felét akarom megenni,
bezárhatnám a maradékot.
Azt hiszem, cipzárát fogok szerelni
egy banánra,
mondjuk füzetkapoccsal,
és enni kezdem a buszon.

Lehúzó a zárat,
majszolok belőle,
és újra behúzó.
Klassz, mi?
Hogy bámulnak majd az ürgék!
Persze ők úgy tudják,
hogy nincs cipzár a banánon!

Siv Widerberg

Cilla és én

Cilla
(akit igazában Cecíliának hívnak)
néha olyan gügye.
Néha helyes,
néha egész jól ki lehet vele jönni.
Néha,
néha kis dedós hozzám képest.

"Mit gondolsz rólam?"
Kérdeztem egyszer Cillát.
Tudjátok, mit felelt?

Ezt:
"Néha olyan gügye vagy.
Néha helyes.
Néha egész jól ki lehet veled jönni.
És néha...
... néha kis dedós vagy hozzám
képest!"

340.

József Attila

Igaz, őszinte búcsú

Bús fejetekbe üzve jöttem.
Menykövek címódtak fölöttem.

Láttam két nagy szemet, bogárzót;
A szép leánynak szóltam pár szót.

Tán szóltam néki. Meg sem bántam.
Én soha semmit meg nem bántam.

Nincs tartozásom: Mind adó volt,
Mellyel a világ szűken hódolt.

Abból se maradt semmi másnap.
S panasz se kell, azt adja másnak!

Hogy panaszkodtam néha mégis?
Hát szennyes néha még az ég is!

Átélttem már tizennyolc évet
S láttam, mit ér az emberélet.

Nem tarthat mások akaratja,
Én elmegyek, ha kedvem tartja.

Szeretsz? Ne menjek?... Vérre lestél,
Ó, kínban gyönyörködő testvér!

341.

Lázár Ervin

Dömdö-Dömdö-Dömdödöm

Mikkamakka nagy rikoltozásra ébredt. Majd beszakadt a dobhártyája. Nem csoda, mert éppen az ő fülébe rikoltoztak. Hárman is. Nevezetesen Bruckner Szigfrid, a kiérdemesült oroszlán, Aromo, a fékezhetetlen agyvelejű nyúl és Vacskamati.

– Te meg Maminti leszték a döntőbírók! – üvöltötte éppen Bruckner Szigfrid.

Mikkamakka először is befogta a fülét.

– Miféle döntőbíró? – kérdezte akkor.

De nem vette le a kezét a füléről, mert amazok hárman egyszerre kezdtek kiabálni. Sőt odajött Nagy Zoárd is, a lépkedő fenyőfa, s nem sokkal később Ló Szeráfin, a kék paripa.

Most már öten üvöltöztek.

– Entőlem megszakadhattok az ordibálásban – mondta Mikkamakka –, addig úgyszem veszem el a kezem a fülemtől, amíg nem kezdtek csendesen és egyenként beszélni.

Aromót választották szószólónak, Mikkamakka levette a füléről a kezét.

– Arról van szó, kérlek szépen, hogy Bruckner Szigfrid azt állítja, ő itt a legnagyobb költő – kezdte Aromo –, és bármelyikünknel szebb verset tud kitalálni. Egyszóval hengeg...

– Még hogy én hengegek! Igenis... – Mikkamakka újra befogta a fülét.

Mindenki Bruckner Szigfridnek támadt.

– Hadd mondja végig Aromo.

Az oroszán elhallgatott.

– Elhatároztuk hát – folytatta Aromo –, hogy költői versenyt rendezünk. Mindenki költ egy verset, és a végén te meg Maminti, a kicsi zöld tündér eldöntitek, hogy melyik kapja az első díjat.

– Természetesen az én versem – mondta magabiztosan Bruckner Szigfrid, de megingint lehurrogta.

– Jól van – mondta Mikkamakka –, ezen ne múljon.

Fölült a tisztás szélén egy emelvényre Maminti mellé.

– Ki akar versenyezni? – kérdezte.

Mindenki fölemelte a kezét, még Szörnyeteg Lajos, a legjobb szívű behemót és Dömdödöm is. Valamennyien papírt és ceruzát ragadtak, és vadul nekiláttak. Csak úgy sistergett a sok ceruza. Legelsőnek Szörnyeteg Lajos készült el a verssel. Föl is állt, hogy elszavalja.

*A múltkor Mikkamakával
Fát vágni mentünk az erdőre,
De olyan szerencsétlenül dőlt
A fa, hogy Dömdödöm alászorult.*

Huhú, fiúfüty, lengettek, rengettek, fütyörésztek, fityirésztek a többiek.

– Ez nem vers, kikérem magamnak! – dühöngött Bruckner Szigfrid.

– Hallod, Mikkamakka, azt mondja, nem vers?! – méltatlankodott Szörnyeteg Lajos.

Mikkamakka ráncolta a homlokát.

– Hát bizony – mondta aztán –, kedves Lajos, ez tényleg nem vers.

– Miért – lobogtatta a papírját Szörnyeteg Lajos –, amikor a sorok szépen egymás alá vannak írva, és minden sor nagybetűvel kezdődik? Akkor miért nem vers?

Mikkamakka elgondolkozott, vakarta a feje búbját. Valami okosat akart kisütni. Ki is süttött, mert amikor Szörnyeteg Lajos harmadszor kérdezte, hogy miért nem vers, rávágta:

– Csak!

És lássuk be, igaza volt.

Rögtön színre is lépett a második versenyző. Maga Bruckner Szigfrid. Pózba vágta magát, az égre emelte tekintetét, és nekikezdett:

Ej, mi a kő! tyúkanyó, kend
a szobában lakik itt bent?

– Állj – mondta Mikkamakka –, ezt nem te írtad!

– Hát kicsoda? – háborgott Bruckner Szigfrid. – Ki az ördög írta volna, itt van, nézd meg a papírt, nem az én írásom ez?!

– Jó, jó – vágott közbe Mikkamakka –, de ezt már régen megírta Petőfi Sándor. Mi meg abban állapotunk meg, ha jól emlékszem, hogy mindenki a saját versét adja elő.

– Úgy van! – helyeseltek a többiek.

– Ki az a Petőfi Sándor?! – kiabált Bruckner Szigfrid. – Sohase hallottam a nevét.

– Elég szégyen – mondta Maminti –, de a verset akkor is ő írta. Légy szíves, saját költeményt előadni.

– Na jó – mondta Bruckner Szigfrid. – Tudok én mást is. Ide süssetek!

Póz, arc az ég felé. Nekikezdett:

*Ej, kend, tyúkanyó, mi a kő,
itt bent lakik a szobában?*

– Hohó – hadonászott Aromo –, ugyanazt mondod kitekerve! És ráadásul rím sincs benne.

– Rímnek kell benne lenni? – kérdezte Bruckner Szigfrid Mikkamakkát.

– Hát nem árt – mondta az –, de ne az *Anyám tyúkját* mondjad. Akárhogy forgatod, úgylis ráismerünk.

– Na jó – mondta újra Bruckner Szigfrid –, akkor nem az *Anyám tyúkját* mondom.

Elkezdte:

– *Apám tyúkjá*, írta Bruckner Szigfrid.

*Ej, tyúkapó, mi a kő, itt bent
lakik a szobában kend?*

– Megölni, lelőni, szétvágni, elzavarni, kirúgni, szétfűrészelni! – dühöngtek a többiek.

– Így nem lehet szavalni! – háborgott Bruckner Szigfrid.

– Bizony nem – mondta Mikkamakka. – Jobb is, ha abbahagyod. Itt csalással nem élsz meg. Halljuk a következőt!

Bruckner Szigfrid elsompolygott onnan, s Nagy Zoárd, a lépkedő fenyőfa ugrott a helyére. Szavalt, csak úgy zengett.

*Legszebb állat az anakonda,
de nem tudja ezt ama konda,
ha ráterelnék ama kondát,
széttiporná az anakondát.*

– Ugyan, miféle vers ez! – mondta szemrehányóan Aromo. – Ilyen erővel azt is mondhattad volna:

*Legszebb állat az anaménes,
de nem tudja ezt ama ménés,
ha ráterelnék ama ménest,
széttiporná az anaménest.*

A többiek tapsoltak, tetszett nekik Aromo gúnyolódása.

Tíz nap Szegényországban

(részlet)

Eltűntek a bazsarózsák

A Veres-korcsmánál szálltunk le a Munkács és Beregszász között közlekedő autóbusról. Nekivágtunk az erdőnek, és még a nap leszállta előtt érkeztünk Izsnyé-tére. Útközben nagyon furcsának találtuk, hogy a határból hazatérő parasztnak ugyan hiába köszönünk előre, akkor sem köszönnek. A faluba érkezve a református papnál szállunk meg. Régi ismerős, 1927-ben már jártam nála, és az-al lepte meg a rajzait rendező Csáder Laci* barátomat, hogy nem először jár nála népművészeti kutató. Valamikor csetfalvai segédlelkész volt, és vagy egy hónapig nála lakott a szomszédos Tiszacsécséről Móricz Zsigmond, hogy a temp-lom festett mennyezetét lerajzolja. 1927-ben egy béreslegénytől cserkészeim ezt a nótát tanulták:

*Az izsnyéti széles ucca
Végig bazsarózsa. |
Szállj le huszár a nyeregről,
Szakíts egyet róla.
Le is szakítottam,
El is hervasztottam.
Az izsnyéti lányok közül
Egyet választottam.*

Hej, hol is vannak már az izsnyéti bazsarózsák! Nem is lehet megérteni, miből élnek itt meg az emberek. Gazdag embernek számít, akinek 20 köblös földje van. (Egy köblös földbe négy véka* búzát vetnek, megfelel egy magyar holdnak.) A lakosság túlnyomó részének azonban csak 2–10 hold földje van, vagy egyáltalában semmije sincs. Piacra még a húszholdas gazda sem küld terményt.

A mezőgazdálkodás kezdetleges, maguk élik fel, amit termelnek. Legfeljebb csirkét, kacsát, libát visznek fel az asszonyok Munkácsra, ha nagyon kell a pénz. A lakosság a beregszászi szőlőben keresi meg az egész évre valót. Még a tehetősebb gazdák gyermekei is a beregszászi hegyre járnak napszámba. Gyalog indulnak el a szőlőmunkás parasztnak, s fél napig járnak, míg a munkahelyükre érnek. Száraz kenyéren, szalonnan élnek egy hétig, s szombaton a munka végeztével gyalog jönnek haza. Vasárnap az ünneplő ruhájukba öltöznek, főtt ételt esznek, azután megint nekivágnak az erdőnek, hogy hétfőn reggel munkában találja őket a szőlősgazda. Így keresik meg a téli sült krumplira valót. És most itt van fejük fölött a rém: nem fizeti ki magát a szőlőtermelés, egy szép napon csökken a munkabér. A cseh sörért becserélt déli borok kiszorítják a versenyből a ruszinsz-kói magyar bort. Hallottunk szőlősgazdáról, aki annyira ráfizetett a szőlőjére, hogy dühösen-tébolyultan nekiment, és kivágta tövestül. Pusztán maradt utána a föld. Fuvarozást is vállalnak az izsnyéteiek, főként fakereskedőknél és a Latori-

ca fakitermelő cégnél. Itt is baj közeledik. A fakrach érezteti hatását. Ezt is a munkás szenvedni majd meg.

Népi kultúra? Igen érdekes házi szövőipar. Nincs pénz ruhára, hát termelnek kendert, és maguk szőnek városi nadrágot. Be is festik, hogy ne lássék meg rajta a parasztmunka. Új találmány, a háború óta divatos

343.

Vári Fábrián László

Tábori posta

(részlet)

Ebédhez készülődve néhányan a csizmáinkat pucoltuk a kaszárnya előtt. Szemjónov közeledett, a majd kétméteresre nőtt, pelyhedző állú, szőke szarotvi fiú. Közében néhány levelet tartott, s a címzéseket böngészve, mintha csak kártyalapokat rendezgetne az ujjai között, legyező alakban szétnyitotta őket. Mindig ő az első, aki az üteg postáját átveszi, de az étkezdei asztalnál is az övé az első merőkanál káposztaleves. Még azt is kijárta, hogy reggeli vaj- és cukoradagját megduplázzák. Az oroszok fityilnek, azaz kanócnak, lámpabélnak nevezik a szokatlanul nagyra nőtt legényt, de nálunk, a Felső-Tisza mentén inkább csak cirunak mondják.

– Ej, Francúz! Leveled van! – lépett elsőként hozzám. Megszoktam már, s a többiek is, hogy így szólít. Én már csak Francia vagyok neki, mert latin betűs leveleimet nem tudja elolvasni. S ha el tudná, ezt nem valamiféle utócenzurázás végett tenné, hanem azért, mert a katonák furcsa, beteges kéjjel olvasgatják egymás szerelmes postáját. De nem az enyémet! Azt pedig, hogy én magyar létemre a Szovjetunióban élek, végképp nem tudta megemészteni. Egy kicsit pikelt rám, amióta hazulról kapott, agyonhordott gyapjúzokniját elégettem, de ebben ő nem volt biztos, csak a gyanúja volt erős.

(...)

– Ej, Francúz, milyen nap is van ma? – Választ sem várva, nagy meglepéssel állapította meg, hogy péntek van, a hét ötödik napja. S már lendült a karja, hogy a seregben elterjedt szokás szerint a levéllel oldalról, hogy nagyobb felületet érjen, ötöt vágjon az orrom hegyére.

Jobb kedvében szívesen belemegy az ember az efféle játékba, s ha ráadásul rózsaszínű vagy illatos a koperta, még maga tartja az orrát. Ha egyszer ez a szokás, hát legyen! De ez alkalommal semmi kedvem nem volt a bohóckodásra, s utánakaptam:

– Add ide! Nem látod, hogy nem női kéz címezte? Az apám írása.

Nem ellenkezett, de az első lendületben nekem szánt kedveskedés mégis elkapta az orromat. A levelet gimnasztyorkám oldalzsebébe csúsztattam. Majd csak ebéd után olvasom el.

Így írtok ti

ADY ENDRE
MOSLÉK-ORSZÁG

(Megjelent német és francia fordításban is)

Jött értem a fekete hajó
Jött értem fekete vizen.
Álom-királyfit, vitt tova vitt
Moslék-országnak mentiben –
Fekete hajó, fekete vizen.

Moslék-ország, hajh, cudar ország,
Hajh, Hortobágy, zsír-szívű rém;
Hajh, Átok-város, Redves-ugar:
Piszkos-hazám, mit kapaszkodsz belém?
Fekete vizeken jöttem én.

Vagyok a nyugati sirály –:
De magyarnak köpött ki a föld
Moslék-ország a nyakamon ül
Engemet Moslék-ország örökölt:
Nyöszörög a hájszagú föld.

Már nem megyek el, fekete hajó
Moslék-ország hagy' örülj, szegény!
Laza ferdinen, laza ferdinen
Fekete vizen, fekete legény,
Hajh, kutyafáját, szomorú legény.

Sappho Szerelmes Éneke

Boldog legény, istenek párja,
szemben ki ülhet szép szemekkel,
édesen kacajos közeleddel,
kacajoddal, mely sziven-vágva
fogja a mellem.
Hacsak már látlak, elalélok,
torkomon a szavak elfulnak,
bőrömre zápor-szikrák hullnak,

szememben sötét vad árnyékok,
s lárma fülemben.

Hideg verejték veri testem,
remegően, félve, halóan,
az őszi fűszálnál fakóbban
állok és már érzem a vesztem,
meghalok érted.

Imre Ádám illusztrációja

Catullus
51. vers

Úgy tűnik nékem, hogy az istenekkel
egy s ha nem bűn mondani: náluk is több
az, ki szemben ül veled, egyre lát és
hallja a hangod,

hallja édes szép nevetésed: ettől
én szegény, elbágyadok: egyszer is ha

ráttekintek, Lesbia, nincs egy árva
hang sem a számon,

béna lesz nyelvem, puha tűz szalad le
testemen, belső zavaros zenétől
cseng fülem nyomban, s a szememre kettős
éjszaka száll le.

Renyheséged tönkretesz, ó Catullus:
renyheségedben vagy ilyen rajongó.
Renyheség tett tönkre királyokat s dús
városokat már.

347.

Charles Baudelaire

Az albatrosz

Olykor matrózi nép, kit ily csiny kedvre hangol,
Albatroszt ejt rabúl, vizek nagy madarát,
Mely, egykedvű utas, hajók nyomán csatangol,
Míg sós örvényeken lomhán suhannak át.

Alig teszik le a fedélzet padlatára,
A kéklő lég ura esetlen, bús, beteg,
Leejti kétfelé fehér szárnyát az árva
S mint két nagy evezőt vonszolja csüggeteg.

Szárnyán kalandra szállt, – most sántit suta félsszel,
Még tegnap szép csoda, ma rút s röhejre készít,
Csőrébe egy legény pipát dugdosva élcel,
Egy másik sántikál: hé, így röpülsz te, nézd!

A költő is ilyen, e légi princnek párja,
Kinek tréfa a nyíl s a vihar dühe szép,
De itt lenn bús rab ő, csak vad hahota várja
S megbotlik óriás két szárnyán, hogyha lép.

Ford.: Tóth Árpád

351.

Radnóti Miklós

Levél a hitveshez

A mélyben néma, hallgató világok,
üvölt a csönd fülemben s felkiáltok,

de nem felelhet senki rá a távol,
a háborúba ájult Szerbiából
s te messze vagy. Hangod befonja álmod,
s szívedben nappal újra megtalálom,
hát hallgatok, míg zsong körém felállván
sok hűvös érintésü büszke páfrány.

Mikor láthatlak újra, nem tudom már,
ki biztos voltál, súlyos, mint a zsoldár,
s szép mint a fény és oly szép mint az árnyék,
s kihez vakon, némán is eltalálnék,
most bujdoskolsz a tájban és szememre
belülről lebbensz, így vetít az elme;
valóság voltál, álom lettél újra,
kamaszkorom kútjába visszahullva

féltékenyen vallatlak, hogy szeretsz-e?
s hogy ifjúságom csúcán, majdan, egyszer,
a hitvesem leszel, – remélem újra
s az éber lét útjára visszahullva
tudom, hogy az vagy. Hitvesem s barátom, –
csak messze vagy! Túl három vad határon.
S már őszül is. Az ősz is ittfelejt még?
A csókjainkról élesebb az emlék;

csodákban hittem s napjuk elfeledtem,
bombázórajok húznak el felettem;
szemed kékjét csodáltam épp az égen,
de elborult s a bombák fönt a gépben
zuhanni vágytak. Ellenükre élek, –
s fogoly vagyok. Mindent, amit remélek
fölmértem s mégis eltalálok hozzád;
megjártam érted én a lélek hosszát,

s országok útjait; bíbor parázson,
ha kell, zuhanó lángok közt varázslom
majd át magam, de mégis visszatérek;
ha kell, szívós leszek, mint fán a kéreg,
s a folytonos veszélyben, bajban élő
vad férfiak fegyvert s hatalmat érő
nyugalma nyugtat s mint egy hűvös hullám:
a 2 x 2 józansága hull rám.

Tartalom

A stílusról

1. Mi a nyelvi stílus? Mi befolyásolja a stílust? A stílus mint a nyelv használata, a nyelv megnyilvánulási formája. Mi a stílusérvék?6
2. A stílus szó eredete. A stilisztika történetéből.
A stilisztika tudománya. A stiléma vagy stíluseszköz 12
3. A stílusérték. Az állandó és az alkalmi stílusérték.
Az adekvát és az inadekvát stílus20
4. A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása 30

A nyelv és a kommunikáció

5. A nyelv és a kommunikáció. A nyelvi funkciók.
A kommunikáció szabályai..... 35
6. A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása 43

A stílusrétegek

7. A funkcionális stilisztika. A beszélt és írott stílusrétegek. Művészi és nem művészi stílus. A társalgási stílus. A társalgás hangneme.
A társalgás résztvevői és témaköre. A társalgási stílus műfajai 44
8. A társalgási stílus nyelvi jellemzői. A nem nyelvi jelek szerepe a társalgásban. A szolidaritás és az udvariasság a társalgásban.
A köszöntés és a megszólítás. A tegezés és magázás a társalgásban54
9. A kárpátaljai magyar nyelvhasználat sajátos jellemzői.
Névhasználat és megszólítás. A kétnyelvűség nyelvi következményei.
A kölcsönszavak. Nyelv váltás a társalgás során. A nyelv váltás típusairól...59

10. A tanultak összefoglalása és begyakorlása.....	71
--	----

A közéleti szóbeliség

11. A közéleti szóbeliség. A nyilvános beszéd és kötöttségei. A szónoki és az előadói stílus fogalma és különbségei.....	75
12. A beszéd nem nyelvi jegyei. A mondat- és szövegfonetikai eszközök, a mimika, a gesztusok, a testtartás szerepe a beszédben. A vita és a megbeszélés. A felszólalás, a hozzászólás, a felelet.....	81
13. A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása.....	88

A tudományos stílus

14. A tudományos stílus. Nyelvi jellemzői. Műfajai	93
15. A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása.....	98

A publicisztikai stílus

16. A publicisztikai stílus és feladatai. A nyomtatott és elektronikus sajtó. A sajtó nyelvének sajátosságai	101
17. A nyomtatott sajtótermékek sokfélesége, tartalma, megjelenésük gyakorisága. A publicisztikai stílus főbb műfajai.....	107
18. A hirdetés és a reklám fogalma és szerepe a hétköznapokban. A címadás fontossága a publicisztikai stílusban	111
19. A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása.....	115

Közéleti írásbeliség. A hivatalos stílus

20. A közéleti írásbeliség. A hivatalos stílus használati köre, műfajai és nyelvi jellemzői	119
21. A hivatalos levél tartalmi és formai feltételei. A leggyakoribb hivatalos levélformák. Magánlevelek a hivatalos írásbeliségben	126
22. Az önéletrajz fogalma és típusai. A meghívó. A közéleti tájékoztató feliratok	133
23. A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása.....	139

A szépirodalmi stílus

24. A szépirodalmi stílus. Miben különbözik a művészi nyelvhasználat a többi stílusrétegtől	143
25. Más stílusrétegek elemeinek megjelenése a szépirodalmi stílusban. Mitől egyéni az író stílusa	150
26. A képszerűség stíluseszközei a szépirodalmi stílusban	155
27. A tanult ismeretek összefoglalása és begyakorlása	165

Szöveggyűjtemény a gyakorlatokhoz

I. fejezet	168
III. fejezet	181
IV. fejezet	195
V. fejezet	202
VI. fejezet	214
VII. fejezet	224
VIII. fejezet	234

Навчальне видання

БЕРЕГСАСІ Аніко Ференцівна

Угорська мова

**Підручник для 10 класу
загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням угорською мовою**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видає за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

Редактор *Вероніка Ковтюк*

Художник *Олена Бржосніовська*

Технічний редактор *Сергій Максимець*

Коректор *Єлизавета Сабов*

**Комп'ютерна верстка
та дизайн** *Сергія Максимця*

Підписано до друку 09.07.2010. Формат 70x100/16. Папір офсетний. Гарнітура Шкільна. Умов.-друк. арк. 21,00+0,32 форзац. Обл.-вид. арк. 19,0+0,28 фзрзац. Тираж 1735 прим. Вид. № 293. Зам. № 590.

Віддруковано у друкарні видавничого дому "Букрек". 58000 м. Чернівці, вул. Радищева, 10. Т: (0372) 55-29-43. E-mail: info@bukrek.net. Web: http://bukrek.net. Свідцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.